

АТЛАС НА НЕВЪЗМОЖНИЯ КОПНЕЖ

Анурадха Рой

АНУРАДХА РОЙ
АТЛАС НА НЕВЪЗМОЖНИЯ
КОПНЕЖ

Превод: Михаела Михайлова

chitanka.info

Романтика и поезия, вплетени в изповеди за истините в реалния живот.

Драматична и поетична сага за голямо индийско семейство.

Едно момче попада във фамилията и променя както своята, така и съдбата на едно от момичетата в рода. Двамата растат заедно, но когато бащата забелязва, че между децата се заражда нещо повече от приятелство, той се намесва и променя хода на събитията.

Поне така смята загриженият родител. Съдбата е решила друго. Тя си играе с живота на младите, поставя ги на изпитания и най-вече проверява силата на любовта им.

Младежът отива при астролог да му изготви хороскоп, но не знае рождената си дата. Тогава астрологът поглежда дланта му и казва, че вижда в нея „атлас на невъзможния копнеж“.

Заслужава си да прочетете тази книга не само заради литературните ѝ качества, а и защото дава възможност да погледнем в свят, толкова различен от нашия.

Анурадха Рой е журналист, издател и писател. Получила е образованието си в „Presidency College“, Калкута и New Hall, Кеймбридж. Нейни журналистически материали и литературна критика са публикувани в „Аутлук“, „Индия Тудей“, „Лутлук Тревълър“, „Нешънъл Джеографик Тревълър“, „Библио“, „Телеграф“, „Индиън Експрес“ и „Хинду“.

Работи като редактор и дизайнер в „Пърмънент Блек“ — независимо издателство, което ръководи заедно със съпруга си Рукун Адвани. Живее в Индия.

Първият ѝ роман „Атлас на невъзможния копнеж“ е преведен на 15 езика по цял свят. „Уърлд литръчър тудей“ го обявява за една от 60-те най-значими книги в модерна Индия.

Попада и в краткия списък за наградата „Кросуърд“, която авторката печели със следващия си роман, номиниран за още няколко награди включително и „Мен Ейша“.

През 2004 г. писателката печели и наградата „Пикадор Аутлук“ за нехудожествена литература.

*На татко,
който още е сред нас.*

ПРОЛОГ

Къщата на снимката се носи по река с безобидния цвят на сепия, характерен за старите фотографии.

Тя е богато украсена, архитектурен каприз в римски стил с конусовидни колони, устремени към сводестия покрив. Високите палми, гордо изправени от двете ѝ страни, докосват небето. Водовъртежи, застинали до средата на прозоречния капак, блъскат колонадата по дългата веранда.

Реката прелива и лъкатуши, надменно презряла древното си русло, изгладняла за още земя. В течение на много години малкото градче — само по име, защото се състои от две-три тухлени къщи, зад които са се ширнали поля и колиби със сламени покриви — та, откакто хората се помнеха, градчето внимателно беше наблюдавало и се беше присмивало на нерешителността на реката. Сега вече ясно може да се забележи, че с настъпването на всеки мусонен сезон тя придобива все по-голяма дързост и отхапва по цяла педя, а не както преди — някой нищо и никакъв сантиметър. На моята снимка реката все още е далеч, възпряна от стената на кея, плиска се в подножието на хлъзгавите камъни, по които жените пристъпват, когато отиват да се къпят.

Внезапно водата на снимката започва да набъбва, стъпалата към къщата се превръщат в река, верандата също се променя в река. Навдига се, докато прозорците се разтварят под напора ѝ. Виждам хора да плуват зад залетите прозорци, пленници на потопените стаи, същинска напусната Атлантида. Виждам как палмите се сгромолясват върху богато украсения покрив. Докато къщата постепенно изчезва, отрупаният с цвят бакул^[1] отляво на снимката се понася по водите като лодка, поела по безспирен път към вечността.

[1] Вечнозелено дърво в Индия. — Бел.ред. ↑

ПЪРВА ЧАСТ
ПОТЪНАЛАТА КЪЩА

ЕДНО

В топлия отблясък на огньовете, осветили просеката сред покритите със слама кирпичени колиби, сгънатите като чаши палмови листа, пълни с тоди^[1], прелитаха от ръка на ръка. Мъже, чието облекло се състоеше единствено от препаска около слабините, и жени в сари затанцуваха босоноги сред облаци прах. От огньовете, разпалени, за да бъде сготвена храната, и от цигарите се виеше дим. Барабаните, монотонният остър звук от струнен инструмент и високото пеене заглушават горските звуци.

Мъж със слабо, набраздено от намръщена гримаса, лице, увенчано с черна коса, загладена назад от високото му чело, седи неподвижно сред останалите като каменно изваяние, настанен на стол, който все още има облегалки за ръцете, но не и за гърба. Дългият му нос стърчи като стрела изпод дълбоко разположените му очи. Цяла вечер пуши лула и учтиво държи чашата от палмово листо с тоди, от което само си дава вид, че отпива. Дългата му риза и дхоти^[2] са бели като на аскет, жилетката — черна като на адвокат.

Като че ли не чува пеенето. Ала погледът му е съсредоточен върху танцьорите: не беше ли девойката с червеното сари онази, която бе влязла с кошници, пълни с див хибискус, и безгрижно ги бе захвърлила в ъгъла на пода на фабриката? А мъжът, танцуващ с ръка, обгърнала талията ѝ, не е ли един от събирачите на мед? Беше му трудно да ги разпознае заради новите дрехи, заради цветята в косите им, мънистените огърлици, подскачащи около шиите им, заради отблясъците от огньовете. Мъжът се приведе напред в опит да определи кое от лъсналите от пот лица бе срещал и преди сред малцината си работници.

Облечената в кафяв костюм, наподобяваща жаба, фигура, кацнала върху табуретка до него, го сръга в ребрата.

— Има нещо в тези момичета от племената, нали, господин Амулия? Навява грешни помисли на мъжете с дълъг семеен стаж! Ама вие знаете ли, че спят с толкова мъже, с колкото им се прииска! —

Изля чашата с тоди в устата си, облиза устни и каза: — Огън работа! Ей това трябва да продавам в магазина!

Гол до кръста обитател на селото отново напълни чашата му и го покани:

— Елате да потанцувате с нас, Коуасджи сахиб^[3]! А вие, господарю Амулия, вие изобщо не пиете! За пръв път хора извън селото в джунглата са гости на нашия празник на жътвата! И при това, защото аз настоях. Викам им, не са ли Коуасджи сахиб и господин Амулия тези, дето ни дават и хляба, и солта! Трябва да им се отплатим по нашия си скромнен начин!

Висок мъж със здрави мускули бе застанал наблизко, заслушан в думите му, извил презрително устни, докато родственикът му кръжеше около четиримата или петима приятели, доведени от Коуасджи, и излъчваше раболепие, докато пълнеше чашите им за пореден път. Отвъд, зад осветеното от огньовете пространство, над уханието на храна, над врявата гората бе потънала в сенки. Някъде в далечината печално и задавено измуча бивол. Барабаните ускориха ритъма, момичетата склучиха ръце едно друго на кръста, люшнаха се грациозно, а мъжете запяха:

*Млада девойка с тъй кръшно кръстче,
те с пръст го обхващам,
върви към кладенеца за вода.
О, как се полюшват бедрата й!*

*Животът ми изгаря от копнеж.
Леглото ми пламти в червено,
червени са завивките.
Бъди до мен —
в тези четири месеца на дъжд и радост
бъди при мен.*

*Без теб ни залък мога да преглътна,
без теб ни глътка мога да отпия
и нито капка радост не мога да открия.
Бъди, бъди до мен, навън дъждът вали.*

О, мое щастие, при мене остани.

Едно от момичетата се отдели от танцуващите. Беше забелязала угриженото изражение на Амулия и се зачуди как е възможно мъж да остава равнодушен към музиката, да не вкусва от виното им. Приблужи го с усмивка, гърданите и гривните ѝ звънтяха, голите ѝ рамене проблясваха на светлината от огъня, оранжевото сари плътно обгръщаше младата ѝ снага. Когато се наведе към Амулия, главата ѝ леко се замая от палмовото вино. Докато той се опитваше да се отдръпне, тя го погали по бузата и каза:

— Горкичкият господин, да не би да вехне по някого? — Приведе се още по-близо и прошепна в ухото му: — Защо не дойдете да потанцувате? Прогонва тъгата.

Амулия отклони поглед от детското ѝ лице, обградено от облак къдрава коса, ухаеща на тежко, ароматно масло, към пищното лилаво цвете, красящо вдигнатата прическа. Под лилавите венчелистчета имаше кръг от по-светли листенца около игленик от тичинки. Пасифлора, естествено. Да, определено пасифлора. Но кой именно вид?

Въпреки мъглата от опиянението, която караше погледа ѝ да скача от предмет на предмет, момичето забеляза, че мъжът се е втренчил в цветето, а не в лицето ѝ. Извади го и го протегна към него. Дълбоки трапчинки красяха бузите ѝ. Барабаните отново подеха ритъма, започна нова песен и тя заситни със смях към приятелките си, като още веднъж му хвърли поглед през рамо.

— Ей, господин Амулия, това момиче ви хареса! — извика Коуасджи и го плесна по бедрото. — Можете да не искате храна и напитки, но как бихте могли да откажете на такава пламенна жена? Вървете, танцуйте с нея! Така е прието тук!

Амулия се надигна от стола и отърси ръката на Коуасджи.

— Трябва да тръгвам вече — отвърна той властно.

Лявата му ръка стискаше лилавото цвете. С другата потърси чадъра си.

Амулия осъзнаваше, че представлява някаква аномалия за околните. Докато все още беше новодошъл в граничещото с джунглата градче, беше се опитал да стане част от местното общество, като отиде

на няколко празненства. Местните богаташи от Сонгар също таяха надежди за него — паркетен столичен лъв, осведомен за случки и клюки от големия град, запознат с модните тенденции, извор на остроумие, глътка свеж въздух в преситените апетити на малкото градче. Беше получил множество настойчиви покани.

След първите няколко тържества, когато бе отказал предложеното уиски и розов джин, а след това бе стоял, без да се впуска в оживен разговор, в очакване да поднесат вечерята и изпитанието да свърши, той бе осъзнал, че е твърде възможно присъствието му на такива места да е изцяло лишено от смисъл. Действително ли щеше да се превърне в пълноправен местен жител, като посещава тези сбирки, щом самото му присъствие излъчва принуда?

Днес — за празненството в селото, чиито обитатели бяха негови работници, — бе решил, че може да се окаже различно. За разлика от друг път, му се бе приискало да дойде. Винаги беше виждал хората от племената само на работа — какви ли щяха да се окажат, докато се забавляват, какви ли са домовете им? Възможността му се беше сторила твърде примамлива, за да я пропусне, ала Коуасджи, когото селските девойки с разголени рамене явно бяха успели да отърват от по-голямата част от обичайната му недодяланост, го бе уверил, че тази вечер си е като всички други.

Амулия се огледа да открие някого, на когото да поблагодари, но навсякъде хората клечаха и пиеха или танцуваха, потънали в своя си унес. Барабаните забързаха, струнните инструменти едва успяваха да догонят ритъма. Къде му е чадърът? А служебната чанта? Двуколката чакаше ли го, както бе наредил? Беше ли някой достатъчно трезвен, че да му осигури светлина, докато стигне до нея?

— О, моля, седнете, господин Амулия — настоя Коуасджи и подръпна ръкава му. — Не можете да си тръгнете, без да хапнете, ще решат, че храната им е прекалено скромна за вас, ще се засегнат. Нощта е млада, а имаме толкова приказки да си кажем! Чували ли сте това?

Коуасджи се изкикоти в очакване на финалното изречение на вица.

Амулия неохотно седна раздразнен, като едва успя да изцеди измъчена усмивка в отговор на звънливия смях, съпроводил

последвалото обсъждане, защо двата отвора на жената имат различен мирис, след като, географски погледнато, са разположени близо един до друг.

— Разликата е същата като тази между чая от Дарджелинг и Асам! — изпищя един от приятелите на Коуасджи. — И двата вида растат по хълмовете на Източна Индия, но ароматът им се различава отгук до небето!

— Виж го ти мръсника! — обади се третият. — Май разликата е по-скоро като тази между канавка за мръсна вода и улук!

Побутнаха се един друг и посочиха танцуващите около огъня момичета.

— Ей тая е за теб! — захили се единият. — К'во ще кажеш да я заведеш у вас и да потвърдиш хипотезата Асам-Дарджелинг?

Висок мускулест жител на селото пристъпи откъм сенките. В юмрука си бе стиснал здраво дълъг бамбуков прът. Две бързи крачки и той заедно с оръжието си се извиси над тях. Коуасджи се сви на табуретката. Раболепният посредник усети заплахата и бързо изскочи от един ъгъл. Подхвърли през рамо нещо на човека на барабаните, после — на жената, която разбъркваше тенджерата с яденето. Внезапно барабаните замряха. Смутени, танцьорите се спряха насред стъпка. Жената извика:

— Време е да ядем, че пилетата ще изхвъркнат от ориза!

Струнният инструмент продължи да свири, явно музикантът бе изпаднал в дълбок транс и не можеше да спре. Мъжът с бамбуковия прът отстъпи встрани, без да сваля безизразния си поглед от Коуасджи.

* * *

Кананбала долавяше глухия ритъм на барабаните в далечината като пулс в нощта. Поредната нощ, изпълнена с очакване. Девет и половина — колата на съседите. Затръшване на врати. Крясъци към пазача. Десет. Хъхренето на часовника, който събира сили да отброи дългата поредица удари. Проскърцването на дърветата. Самотна врана, подведена от луната. Врата, блъскана от вятъра. Десет и половина. Бухалите се обаждат, зоват се един друг, воят на лисиците се чува от по-далеч. После — едва доловимо чаткане на копита. Приближава се, в

него се примесват звуците от колела по асфалта, свистенето на камшик по гърба на животното. И ругатните на кочияша. И думите на Амулия: „Спри. Пристигнахме“. Гласът му звучи прекалено силно.

Кананбала оставя омекналата от години четене „Рамаяна“ и отива до прозореца. Вижда как мъжът ѝ се прегърбва, за да мине под сенника на двуколката, твърде висок за niskия навес. Жената се извърща и пак отива в леглото със своята „Рамаяна“. Когато Амулия влиза в стаята и започва да търси с поглед чехлите си, тя не му казва, че ги е пхнала под масата. Когато я пита: „Вечеря ли?“, тя се преструва, че е погълната от книгата. Когато казва: „Децата легнаха ли си?“, тя отвръща: „Естествено. Много е късно“.

— Поднесоха вечерята чак в десет. Не искаха да ме пуснат, без да съм се нахранил, какво очакваш да направя?

— Нищо — отвръща Кананбала. — Разбирам...

Нещо привлича погледа ѝ и тя замлъква.

— Какво е това?

— Кое? Това ли? Ами цвете.

Гласът на Амулия долита приглушено под дългата почти до коленете риза, която измъква през главата си. Вижда долната му фланелка, под която се очертават ребрата, вдлъбнатият стомах. Отново поглежда цветето — тъмнолилаво, кълмнало. Поставил го е под лампата до леглото. На светлината забелязва дълъг черен косъм, прилепнал към смолистото му стебло.

— Виждам, че е цвете — казва тя. — Но защо си го донесъл вкъщи?

— Просто исках да разбера какво е... — казва той, докато излиза от стаята.

Често го бе питала и преди: има ли жени на тържествата, на които ходи? Съпругата на домакина? Нейни приятелки или роднини? Защо тя, Кананбала, никога не може да дойде? Винаги се беше засмивал снизходително или бе отвръщал раздражено: „Никога не съм срещал жени на тези събирания, нито пък имам желанието да ги срещна“. Ами днес, това празненство в селото — не можа ли да я заведе? Ако самата тя беше жена от племето, нямаше да има нужда да иска позволенията на никой мъж.

Амулия се завърна в стаята им с дебела книга с твърда корица. Седна до лампата и я отвори, после си сложи очилата с черни рамки.

Вдигна цветето с едната си ръка, с другата разлисти книгата, като поглеждаше ту към страниците, ту към него, и мърмореше под носа си:
— Ясно, че е пасифлора, но страстоцвет? Никога не съм виждал точно това пълзящо растение тук, в Сонгар.

Кананбала се извърна, отпусна се на възглавницата си и затвори очи. Чуваше шумоленето на страниците, тихото мърморене на Амулия. Внезапно изпита изгарящ порив да стъпче очилата на Амулия и да ги раздробя на парчета.

Той постави цветето редом с една илюстрация в книгата и прошепна:

— Страстоцвет, да, това е страстоцвет. Роксбърг не може да греши.

* * *

Някъде през 1907 година, когато Амулия се премести от Калкута в Сонгар, все още личеше, че градът е бил изсечен вероятно преди стотици години в скала и гора. Бе кацнал върху каменисто плато, по чийто ръб можеше да види дори от своя дом тъмната ивица растителност и вълнистите синкави сенки на далечните хълмове. В далечината се открояваха порутените стени на средновековен строеж — разрушена крепост *гар*, — от която градът водеше названието си. Няколко съборени стени и сводеста наблюдателна кула, достатъчни да разпалят въображението на Амулия, все още можеха да бъдат различени сред руините. В предната част имаше плитък басейн с каменна мозайка. Отвъд крепостта минаваше древно пресъхнало речно корито, което го отделяше от леса и заоблените могили. Говореше се, че някой ден ще открият наоколо цял погребан град. Някои твърдяха, че в стари времена Сонгар е бил център на будистко познание и че самият Буда е сядал да си почине там под едно дърво по време на едно от странстванията си. Когато за пръв път отиде до крепостта, Амулия забеляза, че там действително расте много старо разклонено дърво банян^[4], със собствена джунгла от въздушни корени с цвят на камък. На основния си ствол дървото имаше възел, който при определено осветление създаваше впечатлението за лице на потънал в медитация мъж.

Когато Амулия доведе семейството си в Сонгар, градчето отдавна вече не беше център на познанието, но бе придобило нова значимост, след като геолозите на Империята бяха открили залежи от слюда. Малко по-далеч, дълбоко под горите, лежеше и много порентабилен ресурс — въглища. Сред разпокъсаните ниви с просо и зеленчуци израсна малка британска колония, населена от хората, които поради здравословния климат на Сонгар, достатъчно мразовит, та през зимата да има нужда от истински пламтящ огън в камината, бяха предпочели да работят тук, като надзирават въгледобивните мини и по-близко разположените залежи на слюда. Не след дълго градът се сдоби с непланиран от никого квартал, недалеч от крепостта, където живееха шепи миньори, образували своя собствена сплотена общност.

С времето в Сонгар се появи главна улица с няколко магазина. Един от първите, „Финлис“, се управляваше от предприемчив парси^[5], който се грижеше за екзотичните нужди на преселниците: кафе, плодове, риба в консерви, дантела и дамско бельо, меласа и бъбречна лой, цигари и сирена. Индийците се отбиваха в магазина за платове и копчета, лекарства и козметика и се завръщаха у дома, натоварени с кутии компот от праскови, които не знаеха какво да правят.

Гората дебнеше. Беше добре известно, че в неизследваните ѝ дебри бродят леопарди. Носеха се слухове за тигри и чакали, които заедно ходят на водопой при потоците, струящи над закръглените сиви и кафяви камъчета. Изчезваха крави и кози, а понякога и кучета. Нямаше никакъв смисъл да търсят останките им. Преди отварянето на мините, които доведоха със себе си безопасността на тълпата, малцина от града биха проявили безразсъдната смелост да навлязат в пущинака, граничещ с домовете им: зелен, мрачен, враждебен, разпрострял се на километри, чак до началото на въглищните мини.

Гората продължаваше да бъде територия на хората от племената, хора с кожа, блестяща и тъмна като камък, и изправени жилести тела. Цветя с къдрави венчелистчета красяха косите на жените им. Бяха бедни; мнозина сякаш постоянно гладуваха. И въпреки това оставаха в гората, като рядко се осмеляваха да я напуснат, винаги на групи. Някои бяха принудени да се заселят в града, когато мините отхапваха късчета от зелената площ. Обитаваха временни колиби и работеха, каквото им попадне. Амулия бе наел мнозина от тях.

Още в Калкута бе чул за Сонгар, дойде, обиколи малкото градче и околните местности и озарението, че би могъл да живее там, го осени като благодат. Точно както някои хора незабавно започват да ви говорят, без да сте промълвили и дума, а вие изпитвате такова дълбоко вътрешно сродство, сякаш са ви докоснали с длан, така и Амулия се усети свързан със Сонгар. Разбра, че ако сега му обърне гръб, никога няма да престане да мисли за него, че целият живот ще му се стори недоизживян.

В Сонгар, заобиколен от хора, чийто език не говореше, основа малка фабрика за производство на лекарства и парфюмерия от дивни билки, цветя и листа. Горските хора знаеха къде да открият цветовете на дивия хибискус за уханния червен еликсир, цветята на ноцта за парфюмите и миниатюрните билки за ароматните зелени мехлеми, които можеха да накарат упорити, втвърдени циреи неусетно да пробият за една нощ. С постоянство, което не бе допускал, че притежава, Амулия изучи езика на племето сантал, както и хинди, и научи достатъчно от тях за растенията им, за да може да разшири асортимента на производството си.

Роднините в Калкута се отнасяха към Амулия с развеселено недоумение и известно раздражение. Не бе извършил нищо, та да му се налага да бяга, защо тогава това самоналожено заточение в пущинаците? Нима на света съществуваше нещо, което Калкута да не може да предложи на човек като него? Ала под повърхността на сплетните се таеше усещането, че заминаването му е един вид укор към техния начин на живот, предизвикателство към доведен до съвършенство модел на съществуване.

* * *

Къщата, която Амулия построи в Сонгар, изглеждаше не на място: висока, градска на вид, с множество прозорци, сред шубраци и ниви, пръснати нарядко. Проектира я с помощта на англо-индийски архитект, учил в Глазгоу, чиито идеи на пръв поглед представляваха здравословна комбинация между Изтока и Запада. Трябваше да е обърната на юг, с гръб към улицата. Верандите заемаха цялото протежение на южната фасада, докато северната щеше да има редици

прозорци. На запад трябваше да се разположат тераси, открити към залязващото слънце. Те щяха да гледат към вътрешен двор с кухня на партера. Югозападната част пък трябваше да се губи сред градина от дървета и цъфтящи храсти. Докато другите хора бележеха домовете си с грандиозни имена, Амулия означи своя с номер. Макар на тази улица да имаше още само една къща, той заби в празния участък кол, на който с високи и тесни черни букви бе написано „Дулгандж Роуд“ 3. Числото 3 означаваше Амулия и двамата му синове.

Голяма къща, „къща, в която семейството да се разраства“, удовлетворено бе казал архитектът, когато завърши чертежите. Въпреки всичките прозорци и тераси обаче, веднъж претворена в тухли и мазилка, къщата се оказа някак изолирана — никой не би дошъл на входа на „Дулгандж Роуд“ 3 просто така, по силата на порива с думите „Решихме да се отбием да ви видим как сте.“ Северната страна с лице към улицата, с редицата скрити под капаци прозорци, сякаш предупреждаваше гостите, че домакините биха предпочели да си стоят вътре и да ги гледат как си тръгват, отколкото да ги поканят.

Точно отсреща през улицата се намиреше единствената друга къща в непосредствена близост. Беше една от многото едноетажни постройки, които минната компания бе построила за административния си персонал, а надписът на портата гласеше „Дигби Барнъм“. Господин Дигби Барнъм рядко можеше да бъде срещнат лично. Къщата му имаше парадно преддверие в стил porte-cochure, откъдето всяка сутрин Барнъм се качваше в колата, чакаща да го отведе на работа. Тръгваше точно в девет и половина и не поглеждаше нито наляво, нито надясно, докато колата излизаше на улицата. Никой от квартала по никакъв повод не бе успявал да привлече погледа му.

За пръв път Амулия видя Барнъм през първите си дни в Сонгар, когато прекарваше по-голямата част от времето си на открито, докато къщата му се строеше, и часове наред стоеше на слънце да надзирава работниците. В един от онези дни колата на Барнъм се задави, докато равномерно набираше скорост през портика, и внезапно безшумно закова само на няколко метра от входа. Амулия, който чакаше поредната доставка на строителни материали на улицата, видя някакъв мъж да отваря задната врата на колата и да излиза, тихичко сипейки ругатни на английски. „Дяволите да те вземат — рече Барнъм и понечи да ритне капака на колата. После склучи молитвено ръце и опита друг

подход: — Моля те, проклета таратайка такава, само този път...“ Под яркото утринно слънце кожата му се запотяваше все по-силно с всяка изминала минута. Кичури коса прилепнаха към оплешивяващото му теме на влажни ивици. Бузите му лъщяха в жегата, а яркорозови гънки плът обвиваха като пръстен шията му.

Амулия извърна поглед въпреки изкушението да позяпа.

Шофьорът изчезна под капака, докато Барнъм, седнал зад волана, въртеше стартера. Никакъв резултат. Шофьорът извади манивела, пхна я в муцуната на колата и се зае да я върти, докато Барнъм натискаше педала на газта. На няколко пъти моторът дрезгаво се закашля, но нито един път — достатъчно дълго, за да тръгне.

Барнъм отново слезе и тревожно се втренчи в празната улица. Изобщо не даде знак, че е забелязал присъствието на Амулия. Той, който знаеше, че кантората на минната компания е на няколко километра от другата страна на града, тайно си позволи самодоволна усмивка.

Ала изведнъж се разнесе несъмнен звук — чаткане на копита.

Амулия крадешком погледна изпълненото с очакване лице на Барнъм и се наслади на предсказуемото му помръкване, щом мъжът видя откъде идва тропотът: не от двуколка, а от паянтова каруца, натоварена с тухли. Барнъм зачака каруцата да разтовари; мъжете работеха бавно в жегата, като се опитваха да представят летаргията си за нов подход към работата. Шофьорът се беше отказал да върти манивелата и стоеше отпуснато в сянката на яркооранжева бугенвилия.

Барнъм профуча към вътрешността на къщата и обратно. Не удостои с поглед Амулия, но ядосано изгледа работниците, които не си даваха особен труд, и жилавото конче, което пръхтеше в окачената на шията му торба. Отнякъде долетя звън на хлопатар. Звукът бе в пълен контраст с обърканото изражение на Барнъм и трескавите му движения.

— Juldi karo^[6] — изкрещя той на работниците. — Размърдайте се, лентяи такива. Опразнете проклетия таралясник, juldi karo!

Най-после каруцата бе празна и работниците се отдалечиха. Насядали върху части от недостроената къща, те запалиха своите евтини вонливи цигари с въздишки на изтощение. Този път Амулия не обърна внимание на симулантите, очарован от внушителните опити на Барнъм да се качи откъм задната част на заградената от трите страни

платформа на каруцата. Трябваше да седне на прашния под, където преди бяха тухлите, с гръб към кочияша. Обутите му в дълги панталони крака с блестящо лъснати обувки висяха от каруцата. Гледаше право към Амулия и работниците, но не отговаряше на ничии погледи. Каруцата бавно потегли към града.

Няколко дни по-късно, докато Амулия наблюдаваше изкопаването на кладенеца в бъдещата му градина, откъм къщата на Барнъм се зададе прислужник и закрещя в усилие да надвика ехтящите удари на чуковете и високия хоров напев, с който работниците отмерваха хода на работата:

— Сахиб не дава!

— Какво? — попита Амулия в опит да надмогне врявата. Извика към работниците: — Чакайте! Спрете!

— Сахиб казва никакъв шум следобед. Прибира се у дома да обядва и да поспи. Никаква работа от един до четири.

Както се перчеше със заимствано от британците самочувствие, прислужникът погледна решително Амулия и изчезна, преди той да успее да реагира. Амулия кипна, изпълнен с безсилен гняв, но знаеше, че ще трябва да се подчини.

Когато най-после се нанесоха в новата къща и един ден Кананбала попита дали няма да е проява на неучтивост, ако не поканят съседите си поне веднъж, той я скастри:

— Няма нужда. Каква мисъл само! Да не си забравила, че са британци? За тях ние не сме нищо повече от недодялани диваци.

Амулия беше единственият индиец, построил си дом в този район, в пуцинака, близо до жилищата на миньорите и леговищата на лисиците, далеч от суматохата на големия пазар, от барабаните за празника „Рама Навами“^[7], от речите и изтърканите призови на местните патриоти, от носовите напявания на моллите, от фалшивия вой на тромпетите от сватбените процесии, от фойерверките и гърмежите при честването на Дивали^[8]. Слушаше тези звуци по цял ден, докато беше във фабриката. Докато обичайната двуколка го подрусваше към дома всяка вечер, той копнееше за онзи вълшебен миг, когато шумният град ще остане зад гърба му, заменен от тъмните дървета и ехтящата тишина, нарушавана единствено от звуците на гората и птичите песни по здрач.

Само че през изминалите няколко месеца гладката повърхност на удовлетворението беше се набраздила. Започна да осъзнава, че го смятат за външен човек дори на самата „Дулгандж Роуд“, и призна, че ако за самия него стремежът към уединение е достатъчно основание да не желае да промени нещата, за съпругата му положението бе съвсем различно.

* * *

Тишината, която за Амулия означаваше ненакърнимост, бе притиснала Кананбала под похлупак от вакуум, който тя по никакъв начин не би могла да отмести, за да допусне свеж прилив на въздух. От самото начало нищо не ѝ хареса: голямата къща с отекващи празни стаи, дивата, грамадна градина, където листата шумоляха, а непознати плодове звучно падаха и се разпукваха в тревата. Нуждаеше се от гости, липсваха ѝ театърът и усещането за празник. Вместо това — звън на хлопатари, рядкото чаткане на конски копита, призрачното думкане на барабани в далечината. Квакането на хиляди жаби след дъжда, неразгадаемите звуци откъм гората през нощта. В Калкута, в суматохата на семейния дом, преливащ от братя и сестри, лели и чичовци, винаги можеше да си побъбри с някого, да чуе успокояващия звук от нечий смях наблизко, клюки, тракането на съдове, кавгите между балдъзите, дрънченето на звънчетата на рикшите, далечната врява от пазара, виковете на уличните продавачи, следобедното мърморене на грохналия златар, който ги навестяваше с пълни с нови накити кутии и носеше малки сребърни везни да ги претегли.

През първите няколко месеца, когато се премести в Сонгар, тишината на дома — тишина, в която можеше да чуе как си поема въздух, как потта се стича по лицето ѝ, как падат листата и цветята разцъфват — отекващата тишина я бе изненадала с неочаквано предизвикан изблик на бързивост.

Ала нямаше с кого да си говори. Почти нямаха съседни, които да не са британци, пък и да имаше, Кананбала, която говореше само бенгали, нямаше да може да се разбере с тях. Трима от прислугата, които бяха дошли заедно с нея, бяха бенгали; едната от тях — камериерка, която масажираше главата ѝ всеки сънлив следобед.

Кананбала бърбеше с момичето до безкрай, но престана, когато един ден дочу как тя и градинарят се надсмиват над някакви нейни думи. След това взе да чака Амулия да се върне от работа и в мига, в който чуваше щракването на портата, хукваше към него и започваше да чурулика: „Какво стана днес? Има ли за мен писма от нашите? Познай какво ще вечеряме? Знаеш ли какво каза днес Гуранга на Аноубха, докато тя переше?“.

И продължи така, докато един ден Амулия, обзет от досада, ѝ се сопна:

— Остави ме на мира! Не можеш ли поне за миг да ме оставиш на мира? Поне за миг!

Явно същата вечер бе забравил какво ѝ е казал, погали косата ѝ и я притегли към себе си. Но не и тя. Леко извърна лице, за да не може да целува устните ѝ. Беше почувствала как нещо в нея се преобръща, прекършва и променя при това негово „остави ме на мира!“. През следващите няколко дни се държа отчуждено, не беше на себе си, усилено обмисляше как да облече мислите си в думи. Тогава, през един спокоен следобед, тя изрови старите ключове, които още пазеше с надежда и обич, ключовете от неизползваните ѝ стаи в Калкута, стисна ги здраво, отиде до кладенеца, поспря, пое си дълбоко дъх и ги хвърли в дълбоката черна вода.

* * *

След този жест годините сякаш минаваха по-бързо. По-големият им син, Камал, се ожени, по-малкият — Нирмал, преодоля тромавия праг, който отделя момчето от мъжа, а собственото ѝ дребно тяло се сдоби с неловките заоблености, присъщи на средната възраст. Би трябвало да се чувства изпълнена с удовлетворение. Но сега, цели двайсет години след преместването им в Сонгар, бърливостта отново я бе нападнала и заплашваше да помете барикадите, които се бе опитала да постави пред нея.

Амулия се задържаше във фабриката все по-дълго и по-дълго. Напоследък тръгваше рано сутрин и не се прибираще, преди да се стъмни. Оплакваше се, че вече има много голяма конкуренция от

имитаторите. И ако допуснеше и най-малък пропуск в снабдяването на магазините, някой друг веднага щеше да се намести.

— И така да е — каза тя една вечер, когато си бяха легнали, — не можеш ли да се прибиращ малко по-рано?

— Стига глупости, Канан — отвърна Амулия. — Не седя там да си убивам времето, има работа да се върши. Когато поискаш да изпратиш на роднините си дващсет и пет сарита за следващата пуджа^[9], откъде ще дойдат парите?

— Нямах това предвид — Кананбала се поколеба. — Просто си спомних как отначало, когато дойдохме тук, ти се прибираще и всяка вечер сядахме до прозореца да прием чай.

— От онзи чай са изминали дващсет години — отговори Амулия, докато се обръщаше настрана. — Тогава фабриката беше по-малка, имаше по-малко работа.

— Къщата изглежда толкова празна. Нирмал е в колежа, Камал работи с теб по цял ден. Не че синовете са подходяща компания за майките си — въздъхна тя. — Как ми се иска да имах и дъщеря.

Амулия отвърна с приглушен от възглавницата глас:

— Ако имаше дъщеря, сега щеше да е до съпруга си, а не да държи ръката ти. Защо не си говориш със снаха си? Манджула може много да ти каже.

— Не е същото.

Почака за отговор, после събра цялата решителност, на която беше способна.

— В Калкута живеехме по-хубаво. Цялото семейство беше около нас, в къщата винаги кипеше живот.

Замълча и усети как предишните съмнения отново я връхлетяха под звука на собствения ѝ глас. Амулия се усмихна.

— Ако питаха теб, нямаше да има нито Америка, нито Австралия. Никой нямаше да се качва на кораби към далечни земи, а всеки щеше цял живот да си седи в скута на мама. Само почакай и ще видиш как след няколко години тук ще е пълно с хора от твоята Калкута.

Амулия се зарови по-дълбоко в одеялото, издиша хладния нощен въздух и отпусна затоплените пръсти на краката си.

— Защо изобщо не ме попита, преди да се преместим в този град? — продължи Кананбала почти шепнешком. — Защо никога не ме

попита, като започна да строиш тази къща? Щеше да ми е по-добре да съм по-близо до нашите. Никога ли не ти хрумна?

Кананбала бе изричала това много пъти преди и ѝ се искаше да престане, но не можа да се въздържи.

— Спиш ли? — прошепна тя на нощта и на Амулия. — Чуваш ли бухала?

Дочу тихо похъркване и шумно подсвиркване.

Нощта стенеше и шушнеше. Студеният въздух донесе настойчивото скимтене на лисица. Отекнаха отговори на повика ѝ, лаят се извиси над горите и полята и склучи кръг от звуци около къщата. Сега лисиците ѝ правеха компания през дългите нощи, когато не можеше да мигне. Сети се как, щом Амулия обяви намерението си да живее в Сонгар, всички го зяпнаха с неверие, а бащата на Кананбала се беше разсмял: „Хей, че там има само лисици, Амулия“. По-късно ѝ се искаше да му каже, че не е прав. В самотните безсънни нощи се бе взираше през прозореца, докато ревът, който реши, че е лъвски, отекваше из гората.

Лъвският рев бе тайна, която не би споделила с никого. Другите спяха, глухи за пулсиращата бдителност на джунглата. Понякога ѝ се струваше, че гледа къщата отвън с безучастния, преценяващ поглед на чакал или пък по-отблизо, пред прозорците, и пикира като бухал в нощта; вижда мъжа си, проснат на леглото в спалнята им, Камал и съпругата му Манджула, потънали в обятията си в един от ъглите на двойното легло, и Нирмал, заспал с отворена уста в мансардата си, напъхал пакета цигари в дъното на чекмеджето, където си мислеше, че никой няма да ги открие. Задържаше се за кратко единствено пред неговия прозорец, но после отлиташе, като пореше въздуха с всеки режещ замах на крилата.

Някой ден ще изчезне сред дърветата, точно така ще направи и никой никога няма да я открие.

„Самотно ми е тук“, прошепна Кананбала на мрака и после, смутена от звука на гласа си, се обърна и се загледа през високия прозорец до леглото, който като рамка ограждаше осветено от луната дърво ним, леко замъглено от мрежата за комари.

* * *

Годината бе 1927-а. Денят — в началото на лятото. Както обикновено, Амулия се бе събудил в четири и половина и бе излязъл да се поразходи на зазоряване, преди всички останали да са се събудили. Винаги правеше това в Сонгар — макар да си спомняше, че в Калкута едва можеше да отлепи глава от възглавницата. Беше времето, когато гората, хладният въздух, лилавото небе — всичко наоколо му принадлежеше. Съзерцаваше как дългият хребет в далечината зад руините отначало — само сянка на гърбица, започва да се разбулва сред тъмните върхове на дърветата по билото, докато небето отзад избледнява в очакване на слънцето. Понякога хребетът изобщо не приличаше на хребет, а на останките на праисторическо животно, което единствено той можеше да различи. Докато небето продължаваше да просветлява, той се завръщаше за чаша сламеножълт чай, над който се виеше пара, и две препечени филийки с масло. Към осем и трийсет беше излязъл от вкъщи в теглена от коне двуколка. Щеше да пристигне на работа пръв, час преди останалите, да прегледа някои сметки, да огледа фабриката си, без да му пречат.

Тази сутрин обаче едва бе слязъл от двуколката, когато някак от нищото изскочи мъж, просна се по лице в праха и се вкопчи в глезена на Амулия, сякаш бе на ръба на пропаст. Докато се опитваше да освободи крака си с усещането, че единият черен чорап се свлича около прасеца му, Амулия погледна надолу към тила на човека. Преди мъжът да се надигне от лъснатите му черни кожени половинки, нямаше никакъв начин да разбере кой е той.

— Пусни ме, хайде, човече, моля те, пусни ме — рязко каза Амулия. — Какво има? Хайде, ставай оттам!

— Ти си всичко, са'иб, дето ми остана на този свят! Никой друг!

На Амулия му се стори, че най-после разпознава мъжа, макар гласът да бе прекъсван от ридания и натежал от мъка: само преди няколко дни, когато се канеше да влезе в цеха за бутилиране, бе дочул същия глас да казва през смях: „Днес дядката не си е подавал носа насам. Да не е пукнал?“. Докато говореше, мъжът се почесваше под своите дхоти. „Тия, тънките и жилавите живеят по сто години“, захили се събеседникът му.

Замълчаха, когато влезе. Амулия не се усмихна. Беше му трудно да използва каквато и да било шеговита фамилиарност към работниците. Беше му невъзможно да каже: „Здрасти, Рамчаран, как е

момчето ти? Жената още ли е на гости в другото село? Сигурно гониш засуканите девойчета, като не може да те види, а?“.

Амулия издърпа стъпалото си от хватката на човека.

— Какво е станало, Рамчаран? — попита отсечено. — Престани да ревеш и да нареждаш!

Един след друг пъкна месинговите ключове в трите катинара „Алигарх“ на портала на фабриката, влезе, закачи чадъра си на обичайното му място и тогава, като се обърна към Рамчаран, забеляза, че не са сами.

Малко по-встрани от вратата бе застанала жена. Мръсният жълт цвят на овехтялото ѝ сари открояваше тъмната ѝ кожа, от изсветления от слънцето кок стърчаха кичури. Бе млада и стройна, едва ли имаше двайсет, с усмивка, която бавно се стопи, щом Амулия я погледна. Позна я. Едва ли някога щеше да забрави лицето на момичето, което по време на празника на жътвата в селото ѝ преди две години му бе подарило лилавия цвят пасифлора от косата си. Но къде бяха жизнерадостта, която помнеше, блясъкът на лицето с трапчинките, изкусителният смях? Жената имаше недохранен вид, какъвто често имат бездомните изгладнели кучки, докато кърмят. В ръцете си държеше малък вързоп, ала толкова вяло, та на Амулия му се стори, че всеки момент ще го изпусне. Когато вързопът се размърда, разбра, че това е бебе.

— Синът ми ѝ направил дете, са'иб, тя така вика, и тази сутрин дойде с детето... не може да е истина... синът ми е женен, добро момче е, има си свои деца, ама страхливецът му не смее да си подаде носа навън от къщата и да я изхвърли... сега какво да правя, са'иб? Ако я върна в гората, онези от джунглата ще ни прережат гърлата със сърпове си... ще я изхвърлят затуй че е тръгнала с чужд мъж... тя вика, че трябва да се погрижим за бебето... ама какво да сторим, са'иб, бедни хора сме ние, имаме вече осем гърла да храним... и на една заплата... пък и какво ще кажат роднините ни!

С всяка дума гласът на Рамчаран се извисяваше все повече, докато Амулия не нареди:

— Млъкни! Тишина!

Рамчаран приклепна в ъгъла на стаята, зарови лице в скута си и застана:

— Ще ни избият... всички ни ще избият, ако върнем бебето.

Амулия затвори книгата за поръчки и дневника си. Реши, че няма какво да се прави, денят беше отписан. Остави указания за счетоводителя си и после заедно с жената и Рамчаран, притиснати плътно до кочияша отпред, се настани отзад в двуколката, загледан как пътят прелива в ниви, а по-нататък — в шубраци, докато се подрусваха към Християнското сиропиталище извън границите на Сонгар.

Тази вечер се прибра у дома дълго след като се бе стъмнило и отми потта от деня, с която целият бе пропит; плискаше канче след канче върху мършавото си тяло с цвета на орех и въздишаше от облекчение. Излезе от банята, облечен в меки, неизбелени дхоти и дълга до коленете риза, и почувства, че най-сетне нещо в него се отпуска. Знаеше, че снаха му му е оставила голяма чаша чай и нещо за ядене. Амулия се нахрани сам, втренчен в дъното на стаята, където цялата стена бе заета от прозорец с цветно стъкло, поставен там от самия него; седеше до кръгла маса с месингови лъвски лапи в края на краката, маса, която сам бе купил на една разпродажба. Докато дъвчеше, възелът в стомаха му сякаш се разхлаби, а тревогата от дневните неволи взе да отшумява.

След като изпразни чашата, бавно се отправи към градината. Днес там, където преди се ширеха плевели и трясот, бе изникнал мек килим от амарант. Градината до кухнята тъмнееше от маслиновите на цвят филизи на индийското хлебно дърво, плътно прилепнали към стволовете на високите дървета. Зелени кокосови орехи висяха на гроздове високо горе и от време на време следобедната тишина се взривяваше, когато някой от тях тупнеше на земята. Когато ги засаждаше, фиданките му се бяха сторили миниатюрни. Трудно му беше да си представи, че онези клонки с по пет-шест листенца могат да съхраняват в себе си енергията, която ще ги изстреля на деветметрова височина. Сега клоните им се бореха за пространство, а небето едва можеше да се види през балдахина от листа.

В сянката на тези дървета бе закачена ниска градинска люлка. Тук дойде Амулия тази вечер, както правеше и през всички останали, след като бе обходил цялата градина. Обикновено оглеждаше дърветата едно по едно, забелязваше всяка нова пъпка, всяка пожълтяла фиданка, която се бе предала, всеки калем, започнал да надига глава. Нежно им се любуваше, искаше му се да ги погали и потупа, сякаш бяха домашни любимци. Беше създал градина от

пустошта. Бе прочистил плевелите, бе засадил овощни дръвчета, цъфтящи храсти и увивни растения. Но не беше действал напосоки. Бе презрял пицността на розовата баухиния и наситеното оранжево на орловите нокти. Вместо това бе засадил в градината си цветя, чиято белота да проблясва в мрака, а уханието им да насища нощния въздух. Единственото му отстъпление пред цветовата гама бяха ниските храсти на обединяващата в себе си вчерашния, днешния и утрешния ден брунфелзия, *Franciscea boreana*, с която толкова трудно се беше снабдил и чиито цветчета само за три дни преминаваха от тъмно лилаво до почти бяло, а ароматът им изпълваше въздуха наоколо. Останалата част от градината бе само в бяло: разклонената *Magnolia grandiflora* с кремави цветчета на фона на блестящите зелени листа, снежнобелите съцветия на *Jasminum rubescens*, надвиснали над кладенеца, и жасминовия самбак, чиито цветове и ухания Кананбала принасяше на боговете си. Няколко гардении; два храста шефалика, които смяташе, че са нощен жасмин, и от които се сипеха на шепи малки ароматни цветенца — с оранжеви стъбълца, ала този мимолетен проблясък на различен цвят под белите венчелистчета бе приемлив от гледна точка на поезията. До стената бе засадил *Cestrum nocturnum*, за който говореха, че привличал змиите, но Амулия бе готов да поеме риска от отровно ухапване в замяна на тънкия аромат от обсипаните с цвят вейки.

Тази вечер обаче пропусна да забележи, че пъпките на жасминовата гардения бяха започнали да се разпукват и че много скоро манговото дърво ще потъне в цвят. Не можеше да мисли за нищо друго, освен за дребничкото незаконородено бебе, омотано в дрипаво мръсножълто сари, и за майка му, която бе утетила плача му, като го загърна в дрехата си и поднесе устенцата му до гърдите си с увереност, придобита сякаш не с дни, а със седмици практика. Беше изпаднала в апатия, почти задрямала, докато не настъпи моментът да се раздели с него. И тогава бе избухнала в поредица задъхани, пискливи ридания, които продължиха чак докато двуколката се върна в града от отдалеченото сиропиталище. Сега, часове по-късно, все още чуваше плача ѝ, а не птичите трели в здрача. Стоически се бе взирал в пътя, докато Рамчаран съскаше: „Престани да ревеш, глупава жено!“, а кочияшът през целия път бе говорил единствено на коня си, сякаш

оглушал или изпълнен с неодобрение към пътниците и тяхната отблъскваща постъпка.

Ще трябва да се погрижи за бебето, помисли си Амулия, щом се настани на градинската люлка, извади лулата си и затършува из джоба си за кибрит. Не можеше да постъпи иначе. Таксите... да не забрави да нареди в кантората да плащат на сиропиталището навреме. После се зачуди дали не трябва да добави таксите към завещанието си, като уреди плащането им да продължи, колкото дълго се окаже необходимо. Отбеляза си, че е по-добре да постъпи така. Изобщо не е нужно да казва на никого вкъщи за детето, дори и на Камал. Не е нужно да ги подлага на това лишено от благоприличие изпитание.

От верандата на горния етаж Кананбала различи бялото на памучната му риза, размито в избледняващите цветове на нощта. Тя никога не нарушаваше вечерното му усамотение в градината, но точно този ден по силата на подтик, който ѝ бе трудно да определи, се отправи натам, боса по тревата. Той не забеляза идването ѝ и когато се изправи пред него и го запита: „За какво си се замислил?“, вдигна глава, сякаш озадачен от въпроса ѝ. Отне му известно време да се съсредоточи върху лицето ѝ; отначало погледът му бе стреснат, сякаш виждаше непознат. После отвърна: „А, ти ли си? Какво има?“. След като не получи отговор, той се върна към финансовите планове за сирачето, подръпваше от лулата си, а пред погледа му се редуваха колонките в счетоводната книга.

Кананбала остана минута-две и се обърна да се върне в къщата, обзета от желание Амулия да я извика. Някак си очакваше да го направи. Погледна веднъж назад към скованото му ъгловато тяло, сянка върху градинската люлка, изгубен за нея. Сякаш е едно от дърветата, помисли си тя и се отдалечи. Десетината метра, които разделяха верандата на горния етаж от люлката в градината, ѝ се сториха необятна шир, която не ѝ стигаха силите да прекоси.

* * *

През октомври същата година за пръв път след седемгодишна пауза им дойдоха гости. От Калкута щяха да пристигнат роднини да отпразнуват пуджа: един братовчед на Амулия, съпругата му и трите

им деца. Кананбала, отвикнала от гости, бе прекарала целия септември в приготовления за пристигането им. Изпълваше я по-скоро тревога, отколкото нетърпение, установи тя, но не би си признала пред никого. Амулия би казал: „Само мрънкаш. Казваш, че се чувстваш самотна, а когато идват гостите, не ги искаш“.

Така си говореше Кананбала. Все по-често намираще утеха, като си говори сама. Откри, че никак не е трудно да се раздвои и да води разговори, които понякога продължаваха цял следобед.

Имаше и още нещо, за което да се безпокои. Роднините идваха с предложение за брак. Нирмал беше вече на двайсет и четири и току-що си бе намерил работа в областния колеж като учител по история. Не получаваше много, но колежът бе държавен, а освен това бе син на доста заможен човек, което го правеше подходящ кандидат за женитба.

— Защо да се отлага това, което и без това трябва да стане? Достатъчно е голям. Какво чакате? Казвам ви, Амулия, възпитани, свенливи, добри момичета се намират по-трудно... — братовчедът на Амулия човъркаше рибата пред себе си — от хубава, прясна речна риба в Сонгар!

Разсмя се на малката си шега, но като не получи усмивки в отговор, обясни примирително:

— Домакинята готви превъзходно, но какво може да се направи с рибата, която имате тук? Просто не е същата като...

— Да, изобщо не е същата като рибата от Ганг — отвърна Амулия, като се постара да не издаде раздражението си. Гостуването приближаваше своя край и досега се бе наслушал на коментари за рибата.

— Племенницата на Нихар... сецате се кой е Нихар, нали?

— Сецам се.

— И така, племенницата на Нихар — как ѝ беше името, Шанти или Малати? — а, да, Шанти, е на шестнайсет, и от това, което чувам, е приятно момиче, домошарка. Видях я преди няколко години, хубаво девойче. А пък каква къща само има баща ѝ, на брега на реката. Прелест! Заможен е, добро семейство, от същата каста като нас, естествено. Нирмал не може да намери по-добра... този доматен сос е хубав, но нищо не може да се сравни с доматения сос...

— Приготвен със зелено манго от Калкута? Съгласен съм — каза Амулия.

Братовчедът се почувства малко неудобно, но не задълго.

— Ако искате — продължи той, — като се върна, ще подпитам деликатно. Какво ще кажете? Ще ви пиша веднага щом разбера какво мислят. След това Нирмал може да отиде да види момичето. Мога да го придружа, та това е сватбата на Нирмал в края на краищата!

Братовчедът изпи чаша вода с шумно задоволство и се надигна.

— Обаче къщата, в която живеете — каза балдъзата на Кананбала по-късно същата вечер, докато си вземаше от добре изпържените шингара и отхапваше от топлата хрупкава коричка, — не знам, но аз не бих могла да живея тук — в Сонгар, искам да кажа. Да, разбирам, чисто е, няма много хора, а Калкута е мръсна, пренаселена и шумна. Но тълпите и суматохата ме карат да се чувствам жива! Тук цари такава тишина, че за момент реших, че съм оглушала! — Балдъзата хвърли поглед към Кананбала и добави: — И освен това не мисля, че престоят тук ви се отразява добре.

— Какво да ви кажа? — побърза да отговори Кананбала, за да предотврати задаващия се анализ на здравословното ѝ състояние. — Знам, че сега навсякъде в Калкута можеш да си купиш готови шингара, но не и тук. В Шиамбазар щях да изпратя някого да обиколи квартала и щях да приготвя угощението от тамошните магазини. Но тук Манджула и аз ги приготвяме сами.

— Добре, добре — съгласи се балдъзата доволно. — Наистина са превъзходни, а и домашната храна винаги е по-вкусна, нали? Казвам ви, вярно е, че можем да си купим всичко, но само се опитайте да предложите на брат ви купешки шингара или котлет. Надушва всичко залежало от километър.

Кананбала изпитваше смесени чувства, усещаше се едновременно унижена и похвалена. Надигна се и отръска трохите от сарито си.

— Манджула — провикна се тя от горната площадка към кухнята, — донесете още шингара, ако сте готова с пърженето.

Вече бяха изминали дванайсет дни от пристигането на гостите. Руините на крепостта в Сонгар, обявиха те, не могат да се сравнят с мемориала „Виктория“ в Калкута, нито горите — с великолепните ботанически градини. Стори им се твърде уморително да вървят до хребета. Във „Финлис“ се присмяха на провинциалния асортимент. „Какво ли биха казали тези Финли, ако видят Хог Маркет, а?“, бе

попитал съпругата си братовчедът на Амулия, а после стресна озадаченото момче, което помагаше в магазина: „Да си чувал за сирене «бандел»^[10]? Сирене б-а-н-д-е-л? Не си ли?“.

Скоро вече бяха опитали всичко, което можеше да се прави, и прекараха празниците, затворени на „Дулгандж Роуд“, като изчерпаха целия богат запас от клюки за близките си. Притисната от отегчението и презрението на гостите си, Кананбала започна да изпитва някакъв изкривен копнеж по самотното си ежедневие.

Двете седмици отминаха, дойде време гостите да си вървят. Бяха поръчали две двуколки за четири часа. Амулия и Камал щяха да отидат на гарата, както и един прислужник с голяма кошница храна за нощното пътуване: бяха приготвили вечеря и закуска, и глинена кана със студена вода. Настъпи известен смут, когато установиха, че единият кон куца. Друг прислужник замина с втората двуколка да доведе нов кон.

Докато чакаха, братовчедът на Амулия се обърна към Кананбала:

— Госпожа, веднага, щом пристигна в Калкута, ще ви изпратя снимка на момичето. Сигурен съм, че ще я харесате. Познавам домакинството ви, тя ще е отлична снаха. Казва се Шанти, сигурен съм... пее хубаво, готви хубаво, а и винаги е живяла уединено. Толкова невинна. Не като нашите момичета в Калкута. А и този разбойник — добави той и се захили към Нирмал, застанал, втренчен в пустия път в очакване двуколката да се появи — има нужда някой да му стяга юздите. Ще уредя всички подробности!

Щом двуколките тръгнаха, Кананбала се оттегли на горния етаж и застана до прозореца с онова, което бе останало от прощалната ѝ усмивка. Докато се обръщаше, зърна отражение на профила си в лъскавата повърхност на шкафа от тиково дърво. Главата ѝ не се виждаше, губеше се сред сложната дърворезба, която започваше от горната част на вратите му. Без главата тялото ѝ се стори чуждо, гротескно поради извивките, от които бе съставено: голямата, не — хълмиста, заобленост на гърдите, почти толкова издадената гънка на стомаха и чезнещите под памучното сари тънки крачета.

Кананбала се извърна към огледалото редом с шкафа. Кога се бе появила двойната брадичка? Кога бяха изникнали двата щръкнали косъма върху нея? Кога тенът ѝ бе придобил цвета на тютюна, който

мъжът ѝ пушеше? Втренчи се в отражението си със свито гърло, неспособна да си поеме дъх.

* * *

Гостите им, по обичая на всички гости, подробно бяха обсъдили външния им вид. „Вече натежаваш, Камал, виж какво шкембенце си отгледал, а? Първият признак на богатство и спокойствие!“, бяха отбелязали те, а после: „Мили боже, Амулия, толкова сте почернели от слънцето, че не мога да ви различа в тъмното!“. Но всъщност коментарите, свързани със съпругата му, докоснаха оголен нерв у Амулия. Случайно бе дочул думите на балдъзата, отправени към Кананбала: „Како, подочувах от тук от там, че не сте добре... но само се вижте! Изглеждате на два пъти по петдесет! Е, винаги сте си били мургава, никога не сте имали онзи светъл тен на майка ви, ама я се погледнете сега! Кожа като изсъхнал пергамент, ама да не би темето ви да прозира през косата? Знам, че водата в Сонгар не е хубава, само за две седмици тук половината ми коса окапа! Елате при мен в Калкута и ще се погрижа за вас, обещавам! Масажи с масло, крем и пудра за лицето, вани с розова вода... като ви върна, господин Амулия ще реши, че има нова жена!“.

Амулия помнеше времето, когато Кананбала бе дребничка и хубавка, с къдрава коса, която отказваше да бъде обуздана от прическа, и блестящи очи с тежки клепачи, които силно подчертаваше в черно с антимон сутрин и вечер. Втурваше се нагоре по стълбите на Шиамбазар — а стълбите бяха стръмни, старинни, изронени, — вземаше по две стъпала наведнъж, като крепеше покритите с похлупаци подноси с храна, а веднъж дори цял хармониум, винаги нетърпелива да дочака прислужниците да си свършат работата. Помнеше времето, когато излизаше на терасата, чакаше го да се приближи по тясната уличка и веднага щом стигне, да го попита: „Нали не си забравил да ми донесеш дантела?“.

А сега? Не му бе нужно много време да подреди списъка със забележките на роднините си. Отекваха в главата му дни наред, след като си бяха заминали. Осъзна, че през последните два месеца самият той бе забелязал промени у нея, и то не само във външния ѝ вид. През

всичките тези години — докато създаваше фабриката, строеше къщата, облагородяваше градината, тези толкова дейни години... разбира се, не беше забравил Кананбала. „Че как бих могъл, помисли си той, като съм прекарал с нея всеки един ден от живота си, откакто бях на деветнайсет, а тя — на шестнайсет?“ Но беше вярно, длъжен бе да го признае, че както езикът натрапчиво опипва болния зъб, а не здравия, откакто Кананбала не беше съвсем на себе си, той мислеше за нея по цял ден, дори на работа.

Започна да си води бележки в дневника; ще ми помогнат, реши той, да разбере какво точно се случва, да успее някак да го обобща. Избра страница, отделена за неделата, която нямаше да му е нужна за работата, и записа наблюденията си с ъгловат неравен почерк:

Тътри крака, вместо да ходи нормално. Вчера я забелязах да се подпира на стената, докато слиза към кухнята. Попитах я какво ѝ е. Каза, че ѝ се вие свят, чувства се неуверена, коленете ѝ се подкосяват. Изглежда здрава, но се оплаква, че не ѝ е добре.

Дрехите ѝ изглеждат измачкани и лекьосани с шафран и др. Неприятно. Снощи ѝ го казах, а тя ме попита „Лошо ли мириша?“.

Забелязвам, че устните ѝ постоянно мърдат, дори когато си мисли, че наоколо няма никой. Говори си сама? Обезпокоително. Също и пръстите ѝ непрестанно пъплят по мебелите, по тялото ѝ и др. дори и когато я заговориш, сякаш през цялото време пише нещо. Опитвам се да отгатна какво, но е невъзможно. По-малко се оплаква, но е по-мълчалива. Дали и другите го забелязват? Как да попитам?

Наблюдения от този тип изпълниха страницата за неделя. Следващата страница гласеше: *Поръчах кокосово масло, 25 галона; платих на Салим; книгата за поръчки до днес; таксата за сиропиталището платена за този месец.* И все в този дух. За сряда имаше една-единствена дума, надраскана напърно на страницата: *Лекар.*

Амулия повика лекар, който измери кръвното налягане на Кананбала и я разпита дали има запек или газове. Прегледа коленете ѝ и я накара да върви по права линия през спалнята. Накрая се обърна към Амулия и каза: „Нищо ѝ няма, господине. Абсолютно нищо. Всичко е от главата. Дамите в малките градчета се отегчават. Госпожата има нужда от забавление“.

— Може би ще трябва да си намериш някакво занимание — отбеляза Амулия мрачно, щом двуколката на лекаря затрополи по пътя. — Всичко е от прекалено много свободно време.

— Но аз работя по цял ден — възрази Кананбала. — Знаеш ли колко неща имам да върша, за да поддържам къщата в ред?

— Не е достатъчно — каза Амулия. — Трябва да правиш нещо друго. Защо не си намериш хоби? Бродиране? Плетене? Рисуване? Виж жените, които следват Брахмо-самадж^[11] — четат, свирят на пиано, разговарят за всичко под слънцето, също като мъжете.

— Ще ми позволиш ли да правя всичко, което правят жените Брахмо? Та ти дори не ми позволяваш да замина за Калкута сама. Камал трябва да ме придружава, та дори и Нирмал. А те никога не искат.

— Няма да можеш да се справиш сама. Изпращам ги с теб за твоята лична безопасност. — Амулия напъха крака в чехлите си. — Каж ми — продължи той със снизходителен тон, — ще можеш ли да се справиш сама където и да било? Може да си на петдесет, но по улиците на големия град още си като малко изгубено момиченце, дори и на твоя прословут Шиамбазар, дето е точно срещу гара Ховра. А сега кажи на Манджула да ми донесе чаша чай.

Пъхна лулата си в джоба и излезе в градината.

* * *

Месец след заминаването на роднините им пристигна пощенски плик, по-дебел и по-твърд от обикновено. В него имаше два гъсто изписани сини листа за писма и снимка. Амулия подаде снимката на Кананбала и зачете писмото. Докато тършуваше за очилата, с които още не беше свикнала, той възкликна:

— Какво съвпадение! Бащата на момичето беше адвокат на чичо ми, преди да се пенсионира. Помогна му да спечели онова дело Пукурбари.

Кананбала постави снимката на възможната бъдеща булка на Нирмал в треперливия жълт кръг светлина от лампата, до която седеше. Пресегна се, вдигна фитила и си сложи очилата. Амулия се обади:

— Явно къщата, която имат в Манохарпур до реката е истински дворец, а пък момичето, Шанти, е единствено дете. Няма майка, няма други братя и сестри. Хубаво е, когато момичето няма много роднини — и допълни след кратка пауза със задоволството от подходящо намерения израз, — не създава усложнения.

Кананбала внимателно проучи снимката в светлината на лампата. Овално лице, което можеше и да не е толкова костеливо. Косата на момичето бе опъната назад в плитка, която отново се появяваше отпред, гъвкава като змия, през рамото ѝ върху непретенциозно сари със скромнен бордюр. Далеч от последната мода както в прическата, така и в облеклото — макар че, помисли си Кананбала, едва ли съм наясно каква точно е последната мода. В лицето нямаше нищо особено, освен замисленото изражение и очите, които изглеждаха странно светли, трудно ѝ бе да определи какви точно. Необичайно разширени ириса, твърде дълги мигли. Погледът бе леко обезпокоителен заради правите гъсти вежди, разположени плътно над очите. Кананбала се запита дали снимката не е била ретуширана във фотографско ателие.

Нирмал бе почти осем години по-малък от брат си, есенно цвете, и още по-скъп за Кананбала заради късната си поява. Все още се хващаше, че се взира във всеки детайл на любимото лице, както правеше, когато той беше бебе. Докато Камал се бе превърнал в безличен, кисел, мрачен мъж, чиято гуша вече показваше признаци на отпускане, отчетливите черти на Нирмал, резките му движения, безгрижното изражение, внезапният изблик на шумен смях, от който очите му танцуваха, убеждаваха Кананбала, че не проявява пристрастие, когато го определя като привлекателен мъж. Знаеше, че на майките не се полага да показват предпочитания, но Нирмал беше този, който веднага се отправяше към нейната стая, първо — след училище, после — от колежа, а сега — от работа, да сподели всичко,

което се бе случило през деня. Не предприемаше нищо, без да се е посъветвал с нея, и тя бе твърдо убедена във взаимната им привързаност.

Отново погледна снимката в ръката си, снимката на жената, на която Нирмал щеше да принадлежи. Почувства се прекалено изнурена да мисли за това.

— Дай да видя снимката — каза Амулия и протегна ръка. — Какво ще кажеш? Мисля, че трябва да изпратим Нирмал да види момичето. Имам добро предчувствие за този брак.

Точно както и за Сонгар преди, каза си Кананбала.

* * *

Нирмал се ожени за Шанти през март 1928 година. Сватбата се състоя в Манохарпур. Говореше се, че бащата на булката е прекъснал уединението си, продължило с години, и е поканил всички позабравени роднини и съседите от селото. Бе осветил брега на реката със сто и една маслени лампи. Цяла седмица преди събитието свирачите на зурни седяха под бамбукови навеси пред входа на къщата и я озвучаваха с музиката си. Господин Бикаш не харесваше воя на този музикален инструмент, но бе твърдо решен да задоволи всички очаквания по отношение на традициите, които семейството на зетя можеше да има. Свитата на младоженеца — Амулия, Нирмал, Камал и Манджула, тръгнаха от Сонгар с нощния влак за Калкута. Там щяха да се присъединят към другите роднини и да се отправят с влак към Манохарпур в развеселена празнична група.

Великолепната къща на бъдещата ѝ снаха, дървеното стълбище, огледалата и полилеите, речният пейзаж и прелестната градина щяха да останат само приказка за Кананбала. Макар някои жени да отхвърляха подобни суеверия, тя като добра майка знаеше, че присъствието ѝ на сватбата ще донесе лош късмет на Нирмал. И така, в съответствие с традицията тя си остана у дома, сама в Сонгар, с двама прислужници и трима временно наети готвачи, подчинена на обичаите, но изпълнена с трескаво безпокойство и се зае да подготви посрещането на младоженците. През двуседмичното им отсъствие тя не правеше нищо друго, освен да праща прислужниците насам-натам,

да следи приготвянето на храната, подреждането на къщата с енергия, която трябваше да изцеди от миналото. Ставаше рано сутрин и всяка вечер си лягаше, премаляла от умора. Панираните в грис сиропирани топчета от сирене трябва да бъдат достатъчно нежни, че да се топят върху езика; солените закуски — достатъчно хрупкави, че да те чуват чак в съседната стая, когато отхапеш от тях. Трябваше да има огромни количества от всичко. Готвачите от народността ория, наети в Калкута, бяха инструктирани да надминат себе си в приготвянето на омарите. Рибата, в легло от лед, трябваше да бъде доставена с нощния влак от Калкута. Състави си списък на нещата, които трябваше да запомни.

В един по-спокоен момент, след като прислужниците бяха заключили за през нощта и я бяха оставили сама със сънливата камериерка, тя извади кутията си с бижута и се зае да отдели всички украшения от собствения си чеиз, които щеше да подари на булката. Задържа се върху масивните златни гривни със змийски глави, които особено харесваше заради тежкото, гладко усещане при допир, и изумрудите в очите на змиите. Съпругата на Нирмал трябва да ги носи. Стисна гривните в ръка и си ги сложи за последен път, преди да ги отдели.

През нощта преди пристигането на групата сватбари зовът на бухал прекъсна полусънните видения на Кананбала. Когато се събуди, не можа да си поеме дъх, беше жадна и омотана в чаршафите. Навън бе тъмно, но тя усети непреодолим порив да излезе от къщата и да отиде в гората.

Кананбала се надигна като сомнамбул от леглото и заобиколи спящата на пода прислужница. Отвори вратата на спалнята си и слезе по стълбите. На входната врата се натъкна на тежък катинар с верига. По-възрастният слуга, Гуранга, се бе проснал пред вратата и хъркаше. Беше забравила колко здраво заключваха вратата всяка нощ. Опита се да си припомни къде е ключът — на кръста на слугата, естествено. Сети се за страничната врата и почти се затича натам, но тя също беше заключена.

Тишината на нощта, прекъсвана от време на време единствено от бухането на бухала, се раздра от рев: лъвът! Лъвът, който никой друг не чуваше! Хукна нагоре по стълбите, забравила да тътри крака, и излезе на покрива.

Най-сетне бе в необятната черна нощ, под назъбения рог на луната, загледана в безформения мрак на джунглата. Лъвът отново изрева. Не се обади нито бухал, нито лисица. Остана, прогонила всички мисли от съзнанието си, и му позволи да се изпълни с пустота, докато хоризонтът просветля и първите птици запяха.

* * *

Нирмал и Шанти получиха стаята в единия край на терасата на горния етаж, единствената стая от тази страна на покрива. Прекараха първата си нощ заедно върху бодливото и влажно ложе сред традиционните цветя, под врявата и неприличните провиквания на гостуващите братовчеди, които се просмукваха в съня им. В студените часове точно преди зазоряване, в просъница, Нирмал разбра, че той и младата му жена са се сгушили един в друг, за да се стоплят. Събра смелост и я целуна по челото. Шанти не се събуди.

Не след дълго гръмотевично тропане накара Нирмал да отхвърли ръката на Шанти и да хукне към вратата. Тя седна и скришом потърка очи, залепнали за сън. Когато Нирмал отвори вратата, майка му нахлу вътре.

— Ставайте, късно е вече! — възкликна тя. — Не виждате ли колко високо е слънцето? Баща ти всеки момент ще се върне от разходката си.

— Мамо, часът е само... — Нирмал се втренчи в стенния часовник — пет и половина!

— Недей да спориш с мен! — тросна се Кананбала. — Къщата е пълна с роднини. Скоро ще станат. Да не искаш да решат, че още хъркаш? Има толкова работа за вършене!

Нирмал изумено загледа майка си, когато тя взе да се суети из стаята и да разтребва. Видя я как вдига и започва да сгъва сарито, което снощи Шанти бе оставила да падне върху един стол. На пода бяха неговите дрехи, копринената риза и дхоти, усукани и захвърлени в ъгъла, сякаш трескаво се бе опитвал да се съблече. Притесненият му поглед се върна към леглото с измачканите чаршафи и двете притиснати една до друга възглавници, все още с вдлъбнатини там, където са били главите им, увехналите цветя, които започваха да

миришат на гнило. Не смееше да погледне Шанти, която според онова, което мярна с ъгълчето на окоето си, правеше неуспешни опити да имитира усилията на свекърва си в почистването. Преди да успее да се спре, Нирмал каза:

— Не е нужно да правите това, мамо, вие никога не разтребвате стаята ми, така че оставете нещата, както са си! Аз ще се погрижа по-късно.

Искаше му се да избута майка си отвън и да затръшне вратата зад гърба ѝ. В този момент мечтаеше да живее на остров, далеч от роднините и родителите си, далеч от двусмислените погледи на братовчедите, които го очакваха долу.

— Я виж ти, колко си пораснал изведнъж, та да казваш на майка си какво да прави само ден след сватбата си! — каза Кананбала с насмешка. Извърна се към Шанти, която бе започнала да изпъва чаршафите и да маха цветята. — Шанти, снахичке, вървете да се изкъпете, водата е топла. Не може прислужникът непрекъснато да я подгръва. — А после каза на Нирмал: — Ти също се изкъпи, върви в банята долу. И ми изпрати Манджула. Манджула ще ви покаже кое къде е, Шанти. Ще ви заведе долу да закусите, когато сте готова.

Кананбала застана до вратата като часовой и се загледа в Шанти, докато тя тършуваше да открие ключовете от новия си скрин. Тогава, в един смущаващ момент, когато почувства, че идва на себе си, сякаш изплува от дълбоки води и отново може да си поеме дъх, тя забеляза растящото отчаяние на Шанти: отчаянието от новия дом, новите хора около нея, непознатия мъж, който ѝ е съпруг, от раздялата с баща ѝ и с всичко, което познава, от неспособността си да намери ключа, който ѝ е нужен. У Шанти тя разпозна отглас от самата себе си на шестнайсет години, от утрото, когато се бе събудила до Амулия, костелив, чужд, изведнъж неин съпруг, мъжът, когото само бе зърнала през воала същата вечер на сватбата. Заля я нежност и преобрази цялото ѝ лице. Приблужи се до Шанти, взе ключовете и отдели необходимия. С приятния глас, с който говореше на децата си, каза: „Скоро ще се научите да се оправяте наоколо и тогава нищо вече няма да ви се струва чуждо“.

През цялото време Шанти се бе държала стоически, дори когато се сбогуваше с баща си и стаята с изглед към реката. Но при неочакваното съчувствие, проявено от Кананбала, тя усети, че устните

й потръпват, не можа да се овладее, зарови лице в измачканото сари, с което бе спала, и избухна в плач.

* * *

Две седмици по-късно Кананбала, както обикновено, седеше и чакаше Нирмал за следобедния чай. Гостите за сватбата се бяха разотишли, само един родственик бе останал. Животът бе започнал да се завръща в обичайното си русло, но не изцяло и Кананбала го знаеше. Нирмал беше започнал да се прибира по-рано, макар все още да бе нов на работата си. Какво ли ще си кажат студентите му, питаше се Кананбала, като го виждат да се измъква от колежа половин или дори цял час по-рано в някои дни? Сигурно момчетата, на които преподаваше, умни младежи, съвсем малко по-млади от самия него, се шегуваха за сметка на учителя си, който бърза да се прибере у дома при младата си жена.

Както всяка вечер, Нирмал първо се отбиваше в стаята на майка си и сядаше да си побъбри с нея. Но тя усещаше, че сърцето му е далеч от разказите за това, как е преминал денят. Седеше на ръба на стола, сякаш, разполагайки се по-удобно, ще се наложи да отдели повече време. Крадешком поглеждаше часовника на стената в ъгъла и после нетърпеливо казваше: „Уморен съм, имам нужда да се изкъпя“, и изхвърчаше от стаята. Ако се съдеше по предишните вечери, Кананбала можеше точно да предскаже, че няма да го вади отново чак до вечеря.

Тази вечер терасата ѝ се стори по-тъмна и по-пуста. Кананбала стигна до края и застана пред ниския парапет. Оттук можеше да види донякъде вътрешността на къщата на Барнъм. От всеки прозорец струеше светлина, а моравата отпред се пълнеше, опразваше и отново пълнеше с хора с чаши в ръка. Зад къщата в чезнещата светлина на деня все още можеха да се различат руините на крепостта, стига да знаеш, че са там. Върна се по терасата до стаята, заемана от Нирмал и Шанти. Тя имаше високи френски прозорци, цели четири, с изглед към терасата. Венецианските щори бяха плътно затворени като спящи очи.

Кананбала блъсна вратата. Никой в тази къща нямаше навика да чука; освен това беше едва седем и половина — време, крайно

неподходящо за заключени врати.

Нирмал бе полегнал на леглото, главата му — положена в скута на Шанти. Тя си напяваше нещо, прекарваше пръсти през косата му, свела лице близо до неговото. Сарито ѝ се бе свлякло надолу по рамото.

Вдигнаха поглед, когато Кананбала влезе, и стреснати, бързо се разделиха, сякаш изобщо не са се докосвали. Шанти прекъсна песничката си на половин нота. С широко разтворени очи тя скочи от леглото, извърна се, изчервена, и се зае да оправя нещо близо до нощното шкафче.

— Мамо — проговори Нирмал след известна пауза, — тъкмо се канехме да слизаме.

— Ти няма защо да слизаш — отвърна Кананбала, — но за вас, Шанти, е време да започнете да помагате с вечерята.

На следващата сутрин Кананбала се събуди с натезали крайници и въпреки това — обсебена от вътрешен мрак. Едва успя да се надигне от леглото, изтощена от нощните сражения: таванът я бе притиснал, а после змиевидните колони на леглото, месести и гъвкави, се бяха опитали да я удушат. Събуди се рязко, не можа да си поеме дъх, сърцето ѝ думкаше в гърдите. Като хвърли поглед до себе си, осъзна, че не е среднощ, защото мястото на Амулия бе празно: беше тръгнал на своята разходка, значи, трябва да е на зазоряване.

Замисли се за родственика, който бе останал след сватбата, братовчед на име Чотуда. Беше им трудно да се отърват от него, макар да беше лекар и да се предполагаше, че е зает човек. Беше закръглен и словоохотлив, изчакваше с нетърпение поредната трапеза и спеше в периода между тях. Кананбала реши да пренебрегне неприязънта си към него и да сподели някои от симптомите.

Чотуда притисна слушалката към гърдите ѝ, като за пореден път се възхити на мекото им закръглено изобилие.

— Просто сърцебиене, нормално е за вашите години — обяви той в края на необичайно дългия, както се стори на Кананбала, преглед на сърцето и белите ѝ дробове. — И вероятно газове. Кажете на Амулия да ви донесе нещо против киселини. Или пък нещо от прочутата си фабрика — има лек за всичко, нали така? — Чотуда се разсмя. Кръглото му весело лице блестеше от пот, очите му бяха изпъкнали зад очилата. Чудеше се защо се чувства гладен толкова

скоро след закуска. — Може би — попита той безгрижно — Манджула ще може да ми приготви малко шербет... във вашия край въздуха е толкова чист. Никога не можеш да се почувстваш така в Калкута.

— Даже оризът е по-вкусен тук, нали, Чотуда? Човек просто не може да се въздържи! — каза Кананбала в проблясък на предишната си дръзка същина, онази, за която смяташе, че е пресъхнала завинаги.

Лекарят я погледна предпазливо, но реши, че не е чул добре: жената изглеждаше безобидно напрегната както винаги. Той се надигна да си върви. Реши да изчака шербета на верандата с надеждата да бъде съпроводен с още нещо.

— Време е да си вървя — съобщи той на Кананбала. — Практиката ми вече страда. Но вие така любезно ме задържахте тук! Пък и детето! — той се усмихна към малкия си син, приведен над масата, погълнат от четенето на книга. — Той толкова се привърза към вас!

Вдигна към него ръката си, украсена с пръстен с топаз, и каза с ръмженето, което обикновено съпровождаше този ритуал:

— Виж, това е окоето на тигъра, когото снощи преследвах и убих в гората. Другото око все още е на главата на тигъра. И двете очи продължават да виждат и веднага откриват непослушните момчета!

Момчето, вече на девет години, престанало да вярва в подобни измишльотини, погледна баща си с презрение.

* * *

Прозорците по цялата дължина на трапезарията на горния етаж бяха облени от все още студената утринна светлина. Беше сутринта след заминаването на Чотуда. Кананбала се беше изкъпала и преоблякла в чисто сари. Тръгна към стълбите, като се подпираше на стените и столовете по пътя си, а после — и на перилата. Измина тринайсетте стъпала надолу от първата площадка и петнайсетте след следващата. Стените сякаш се наклониха към нея. На площадката се спря задъхана и се втренчи, без да вижда, в прозореца, който осветяваше стълбите и обрамчваше като картина дървото, извисило се над малката тераса на първия етаж. Чуваше пеенето на Шанти откъм кухнята. Момичето беше дребничко и кротко, но когато запееше, от

гърлото ѝ се изтръгваше нисък, плътен глас, принадлежащ сякаш на друго, много по-едро тяло. Пееше за празници и за облаците в небето.

Кананбала се примъкна до кухнята и се спря отвън в коридора да си поеме дъх. Чу как Манджула, която режеше зеленчуци, каза:

— О, преди и аз пеех тази песен, много отдавна, когато още имах глас. Изпей някоя друга. Поне сега в скучната стара къща има някакво развлечение. Скоро ще разбереш колко потискаща може да бъде тази дупка, наречена град. Колко ми липсват близките, едва ли ги виждам и веднъж на три години.

Гласът на Шанти отвърна:

— Свикнала съм с малките градчета. Когато се случваше да отида в Калкута, винаги копнеех да се втурна обратно към нашето село до реката.

— О, почакай и ще разбереш. Сега си щастлива, току-що омъжена, Нирмал тича да се прибере у дома при теб, да бъде с теб, да си говорите и да правите Бог знае какво още, а...?

— О, не! — като че ли се изкиска Шанти.

— Но само почакай да изминат няколко години, тогава ще видиш това място в истинската му светлина.

Известно време мълчаха. Кананбала чу как воденичният камък скрибуца в гнездото си, тих звук от нещо, което се смилаше. Сигурно горчицата за рибата, реши тя. Запита се като в транс дали рибата е нарязана. Умът ѝ преговори ежедневния ритуал. Гуранга ще дойде рано сутринта с рибата, която е купил — обикновено в Сонгар това беше шаран, и ще я покаже на Манджула за одобрение. Манджула ще се отдръпне от нея, за да предпази чистото сари, облечено след банята, от рибешките нечистотии. Устните ѝ ще се извият в припряна насмешка и ще каже: „Пак шаран! А ти, Гуранга, не можа ли да намериш някой по-малък? Или поне полужив? А? Я ми кажи, да не би да морят тези риби от глад, преди да ти ги продадат? Да не би първо да им източват кръвта? О, да имаше жива прясна риба, да поплува в кофата известно време, а после да пусне малко истинска кръв, докато я режа!“.

Кананбала се олюля, повдигна ѝ се при спомена за повтарящите се думи и действия. Подпря се на вратата да се успокои. Беше прехвърлила тази работа на снаха си веднага щом дойде. Винаги ѝ се гадеше от суровата миризма на риба, от слузта по нарязаните късчета.

Никога не успя да се застави да я измие или да я сготви, макар да я ядеше — всичко освен главата, с примирение, но не и с удоволствие.

Сега с привичното усещане, че е подала глава от водата да си поеме дъх, тя се запъхтя и отново дочу гласовете на снахите си откъм кухнята. Манджула казваше:

— Хайде, попей още малко.

И отново този нисък, дрезгав глас се донесе откъм кухнята, този път песента бе изпълнена с меланхолия. Кананбала се приближи. Шанти продължаваше да пее, докато режеше сочен плод на хлебното дърво, и сякаш не забелязваше мазните си ръце и другите в кухнята. Около нея бяха нахвърляни влажни чували от зебло, пълни със зеленчуци. Съдържанието им преливаше. От един се подаваха кичури пресен лук редом с кремавите глави карфиол. Пееше, сякаш се бе пренесла на друго място и в друго време, подпряла брадичка върху свитите колене, с поглед, втренчен в плода, който режеше, но далеч оттук, от Сонгар и от Манджула, която белеше картофи до нея. Шибу мелеше масала наблизко в двора и се опитваше да вдига по-малко шум от обикновено.

Кананбала застана до вратата, разтри коляното си и огледа мирната сцена.

— Какъв глас само — обади се тя. — Ти, курво, защо не вземеш да си потърсиш работа на улицата?

Извитият като сърп нож на Манджула изтрака на пода. Шибу се втурна откъм двора и застана до вратата със зяпнала уста. Песента на Шанти пресекна и премина в кратко ужасено ахване. Счочи и избяга от стаята, лепкавите ѝ ръце оставиха следи върху новото сари.

— Нарязан ли е хлебният плод? Дай да видя какви подправки мелиш, Шибу. Защо днес цари такава бъркотия? — Кананбала излезе навън, сякаш не бе изрекла нищо необичайно.

На другия ден, докато Амулия се обличаше за работа, Кананбала го запита:

— Ей, конте такава, коя чукаш сега? Да не е някоя от жените Брахмо с копринено сари?

Извърна се, преди смаяният Амулия да успее да проговори, и излезе на верандата. Амулия се втурна след нея. Нирмал бе седнал до масата в дъното на верандата с отгърнат на кръстословицата вестник „Стейтсман“, но я бе изоставил, без да попълни нито едно квадратче.

— Даваш ли си сметка какво говориш? — Амулия я гледаше, сякаш тя бе чудовище, на което бяха изникнали четири глави вместо две.

Нирмал скочи от стола си толкова рязко, че едва не го събори. Пресегна се да предотврати падането му.

— Татко — гласът му потрепна, — нищо не съм казвал.

Амулия не му обърна внимание. Стисна ръката на Кананбала. Нирмал ги гледаше невярващо. През двайсет и четирите години от живота си никога досега не беше виждал родителите си да се докосват, освен веднъж, преди цял живот време, когато беше се втурнал в спалнята им един следобед да догони едно топче за игра.

Амулия раздрусваше ръката на Кананбала.

— Даваш ли си сметка какво говориш? — повтори той, лицето му, разкривено до неузнаваемост, стоеше на сантиметри от нейното. Кичури от пригладената му с брилянтин коса стърчаха там, където ги бе дърпал.

— Само попитах кога ще се върнеш — отвърна Кананбала смутено. — Защо си толкова разгорещен? Много ли ще се забавиш?

— Съвсем не каза това! — изкрещя Амулия.

— Защо ми крещиш? Какво толкова съм казала?

— Какво си казала ли? Нямах ли капка свян? Как бих могъл да го повторя пред хората?

— Но тук няма никого — отвърна тя. — Само Нирмал. Нима имаме тайни от децата си?

* * *

Шанти престана да пее.

Беше й се случвало още веднъж — преди, когато майка й почина. Тогава си мислеше, че никога няма да се усмихне отново, да не говорим за пеене.

Но лека-полека песните се завърнаха. Баща й беше успял да я придума веднага щом моментът му се стори подходящ. „Имам нужда да чувам песните ти — повтаряше й той. — Достатъчно е лошо, че трябва да свиквам с отсъствието на майка ти, но защо ме лишаваш и от песните си?“ Направи опит. Отначало гласът й пресекуваше след

първите два реда, но после яростно се зае да се учи. Всеки следобед се разхождаше сама по брега на реката и пееше на водата. Без да се усети, започна да си тананика тихичко, докато домакинстваше. Един ден, когато хвана погледа на баща си, втренчен в нея, осъзна какво прави и се извърна да прикрие срама, че отново е щастлива.

„Свекърва ми ме нарече «курва». — Мисълта бушуваше в главата ѝ. — Видя ме как пея на сина ѝ, нахлу в стаята ни не един, а два пъти и на следващия ден ме нарече курва. Това момче, слугата, какво ли ще си помисли? Свекърва ти да те нарече курва пред всички. Ами Нирмал — как да му го кажа? Ще ми повярва ли? Обожава майка си. А мен едва ме познава. Ами аз?

Самата аз всъщност едва го познавам. Въпреки думите, които ми говори, и нещата, които правим. Те всички са ми чужди. В какъв дом съм попаднала? Какво правя тук, без нито един приятел? Само да можех да се втурна обратно, макар и за един ден, и да видя всички, и да си бъда в моята стая у дома! Дали са променили нещо вътре? Ами Мала, Кхуку, Вини изобщо сещат ли се за мен? Дали не са си намерили нова приятелка? Продължават ли да се разхождат край реката и да се присмиват над всичко в Манохарпур? Да кажа ли на татко за случилото се? Не, само ще го разтревожа. Дали е съвсем сам? И с какво запълва времето си, ако е съвсем сам? Ами манговите фиданки? Още ли ги мери с ролетката всяка седмица?“

Отпусна се тежко на леглото и изтощена положи глава в свивката на лакътя си.

* * *

Следващите десет дни изминаха без други изблици от страна на съпругата му и Амулия взе да се пита дали не му се е сторило, че Кананбала бе изрекла именно тези думи в онази невероятна сутрин. Действително ли беше казала „чукаш“? Възможно ли бе?

Възможно ли бе да си го е въобразил, един вид — сън наяве? Вярно, че паметта му играеше номера тези дни. Понякога онова, което трябваше да помни, се изплъзваше покрай него като утринна мъгла: виждаше ги, знаеше ги — фактите, фразите, думите, името, което му бе нужно, — но когато се опитваше да ги схване, да ги изрече, вече

бяха изчезнали. Нима две седмици по-рано не беше казал на Шрикант, счетоводителя: „Платих месечната такса за сиропиталището. Къде е квитанцията?“.

Амулия бе стриктен в плащането, защото искаше да бъде сигурен, че се грижат добре за детето.

— Не сте я платили — отвърна Шрикант, без да вдига поглед от колонките с цифри.

— Глупости, написах чека тук, на тази маса. Спомням си, че го подписах заедно с всички чекове за заплатите.

— Господине — поколеба се Шрикант, — казахте, че ще го направите, но стана късно, вие си тръгнахте...

— Донеси ми чековата книжка, ще ти покажа — нареди Амулия. Шрикант беше прав. Амулия не беше написал чека.

В градината същата вечер тревогата, обзела Амулия заради отслабващата му памет, не му позволи да забележи нищо, дори това, че на мястото на цветовете върху манговото дърво бяха започнали да се оформят мънички плодове. Беше толкова обезпокоен от инцидента, че остана затворен в себе си по време на вечерята, а всички от семейството се опитваха да си припомнят дали не са направили нещо, с което да предизвикат гнева му.

Беше в деня след спора за чека с Шрикант, пресметна той, когато Кананбала бе изрекла онези невъзможни думи. Оттогава не беше казвала нищо необичайно. За Амулия бе все по-трудно и по-трудно да повярва, че наистина е казала това, което бе решил, че е чул. Навярно, както при непопълнения чек, въображението му се беше разиграло. Хаосът се бе спотаил в сенчестите, потънали в паяжини ъгли на тавана. Наред с всички тайни, които бе запечатала в себе си, къщата бе попила странните изблици на Кананбала и ги беше скрила от света извън стените си.

Но това, разбира се, не е краят, каза си Амулия, паметта работи най-прецизно точно тогава, когато най-силно ти се иска да ти изневери.

Две седмици по-късно Шанти чу свекърва си да обявява на Камал, че е сифилитично магаре.

Още на следващия ден пък каза на Манджула:

— Млечнобяла кожа, хм, също като на мраморна крава. В цял Сонгар няма да намериш по-суетен човек от тази превзета уличница!

През следващата седмица, след вечеря, Кананбала заговори учтиво на Амулия, но думите ѝ бяха: „Ако ти разцепя главата на две със сатъра, сигурна съм, че вътре ще има само кравешки лайна!“.

Вече не беше тайна за никого. Амулия беше уверен, че двете млади жени, снахите му, споделят наблюденията си. Беше по-загрижен за Шанти, отколкото за Манджула. Като си представи сигурното ѝ разочарование и притеснение, той се почувства особено виновен: да доведе младата жена у дома... само за да я обиждат по такъв начин! Ами прислугата? Беше малко вероятно да предпочетат дискретността и лоялността пред естественото човешко желание да разнесат пиперлива история — и още повече в Сонгар, гладен за произшествия, където заболяването на нечия крава или кавгата между роднини подхранваха разговорите дни наред.

— Знаеш ли какво каза днес? — прошепна Манджула на Шанти един следобед, щом седна на леглото ѝ и се зае да съва спретнати конусчета от листа бетел за дъвчене.

Ароматът на тютюн, увит в бетела, погъделичка ноздрите на Шанти. Взе възглавница и я положи в скута си да ѝ е по-удобно.

— Какво? — попита тя, защото за момент бетелът сведе думите на Манджула до нечленоразделно мърморене.

— Чух я да казва на бащата на Камал, че тестисите му са като на пръч! А пък после, на двора, погали Шибу по главата. Представи си само! Да гали слуга по главата! И каза...

— А, да, това и аз го чух — каза Шанти, защото не искаше да го слуша за пореден път.

— ... че той е единственото ѝ истинско дете, единственото момче, което се грижи за нея! Другите ѝ синове били копелета, заченати от кочияш!

Обезпокоена, Шанти вдигна поглед към развеселеното лице на Манджула.

— Не мислиш ли, че това е повод за тревога? Какво ще стане сега?

— О, стига глупости, какво щяло да стане! Нищо няма да стане. На бабичката започва да ѝ хлопа дъската. С тях всичките става така. Ще трябва непрекъснато да се грижим за нея, само почакай и ще видиш, ще си получи тя своето. Явно е трябвало да робува на своята свекърва — а тя беше напълно изкукуригала на петдесет и пет.

Размазваше изпражнения по стените, а нашата свекърва трябваше да чисти след нея. Нищо чудно, че сега се е побъркала — макар и доста по-рано, сега е само на петдесет.

Манджула налапа поредния бетел и заговори с пълна уста:

— Нали си чувала онази поговорка?

Шанти не беше чувала нито една от поговорките на Манджула и рядко намираше някакъв смисъл в тях; беше решила, че Манджула сама си ги съчинява.

— И какво гласи?

— Когато немите проговорят, манговото дърво ще върже през зимата.

* * *

Не е луда, невъзможно е, повтаряше си яростно Амулия същия следобед, докато крачеше решително покрай набраздените от коловози ниви към началото на гората, докато двете снахи клюкарстваха, разположили се в спалнята на Манджула. Не бе в състояние да се успокои достатъчно, че да свърши някоя работа във фабриката, и за изумление на Шриконт се надигна, взе чадъра, повика двуколка и си тръгна.

Запъти се към руините на крепостта. Успокояваше го да седи безмълвен сред повалените камъни, да не мисли за нищо особено, да чака отново да го обземе чувството на покой. Крепостта бе неговата абаносова кула. Отиваше там винаги когато имаше нужда да обмисли нещо без чуждо присъствие. Сигурно се дължеше на намека за отдавна изчезнали империи, на грапавината на вековните камъни или пък навярно на спомена за хора, които в същите тези порутени помещения и тъмни коридори бяха живели реален като неговия собствен живот. Може да се дължеше на изкорубената тъмнокафява кора на онова дърво, загатваща за лика на Буда.

Стигна подножието на крепостта и седна върху паднал каменен блок — висока, сивкава, ъгловата фигура, загледана в лазурнокафеникавия отблясък на синьо рибарче, устремено към широка плитка локва, в която по това време на годината все още имаше вода. Диплите на дхотите му се разпиляха като вълни върху камъка, от

време на време лекият ветрец ги развяваше и ги набиваше с прах. Амулия не забелязваше. След около час слънцето ще тръгне да залязва. Птиците ще узнаят и ще отправят зов една към друга.

Искаше му се да се застави да слуша птичите песни и да не мисли за нищо, но го връхлиташе вълна след вълна от копнеж, докато мечтаеше предишната, позната Канан да се завърне. Как бе допуснал толкова да затъне? За него тя продължаваше да бъде младото момиче, за което се бе оженил, с щръкналите ключици, с трапчинките по бузите, с хребета на гръбнака, който се очертаваше ясно, щом се наведеше, с несигурния поглед, когато той се пошегува, с моментното забавяне, докато схване шегата и избухне в смях. „Гледах я как се превръща в жена, в майка. Винаги е била толкова благовъзпитана, изпълнена със здрав разум, толкова мила. Едва ли някога се е случвало да спори с мен, никога не е казвала лоша дума на никого, дори когато навикваше децата.

Нима започвам да забравям? Нима признаците през цялото време са били пред очите ми...?“

Опитваше се да отгатне какво се бе случило с нея, самообвиняваше се, прощаваше си, отдаваше го на възрастта ѝ — труден момент в нейния живот, реши, че е трябвало да прекарва повече време с нея, казваше си, че не е трябвало да я отвежда толкова далеч от близките ѝ в Калкута.

После се изправи и изпъна схванатия си гръб. Тръгна към дома. Реши, че повече няма да ѝ позволи да броди из къщата. Няма да допусне да я превърнат в местното посмешище.

[1] Палмово вино. — Бел.ред. ↑

[2] Правоъгълно парче плат, увито около кръста и краката и вързано с възел на талията, традиционна мъжка дреха в Индия и др. — Бел.ред. ↑

[3] От арабски *ṣaḥīb*: приятел. В Индия се поставя след име на човек като знак на уважение. — Бел.ред. ↑

[4] Индийците го смятат за безсмъртно, за тях то е извор на мъдрост и дълголетие. — Бел.ред. ↑

[5] Етнорелигиозна общност в Индия, Пакистан и др. — Бел.ред. ↑

[6] Побързайте. — Бел.ред. ↑

[7] Един от най-популярните празници в Индия — появата на бог Вишну като Шри Рама. — Бел.ред. ↑

[8] Ииндийски празник, равнозначен на християнската Коледа. — Бел.ред. ↑

[9] Свещен ритуал в индуизма, който представлява отдаване на почит, молитва и уважение към определено божество. — Бел.ред. ↑

[10] Азиатско сирене от краве мляко, полумеко, трошливо, с опушен аромат; с произход от португалската колония Bändel, източната част на Индия. — Бел.ред. ↑

[11] Религиозно движение в Индия за реформи в индуизма и индийското общество. В него влизат предимно интелектуалци, високообразовани и отворени към света и за нови идеи бенгалци брахмани. — Бел.ред. ↑

ДВЕ

Нирмал пишеше заявление за работа до институцията „Археологически проучвания“ на Индия. „Уважаеми господине...“, започна той, но се спря, вдигнал пръсти над пишещата машина. „Моля за Вашето внимание към кандидатурата ми за поста на...“ Зачеркна написаното и отново зачатка по клавишите. „Уважаеми господине, имам честта да...“ Спря и започна наново: „Аз съм преподавател по история във Висшия колеж на Сон...“.

Бяха изминали пет години, откакто Джон Маршал бе публикувал в пресата откритието на древните цивилизации в Мохенджо Даро и Харапа. Тогава Нирмал беше изрязал и запазил статията на Маршал от вестник „Стейтсман“. Продължи да събира изрезки от каквито източници му попаднеха под ръка, макар в Сонгар да получаваха много малко вестници. Тъкмо броят на „Илъстрейтид Лъндън нюз“, където Маршал за пръв път бе оповестил откритието си през 1924 година, се оказа най-труден за издирване. Най-накрая, след като бе помолил приятел на Амулия, който пък познавал някакъв държавен служител, Нирмал получи въпросния вестник с множество снимки на всички печати от поречието на Инд и гигантските могили.

Вътре в пратката за Нирмал държавният служител бе приложил писмо, написано от британски служител няколко години по-рано. В писмото бяха описани наподобяващи хълмове могили из цяла Северна Индия, които хората вземали за естествени природни образувания, докато в действителност били следи от древни цивилизации. „Когато по местата, където днес се извисяват Нотр Дам и катедралата «Свети Павел», още виели вълци — говореше се в писмото — и никой никога не бил чувал за Атина и Рим, по тези места живели и се трудили далечните предци на селяните, които ги обитават днес. Ето защо днешните западни парвенюта следва да отдадат заслужената почит на тези многобройни руини и да си дадат сметка, че не са нищо повече от творения на вчерашния ден.“

През последващите години Нирмал се бе чудил на несъответствието между краткостта на бележката и идейния

апокалипсис, който тя бе предизвикала у него. Прочете я веднъж, разгледа снимките на печатите, глинени плочки и тухлите, проблясващи на тъмен фон в „Илъстрейтид Лъндън нюз“, върна се към писмото, прочете го отново и отново. Стори му се, че е едновременно лишен от свободната си воля — защото бъдещето му се реши в този момент, — и зареден с неизпитана дотогава енергия. През следващите три години предприе частни експедиции, оформи методиката си на основата на всичко, което бе успял да събере от прочетени от тук от там статии. Отиде до руините на Сонгар и огледа хълмовете зад тях с нов поглед, сякаш от очите му бе паднала пелена от мъгла. Започна да ги нарича „могили“ вместо „хълмове“ и закопня за деня, когато ще може да започне разкопки и да научи какво крият. В покрайнините на Сонгар, където имаше стари храмове и разпилени руини, се зае да чертае по земята с градинарска лопатка и ролетка, докато рой деца от селото се насъбраха около него, взеха да го сочат и да му се надсмиват.

Неотдавна бе прочел, че след откриването на Мохенджо Даро и Харапа „Археологически проучвания“ е получило повече средства за работата си по долината на Инд. Щом имат пари, беше заключил Нирмал, сигурно наемат помощници. Не притежаваше опит, но имаше степен по история. Но защо им е да го наемат, него, провинциалния учител по история, когато сигурно има специалисти по санскрит, експерти по нумизматика и всякакви други учени, които изгарят от желание да се превърнат в част от трийсетвековното минало на долината на Инд?

— Отначало биха могли да ме пратят някъде, дори да не е Инд — разсъждаваше той. — После лека-полека...

Мисълта за вероятността от „Археологически проучвания“ да му откажат незабавно го изпълни с печал. Запали цигара и се заигра с пепелника. Прозя се и погледна косата на Шанти, тъмен вихър върху възглавницата и чаршафа. Тя бе почти заспала. Всмукна дълбоко, изкара дима през носа си и ядосано изгледа пишещата машина. Блъсна я и тръгна към жена си.

— Мислиш ли — промърмори той и погали косата ѝ, — че е възможно всичко да се превърне в навик?

— Какво искаш да кажеш? — попита тя с натежал от съня глас.

— Ето ни тук двамата, ти и аз. Преди година и половина дори не се познавахме, а сега и едно писмо не мога да напиша, защото не мога

да откъсна поглед от теб...

— Върви си допиши писмото — каза Шанти и надигна глава. — Хайде, археолозите трябва да са упорити. Как си представяш, че ще изкопаеш останките от земята, ако не упорстваш?

— Аз съм упорит в нещата, които искам — отвърна Нирмал. Пъхна ръка под сарито ѝ в областта на стомаха. — Представи си сега, че това е могила в Харапа, по кой път да поема към...

Шанти го плесна по ръката.

— Щом можеш да свикнеш с всичко, ще трябва да свикнеш и без това! — изкикоти се тя и скри лице във възглавницата. После вдигна поглед с лице, все още полузаровено във възглавницата, и каза: — Пък и не съм сигурна дали още е безопасно, щом бебето ще дойде скоро.

— Представи си само — Нирмал се облегна на таблата на леглото и взе цигарата си от пепелника. — Преди година и половина дори не бях женен. А сега след няколко месеца ще ставам баща. Преди година и половина изобщо не те познавах. Преди година и половина майка ми беше нормална. Сега, от година и половина насам, не напуска стаята си... и това ми се струва толкова привично. Дори съм доволен. Забравям я, забравям и това, че е затворница. Чувствам се хванат в капан, ако ми се наложи да прекарам цял ден у дома, и забравям, че тя не може да излезе, да се среща с други хора или да вижда други неща.

Шанти усети как пръстите на раздразнението се вкопчват дълбоко в душата ѝ, щом Нирмал внезапно отклони вниманието си от нея към майка му. Опита се да се усмихне и докосна ръката му.

— Ш-ш-т, дай да сменим темата. Не знаеш ли, че бебетата в утробата чуват? Нима искаш нашето да расте с тъжни мисли? Искам то да чува само музика и смях. Ела при мен.

* * *

Един етаж под тях Кананбала обикаляше стаята в очакване на семейство Барнъм. Всеки уикенд Дигби Барнъм излизаше със съпругата си. За Кананбала, будна през повечето нощи, беше станало навик да седи на перваза на прозореца и да гледа как колата им потегля, тайнствена, изпълнена с обещания, към места, недостъпни за

въображението ѝ. Прибираха се много късно и натискаха клаксона, докато пазачът се събуди, отключи портата и ги пропусне вътре.

Тази нощ пазачът не се появи въпреки всичкото тръбене. Барнъм излезе от колата с препъване, а шофьора се спусна след него откъм другата страна. За Кананбала това беше новост. Очите ѝ се разшириха невярващо — никога преди не беше виждала пиян мъж.

— Разкарай се! — изрева Барнъм към шофьора. — Разкарайте се, черни копелдаци, дето спите по време на работа!

Блъсна шофьора настрани. Човекът направи крачка назад и се загледа неуверено как господарят му се опитва да разплете нозе достатъчно, че да стигне вратата, изправила се като дървена стена, и след това се зае да блъска по нея с юмруци и да ругае.

Кананбала, която не разбра и дума, бе омагьосана. Амулия се размърда насън и притегли възглавницата върху главата си. Тя искаше той да продължи да спи, да я остави на мира да прекара нощта, както винаги я прекарваше, заседнала в своя непознат на другите свят.

Тогава Кананбала за пръв път видя съпругата на Дигби Барнъм — жена, издължена като листо на евкалипт и също толкова бледа. Беше облечена в рокля, която падаше гладко по извивките на тялото ѝ, с копринен проблясък в светлината на фаровете. Обувките ѝ бяха с високи токове, на които се олюляваше, забързана към мъжа си, и изрече нещо, но Кананбала не успя да го долови.

Госпожа Барнъм настигна съпруга си и го дръпна за ръкава, за да го накара да престане да блъска по вратата.

Ръката му се изстреля и я зашлеви в лицето.

Кананбала притисна бузата си с ръка, сякаш бяха ударили нея.

Жената пристъпи назад, стиснала брадичката си. Шофьорът, подплашен, се шмугна в колата.

— Истински мъж както винаги — каза госпожа Барнъм и гласът ѝ прозвъня като чаша, ударена от лъжичка.

Барнъм забрави за нея. Върна се при затворената врата.

— Рамлал, сестроебецо, отваряй! Чуваш ли ме? Уволнен си!

Госпожа Барнъм бавно крачеше по улицата, сякаш случилото се не се отнасяше за нея. Амулия промърмори: „Проклетите бели! Мислят си, че цялата страна е тяхна“.

Прииска ѝ се да продължи: „И наистина е така“, но дъхът ѝ почти бе секнал в желанието да не го разбуди. Той се обърна настрани

и след минута Кананбала отново го чу да похърква.

Портата отсреща изскърца. Барнъм блъсна кльощавия пазач и човекът падна на земята, а той и съпругата му влязоха вътре. Колата ги последва. Пазачът се надигна, прозя се и отърси праха от дрехите си.

— Копелдак — изплю на хинди той към къщата. — Пияница — добави и затвори вратата.

* * *

Прозорците бяха единственият допир на Кананбала до света. Ако прекосеше стаята по цялата дължина и погледнеше през всичките три прозореца, като се наведе навън, докъдето може, виждаше как улицата завива в двата края. Кананбала прекарваше дните си тук, а често пъти — и нощите.

Почти призори, когато въздухът все още пазеше спомена за нощната прохлада, тя стоеше в очакване патладжаненият цвят на небето да просветлее и да се насити. Когато небето придобиеше истинския си син цвят, пристигаше човекът, който я убеждаваше, че папаята е от Ранчи, последван от продавача на сладка царевица, фините реси на кочаните се спускаха като златиста коса откъм кошницата върху главата му. По-рано, когато се заселиха в Сонгар, продавачите никога не идваха толкова далеч. Сега, както беше подочула, по-надолу бяха изникнали къщи, обитавани от индийци — чиновници и учители, хора, които с готовност биха пазарували от количките им.

Кананбала можеше да определи кое време е по виковете им — цветарят точно след разсъмване, продавачът на плодове сутринта, разносвачът на зеленчуци някъде по средата. Хлябът от пекарната на пазара пристигаше в тенекиена кутия, заварена върху раздрънкан велосипед. Понякога пред портите заставаше продавач на традиционни гривни с ръчна количка, преливаща в златно и червено, и не спираше призивите си цели пет минути с надеждата за голяма продажба, след като бе зърнал женска фигура на прозореца.

Много добре знаеше, че не може да отиде до портата и да си купи гривни.

Не беше напускала къщата от сватбата на Нирмал. Рядко излизаше дори от стаята си. Знаеше, че е говорила неща, които не е трябвало да изрича. Не разбираше откъде може да са изникнали тези думи, нито пък си спомняше какви точно бяха. Но по изражението на хората винаги усещаше, че ѝ се е изплъзнало нещо нередно. Вече не изглеждаха толкова ужасени, но въпреки това не ѝ позволяваха да се среща с хора извън домоцаята. Покривът също бе недостъпен. Страхуваха се да не скочи, както веднъж бе заплашила да направи.

Всеки ден по обед Амулия се връщаше от фабриката, правеше ѝ компания, докато тя се наобядва, и се връщаше на работа в следобедната жега, след като я бе сложил да си подремне. Всяка вечер, след като градинарят си тръгнаше, я повеждаше надолу по стълбите навън, към градината, да направи четирийсет и три крачки в двете посоки, което ѝ отнемаше безкраен половин час. Изморяваше се, задъхваше се, коленете ѝ се подкосяваха, та често се налагаше той да я придържа през последната част от разходката. Опитваше се да ѝ вдъхне кураж, казваше ѝ:

— Трябва да го направиш, можеш да го направиш, иначе мускулите ти ще закърнеят.

— Защо? — умоляваше го тя. — Защо ми е да се разхождам в тази жега? И без това никъде не излизам. Защо трябва да вървя?

— Един ден ще разбереш, че дори не можеш да станеш от леглото — отвърщаше той.

Понякога, разгневена на собственото си изтощение, тя се вцепеняваше и започваше да съска:

— Ти, цирей на задника на крава! Воняща хиена такава!

Лицето му се изкривяваше в гримаса, но продължаваше да я насочва напред.

След изтичането на определения половин час той я настаняваше на градинската люлка и запалваше лула. После подробно ѝ разказваше как бе преминал денят му и за двете нови къщи в квартала, съвсем близо до тяхната. Явно едната от тях наистина бе обитавана от индийци, а не от англичани, отбеляза той веднъж, семейство пенсионери от не знам къде, без деца.

— Ето, нали ти казах, че вземем правилното решение да строим тук — той издуха облак дим. — Само гледай как се променя този район.

Тя го слушаше, понякога отвърщаше със забележка, друг път изтърсваше по някое „магарешки сине“ или „смадлив каналджийски плъх“, или „кростава жабо“ — думи, които съзнанието ѝ съчетаваше произволно. Когато изрече нещо подобно, Амулия здраво стисваше ръката ѝ да я накара да замълчи. Щом усетеше натиска на ръката му върху своята, осъзнаваше, че е казала нещо нередно, и се опитваше да не говори. Озадачаваше се от иронията на тази закъсняла нежност, но никога не зададе въпроса на глас.

Манджула, която всеки ден ги наблюдаваше, седнали върху градинската люлка, каза на Шанти:

— Гледай, бабата постигна своето. Ние ѝ ходим по петите денонощно, а мъжът ѝ преоткрива романтиката на стари години. Ох, сестричке, какво не бих дала да съм на нейно място? Чувала ли си поговорката „Зрелите плодове ги държат в памук“?

Шанти се бе замислила дълбоко върху други неща, докато Манджула изливаше поредната доза отрова върху свекърва си. След два месеца Нирмал ще я отведе в Манохарпур, където отново ще се разхожда край реката в очакване на бебето. Дотогава ушите ѝ няма да чуват, ще си тананика старите песни и ще закрива корема си с ръце, сякаш да запуши ушите на нероденото дете. Вътре в себе си, под силно опънатата кожа на корема, ѝ се стори, че долавя туптенето на миниатюрно сърчице, като на галопиращо конче, а неоформени устенца се опитват да кажат нещо на майка си.

* * *

Понякога през уикендите в дома на Барнъм устройваха празненства; в такива вечери първо пристигаше фургонът от магазина на Финли, последван от електротехника за осветлението, и най-накрая — от ароматите на чуждестранна храна. В такива вечери моравите се изпълваха с вълшебни светлилки и с неясните, проблясващи силуети на приятелите на Барнъм, които пристигаха и си тръгваха с автомобили. Никога не ги оставяха пред портата, а само под покритата арка, където не се виждаха. Кананбала чакаше, гледаше и пак чакаше да зърне някого или нещичко.

Единственото, което сега постоянно можеше да се види, беше госпожа Барнъм. Беше придобила навика да се измъква от колата, когато се връщаха от вечеринките си, и да спира пред портата в очакване на пазача, после извървяваше цялата алея и прекосяваше моравата, преди да се реши да влезе в къщата, а дългите ѝ копринени рокли се влачеха по тревата и белите рамене проблясваха в мрака. Кананбала я следеше с натезал от алчност поглед.

На всеки няколко месеца Дигби Барнъм заминаваше за седмица-две, навярно за мините във вътрешността на страната. В такива седмици госпожа Барнъм напускаше дома си сама и се връщаше в непозната дълга кола, карана от млад мъж, приличащ на тибетец. В такава една нощ Кананбала гледеше госпожа Барнъм да се навежда към прозореца на колата и да говори на непознатия, преди да се отпрати към къщата. За миг бе хвърлила поглед към отсрещната къща от другата страна на смълчаната тъмна улица и до прозореца бе видяла лицето на индийката да изпива с поглед нейното.

— Колко необичайно — бе промърморила тя, но въпреки това, може би защото бе само наполовина англичанка — кой знае каква бе другата половина, — тя се обърна отново и помахна на тъмната неподвижна сянка на Кананбала.

През целия си живот Кананбала не бе махала никому. Притесни се какво да направи. Ръката ѝ едва-едва се повдигна. Но във внезапен порив я протегна през решетките на прозореца и неловко, като дете в автобус, помахна в отговор.

На следващия ден, когато госпожа Барнъм отново се върна заедно с непознатия, тя му посочи Кананбала. Той вдигна поглед и също ѝ махна. В угълчетата на очите му се появиха бръчици от широката усмивка. Той и госпожа Барнъм се спогледаха; смеейки се, тя му каза нещо на английски. Нощта беше безветрена и тиха и Кананбала успя да долови всяка дума, но не разбираше езика. Госпожа Барнъм бе казала:

— Горката старица. Рамлал казва, че е съвсем побъркана, говори мръсотии на хората. Забавно е, нали? Ти как мислиш? Би ли искал аз да ти говоря така?

И двамата се разсмяха, а мъжът я подкани:

— Хайде, кажи ми нещо, ще е истинска прелест.

Госпожа Барнъм махаше на Кананбала всяка вечер, когато и да се завърнеше от местата, където ходеше. Кананбала я чакаше на прозореца. Барнъм смяташе, че е нелепо съпругата му да слиза пред портата, и то за какво? Веднъж, като я видя да маха, след като се бяха върнали от пазаруване, реши, че е време да въведе ред. Лариса действително няма никакво чувство за благоприличие! Какво ще си кажат слугите, като видят господарката им да маха на местната луда? Има нещо вярно в това, което говорят за хората със смесена кръв. С всяка изминала година от брака им все повече се убеждаваше в това.

* * *

През следващата седмица Барнъм замина на едно от продължителните си пътувания. Кананбала бе свикнала да вижда как госпожа Барнъм излиза всеки следобед и се завръща всяка вечер, все по-късно, с младия си приятел. Беше увлекателно, цялото това очакване да види в каква нова, деликатно проблясваща рокля ще бъде облечена госпожа Барнъм, кога ще се върне, кога ще забележи Кананбала на прозореца и ще ѝ махне с ръка.

Но тази вечер беше различно. Гърлото на Кананбала се беше свило, сърцето ѝ блъскаше в гърдите и пръстите ѝ изстинаха, докато наблюдаваше връщането на госпожа Барнъм и младежа с колата.

Трябва да беше някъде към един часа. Нощта бе светла, огромният, трептящ жълтък на луната ту изникваше, ту се скриваше зад разлюлените от полъха на вятъра дървета. Кананбала се беше надвесила навън, докдето ѝ позволяваше заобленото тяло, и размаха двете си ръце, щом колата спря и ги видя да излизат на улицата, на няколко метра от портала на къщата. Знаеше, че трябва да ги спре.

Същият следобед тя бе видяла Барнъм. Беше се завърнал по-рано и бе открил отсъствието на госпожа Барнъм. Видя го отново да излиза скоро след като си беше дошъл, навярно да потърси жена си, и да се връща без нея. Малко след полунощ Барнъм се бе спотаил в очакване пред голямата дървена врата, прикрит от пищно разцъфнала бугенвилія. Заради мястото, където бе избрал да се скрие, Кананбала реши, че възнамерява да хване госпожа Барнъм и любовника ѝ заедно

и да... какво? Кананбала се взираше като хипнотизирана в сянката сред цветовете на бугенвилията, където беше изчезнал.

Госпожа Барнъм се зачуди защо този път индийката размахва и двете си ръце. После с щастлив смях тя вдигна своите в подобен жест. Любимият ѝ излезе от колата и тръгна към нея. Кананбала видя как зъбите му проблясват в усмивка. Улицата бе ярко осветена от лунната светлина и рязко очертаните им сенки ги издаваха. Госпожа Барнъм се кикотеше и закачливо отблъскваше младежа. Високите ѝ токчета потракваха по асфалта.

Стигнаха портала. Той целуна връхчетата на пръстите на госпожа Барнъм и промърмори нещо, което Кананбала реши, че вятърът е довял към нея. Обзета от паника, извърна поглед към далечния тъмен силует на крепостта и сенчестия горски масив, като си пожела да се случи нещо и да попречи на това, което предстоеше.

Барнъм пристъпи напред сред водопада от листа и оранжеви цветчета.

Госпожа Барнъм тръгна към него. Възкликна в скороговорка:

— Скъпи... всичко наред ли е? Това събиране у Мънби... продължи цяла вечност...

Господин Барнъм извади ръка от джоба си, удари я по бузата с пистолета и изръмжа: „Млъквай“. Тя се олюля назад и изстена от болка. Преди Барнъм да успее да насочи пистолета, Кананбала видя как младежът се нахвърля върху него. Госпожа Барнъм го последва с вик. Кананбала стисна ужасено очи и когато ги отвори секунда покъсно, видя как любовникът сяда в колата и потегля. Барнъм лежеше на земята, от устата му се лееше кръв. В лунната светлина Кананбала успя да зърне редом с него отблясък от нож с извито острие.

Госпожа Барнъм се огледа, в сребрилата светлина лицето ѝ изглеждаше призрачно. Изтръгна едната от дългите си обици и погледна ръката си, сякаш изненадана от гледката. Стиснала обичата в длан, за миг коленичи до Барнъм. После се втурна към портала и изчезна вътре.

Какъв късмет, помисли си Кананбала, че когато излиза вечер, не позволява на пазача да заключва портата.

Убитият мъж лежеше на улицата, а до стомаха му се процеждаше тъмна блестяща локва. Бухалите възобновиха нежния си нощен зов.

Кананбала легна до Амулия на ръба на широкото им легло, опита се да диша толкова тихо, колкото задухът ѝ позволяваше, и се зае да съчинява подходящата история.

* * *

На следващата сутрин Амулия бе седнал на масата в спалнята пред първата си чаша чай и разгръщаше вестника, когато Нирмал нахлу в стаята.

Амулия намръщено надникна над вестника.

— Какво има, Нирмал, не можеш ли да вървиш като хората? Винаги ли трябва да тичаш насам-натам? Кой би повярвал, че скоро ще ставаш баща?

Амулия отпи от чая и сгърчи лице в гримаса.

— Този чай е прекалено силен, нагарча. Кой го приготви?

— Знаеш ли, татко — заговори Нирмал, като едва си поемаше дъх, — в къщата отсреща е станало убийство. Мислят, че жената е убила съпруга си. Снощи го оставили мъртъв на улицата, а тя си седяла на горния етаж и си ресала косата най-спокойно.

— Какво? Барнъм? — възкликна Амулия. — Не може да бъде!

— Не, татко, истина е. Тази сутрин не си ли поглеждал през прозореца? Отвън има цяло стълпотворение. Видях няколко инспектори да влизат, а в къщата има още трима полицаи, претърсват за оръжието.

— Оръжието? Как е бил убит? — попита Амулия, изправи се и отиде до прозореца, напук на себе си, изпълнен с любопитство.

— С нож — отвърна доволно Нирмал. — Явно са го наръгали в стомаха и ребрата. Полицайте ще отведат госпожата на разпит. Тя твърди, че вечерта е била навън, а когато се върнала, направо се качила горе, не знае нищо, не очаквала съпругът ѝ да се върне поне още седмица.

Нирмал застана до един от прозорците и се загледа навън. Високата му фигура в тънка, измачкана от съня риза се очертаваше на слънцето. Кананбала влезе и застана до него. Главата ѝ не достигаше рамото му и вдигна поглед към лицето му в прилив на гордост и умиление.

— Не е ли смъртта на този човек щастливо избавление? Беше същинско свинско изчадие — каза му тя с нежен, доверителен тон. Амулия изпръхтя.

— Точно такъв беше! Един сахиб по-малко! Най-вероятно сега жената ще напусне голямата къща и...

— Най-вероятно ще я хвърлят в затвора. Или ще я заточат в колониите на Андаманските острови^[1] — каза Нирмал. — Британците си имат затвори дори за жените убийци... но госпожа Барнъм е само наполовина англичанка... те действително мразят англо-индийците, нали?

— Наистина имат специални затвори — съгласи се Амулия. — Мисля, че имат специални места за престъпници англичани... в постове по хълмовете.

— Значи, жегата не мори техните престъпници? — разсмя се Нирмал.

Амулия удостои сина си с неодобрително смръщване и продължи да гледа през прозореца към къщата отсреща. Минута по-късно отново си сложи очилата и се върна към вестника си. Нирмал отстъпи от прозореца.

— Полицаите идват към нашата къща!

— Искам да говоря с полицаите — обяви Кананбала.

Очилата на Амулия изтракаха върху масата, а забравеният вестник се разпиля на страници, които вятърът понесе из стаята. Върна се към прозореца, който обрамчваше отсрещната къща. Изглеждаше си съвсем същата, само дето портата бе отворена и през нея влизаха и излизаха хора. Недалеч на улицата сякаш се различаваше тъмно петно, очертано в бял контур. Вял армейски сержант бе застанал в сянката на обсипаната в оранжеви цветове бугенвиллия и пушеше евтина цигара. Нещо в начина, по който цветовете нелепо стърчаха иззад главата му, сякаш тук-там се бе закичил с тях, му напомниха за друго цвете в косите на девойка от племето, момичето, което се бе опитало да го накара да танцува на горската поляна. Усмихна се вътрешно на капризите на паметта, на безразличието ѝ към отминалото време.

Завърна се в настоящето с трясък: тяхната собствена порта се отваряше и онзи, който я буташе отвън, бе полицаи.

— Никой да не безпокои майка ти — нареди Амулия на Нирмал. Обърна се към жена си: — Няма да говориш с никого, разбра ли? Водата за банята ми готова ли е най-сетне? Какво става днес? Да не би всички да са залепнали за прозорците?

След като не получи отговор нито от Кананбала, нито от Нирмал, той излезе отвън на стълбището и изкрещя:

— Шибу! Има ли някой тук? Донеси ми водата за къпане. Какви малоумници само, случило се нещо на човек, когото изобщо не познават и всички изумяват.

Кананбала се взираше в прозореца на горния етаж на отсрещната къща толкова усилено, че Нирмал я попита:

— Добре ли си?

— Господарю, полицията е тук — пискливо извика Шибу откъм долния етаж.

Амулия се отказа от мисълта за баня. Приглади дрехите си и слезе в салона.

* * *

Полицаят бе приключил с разпита на всички, включително на Гуранга, който пелтечеше, че винаги заспива преди девет и половина и не е видял нищо. Полицаят нетърпеливо барабанеше по подлакътниците на стола си и с угрижено изражение отказа повторната покана за чай, после отново привика прислужника и каза:

— Добре, нека бъде чай, донеси ми една чаша, гърлото ми пресипна от всичките тези приказки — после се обърна към Амулия и прокара пръсти през мократа от пот коса. — Това ли е всичко? Има ли още някой в къщата?

— Само съпругата ми, но няма защо да я безпокоим, нали, господин инспектор? Тя е болна и никога не излиза навън. Всъщност никой от този дом няма нищо общо с онези хора.

— Точно така, господин Амулия, точно така! — отвърна полицаят в нов прилив на енергия. — Тя никога не излиза, а вие казвате, че прозорецът ѝ е точно срещу онази къща. И това я прави какво?

— Какво?

— Прави я свидетел. Изглед от птичи поглед. Идеалният свидетел. Трябва да я попитаме дали не е видяла нещо.

— Но на нея не ѝ е добре — повтори Амулия, обзет от безпокойство.

— Няма за какво да се тревожите, господин Амулия — каза полицаят успокоително. — И ние сме хора. Дайте ни възможност, ние сме служители на държавата, просто си вършим работата.

* * *

Кананбала тревожно огледа салона. Повече от година не беше влизала в него. Стори ѝ се тъмен, с лек полъх на плесен. Май имаше повече тапицирани столове, а подлакътниците им с тежка резба стърчаха изпод чаршафите, с които бяха загърнати. Защо бяха покрити? Никой ли не идваше тук? Никога ли не ползваха тази стая?

— Защо има чаршафи? — попита тя шепнешком, а Амулия отвърна едносрично:

— Прах.

Тя забеляза, че лакираната повърхност на масата е посивяла от прах. Какво гледаха снахите ѝ?

Камал я подхвана под лакътя и я поведе към един стол. Лицето на Кананбала бе скрито под широкия край на сарито ѝ. Тя крадешком надзърна към полицая изпод него.

— Е, майко — започна инспекторът. — Забелязахте ли нещо? Кажете ми всичко. Дори онова, което не ви се струва важно. Особено онова, което не ви се струва важно — обърна се към Амулия и Камал. — С годините работата ме е научила, че често пъти свидетелите пропускат най-съществената подробност. Не знаят кое е важно за хода на полицейското разследване.

— Точно така, точно така — съгласи се Камал, свил пръсти около раираните си тиранти. — Свидетелите нямат понятие от важността на някои улики.

Кананбала се опита да успокои бурните удари на сърцето си. След дългата изолация ѝ се налага да говори с непознат, и то по толкова важен въпрос, като може да спаси живота на приятелката си. Сигурно ще оплеска всичко. Пое си дълбоко дъх и попита:

— Защо ѝ е на една старица да лъже? Да, действително видях нещо.

— Продължавайте, майко — отвърна инспекторът и хвърли предупредителен поглед към Амулия.

— Горкият човек, тъкмо се беше върнал. Сигурно е бил уморен, тези британци толкова работят. Беше отсъствал няколко дни.

— Колко? — попита полицаят, обърна се към заместника си и го скастри: — Всичко записваш, нали?

— Три-четири дни, струва ми се.

— Продължавайте.

— До портата чакаха неколцина от племето. Пазачът го нямаше. Беше вече доста късно и улицата беше тъмна. Те го наобиколиха, спореха и се караха. Единият от тях беше много висок, с дълга коса, много тъмна.

— Чухте ли ги какво казват, майко? Някой от тях имаше ли нож? Успяхте ли да видите лицата им? Бихте ли ги разпознали?

Кананбала сякаш се олюля под напора на въпросите и отговори с няколко несвързани звука. Амулия, разтревожен, се надигна да я отведе. С жест полицаят му нареди да седне и се обърна към нея.

— Видяхте ли някакво оръжие?

— Високият мъж имаше нещо на кръста. Но не мога да кажа. Беше тъмно, не виждах ясно. Зрението ми... И се караха — нещо за мината в гората, за пари. В края на краищата, те са бедни и домовете им са в гората...

— После какво стана, госпожа? — попита търпеливо полицаят. Човек трябва да се отнася учтиво към възрастните жени.

— После се сборичкаха, настъпи суматоха, не можах да видя какво става в тълпата. Но групичката бързо си тръгна, избягаха. А мъжът остана на земята.

— Къде беше госпожа Барнъм? Пазачът казва, че излязла и му дала свободна вечер, както винаги, когато съпругът ѝ заминавал. — Обърна се към Амулия и каза: — Странна постъпка, не мислите ли? Човек би си помислил, че точно когато съпругът го няма, ще има нужда от пазач.

— О, тя си беше у дома през цялата нощ, след като се прибра. Видях я да си идва. Трябва да е било доста рано — още не бях вечеряла. После се качи горе — продължи Кананбала и замълча, сякаш

се опитваше да си припомни. — Мога да я видя доста ясно от прозореца на спалнята ми, ако е запалила лампите. Често забравя да дръпне завесите. Седеше до прозореца и... да, разбира се! Известно време свири на пианото. Не я ли чу? — обърна се тя към Амулия.

Амулия я изгледа и попита:

— Пиано?

Искаше му се да ѝ каже да не говори толкова много. Кога ли ще изтърси нещо вулгарно? Ами ако нарече полицаия „тъп рогоносец“, както бе нарекла градинаря тъкмо преди той да напусне?

— Ами, тя свири всяка вечер и Нирмал ми каза, че е пиано. Какво ли разбирам аз от такива неща?

— Видяхте ли госпожа Барнъм да слиза долу?

— Мисля, че не е знаела за връщането му. Горката жена! Сигурно изобщо не е чула колата с това нейно пиано! Представете си само, да прекара цялата нощ в стаята си, без да разбере, че долу на съпруга ѝ му изтича кръвта. Може би е могла да го спаси. Как ли се измъчва от тази мисъл! — въздъхна Кананбала.

Полицаят надраска нещо в тефтерчето си и каза на Амулия:

— Ще трябва да свидетелства.

— Дума да не става — отсече Амулия.

[1] Андаманските острови са архипелаг в Бенгалския залив на Индийския океан. Почти всички острови са в състава на съюзната територия Андамански и Никобарски острови на Индия, а само малка част от тях принадлежат на Мианмар. — Бел.ред. ↑

ТРИ

Измина месец, преваля половината от следващия. Убийството на Барнъм започна да избледнява в паметта на хората. Поради липсата на надеждни свидетели разследването загуби първостепенната си важност и папките тръгнаха от бюро на бюро, като губеха по някой лист и се сдобиваха с прегънати ъгли и кръгове от чаши с чай. Положението бе деликатно и на минната компания не ѝ се искаше да насърчава прекаленото задълбочаване в него. Сприхавият нрав и мръсната уста на Дигби Барнъм не му бяха спечелили много приятели на работното място, а освен това бяха заложени и други „мини“, на които случайно можеха да се натъкнат. Човекът, когото смятаха за любовник на госпожа Барнъм, бе напуснал града. Полицията загуби следите му в Калкута — откъдето заминал за Сидни, както се говореше. Къщата срещу „Дулгандж Роуд“ 3 сякаш се бе отдалечила от града. Вече не се устройваха празненства и госпожа Барнъм рядко я напускаше. Хората престанаха да обсъждат убийството.

Животът се върна в обичайното си русло. Амулия склучи много изгодна сделка с голям магазин в Лакнау. Нирмал замина за Манохарпур да заведе Шанти при баща ѝ за раждането на бебето. Първото дете щеше да се появи, както повеляваше традицията, в родния ѝ дом, макар че Нирмал не одобряваше тези обичаи и смяташе, че Манохарпур не е място да раждаш деца: нямаше болница, а най-близката бе в съседния, доста отдалечен град.

Кананбала, напълно забравила за идващото бебе, се питаше дали госпожа Барнъм знае какво бе казала на полицията. Може да ѝ бе навлякла някоя беля. Може би версиите им не съвпадаха. За известно време потокът ругатни от устата на Кананбала пресъхна поради обзелото я безпокойство. Когато вечер Амулия я извеждаше на разходка, Кананбала изглеждаше разсеяна и невнимателна. Ако преставаше да ѝ говори и просто си пушеше лулата, тя изобщо не забелязваше.

* * *

Тази година мусонът не бързаше да достигне Сонгар и жегата бе изпепеляваща. И все пак, макар че следобед светлината продължаваше да бъде ослепителна, с настъпването на вечерта полъхът на ветрец, пристигнал незнайно откъде, довяваше надежда за дъжд и копнеж по невъзможното.

На „Дулгандж Роуд“ З въздухът направо пращеше в очакване на първото бебе в семейството. Манджула не бе успяла да зачене. След три години брак бе започнала да приема безплодието си като доказателство, че по неведоми за нея пътища е разгневила боговете. Опита се да поправи положението. Беше накарала Камал да я придружи из страната, за да завърже нишки по клоните на дърветата около суфистки гробници, месингови звънчета — в храмовете на женски божества покровители из хълмовете; беше постила и се бе молила; беше събрала благословиите на всевъзможни свети люде. Но нищо не бе помогнало.

Сега, когато очакваха бебето, нещо постоянно караше Манджула да въздиша. Трябваше ѝ повече време да свърши обичайната си работа; нещо разсейваше вниманието ѝ, караше я да се спира на терасата наред това, което прави, и да се визира, неусетно за себе си, в пълзящите по небето облаци. След това си казваше: ще ни трябват стари чаршафи за пеленки. Трябва да се приготви възглавница, напълнена със семена от черен синап, че да придобие мекият бебешки череп съвършена форма. Следобед отиваше да си полегне, напълно изтощена, с мисълта, че трябва да потърси стари сарита и да ушие юрганче. Как е възможно сама жена да върти такова голямо домакинство? — мърмореше си тя. Прекрасна баба ще излезе от тази моя свекърва, дето и пръста си не мърда за бебето.

* * *

Докато се бръснеше, Нирмал присви очи в огледалото и се зачуди дали изглежда различен, дали е заприличал на баща. Навярно щеше да осъзнае реалността, след като види детето. Дали ще е момче? Няма

значение — момче или момиче. Но ако е момче! Ще пътешестват заедно, заедно ще катерят планините, ще разкопават руините. При тази мисъл Нирмал усети как самата му сърцевина лекичко запулсира. Приглади косата си назад от високото чело, което бе наследил от баща си, и излезе на терасата за втората цигара тази сутрин. Загледа се към хоризонта и забеляза сиви облаци над руините и хребета; останалата част от небето, макар и синя, сякаш бе леко притъмняла от разпръснатите облаци, като бучици в пресечено мляко. Светлината бе по-мека и ранният утринен ветрец го галеше като с перо.

Нирмал въздъхна от удоволствие, приседна на парапета и запали цигара. Шанти не беше тук да сбърчи нос и да му каже: „Каква противна миризма! Как можеш да пушиш това?“. Веднъж самата тя бе опитала, после — още веднъж, и за собствена изненада ѝ хареса. Нирмал беше едновременно шокиран и развеселен от опитите ѝ да пуши. След като преодоля потреса си, той се бе разсмял: „Ще те снимам — подразни я — и ще покажа снимката на баща ти. Веднага ще те изпрати да играеш в театър «Стар».“

— Е, нали майка ти вече ме нарече курва... — не му остана длъжна Шанти.

— Много добре знаеш, че няма представа какво говори.

— И въпреки това не е приятно да те обиждат така. През целия си живот в Манохарпур не бях чувала такива думи.

— Не можем винаги да получаваме това, което искаме — беше отвърнал Нирмал и бе извърнал поглед, обзет от раздражение. — И за мен е болезнено да гледам как майка ми не може да се владее.

— Но теб тя никога не обижда.

Скараха се. Никога не бяха се карали освен на шега и това ги изненада. Сега, докато пушеше на терасата, Нирмал установи, че отчаяно копнее за Шанти дори и само за да се скарат. Щеше да замине за Манохарпур след три седмици, когато трябваше да дойде бебето. Чудеше се с какво да си запълни времето дотогава. Вероятно би могъл да замине по-рано. Бе възможно баща му да се съгласи, а началникът му в колежа ще го освободи. Всичко бе позволено за един бъдещ татко. Започна да крои планове как да го поднесе на баща си.

Усети върху лицето си първите пръски дъжд. Вдигна поглед към небето и остави капките да се стичат по лицето му, да мокрят цигарата между пръстите му.

ЧЕТИРИ

Дъждът, който трополеше по покривите в Сонгар, все още не беше достигнал далечния Манохарпур. Плътен, неподвижен въздух бе притиснал града. Жегата оцветяваше мангото в огнени багри и изпичаше твърдите зелени млади плодове до жълто-червен оттенък; те тежко тупваха на земята и ароматът им изпълваше душния въздух. Никога преди не се беше случвала такава изобилна мангова година. Висяха на гроздове по две, по три, натежаваха сред дърветата в такива количества, че пазачите им не си правеха труда да ги пазят, и момчетата, накацали по клоните, ядяха от тях и замеряха нищо неподозиращите минувачи с твърдата сърцевина.

Шанти гледаше замислено градината и реката. Отхвърлила мъдрите наставления по повод състоянието си, тя отиваше с предпазливата съсредоточеност на човек, обзет от неувереност, долу до водата. Колко близо изглежда реката, помисли си тя, реката на моето детство. Сякаш с всяка година леко се приближаваше, и с фатализъм, на който сама се присмиваше, Шанти чувстваше съдбата си обвързана с тази широка водна лента. Стъпалата, по които си бе играла с приятелките си, бяха изчезнали под водата. Ако се втренчеше от верандата в сиво-кафеникавата вода, струваше ѝ се, че вижда трите си приятелки да се носят безтелесно из нея, обгърнати от мъхната папрат. Ако продължеше да се вира, виждаше собственото си лице на няколко стъпки под водната повърхност, с коси, които се стелеха като дим, с полепнала по кожата тиня, а змии се стрелкаха навън-навътре през оглушалите от смъртта уши. Втурваше се устремно към молитвената стая, колкото ѝ позволяваше наедрелият корем, и отправяше горещи молитви паметта ѝ да се освободи от видението, бебето да се роди, Нирмал да пристигне навреме за раждането.

На долния етаж, на една от просторните веранди на голямата къща се бяха разположили господин Бикаш, бащата на Шанти, и Ашуин Мулик, другият състоятелен човек от селото им. Господин Потол, учителят — третият член на клуба този следобед, и то единствено по силата на факта, че е образован, от подходяща каста и е

от Калкута — се молеше някой познат да мине оттам случайно, та у дома в Багбазар да научат към каква издигната среда принадлежи.

Господин Бикаш бе заел леко отбранителна позиция спрямо Ашуин Мулик. Парите в собственото му семейство, парите, които бяха издигнали колоните и римската арка, парите, които бяха построили внушителния басейн до реката, с годините все повече и повече се топяха. Ашуин Мулик, от друга страна, бе предмет на известна насмешка, когато се зае с бизнеса с кокосово масло: маслото напълно подхожда на този мазник, подмятаха хората. Но сега, трябва да му се признае, имаше основание да бъде самодоволен. Не само раздаваше на приятелите си заеми, като отказваше да приеме лихва с покровителствено свиване на рамене, но и къщата му беше построена на високото и той наблюдаваше нашествието на реката с развеселено благодушие. Къщата на господин Бикаш, идилична, живописна в уединението си, с лице към реката, заобиколена от ниви с крехки зелени оризови кълнове, беше най-уязвима.

— Жалко за манговите ви дървета — тъкмо казваше Ашуин Мулик. — Не бяха ли те експеримент, от който се вълнувахте?

— Е — отвърна господин Бикаш, — просто исках да отгледам сорта „Дусери“ в малката ми бенгалска градинка. Дърветата изглеждаха достатъчно здрави, докато реката не погълна отсрещния край на градината.

Господин Потол въздъхна.

— Каква печална ирония — каза той с английска интонация, — че водата, която е нашият спасител, с такава лекота се превръща в разрушител. Наистина като бог Шива...

— Какво стана с онзи ваш проект, Бикаш — прекъсна го Ашуин Мулик. — Нали мислехте за нещо като бент или пък беше канал за отводняване?

Подръпна от лулата си. Тютюнът бе ароматен, чуждестранен.

— Нима някой би могъл да си въобразява, че ще възпре могъщата Ганг? — опита се да се намеси господин Потол с печален тон. — Дълбоко вярвам, че...

— Онзи инженер, дето идва, от „Брайтуейт и синове“ — отвърна господин Бикаш. — Той каза...

— Някого от англичаните ли изпратиха или местен? — попита Ашуин Мулик, който отлично знаеше отговора.

— Изпратиха доктор Мирта, много кадърен инженер — отвърна бързо господин Бикаш, който беше наясно, че „Брайтуейт“ не бяха се отнесли с необходимата сериозност към проблема, че да изпратят главния инженер — шотландец.

Чувството, че са му се подиграли, все още беше живо у господин Бикаш. Хората бяха взели да се извързват след инженера, след като се разчу, че господин Бикаш се е обърнал с проблема си към английска компания. Но човекът се оказа почти същият като самите тях. Беше нисък и възглавничките от тлъстина по тялото му изпъкваха и в двете посоки. Плешивата му глава блестеше под палецото слънце. Дори не носеше костюм, а най-обикновени дхоти като всички останали.

— Получил е образованието си в Шотландия — бе уведомил господин Бикаш скептично настроените си слушатели. — Много го ценят. Прекара тук няколко дни и проучи проблема. О, ходеше на брега на реката във всевъзможни часове със сложните си инструменти. Смята, че естествената промяна на течението на такава мощна река не може да бъде спряно. Но също така каза, че при сегашната скорост, с която реката настъпва...

— Тези инженери... — каза подигравателно Ашуин Мулик. — Вече не изучават ли геология?

— ... няма да застраши къщата през следващите две поколения.

— Хубава къща — каза господин Потол, като забеляза, че лицето на Бикаш потъмня. — Хубава къща, която идните поколения ще видят и на която ще се възхищават. Централното стълбище от бирмански тик, величествените римски колони, белгийските огледала, бiliarдната зала! Няма друга такава къща в Манохарпур освен прекрасния дом на господин Ашуин, разбира се.

Всички замълчаха и се почувстваха подразнени по различна причина, която им беше трудно да определят. Господин Ашуин подозираше, че му е нанесено оскърбление, макар да знаеше, че къщата му е по-нова, а стълбището — от най-обикновени тухли и мрамор, а не от бирмански тик поради моментен изблик на скъперничество; господин Бикаш знаеше, че хората го мислят за стар ексцентрик, чието благоразположение трябва да спечелят, а господин Потол се чудеше дали не е прозвучал малодушно, макар искрено да се възхищаваше и от двете къщи.

Следобедното небе прихлупи тримата събеседници, топлият въздух ги обгърна още по-плътно, влажен, невъзможен за дишане, като лепкава от пот прегръдка. Тлъста, тюркоазеносиня муха намери смъртта си в утайката от чая.

* * *

Щом уханието на печена царица насити следобедния въздух, жените, наведени в оризовите ниви, децата, които се надвикваха в спечения от сушата двор на малкото си училище, учителят им, размахал заканително бастун, белите чапли, които ровеха наоколо в търсене на храна, всички едновременно се спряха и вдигнаха поглед към небето. С всеки ден сводът му се спускаше все по-ниско и по-ниско. Днес високата равномерна синева бе набъбнала и потъмняла. Стана още по-топло, въздухът — по-осезаем, по-неподвижен. Замириса на влага.

Шанти лежеше, гледаше през прозореца и несъзнателно поглаждаше корема си, докато си вземаше от ямайските сливи, чиито тъмнолилави плодчета сякаш се умножаваха, отразени от стените на сребърната купа. През прозореца можеше да види дружелюбните рошави славеи, които се заливаха в трели откъм клоните на бакуловото дърво. То беше достигнало вече първия етаж. А колко беше мъничко, припомни си Шанти, когато го поливах; спомни си как малкото момиченце бродеше из буйната градина в търсене на красиви растения. Опипа сливите в купата и си избра един едър лъскав плод, за да го посмуче с надеждата киселият вкус да успее да се задържи в гърлото ѝ.

На долния етаж господин Бикаш седеше в стаята си с книга на колене. Не гледаше редовете, а тънките бели бразди по лъснатия червен под на кабинета. Изглеждаха безобидни, сякаш палаво дете беше драскало с тебешир и после не беше ги изтрило. Но той знаеше, че са от водата. Беше се просмукала през почвата, беше пропълзляла по основите на къщата, заровени дълбоко в земята, и сега оставяше влажни следи по червения под. По краищата на стаята се стелеха тъмни безформени сенки, проправяха си път по стените, мазилката подпухваше, сякаш нещо отзад се опитваше да изскочи. Не беше

нужно господин Бикаш отново да попипа петната, за да разбере, че лепнат като челото на изгарящ от треска човек и са студени като тялото на мъртвец.

По-рано този следобед дърветата се запривеждаха и залюляха, а свеж вятър, ухаещ на море и трева, на земя и далечни места, разпиля листовите по бюрото на господин Бикаш, промъкна се като призрак през неподвижните завеси, раздвижи кичури от косата на спящата Шанти и затръшна вратата на верандата.

Крипа, прислужничката, която дъвчеше бетел на верандата и гледаше с отсъстващо, сито след обилния обяд изражение оловното небе над реката, забеляза в далечината облак, който потъмня и се наля, набра сила и скорост и се втурна към къщата. Преди да усети вкуса на тютюна в бетеловия лист, облакът бе забулил небето. Спокойната повърхност на реката проблесна и се разтресе, когато водата срещна вода. Вятърът набираше сила. Палмовите дървета до постройката се приведоха като полудели жени с развени коси, опитващи се да докоснат земята. Наблизо нещо се сгромоляса и се строши.

Момчето от прислугата хукна нагоре по стълбите, като вземаше по две стъпала наведнъж, в опит да укроти непокорните сарита, прострени върху възета, опънати от единия до другия край на покрива. Издърпа ги и ги натрупа на раменете си, като се спря само за да се наведе през парапета и да извика на Крипа:

— Виж, заваля!

Докато тичаше надолу, дъждът се усили. Капките бяха толкова едри, че цветята потръпваха и вехнеха под тях. Небето и реката се бяха слели.

След три дни дъжд хората започнаха да говорят, че пороят е силен и жесток, направо неестествен. Сламените покриви на кирпичените къщички бяха отнесени от вятъра, а мълниите, които удряха из нивите, бяха изпепелили цяла малка горичка.

Господин Бикаш извика момчето и градинаря на верандата. Обикновено мекото му изражение бе разкривено от упрек.

— Никой нищо ли не забелязва? — изрева той. — Не виждате ли, че креслата са потънали във вода?

Двамата погледнаха пръстите на краката си.

— Сега пък какво сте зяпнали пода? Преместете ги! Внесете ги вътре! Краката им ще загният. Ето така — започна той и се опита да

повдигне един от тежките столове, но без особен успех.

— Не, не, господарю, какво правите? — възкликна градинарят, втурна се към столовете и на свой ред се развика на момчето. — Ела тук, момче! Те няма да си влязат сами!

Столовете бяха големи и тежки. Облегалките им можеха да се спускат назад, достатъчно удобно за здрав следобеден сън. Слугите се олюляваха под тежестта им.

Към края на седмицата се наложи да навият и да изнесат килимите. Господин Бикаш взе да носи дхотите си малко по-високо, като оставяше на показ част от тънките си гладки прасци. Шанти се опитваше да не го зяпа, когато се качеше при нея и седнаше на ръба на стола, потънал в мислите си.

Погледнаха през прозореца и изведнъж, както понякога се случва, заговориха едновременно:

— Как се чувстваш? Ех, само да беше жива майка ти, нямаше да се тревожа толкова — каза господин Бикаш.

— Татко, мислиш ли, че къщата е в опасност? — запита Шанти.

— Че защо да е? Да не е от глина? — господин Бикаш прозвуча по-рязко, отколкото бе искал. — Не си ли се уверила със собствените си очи колко са здрави стените? Не помниш ли как инструментите на работниците, хем бяха от здраво желязо, се изпочупиха, докато се опитваха да съборят стената на старата кухня?

— Просто си мислех — подхвана Шанти — дали не трябва да се преместим в...

— Няма какво да му мислиш — отсече господин Бикаш. — Винаги става така в сезона на мусоните. И баща ми, и дядо ми са го преживели. След седмица-две дъждът ще отслабне и нивото на водата ще спадне. Няколко сухи дни между дъждовете ще са достатъчни.

Столът на господин Бикаш застърга по пода, когато го отмести и излезе от стаята да вечеря. Шанти зарови лице във възглавницата. През първите шест месеца от бременността кажи-речи по цял ден беше на крак. Сега страдаше от мигрени, които я караха да чувства лицето си съставено от две различни части и ѝ се искаше да си откъсне главата. Кожата ѝ беше силно опъната, лъскава и изтъняла, като воал, който се опитва да удържи морски прилив. Струваше ѝ се, че ако се убоде с игла, вътрешностите ѝ ще изтекат навън. През нощта я спохождаха сънища, заради които се страхуваше да заспи отново. Понякога

змиглавите гривни, подарени от свекърва ѝ, се стягаха като клуп около шията ѝ и тя се пробуждаше, сърцето ѝ блъскаше в гърдите, гласът на свекърва ѝ продължаваше да ехти в ушите ѝ, виждаше презрително изкривената ѝ уста, докато не спираше да повтаря онази дума. „Курва — сякаш изплюваше тя с разкривено потъмняло лице. — Курво, върви да пееш по улиците.“ Друг път Шанти сънува как Нирмал потъва в реката, малко по малко, как отчаяно ѝ крещи: „Изтегли ме оттук, подай ръка, извикай някого“. Гледаше я умолително, но вкаменена, тя стоеше и гледаше как водата се сключва над главата му, понася се отгоре му, преминава покрай къщата, а върху повърхността ѝ плава цвят от червен хибискус.

Шанти се застави да отвори очи и да погледне разтревожените славеи, накацали по бакуловото дърво, за да прочисти съзнанието си от натрапчивите видения.

В трапезарията Крипа поднасяше риба на господин Бикаш. Беше по-възрастна от него с няколко години и затова смяташе, че има право да му каже, каквото ѝ е на сърцето.

— Още няколко дни и няма да има нужда да купуваме риба, сама ще доплува в чинията ви.

След като не получи отговор, продължи:

— Трябваше да подложа много тухли под печката да я вдигна над водата. Трябва да кълцам и режа на масата, вече не мога да седя на пода. Че как да стоя права толкова дълго на моите години?

— Защо вечно трябва да се оплакваш? — каза мрачно господин Бикаш. — Какво мога да сторя? Не аз карам дъжда да вали, нали? Пък и къде можем да отидем, като напуснем дома си? Става дума само за няколко седмици.

— След няколко седмици — възрази Крипа — ще ми израснат люспи и перки. Казвам ви, стоя тук само заради клетото момиче, дето е крехко като цвете и си няма майчица. Да беше тук майка ѝ...

Върна се в кухнята, по пода около стъпалата се завихряха водовъртежи. Обърна се да изгледа господин Бикаш и промърмори:

— Един бог знае как може да се храни като щъркел. Водата вече стига до глезените му.

* * *

Дъждът не спираше.

Сред шума на барабанящите струи Крипа дочу вик и собственото си име. Втурна се нагоре по стълбите, а накъсаният зов: „Лельо Крипа! Лельо Крипа!“, се чуваше все по-близо. На горния етаж откри Шанти, стиснала здраво масата, за да се задържи права, хипнотизирана от локвичката между нозете си, с подгизнало сари.

— Какво става с мен, лельо Крипа! — простена Шанти. — Какво е това, което излиза от мен?

Крипа извика надолу към прислужника:

— Бягай, момче, къде се губиш? Бягай и доведи майката на Джонаки!

Момчето дръпна нагоре дхотите си. Майката на Джонаки, селската акушерка, живееше отвъд оризищата и селския яз — трудно за изминаване разстояние в плющия дъжд. Хукна да потърси чадър. Не че беше от голяма полза във водната пелена, която громолеше като водопад от небето. И все пак!

Крипа забърза към кабинета, където се надяваше да открие господин Бикаш. Стаята беше празна, но тя се спря изумена. Най-ниските рафтове с книги едва се виждаха през мътната вода, която сякаш набираше височина пред очите ѝ. Покрай нея се плъзна лист хартия; написаното по него проблесна, преди мастилото да се разтече в струйка и да остави син вихър. Листо се носеше покрай крака на креслото. Върху масата имаше две снимки — една на Шанти и една на майка ѝ. И двете спокойно се усмихваха. Крипа взе снимките и отчаяно прегази водата.

В подножието на стълбището се озова лице в лице с прислужника и го изгледа с ужас.

— Още ли си тук, глупчо? Как си мислиш, че ще дойде бебето, докато продължаваш да стоиш? Върви доведи майката на Джонаки!

— Реката — прохъхри момчето. — Преляла е. Ако пристъпя навън, водата ще стигне до шията ми. Партерът всеки момент ще се наводни.

Крипа отново хукна нагоре по стълбите, като се задъхваше. Коленете я боляха. Някъде по средата дясното ѝ коляно прищрака толкова болезнено, че трябваше да спре и да стиска зъби, докато я отпусне. Натъкна се на господин Бикаш, облегал на една от колоните на горната веранда, вперил поглед в набъбналата река. Очите му бяха

хлътнали още повече. Кожата около тях изглеждаше покрита с брадавици. Крипа не забеляза нищо. За миг забрави изминалия си живот, посветен на опити да си изгради защита срещу работодателя си.

— Ето докъде ни доведохте!

Не говореше, а крещеше.

— Инат сте като магаре на мост! Какво ще правим сега? Не ви ли повтарях толкова пъти, че трябва да се махнем оттук? Вижте сега този порой, а бебето е на път!

— Бебето — повтори господин Бикаш.

— Не знаете ли, че болките на горката Шанти започнаха? Цял месец по-рано! Нищо ли не забелязвате? А никой не може да се добере до акушерката. Да не би да мислите, че помня как се изражда бебе?

Господин Бикаш се бе извърнал, загледан навън. Тънката му памучна риза бе станала прозрачна от дъждовната вода, там, където бе залепнала за тялото му, просветваше кожа.

— Днес реката ще потопи къщата. Преляла е бреговете, търси нов път — мърмореше той. Крипа едва долавяше думите му в шума от дъжда. — Чуваш ли грохота? Усещаш ли мощта?

Крипа се опита да го прекъсне, но се отказа и закуцука обратно към Шанти.

— Реката ще се засели в този дом. И какво са тези великолепни къщи, ако не израз на надменност? Дядо ми обичаше да се хвали с италианския мрамор. Сега този мрамор ще се превърне в дъното на река. Сред фините тикови рафтове ще плуват риби и ще ръфат фигурките от слонова кост. Жабите ще снасят яйцата си в английския ни порцелан, водните змии ще се вият около колоните. Прозорците ще изпадат и ще заплуват към морето. Бюстът на дядо ми ще се взира във водораслите, мастилото от документите ще почерни водата, мъх ще полепне по издутите като корабни платна постели, легла и столове ще отплуват навън като кораби, стаите ще останат голи, за да приютят рибите.

Остри струи дъжд рукнаха върху верандата. Вятърът пронизваше дрехите и изпадналото му в транс тяло. Устните му продължаваха да шептят нечуто:

— Надменността. Да, надменността.

ПЕТ

Облаците, които се бяха насъбрали и наводнили Манохарпур преди две седмици, едва се спряха над Сонгар по своя път. Дъждът беше точно толкова, колкото бе необходимо да напълни плиткия басейн до крепостта, да отмие праха от дърветата и да позволи на земята да изпусне топло влажно дихание. След като краткият дъжд отмина, Нирмал се отправи към колежа, а Камал и Амулия — към фабриката.

В къщата се възцари тишина както винаги когато мъжете отидеха на работа. Щом отминеше суматохата, свързана с топла вода за къпане и гладене в последната минута, къщата сякаш въздъхваше от облекчение, че се опразва, и настъпваше период на временно затишие, преди да се разнесат звуците от мелене, пържене и друга кухненска работа. Чуваше се как градинарят вади вода от кладенеца за растенията, които вехнеха в жегата на късното лято. Въжето поскърцваше и пицеше в една гама, докато вървеше надолу, и с друг монотонен припев, докато се изкачваше обратно. Камериерката се караше с един от прислужниците в ъгъла на двора. Манджула приключи ежедневно си пререкание с Гуранга за рибата и продължителността на живота ѝ, преди той да я купи. После отиде в кухнята и изруга:

— Няма жив човек да ми помогне да нарежа зеленчуците, Шанти си замина, разни други все боледуват... Ти, празноглавецо, счукай синапа със зелени люти чушки, зелени!

Не след дълго мазнината зацвърча и засъска от зеленчуците и рибата. Времето минаваше. Баилов плод тежко тупна в градината. Гуранга хукна навън да го вдигне и да приготви шербет от оранжевата ароматна сърцевина.

Най-сетне Манджула привърши с нанасянето на крем и брашнена маска върху лицето си и тръгна да си вземе втората за деня баня.

Звънецът на входната врата се обади.

Гуранга отвори вратата и отскочи назад. На прага стоеше Лариса Барнъм, съпроводжана от своя иконом и готвач в сива униформа, завършена с изгубилите блясъка си месингови копчета, и сиво кепе.

— Попитай ги! — нареди тя.

Икономът се обърна към Гуранга:

— Къде е господарката ти? Госпожата иска да я види...

— Горе е, но... — заекна слугата.

— Какво казва? — попита настойчиво госпожа Барнъм.

— ... не приема никого.

Икономът преведе.

— Пълни глупости — възкликна госпожа Барнъм. — Трябва да я видя. Щом е горе, ще се кача при нея.

Ето как къщата на „Дулгандж Роуд“ 3 прие първия си британски посетител — посетител, който успя да се озове чак до спалните на горния етаж. Госпожа Барнъм стрелкаше любопитни погледи из първия индийски дом, в който влизаше, докато изкачваше тъмното стълбище, водещо към остъклената с матови прозорци веранда на Амулия и спалнята му. Токчетата ѝ потракваха по хладния твърд под. Манджула, която дочу непривичния звук в банята, изпод струя вода, се почуди какво ли може да е и отново се зае с желязната кофа и канчето.

Госпожа Барнъм влезе величествено в стаята на Кананбала и изчурулика:

— Ето къде сте били! Най-после се срещнахме.

Стресната, Кананбала скочи на крака и възкликна:

— Олеле, майко, какво е това?

— Кажи ѝ — заповяда госпожа Барнъм на иконома, който се въртеше пред вратата.

— Господарката ми би желала да излезете за малко с нея, моля — преведе икономът на хинди. — Няма да се бавите много.

Кананбала разбираше хинди, макар да не можеше да говори никакъв друг език освен бенгали. Гледаше иконома и госпожа Барнъм в безмълвно изумление. Не беше напускала дома си сякаш от цяла вечност, да не говорим пък — заедно с непознати. Невъзможно. Така и каза.

— Това е нелепо, просто нелепо — каза госпожа Барнъм и се приближи към Кананбала.

Решително хвана ръката ѝ и се опита да я изведе от стаята.

— Не се тревожете — каза тя успокоително. — Точно отсреща е, няма за какво да се безпокоите. Ще се върнете, преди другите да са разбрали. Не съзнавате ли, че се познаваме от толкова отдавна, а още не сме се срещали?

Кананбала вдигна поглед към усмихнатото самоуверено лице на госпожа Барнъм, извисяващо се внушително над нея. Колко много странности! Облеклото ѝ, тенът, начинът, по който вървеше, изпънала рамене. Забеляза, че месестите части на ушите на госпожа Барнъм са удължени и пронизани от зелени камъни, че предните ѝ зъби имат жълтеникав оттенък, че ухае на рози и дим. Кананбала бе наблюдавала госпожа Барнъм толкова много вечери и нощи, отделена от улицата, решетката на прозореца и разстоянието, че непосредствената ѝ близост ѝ се стори един вид откровение. Подтиквана от необяснима сила, Кананбала почувства, че не може да остане в същата стая и миг по-дълго. Стори ѝ се, че може да направи всичко на този свят, абсолютно всичко, за да излезе от къщата. Погледна сарито си — не беше от тези за излизане, и го приглади с думите:

— Трябва да се преоблека...

Но никой не чу тревожния ѝ шепот.

Госпожа Барнъм пусна ръката на Кананбала и застана до прозореца, до същия прозорец, от който беше виждала Кананбала да ѝ маха всяка вечер. Проучи изгледа към собствената си къща отсреща, към бугенвилията до портата, прозореца на горния етаж, скрит за света зад завеса, представителната арка. Какво ли би могла да види Кананбала онази вечер, запита се Лариса Барнъм. Колко различно изглеждаше всичко откъм тази страна на улицата! Зад гърба си чу мърморещи гласове и извика на прислугата:

— Обувки, донесете ѝ обувки, обувки!

Кананбала долови какво се иска, отиде и мушна стъпала в хубавия виненочервен кадифен чифт, донесен ѝ веднъж от Амулия след посещение в Калкута и които така си и стояха необувани. Прекоси верандата, тръгна надолу по стълбите, премина през портата и излезе на улицата, изпълнена с чувство за нереалност, от което залитна. Светлината бе прекалено ярка, дърветата — прекалено високи, улицата — прекалено дълга и равна. От месеци не бе излизала от къщата преди здрач. В продължение на месеци бе гледала външния свят или през прозореца, или в сумрак, когато Амулия я изведеше в градината да я

накара да ходи. Отново се препъна. Госпожа Барнъм я подхвана под лакътя и каза:

— Всичко е наред, отначало е малко непривично. Какви мръсници, да ви държат затворена вътре.

Икономът реши, че ще е по-добре да не превежда всичко.

Колата бе паркирана пред портата. Икономът зае мястото зад волана, двете жени се настаниха на задната седалка. Кананбала усети да я обзема паника и погледна госпожа Барнъм с широко отворени, пълни с въпросителни, очи.

— Къде отиваме? — гласът ѝ се пречупи.

Макар да не знаеше езика, госпожа Барнъм разбра въпроса. Разсмя се радостно:

— Изненада! Ще бъде изненада!

Икономът прилежно преведе думите ѝ и запали колата.

Автомобилът избръмча надолу по улицата. Ускори, прекалено бързо за Кананбала, която объркано се вираше през прозореца, сърцето ѝ се блъскаше в гърдите от нови чувства, от скоростта. Едва успяваше да спре поглед върху някое дърво или сграда, или храсталак и изведнъж те се превръщаха в минало. Вятърът се втурна в косите ѝ и освободи няколко кичура от плътно стегнатия кок. Големият шал се свлече от главата ѝ; никаква сила не можеше да го задържи там. С непокрита глава, с развети коси, тя подложи лице на струята въздух, която накара очите ѝ да се насълзят. Заля я опиянение, нещо извън нея, нещо, което не си спомняше да е изпитвала от времето, когато се омъжи.

* * *

Амулия се прибра на обяд както винаги. Седна на пейката отвън, събу се и извика:

— Ей, Гуранга, къде си? Донеси ми вода!

Стана, обу си чехлите и тръгна по стълбите към спалнята си. В издължената стая-веранда светлината, която падаше откъм матовите прозорци, отразяваше мекия оттенък на мусоните. Амулия се спря да се полюбува, като предкусваше поне месец дъжд, и се пресегна да вземе водата, която Гуранга му бе донесъл.

— Къде са другите? — попита той. — Къщата ми се струва много тиха, какво става?

— Н... н... нищо, господарю — отвърна Гуранга, почти изтръгна празната чаша от ръцете на Амулия и се изниза от верандата, сякаш някой го гонеше. Амулия се загледа след него и промърмори:

— Уф... петнайсет години не можа да се научи... не става човек от това магаре.

Обърна се към спалнята и извика:

— Тук ли си? Прибрах се.

Пристъпи вътре.

— Тук ли си? — повтори той и надникна в оградения със завеси ъгъл за преобличане.

Амулия стоеше озадачен, сключил вежди в почуда, къде може да е Кananбала. После, като реши, че може да е — макар и доста необичайно, допусна той — с Манджула в нейната част от къщата, седна с вестника в очакване снаха му да го извика за обяд. Разгъна го на уводната статия и се зачете. Тишината се нарушаваше единствено от шумоленето на хартията и монотонния звън на чановите на кравите.

Гладният стомах му съобщи, че е изминало доста време. Побутна вестника настрани, сякаш всичко написано в него бе пълна глупост, и се изправи.

Надникна в коридора и изрева: „Снахо!“ към отсъстващата жена.

Манджула се появи, като бършеше ръце в сарито си, лицето ѝ бе изпито от тревога. Както и останалите членове на домакинството, тя се ужасяваше от гнева на Амулия.

— Майка излезе... — заекна тя, когато я попитаха. — Аз се къпех... Госпожа Барнъм...

За момент Амулия остана втрещен, после, без да произнесе и дума, се извърна от нея. Мисълта, че съпругата му е излязла от къщата напук на неговите нареждания, го потресе — въпреки умственото ѝ разстройство тя знаеше правилата, известно ѝ бе, че се излага пред непознат човек, още повече че въпросният непознат е жена със смесена кръв и убийца! Съзнанието му отказваше да побере всички факти едновременно. Извика Гуранга и му нареди да отиде отсреща и да я извика. След десет минути Гуранга се върна и не посмя да си отвори устата.

В домакинството на госпожа Барнъм не знаели къде е Кананбала. Заминала с кола заедно с госпожа Барнъм и нейния иконом.

Амулия премести креслото си до прозореца и се втренчи в отсрещната стена; яростта и изумлението не му позволяваха да предприеме каквито и да било действия. И дума да не става да се върне във фабриката. Откъде да започне да търси жена си? Какво искаше да ѝ стори онази жена Барнъм? Сигурно има някакво развитие в полицейското разследване и иска да затвори устата на Кананбала? Може пък в полицията да бяха излъгали госпожа Барнъм, че Кананбала е готова да свидетелства срещу нея? Всичко можеше да се очаква от жена, убила съпруга си заради любовник.

Седеше, изпълнал гръб, без да продума на никого, неспособен да овладее мислите си. Манджула надникна през вратата към угриженото му лице, към непреклонната застинала фигура и се отдалечи на пръсти. Седна в стаята си да хапне набързо приготвена храна вместо забравения обяд. Не можеше да става и дума за следобедна дрямка. Ами ако свекър ѝ я повика? Тази жена е същинска напаст, сърдито промърмори Манджула под носа си. Какво ли си е научила старата чанта?

* * *

Колата ускори по равния път, после свърна в друг, но изровен. Около тях се простираха обрасли с храсти полета с влажна почва, от която се виеше пара, стръкчета трева израстваха едва ли не пред очите им след скорошния дъжд. Сградите бяха останали зад гърба им и сега освен някоя селска колиба или барака на пазач на посевите нямаше други постройки. Колата се тресеше и се люлееше все по-силно, докато преминаваха първо покрай шумолящата сянка на евкалиптова горичка, а после — покрай ивица открита земя, и изведнъж Кананбала разбра къде се намира, колкото и трудно да ѝ беше да повярва.

Ето там, на фона на хоризонта, се простираше гръбнакът на хребета; самият той също се виждаше отчетливо, по-близо, откогато и да било преди. От това разстояние можа да различи, че склоновете са обрасли с дървета и храсталаци, които се спускат надолу чак до равното място, където преливаха в гората и опираха в пресъхналото

речно корито. Същата гора, която виждаше от прозореца си, гората, обитавана от нейния лъв.

Автомобилът заобиколи калния път и зави, а госпожа Барнъм каза:

— Ето! Виждали ли сте го и друг път?

Намираха се пред развалините на крепостта. Колата спря. Кананбала изобщо не усети, че госпожа Барнъм ѝ помага да слезе; насочи се отначало колебливо, а после с решителни крачки към старите каменни стени. Погали камъка с учудена длан и се огледа наоколо. Видя огромното вековно дърво банян, от което бяха изникнали стотици въздушни коренчета, вече съединени с почвата. Кананбала стоеше сред корените, гледаше ги как се извисяват наоколо — гора, състояща се от едно-единствено гигантско дърво. Забеляза, че кората на основния ствол е странно възлеста, и се вгледа по-внимателно.

— Предполага се, че това е ликът на Буда — икономът преведе думите на госпожа Барнъм. — Говори се, че е медитирал тук. Смятат, че дървото носи покой на хората. На мен определено ми носи! — Тя се разсмя и добави: — Ще продължим ли, или ще останем тук?

— Да останем! — каза Кананбала.

— Точно така! Иконом, донеси кошницата и килимчето, моля те! — госпожа Барнъм заситни напред и я повика: — Елате, има още!

Отново хвана ръката на Кананбала и почти я повлече напред. Кананбала видя как виненочервеното кадифе на обувките, лежали недокоснати във фината опаковъчна хартия в продължение на години, придобива бежовия цвят на калта. Усмихна се с внезапната сияйна усмивка на обикновеното щастие и тогава забеляза плитък басейн, по чието дъно се виеха избледнели арабески. Почти хукна към водата, тромаво, с олюляване, сарито я препъваше. Госпожа Барнъм я пусна и се загледа след нея. Водата бе прохладна от неотдавнашния дъжд и едва ли бе по-дълбока от голяма локва, но Кананбала, забравила, че е прехвърлила петдесетте, изу обувките си, както правят децата, седна, натопи пръсти, после плъзна стъпалата си вътре и потръпна от допира на водата.

Госпожа Барнъм се суетеше около кошницата. Икономът разстла ярък, раиран ориенталски килим и в средата му — покривка. Извади от

кошницата няколко кутии и бутилка. Подреди вилици и салфетки. После отстъпи назад и попита на английски:

— В колата ли да чакам?

— Да, може би... — за момент госпожа Барнъм се поколеба, но после каза: — Да, върви в колата. Ако има нужда, ще те повикам, благодаря.

Кананбала видя госпожа Барнъм да прикляка до нея, пауновосинята ѝ рокля се влачеше в праха. В ръцете си държеше бутилка и връв.

— Аха... — мърмореше си тя, — да видим сега... точно така.

Омота връвта около гърлото на бутилката и я плъзна в басейна. Хвана другия край и го завърза за един корен. После весело потри ръце и възкликна:

— Пикникът може да започне!

* * *

В натежалия от тишина следобед пред къщата на „Дулгандж Роуд“ 3 се появи човек. Прислужникът се качи в стаята на Амулия, последван от непознатия. Беше слаб, оплешивяващ мъж в измачкани дхоти и сива риза с петна от пот. Под мишница стискаше дълъг затворен черен чадър с дървена дръжка. В другата си ръка носеше мъничка, износена платнена торбичка от тези, в които хората пазаруват зеленчуци на пазара. Влезе в стаята и няколко минути стоя безмълвен, отваряше уста, сякаш да каже нещо, после отново я затваряше. След като това се повтори няколко пъти, Амулия го покани:

— Седнете. Откъде идвате?

Човекът остана прав.

— Много ви моля, седнете! — отново го подкани Амулия, този път с известно нетърпение. — Какво желаете?

Според Амулия човекът не беше от Сонгар. Дрехите му издаваха, че е от селските райони на Бенгал. Лошо предчувствие изпълни Амулия.

Мъжът заговори.

Изминаха дълги минути, докато завърши, каквото имаше да казва, и излезе от стаята. Обикновено изпънатият гръб на Амулия се бе

извил като полумесец, сякаш продължение на вдлъбнатото му лице. Притисна очите си с ръце, сякаш повече не можеше да понася светлината на деня.

Гуранга, който се навърташе пред вратата, дочу откъм вътрешността на стаята вик на болка, нещо между стон и ридание, и стреснато отстъпи назад. Какво ли трябва да е сторила Кананбала, зачуди се той, че да причини това на господин Амулия, къде ли може да е?

* * *

Седяха върху килима в сянката на старо разклонено дърво. Кананбала трудно разпозна лакомствата, които госпожа Барнъм бе подредила. Имаше сандвичи, тънки и фино нарязани, обвити във влажен тензух. Кутиите за обяд съдържаха бисквити със сметана и шоколадови еклери. Имаше една дълбока кутия с малки пастички, осеяни с рубиненочервени стафиди. Госпожа Барнъм извади сирене и нож. Отвори консерва с кондензирано мляко и топна в него пръст с думите:

— Опитайте го, превъзходно е!

И отново топна пръста си вътре.

Кананбала потръпна. Как би могла да яде храна, замърсена от чужда слюнка? Насили се да се усмихне и взе бисквита. Ами ако във филиите имаше месо? Ами ако в пастите има яйца? Но ако не яде, дали няма да разсърди госпожа Барнъм?

Обзе я тревога и от устата ѝ рукнаха думи:

— Повлекана, уличница, дяволско изчадие, сифилитична кокошка.

— Колко жалко, че не разбираме какво си казваме! — каза госпожа Барнъм. — Щяхме да си прекараме толкова хубаво!

Кананбала отхапа от бисквитата и от устата ѝ заедно с трохите се посипаха още думи, породени от ужаса ѝ.

— Виното трябва вече да се е поохладило — отбеляза госпожа Барнъм. — Я да проверя — изтегли бутилката от водата да види. — Да, сигурно става.

Извади от кошницата тирбушон и отвори бутилката, докато Кананбала я наблюдаваше, заинтригувана. Госпожа Барнъм наля тъмночервената течност в две кристални чаши за вино и с церемониален жест подаде едната на Кананбала.

— Наздраве! Хайде, няма кой да ви види, опитайте!

Кананбала знаеше за чашите за вино. В списанията имаше снимки, изобразяващи пропаднали мъже да пият от точно такива чаши. Говореше се, че сластолюбивите, без капка морал театрални актриси в Калкута също пият от такива. Поклати глава.

— Всичко е наред — каза любезно усмихнала госпожа Барнъм. — Това е само вино. Не е алкохол. Tfiiek hail^[1] — каза тя с надеждата да успокои Кананбала.

Кананбала, без да разбира нищо, отново поклати глава и се извърна към езерото.

— Трябваше да взема лимонада — каза госпожа Барнъм потиснато. — Понякога съм толкова недосетлива. Дигби беше прав, нямам и капка разум, не обмислям нещата. Тъпачка, идиотка, повтаряше той през цялото време заради начина, по който съм си сложила шапката, заради смесената ми кръв, лошата ми кръв, глупостта ми.

Госпожа Барнъм говореше повече на себе си и често отпиваше от виното, без да докосва храната.

Кананбала вдигна поглед към жената до себе си. Изглеждаше млада, трябва да е към трийсетте, реши тя, може би малко отгоре — може пък руменината на бузите ѝ да се дължи на руж.

Госпожа Барнъм имаше лице с фини кости върху дълга шия, която изникваше от роклята ѝ като стебло на цвете. Докато говореше, под тънката кожа на гърлото ѝ нагоре-надолу танцуваше малка издутина. Пръстите ѝ стискаха чашата прекалено силно; отмяташе глава, докато бърбеше, мълчеше и пак започваше. Кананбала я гледаше, омагьосана. Това, че не разбираше и дума, явно не бе от значение. Знаеше, че госпожа Барнъм говори, защото има нужда да сподели нещо и това нещо можеше да бъде споделено единствено с нея, Кананбала.

Синьо рибарче, допреди няколко минути застинало на дървото, се стрелна към водата. Синевата на крилата му беше като синия цвят на роклята на госпожа Барнъм и Кананбала, развълнувана, я подръпна

и посочи птичето. Младата жена стреснато изгледа по-възрастната, сякаш току-що осъзнала, че не е сама. После, като реши, че е разбрала какво иска да ѝ каже Кананбала, се разсмя:

— Да, Дигби действително смяташе, че съм суетна, наперена малка птичка, и сигурно е бил прав. — Отпи още глътка от виното и въздъхна: — В каква каша съм затънала, каква проклета каша.

За момент остана замислена, заслушана в песните на птиците. Изведнъж заговори — и не се спря, усетила как я завладява странно усещане за лекота. Може би именно защото Кананбала не я разбираше, ѝ се струваше, че я разбират напълно. Говореше на руините и на нея, без да спира, освен да накваси гърлото си с глътка вино. Разказваше за детството си, за Дигби, когато я ухаждал, за Дигби, когато я пребил с колана си и веднъж блъснал главата ѝ във вратата. Разказваше за любимия си, за това, което той бе правил, а Дигби — не. Изричаше думи, които никога не би могла да си представи, че ще изрече. Разказа за лекотата, с която ножът бе пронизал тялото на съпруга ѝ, първо в стомаха, после — някъде другаде, не знаеше къде точно. Разказа за кръвта, за упоритата съпротива на кожата, за костите, които се бяха изпречили на пътя му, за болезнения копнеж, който пламтеше в сърцето ѝ, между краката, дълбоко в стомаха ѝ по изчезналия любим.

Кананбала слушаше.

Най-сетне, изтощена, госпожа Барнъм обгърна коленете си с ръце и зарови глава в тях.

С поглед, вперен в наведената ѝ глава, Кананбала явно стигна до някакво решение. Предпазливо вдигна за столчето кристалната чаша и отпи дълга глътка, като изкриви устни от вкуса. Задъха се, когато необичайната топлина се разля из тялото ѝ. При звука госпожа Барнъм вдигна глава, Кананбала направи кисела гримаса и тя, невярваща, отвърна на усмивката ѝ. Кананбала пое още една продължителна глътка и я удостои с поглед, в който се примесваха страх и възторг.

Госпожа Барнъм се усмихна още по-широко, очите ѝ блестяха от виното и от обгърнатото от омара слънце. Приведе се напред, поднесе оцветените си от виното устни до бузата на Кананбала и нежно я целуна.

* * *

В момента, в който Кананбала отпиваше първата си глътка вино, Амулия излезе от стаята си с овладяно изражение и изпънат гръб.

— Ела тук — повика той Гуранга, все още застанал до вратата. — Изпрати някого до колежа на младия господар. Трябва да тича, а ако намери двуколка, кажи му да я наеме и да върне Нирмал у дома. Ако той е в час и преподава, кажи му да го прекъсне и да тръгва. Незабавно да се прибира. Разбра ли ме?

Гуранга кимна и закуцука надолу по стълбите, колкото му позволяваха артритните колене. Знаеше, че новодошлият непознат трябва да е някъде долу, и от него щеше да разбере какво се е случило.

Както бе очаквал, непознатият се оказа в кухнята, стиснал чаша. Около него в омагьосан полукръг се бяха наредили Шибу, градинарят и камериерката. Гуранга влезе тежко и изкрещя:

— Хайде, хайде, размърдай се, трябва да се върши работа, момче!

После, като отпрати Шибу в колежа на Нирмал и даде да се разбере кой е господарят в кухнята, се отпусна с пуфтене до непознатия:

— Хайде, разкажете ми какви новини донесохте? Нещо не е наред, разбирам, нещо никак не е наред.

Запали евтина цигара.

Сега вече, след като бе разказвал историята толкова пъти, непознатият бе навлязъл в духа ѝ. Случката, достатъчно реалистична преди пет дена, може би дори прекалено реалистична, за да бъде осъзната, се бе превърнала в приказка и в нея се случваше присъщото на приказните герои. Отново обхвана главата си с ръце, като имитираше отчаянието, което действително бе изпитвал през първите няколко дни, изпусна тежка въздишка, несъзнателно заимствана от главния герой в пиеса, която бе гледал в уличен театър, и заговори.

* * *

Когато Нирмал най-сетне се прибра и се втурна към баща си, Амулия за разлика от непознатия все още не бе в състояние да предаде чутото с думи. Способността да облече в реч случилото се означаваше, че е способен да го разбере, да го преосмисли и дори донякъде да го

приеме. Прочисти гърло, каза на сина си да седне, отиде до прозореца и се върна. Накрая за пръв път в живота си Нирмал се тросна на баща си:

— Какво има? Кажете ми какво е станало. Случило ли се е нещо?

В Манохарпур имало голямо наводнение, събщи гласът на бащата на Нирмал. Водата заляла къщата и я откъснала от света. Шанти получила болки преждевременно, почти месец по-рано. Никой не могъл да излезе и да доведе лекар навреме. Прислужницата, която имала известен опит в акушерството, направила всичко възможно, но... могла да спаси само бебето. Не и Шанти. Здравото бебенце, но на каква цена? Шанти починала по време на раждането. Нирмал незабавно трябва да замине за Манохарпур, макар да е твърде късно дори да види мъртвата Шанти... околността била толкова наводнена, че никой не би могъл да стигне до съседния град, където имало три телефона... нито телеграма, нито писмо... нищо не било възможно.

Но там го очаква детето му. Трябва да отиде и да вземе бебето, момиченце, наречено Бакул, както винаги бе искала Шанти.

* * *

Някъде около час по-късно, към четири следобед, се чу звукът от затръшващата се врата на автомобил, после след дълга пауза — как Кананбала тътри крака нагоре по стълбите. Влезе с препъване в стаята си, някак нестабилна, с пламнали бузи, кадифените обувки на краката ѝ — неузнаваеми, с кичури коса, щръкнали изпод фибите, с раздърпано сари.

Тишината натежа от неизречени думи. Съзнаваше, че е в беда. Изобщо не трябваше да напуска къщата. Нима бе забравила какъв можеше да бъде гневът на Амулия? Яростта му беше по-бурна и по-страховита от тази на Дурваса Муни^[2] особено когато не изричаше и дума. Стрелна го с поглед. През целия обратен път единствено лицето му стоеше пред очите ѝ. Беше ѝ се искало за последен път да се наслади на вятъра в прозореца на бързата кола, да запечата гледката в съзнанието си, преди отново да я заключат в стаята ѝ, но въпреки опита отново да изживее радост, както на отиване към укреплението и

беше изпълнена с ужас при мисълта, че междуременно Амулия се е прибрал у дома за обяд и не я е намерил там, където ѝ беше мястото.

Амулия изобщо не я погледна. Седеше, стиснал главата си с ръце, със затворени очи. Никой не ѝ обърна внимание. Онова, което можеше да бъде определено като отчаян бунт, опиянението ѝ, съсипаните кадифени обувки — всичко остана напълно незабелязано.

* * *

Същата нощ Нирмал замина за Манохарпур. Домашните започнаха бдение за осиротялото бебе.

Чакаха в продължение на две седмици. Измина месец. Никой не се появи.

На трийсет и първия ден Амулия написа на господин Бикаш учтиво писмо с молба: „Дали не бихте могли да узнаете от Нирмал какви са плановете му, за нас би било голямо облекчение. Той беше в шок, когато напусна Сонгар, и ние, майка му и аз, сме силно разтревожени. Разбира се, добре ни е известно, че щом е при вас, се радва на възможно най-добрите грижи, но вие добре знаете, че родителите винаги се безпокоят. Бихме желали да сме при вас в този тежък момент на печал, който опустоши и двете ни семейства...“.

Започнаха да броят дните до пристигането на отговора. Пет или шест дни, докато писмото стигне Манохарпур... или може би даже седем или осем, защото преминаваше от едно малко градче в друго... още толкова време да се върне отговорът. Две седмици чакане бяха разумен срок.

Всеки ден по времето, когато пощальонът преминаваше по „Дулгандж Роуд“ със звънчето си, Кананбала чакаше на прозореца, като желаше с усилието на волята си да го застави да спре пред портата им. Всеки ден, щом пристигнеше във фабриката, Амулия преравяше пощата си, преди дори да е закачил чадъра си на закачалката. Започваше всяка сутрин с надежда, но бе подготвен и за разочарование.

Отговорът пристигна след двамайсет дена.

Всичко това е озадачаващо и безкрайно обезпокоително, гласеше написаното със синьо мастило писмо на господин Бикаш, който бе пропуснал общоприетите учтивости и въпроси за здравословното състояние.

Нирмал почти не бе в състояние да погледне бебето. Докато бе тук, бе тревожен и не говореше много. Когато заговореше, думите му бяха несвързани. Отказа да напусне стаята, където Шанти прекара последния си ден. Не можехме да се намесим. Нирмал прекара нощта тук, но на следващата сутрин, когато се събудихме, си беше отишъл. Не ни каза нищо. През цялото време, през целия този месец, предполагах, че се е върнал при вас — да се поуспокои, и после, когато може, да се върне за бебето... Разбирам мъката му, самият аз страдам, загубих дъщеря си, единственото ми дете. Но за него е по-страшно, да загуби майката на детето си, а ние сме съкрушени за малката, която никога няма да види майка си.

Старата прислужница на Шанти, Крипа, се грижи за бебето. Моля, не се безпокойте в това отношение. За останалото какво има да се говори? Неведоми са пътищата Господни, ние знаем, че Той е милостив, но в днешните времена, когато мракът изглежда бездънен, човек започва да се съмнява.

Нито в Манохарпур, нито в Сонгар знаеха къде е Нирмал. Цял месец никой не го беше видял.

Дали да не уведомят полицията? Да проверят в болниците? В моргите? В кой град? Да се обърнат към роднините в Калкута? Да разпитат приятелите му от колежа? Откъде да започнат?

Кананбала и Амулия прекараха следващите три седмици, впили погледи в празната улица, сякаш Нирмал щеше да се материализира на нея. Вдигаха поглед всеки път щом някой застанеше до вратата. Амулия се опита да се престори, че положението е нормално: всеки ден, както обикновено, отиваше във фабриката, но стоеше на бюрото си, забравил защо е там. Извади старите томове на Роксбърг и Хукър с

иллюстрациите на растения, но страницата оставаше неотгърната в продължение на часове. Сякаш ледена, мъртвешка ръка бе стиснала сърцето му и не му даваше да диша. Започна да се страхува да излиза от дома и накрая престана да ходи във фабриката.

Къщата ехтеше от тишина. Всички пристъпваха на пръсти. Камериерката и градинарят престанаха да се карат, усетили как тишината поглъща всичко.

Един следобед тя бе нарушена от гърлен стон, изтръгнат от самата сърцевина на Амулия. Прошепна, че ноктите на лъв раздират гърдите му. Пулсът му отслабна, върна се, отново изчезна, този път — задълго.

Пристигна лекарят, потупа гръдния кош на Амулия, поднесе огледало под носа му. Вдигна отпуснатата му китка и притисна пръст към нея да провери пулса. Още веднъж опита да преслуша гърдите, после поклати глава, прекара ръка през широко отворените очи на Амулия и се обърна да прибере слушалката в лекарската чанта.

Кананбала погледна през прозореца и възкликна с весел смях:

— Това там на улицата не е ли Нирмал?

Ала Нирмал така и не се завърна.

[1] Добре (хинди). — Бел.ред. ↑

[2] Дурваса Муни (муни — мъдрец, обикновено спазващ мауна (обет за мълчание) или говорещ рядко), проявил нетърпимост към цар Амбариша, откъснал кичур от косата си и създал горящ демон. — Бел.ред. ↑

ВТОРА ЧАСТ
РАЗВАЛИНИТЕ НА КРЕПОСТТА

ЕДНО

Момче със сплъстена рошава коса, в тъничък пуловер и развяващи се шорти влезе в молитвената стая, стиснало парцал в ръка. Върху висок рафт откъм по-късата страна на помещението във формата на буквата L бяха разположени статуетки и изображения на богове и богини, а откъм дългата се бе настанил свещеник и тършуваше из платнената си торба, от която вадеше и трупаше на купчина малки книжки с мантри, с подгънати ъгли на страниците. Изпъкналите ребра отчетливо личаха по костеливия му гръден кош, пресечен от мръсносив свещен шнур. Устните му бяха издължени и месести и формата им загатваше, че сигурно може да погълне банан по дължината. Когато свещеникът забеляза, че момчето е влязло, устата му се разтегли в израз на отвращение, то се надигна и пъргаво излезе на терасата пред молитвената стая.

Момчето долови, че свещеникът нарежда: „Харе, харе“ и с гълчето на окото си го зърна да се поръсва със свещена вода от реката Ганг. То се ухили, подаде глава от стаята и извика:

— Сигурен съм, че ви докоснах, светейши, сега ще трябва да се изкъпете, нали? А пък топлата вода свърши.

Свещеникът го изгледа злобно и просъска:

— Затваряй си устата, разбойнико! Ще ти дам да разбереш за това нахалство!

Момчето се разсмя, върна се в молитвената стая и се зае да бърше пода с вкоравения, вмирисан на риба парцал. Излезе на терасата да изчака да свърши ритуалът. Беше ранна утрин. Контурите на отсрещната сграда се размиваха, далечната линия на хълма и гората беше побеляла от мъглата. Слънцето, подобно на забулена от пелена луна, се опитваше да я пробие едва-едва, за да изсуши мократа от роса трева. Момчето издиша, за да види дали дъхът му ще образува облаче.

Женски глас зад гърба му прекрати играта. Жената се мръщеше към тъничкия му пуловер и нареждаше:

— Не виждаш ли, че е студено? Върви, облечи още нещо.

Обгърна кафявия шал по-плътно около тялото си и влезе в молитвената стая. Седна на известно разстояние от свещеника и каза:

— Да, светейши, можем да започваме.

Свещеникът затършува из праметнатата през рамото му оранжева платнена торба и извади още една книга с прегънати ъгли на страниците. От пространството между косматото ухо и плешивата глава измъкна остатък от молив и го задържа в готовност над тефтера.

— Всичко по реда си — каза той. — Кажете ми имената, че да не се налага да питам при всяка молитва. Кастите и подразделенията им са ми известни, разбира се, така че няма нужда да ми ги съобщавате.

Идваше за пръв път в дома, за да поеме церемонията тази сутрин.

— Стопанин на къщата е господин Камал — започна жената — и...

— По-бавно — нареди свещеникът, като напяваше името проточено, докато пишеше; върхът на езика му се подаваше между устните. — Камал Кумар Мукхо...

— После идва господин Нирмал, по-малкият брат, но днес той няма да присъства.

— Няма да присъства ли? — свещеникът вдигна поглед. — Няма да присъства на церемонията за празника на Сарасвати? Много е модерен, че да се моли, така ли?

— Не — отвърна тя. — Просто работи в друг град.

— О, добре тогава. Кой е следващият? — попита свещеникът, разочарован от баналното обяснение.

— Жените — отвърна тя. Бързо изреди списъка: Манджула, съпруга на Камал; Кананбала, майка на Камал; Бакул, дъщеря на Нирмал, още дете, само на единайсет.

— Бакул няма ли си майка? А господин Камал? Няма ли деца? Бездетна съпруга, а? — свещеникът вдигна поглед от тефтера.

Тя застина и каза:

— Мисля, че това са всички.

— Всички? Ами вие? Не се ли броите между жените? Как се казвате? — огледа я от горе до долу — жълтеникавобялото сари, липсата на традиционни сватбени гривни и червената точка в основата на разделените на път коси, и каза: — Виждам, че сте вдовица. И също нямате деца? Жалко, но Божият промисъл има своите цели.

— Казвам се Мийра и не съм част от това семейство — обясни жената кратко. — Не е нужно да ме включвате. — Започна да се надига, но се спря и добави: — А, да, също и Мукунда.

— Мукунда?

— Момчето, което току-що изми пода. То също живее тук. Скоро има изпити, така че ще се нуждае от благословията на Сарасвати!

Погледна усмихнатото силуета на момчето на терасата отвън.

— Каста?

— Не съм сигурна.

— Не сте сигурна?

— Та той е просто дете! Има ли значение? Сираче е, което ние...

— Вие сте подслонили? — Свещеникът шумно затръшна тефтера и се пресегна за торбата си. — Защо му се позволява да влиза в молитвената стая? Благотворителността е хубаво нещо, но възможно ли е да промени кастата му?

Мукунда, бебето, което Амулия бе настанил в мисионерското сиропиталище, вече бе на тринайсет. Но заедно с Амулия бяха умрели и сведенията за произхода на Мукунда. Мястото му в семейството беше двусмислено. Ядеше храната им, но от специално определена за това чиния; вече живееше в дома им, но в стая отвън, в двора; даваха му дрехи, но от онези, предназначени за изхвърляне; пишеше си домашните, но имаше и задължения по къщата. Беше непохватен, върлинещ, лесно се засягаше. Понякога му се струваше, че тялото му се състои от ръбове, като всеки ръб реагираше болезнено. Знаеше, че е отнякъде наблизко, навярно майка му бе от племето сантал. Високите скули и мургавата кожа с цвета на чай го караха да се сравнява с хората от племето, които срещаше, но нямаше как да е сигурен. Дали един ден нямаше да се появи някой от гората и да го обяви за свой?

Мийра хвърли разтревожен поглед към терасата. Беше сигурна, че Мукунда може да ги чуе, и почувства пулсиране в основата на шията си, познатата ярост; разбираше, че не трябва да казва нищо, или...

— Моля ви — каза рязко тя въпреки желанието си. — Нямам нужда от напътствия за Мукунда.

— Охо, я виж ти! Истинска люта чушка! — Наподобяващата банан уста на свещеника се изкриви от раздразнение и той продължи: — Ако не държите тези хора, където им е мястото, скоро ще се озоват

на вашето! Но това си е ваша работа, само не го пускайте при мен и в тази молитвена стая — понижи глас и изсъска: — Веднъж вече едва не ме докосна.

Преди да успеят да продължат спора си, останалите членове на семейството се изсипаха в молитвената стая и се скупчиха пред изображението на богинята Сарасвати. Нейните големи спокойни очи се взираха в тях откъм ложето ѝ от розов лотос сред море от тюркоазени вълни, неподозираща за бремето от надежди и копнеж, вложени в купчината тубички с бои, книги, мастилници и писалки, струпана пред нея в очакване на благословия. Учебниците и моливите на Бакул, естествено, но и счетоводните книги на Камал — за всеки случай, ако на богинята на знанието остане някоя благословия. Мийра бе прибавила няколко от собствените си книги към купчината.

Свещеникът отново разтегна подвижната си уста и запита Манджула — с едър ханш, гръмогласна, с шия, стегната като в примка от масивна златна верига, несъмнено — матриарх:

— Сигурна ли сте, че книгите на момчето не са тук?

— Но, светейши, разбира се, че не са — отвърна Манджула. — Защо трябва да са тук?

Свещеникът носово зареди мантри и се зае да къса листенцата на невен и баил за церемонията. Някъде отдолу долетя писклив глас: „Крастава жабо, жалка отрепка такава!“. Свещеникът вдигна глава разтревожено, но гласът замълча така внезапно, както се бе обадил.

От терасата Мукунда ги чу как започват да напяват химна на Сарасвати. Свещеникът водеше: „Jaya jayo devi, chara chara shaarey, kучо jуго shobhita mukta hare, veena, ranjita, pustaka haste...“. Дълбоко в тринайсетгодишното си тяло усети огнено кълбо, което се виеше в спирала, нарастваше, нажежаваше се. Отдалечи се до края на терасата, където вече не ги чуваше, и погледна крепостта на Сонгар, като си представи, че оттук може да различи старото дърво банян недалеч от нея. Изкатери се на покрива над парапета и застана на самия ръб, разперил ръце като криле. Обзе го опасно усещане за лекота, между падане и полет. Там, извън кръгозора на богинята, слънцето продължаваше опитите си да изгрее иззад маранята. Присви очи и също запя: „Ти не си моята богиня, не си сторила нищо за мен. Но напук на теб ще надмина всички останали. Един ден вече няма да

имавам нужда от тях. Един ден аз ще съм този, който ще им даде подслон“.

* * *

Същия следобед Мукунда се плъзна крадешком през портата, като се молеше резето да не изскърца, и се втурна отсреща през улицата към другата къща, където никой освен Бакул не знаеше, че ходи по това време на деня. Следобедите — когато училищата, канторите и фабриките почти опразваха къщата — бяха посветени на тайни. Когато Манджула полагаше дебел слой маска върху лицето си, а Мийра копнееше да избяга. Когато птиците се надпяваха, а плодовете от дърветата незабелязано се отронваха тежко върху прашната земя. Когато котките, необезпокоявани, ровеха кофите за боклук за останали от обяда рибени кости.

Къщата на госпожа Барнъм стърчеше самотно под безпощадното следобедно слънце. Двуетажната сграда някога бе боядисана в жълто, но през единайсетте години след смъртта на господин Барнъм не бе ремонтирана и сега по нея се стелеха черни петна плесен. В дървената порта липсваха дъски, никой не си беше дал труда да я поправи и процепите предлагаха на минувачите добър изглед към porte-cochure, някога убежище на господин Барнъм от улицата. Измежду пукнатини и цепнатини в стените бяха започнали да изникват упоритите кълнове и листенца на свещен фикус. Беше само въпрос на време дърветата да напукат и съборят къщата.

Всичко това оставаше незабелязано за Мукунда. Той премина през високата отворена врата и хукна нагоре по стълбището, като привично вземаше стъпалата по две наведнъж. Блъсна вратата на празната дневна и се насочи право към рафта в тъмния ъгъл до старата камина. Измъкна книга, третата отляво, със синьо, гравирано в злато гръбче, настани се пред масата за хранене, отвори я на отбелязаната страница и се наведе над нея. Пръстът му проследи печатните букви по реда, устните му шепнешком оформиха думите.

Малко по-късно госпожа Барнъм влезе в стаята и надзърна над рамото му да види какво чете.

— Напредваме ли с Нелсън? — попита тя с дрезгав от пушенето глас. Положи ръка върху рамото на Мукунда. Дългите ѝ нокти се заиграха с кичурите коса на тила му. — Трябва да провериш какво означава „бизан“. И „топ на мачта“.

— Гръбнакът му е прострелян — съобщи Мукунда. — Ще умре.

— Естествено, че ще умре — разсмя се госпожа Барнъм и запали цигара. — Ако не беше умрял, как щяха да кръстят площад в Лондон на негово име?

Нелсън бе героят на Мукунда от момента, в който бе стигнал до „Битката за Трафалгар“ в „Книга за приключенията“, но госпожа Барнъм не спираше да му се смее. Мукунда се върна към текста, като се опита да не обръща внимание на присмехулното ѝ присъствие. Днес следобед трябваше да дочете главата и да научи наизуст стихотворението за тази седмица, преди незабелязано да се прибере и да приготви чая. Нямаше и миг за губене.

Преди две години госпожа Барнъм бе заловила Мукунда на местопрестъплението — беше свалил книга от рафта, когато си мислеше, че не го забелязва, и безуспешно се бе опитал да я прочете.

— Не ходиш ли на училище? — беше го попитала тя. — Защо не можеш да прочетеш книгата? Не е толкова трудна.

Беше измънкал нещо и се бе опитал да избяга. Тя стисна ръката му и го спря.

— Разкажи ми за училището си. Зададох ти въпрос и не трябва да се държиш неучтиво, момче.

— Училището ми е колиба — бе отвърнал той, — а класната ми стая се състои от черна дъска, споделена с други момчета от четири до петнайсет години. Има само един учител, който ни пердаши, когато си пожелае, а после отива да пие чай в дюкяна на ъгъла.

— А Бакул? — бе настояла да узнае госпожа Барнъм. — И тя ли не умее да чете?

— Бакул ходи в друго училище, с много учителки, всичките монахини. Има си и частен учител, който идва през ден.

Мукунда се бе опитал да се учи, като го подслушва, но не беше се получило. Не беше се осмелил да помоли Камал и Манджула учителят да обучава и него.

Госпожа Барнъм не каза нищо, но жилите по шията ѝ се издуха от гняв.

— От утре — заяви тя — ще учиш с мен. Ще научиш, колкото останалите, даже и повече.

Оттогава всеки следобед Мукунда, обзет от страх да не му забранят, тайно се промъкваше в дома на госпожа Барнъм. Методът ѝ на обучение беше прост. Каза му да прерови рафтовете и да чете, каквото си хареса, и да я пита, ако не разбере нещо. Показа му как да си служи с големия речник, придобит преди много години от съпруга ѝ безплатно към някаква друга стока. Смееше се заедно с него над това, което му се стореше смешно, и изтриваше престорени сълзи, когато четяха откъси от Дикенс, в които умираха деца. Понякога изваждаше големи илюстрирани книги и му показваше кораби, кенгуру и градове в Европа.

Рафтовете на госпожа Барнъм бяха приютили всевъзможни издания: старите книги на Барнъм за въгледобив, любовни романи и мистерии, антологии на велики литературни произведения, пожълтели приложения към женски вестници със съвети за плетива и готварски рецепти. Мукунда се ориентираше сред тях с непридирчиво прилежание, докато госпожа Барнъм го наблюдаваше и усмивка извиваше нагоре крайчетата на начервените ѝ в розово устни. Понякога използваше малкото звънче, поставено наблизко върху поднос, да извика икономка за лимонов шербет, нейният — с няколко капки джин, този на Мукунда — без.

* * *

Годината бе 1940-а. Бяха изминали единайсет години от убийството на Барнъм. Сега къщата на Амулия в Сонгар бе една от най-старите в тази част на града. Отминаха двайсетте и трийсетте години, години на благоденствие, през които „Дулгандж Роуд“ се сдоби с просторни къщи, обитавани от белите мъже от въгледобивните мини и техните съпруги — все хора, които населяваха небесните висоти и никога не им се налагаше да слизат в забоите, въпреки че те им купуваха шотландското уиски и меките бели ризи. Тогава, през 1935 година, една от въглищните мини, дълбока няколко мили, се срути. Четирийсет и пет миньори останаха затрупани в продължение на пет дена, докато всички усилия да бъдат спасени бяха изчерпани. Избухна

скандал. Решиха, че тъй като работниците в мините са бедни индийци, а управителите — британци, които идваха и си отиваха, безопасността на хората под земята не била приоритет. Един от управителите, който се смяташе за различен от другите, усети прилив на състрадание след бедствието и отиде да посети семейството на загинал миньор и да предложи пари за обезщетение. Едва не го линчуваха. Полицията набързо усмири работниците.

Срутената мина, така или иначе, беше пред изчерпване и през следващите няколко години я закриха; британските мениджъри си заминаха. Над града се спусна черната плесен на запуснатост и бедност. Хората, които преди се стичаха тук в търсене на работа, сега търсеха начин да го напуснат.

Първоначално „Дулгандж Роуд“, останала завинаги изолирана, трябваше да се превърне в богаташко предградие. Сега, когато чужденците си заминаваха и изоставяха празните си домове, „Финлис“ престанаха да доставят меласа и бърбечна лой, градините подивяха, улицата се изпъстри с дупки, защото никой не я ремонтираше, и след здрач бе трудно да накараш кочияш на двуколка да се съгласи да мине оттук. След смъртта на Амулия известно време поддържаха градината на „Дулгандж Роуд“ 3, но с помощта на градинар, който идваше за по няколко часа и който трябваше да бъде уволнен, след като откриха, че отглежда отлично виреещ канабис в един слънчев участък. Не след дълго тревата отново стигна до колене, а дивите плодни храсти по краищата привличаха птици и кресливи маймуни.

Къщата на госпожа Барнъм срещу дома на Амулия бе наричана „къщата на бялата госпожа“ — луда, зловна и самотна. Единствено домочадието на Амулия все още се обръщаше към нея с истинското ѝ име; всички останали, които я познаваха като Лариса Барнъм, бяха заменили Сонгар с други, по-привлекателни места. Живееше сама, единствената ѝ прислуга се състоеше от иконома. Зад къщата ѝ имаше още две, които след оттеглянето на британците се бяха сдобили с множество индийски наематели. Един от тях, Афсал Миан, бе млад меланхоличен музикант, който преподаваше пеене. Вървеше из града с изражението на човек, чийто талант се погубва в еснафската атмосфера на Сонгар. И всъщност имаше основание: докато се опитваше да вгълпи на учениците си необходимостта от усвояване на традиционната индийска музика и от усъвършенстване на всяка

отделна нота ден след ден, родителите на питомците му, докато подаваха парите за уроците, питаха: „Колко нови песни този месец, учителю? Колко песни ще научи, преди да започнат да ѝ отправят предложения за женитба?“. Вечер, седнал на просторната стара веранда по саронг, той изпяваше отчаянието си с плътен, натежал от печал глас, който се чуваше чак до къщата на Амулия.

Хората казваха, че никога нищо не се случва в Сонгар. Ако нямаше часовници, човек така и нямаше да разбере, че времето тече. Казваха също, че ако искаш да постигнеш нещо в живота, трябва да се махнеш оттук.

— Замини, Мукунда — винаги казваше госпожа Барнъм след няколко порции от специалния ѝ лимонов шербет, — махни се, преди плесента да е плъзнала по теб, махни се, преди да стигнеш момента, в който няма да ставаш за никъде другаде.

Засега Мукунда не можеше да си се представи на друго място. Сонгар бе единственото, което двамата с Бакул познаваха, град, който за тях бе пример за всички останали. Светът им бе ограден от Арунгар отляво с няколкото магазинчета и къщурки, от къщата на госпожа Барнъм отсреща, зад която се очертаваха крепостта и хребетът, и по-нататък — от магазина „Финлис“ и кино „Апсара“, където не им позволяваха да ходят сами. Тесни улички лъкатушеха из хълмистия град, прекосяваха малки изоставени селца. Беше невъзможно да разграничиш града от провинцията; магазините и къщите се низеха като броеница по краищата на синапени ниви.

Бакул и Мукунда бяха населили града със свои собствени потайни места и хора. За тях той излъчваше вълшебство и смисъл, които можеха да споделят единствено помежду си. Винаги бяха заедно, от мига, в който Мукунда стана член на домакинството — тогава той бе на шест години, Бакул — на четири. Единодушно бяха решили, че и двамата са сираци: в крайна сметка, разсъди Бакул, тя също беше сираче, защото майка ѝ беше починала, а баща ѝ — археолог — винаги беше някъде далеч из страната на разкопки в продължение на толкова дълги години, че междувременно беше забравила лицето му.

ДВЕ

— Сега е тъмна нощ. Ти си едноок търсач на съкровища и се промъкваш да обереш пирамида в пустинята. Аз те следя. Ще те хвана — погледът на Мукунда се плъзна покрай Бакул.

— Изобщо не е нощ, а следобед и от къде на къде да имам само едно око? — гласът на Бакул бе натезал от подозрение.

Мукунда не я чу. Посочи манговото дърво в средата на градината. То безобидно стърчеше в следобедното слънце, приютило ято птици, които се разхвърчаха напред-назад и зачуруликаха, щом той приближи.

— Това е пирамидата — обяви възбудено той, — наоколо няма нищо, освен пясък. Виж, донесъл съм провизии — само това ни остава за ядене, докато сме в пустинята — протегна напред шепя, в която имаше две глави лук и няколко спаружени фъстъка.

Беше неделя следобед. Останалите членове на семейството, натезали след сития обяд, се носеха из полусъзнателното царство на следобедната дрямка, докато двамата бродеха из градината със стари дървета и висока трева, която принадлежеше единствено на тях. Кичури диви цветя се люлееха под тежестта на накачалите върху тях пеперуди.

— Фъстъци? — попита Бакул презрително. — Нима в древни времена разбойниците са яли това?

— Не знам — гласът на Мукунда прозвуча тревожно. — Можем да си представим, че са се хранили с тях.

— Не знаеш? А пък аз си мислех, че знаеш всичко!

— Имам да върша работа. Искаш ли да си играем или не?

Мукунда се обиди. Подхвърли глава лук към Бакул и тръгна към кладенеца. Беше дълбок кладенец с каменни стени. През трийсетте и повече години, от времето на Амулия, когато беше изкопан, никога не бе пресъхвал, макар през летните месеци водата да се превръщаше в далечен смътен отблясък, а възето проскърцваше, докато се спускаше, и на човек му се струваше, че металната кофа никога няма да опре в дъното; а когато най-сетне се чуеше плясък на вода, той идваше от

много далеч. В сезона на мусоните водата се надигаше с всеки изминал ден, първо — едва-едва, после — по-забележимо, докато не се окажеше толкова близо, че сякаш само ръбът на кладенеца я задържа и човек би могъл да потопа ръка в нея като в езеро. Над кладенеца бе надвиснал гъст пълзящ бял жасмин, чиито ароматни цветчета по цял ден се сипеха във водата.

Едно от задълженията на Мукунда бе да се грижи баните и кухнята винаги да бъдат запасени с пълни кофи вода. Той бе този, който черпеше от кладенеца по няколко пъти на ден. Желязната кофа дрънчеше по пътя си надолу, колелото скърцаше и скриптеше. Сега, ядосан на Бакул, той метна кофата и задържа въжето все по-бързо и по-бързо, та скърцането да заглуши гласа ѝ.

Никой от тях не чу как портата се отваря.

Никой от тях не видя как мъжът плаща на кочияша, пристъпва вътре и се оглежда, сякаш не е сигурен къде се намира.

Беше слаб, ризата с три четвърти ръкави му беше широка, сякаш се беше съсухрил в нея. Под очите му имаше сиви сенки, косата му стърчеше, суха и рошава. Ръстът му го караше леко да се прегърбва, а може да беше преуморен. Сякаш нямаше сили да пристъпи прага на портата по дългата обрасла пътека към къщата. Стоеше неподвижно, обграден от двете страни от големи куфари и навит на руло спален чувал, като да се опитваше да вземе някакво решение и не знаеше накъде да тръгне. Забеляза двамината до кладенеца и се отправи натам през градината, като от време на време се спираше, сякаш нещо по пътя му го бе позовало.

Бакул се опитваше да надвика скрибуцането на колелото и дрънченето на кофата.

— Защо не си поиграем на играта с крокодилите? Никога не искаш да я играем.

— Защото е досадна — отвърна Мукунда с унищожителен поглед. — Това е игра за бебета.

Бакул го изгледа, без да се усмихва и се извърна.

В същия миг се озова лице в лице с мъжа. Беше го виждала и преди. Знаеше, че е така. Мъжът се приведе и приклепна пред нея. Когато се усмихна, сивите сенки сякаш потъмняха, очите му почти изчезнаха и по бузите му се очертаха дълбоки бръчки.

— Не ме ли помниш? — попита той шепнешком.

Бакул му отвърна с безмълвен поглед. Кичур коса бе паднал в очите ѝ, гъделичкаше я, но тя не го отмести. Муха кръжеше около лицето ѝ. Мъжът я прогони.

— Господин Нирмал — обади се Мукунда.

Нирмал не беше виждал дъщеря си от пет години — откакто и тя беше на пет, — но и тогава я бе видял само за няколко седмици, през които не знаеше какво да прави или да каже. Бе носил този образ със себе си по време на различните си назначения и пътувания, образът на Бакул на шест години го следваше неотлъчно; разказите му не ѝ бяха никак забавни, но беше до него, наблюдаваше го през цялото време. Тогава, изправен пред бебешката ѝ закръгленост и мълчанието ѝ, той се бе чувствал точно толкова озадачен, колкото и в този момент. Забеляза, че се е превърнала в девойче, слабичко девойче с издължени крайници, в рокличка, която се свлича по раменете ѝ, с носле с малка издутинка на връхчето, с буйни непокорни къдрици, със сериозна уста и гъсти прави вежди, склучени в този момент от усилието да го фокусира с блестящите си, странни на цвят очи. Помнеше цвета им: очите на Шанти. Бе носил този цвят дълбоко в себе си по време на пътешествията. Затършува в джоба си, хвана ръката на Бакул и положи върху дланта ѝ малък предмет. Тя сведе поглед. Беше камък.

— Това е кварц с рядък цвят — обясни Нирмал. — Когато го открих, си спомних очите ти, отсякох го и дадох да го шлифоват, за да ти го донеса.

Бакул стисна камъка в юмрук.

— Донесохте ли ми оръжието? — извика Мукунда. — Обещахте, че ще ми донесете оръжие от каменната ера!

— Май имам нещо за теб — отвърна Нирмал с усмивка. — Но може и да не се окаже праисторическо оръжие. Извикай някого да ми помогне с багажа и ще видим какво има там.

— Веднага, господин Нирмал. — Бакул чу провикването на Мукунда. А после: — Колко ще останете този път?

— Завинаги — отвърна Нирмал. — Този път си дойдох завинаги.

Бакул обърна гръб на отдалечаващите се гласове и погледна малкото камъче в ръката си. Цветът му преливаше в кафяво и кремаво, шлифованата повърхност отразяваше следобедното слънце. На места бе достатъчно прозрачно да се види сърцевината му, изтъкана сякаш от ивици в същия кафяв оттенък. Ако повдигнеше камъка към слънцето и

погледнеше през него, можеше да открие цял град с високи блеснали здания, заживели свой собствен каменен живот.

Дочу се кратък, далечен плясък, когато Бакул вдигна ръка високо зад главата си и запрати камъка в кладенеца.

* * *

Бакул имаше много по-сериозни основания от повечето деца да смята, че е изоставено дете, без майка и практически без баща. Семейната митология разказваше, че след като се родила, баща ѝ изчезнал и го приели за мъртъв. След седем месеца и шестнайсет дни се завърнал за малко, после отново заминал този път заради новата си работа и оттогава насам се бе появявал само за кратък отпуск. Всеки месец от пощенския запис, който изпращаше у дома, узнаваха къде са го отвели последните му археологически скитания, но това бе всичко.

Нирмал бе довел две нови лица в домакинството: Мийра, далечна роднина, вдовица, която имаше нужда от покрив над главата си, и Мукунда, който до шестгодишната си възраст бе живял в сиропиталище, без да подозира за съществуването на Нирмал. Камал обичаше да се шегува, че след като бе осигурил на Бакул майка, която не ѝ е майка, и брат, който не ѝ е брат, Нирмал бе решил, че е изпълнил дълга си и е оправдал бягството си.

Бакул се затвори в себе си. Самотата ѝ се струваше едновременно романтична и неизбежна. Но не беше съвсем самотна. Имаше си Мукунда. Имаше и баба си. Още от бебе Бакул бе разбрала, че макар другите хора да идват и да си отиват, баба ѝ винаги е там, винаги на едно и също място, сама в малката стаичка, издадена към верандата, която никога не напускаше, освен да се изкъпе. Бакул не познаваше дядо си и никога не узна, че смъртта му бе променила баба ѝ много по-дълбоко, отколкото животът с него. За нея Кананбала си бе неизменно същата — с щръкнали ключици, с очи, невидими зад очилата, с фината мрежа зеленикави вени, които прозираха под кожата, деликатна като каймака върху млякото, с чисто белите сарита, които отразяват светлината от прозореца.

Баба ѝ никога не се занимаваше с традиционните бабини задължения — да ѝ разказва приказки или да я учи на детски стихчета.

Вместо това Бакул бе заимствала от нея богат запас ругатни, думи, които продължаваше да вкусва с наслаждение, макар вече да не ги изтърсваше невинно в училище. Когато Бакул беше малка, коляното на баба ѝ все още бе достатъчно силно да я издържа. Настанено върху него, фъфлещото фарфалаче си разменяше псувни със старицата и се кискаше радостно. Ако Кананбала я нарече „кравешка пита“, Бакул ѝ отвърщаше с „дърта магарица“; ако Кананбала продължеше с „а пък ти си противно бухалче“, Бакул, внезапно обзета от неувереност, доколко това действително е игра, и от подозрението, че ѝ се подиграват, крещеше: „И вие сте същото!“. Това продължи, докато Манджула не ги чу и не извлече Бакул, надаваща писъци в знак на протест, от стаята.

Когато Бакул влезеше при нея, Кананбала винаги се пресягаше към една от четирите осеяни с вдлъбнатини тенекиени кутии, в които съхраняваше подаръците, изпрацани ѝ от госпожа Барнъм всеки месец: карамелени бонбони, нуга, бисквити, дори шоколад. Макар двете жени да се бяха срещнали само веднъж, всеки месец домочадието разбираше, че госпожа Барнъм е осъществила набега си в магазина „Финлис“, по появата на кафявия хартиен плик, пълен с екзотични лакомства, доставян от иконома. Зад първата редица тенекиени кутии на рафта на Кананбала се намираха други, изпратени от къщата отсреща: кондензирано мляко „Доячка“, мармалад „Хартли“ със застинала като душа в чистилището портокалова коричка — кутии, които Кананбала така и не се осмели да отвори.

Бакул също си имаше кутия, която държеше под купчина стари дрехи в сандъка на баба си. Отваряше я в дни, когато се нуждаеше от утеха, и следобедът, когато Нирмал се завърна, бе един от тях. В кутията имаше много дребни вещи, които Бакул трябваше да разрови, за да стигне до дъното. Там се криеше стар, орфан плик за писма, от който извади снимка.

На снимката се виждаше къща. Домът на майка ѝ. Снимката трябва да беше направена откъм отсрещния бряг на реката или от кораб по средата на течението, реши Бакул, защото между нея и къщата от снимката се виждаше ивица вода. Къщата приличаше на онези, за които беше чела в приказките: с високи колони, с просторна веранда, с издължени прозорци, с дървета като пилони отстрани.

Почернелият от мръсотия, назъбен от гризане нокът на Бакул проследи пътя до втория етаж. Когато беше по-малка и още вярваше в приказките, Кананбала ѝ бе казала, че снимката е вълшебна, дори бе успяла да убеди Бакул, че майка ѝ наистина живее в снимката, вижда ги и чува всичко, което си говорят; само че Бакул така и не успяваше да я зърне или да чуе гласа ѝ.

— Ей там — казваше Кананбала, — зад дървото бакул, на което си кръстена, виждаш ли прозореца, палаво щурче?

Прозорецът не се виждаше на снимката, но Кананбала я накара да повярва, че съществува.

— Майка ти е там, в стаята зад прозореца, дете не го виждаш. Но тя вижда теб.

Сега вече Бакул знаеше, че точно през този прозорец бе гледала майка ѝ през последните месеци, докато водата бе прииждала все по-високо и по-високо, докато бе отрязала всякакъв път за бягство. Копнееше да блъсне дървото настрани, да отвори прозореца и да влезе в снимката, да влезе в тази стая. Щеше да има голямо легло, на което лежи майка ѝ, а тя ще се сгуши до нея и ще се вслуша в диханието ѝ.

— Косата на майка ти беше къдрава — беше ѝ казала Кананбала, повдигнала кичур от косата на Бакул. — Също като твоята. И нейната беше рошава. Знаеш ли как ѝ викаха учителите в училището?

— Как?

— Смахнатата. Така ѝ викаха учителите на майка ти. Така ще ти викат и на теб, ако продължаваш да ходиш като дивачка.

Майка ѝ имаше къдрава коса, която се разстиляше като черен облак върху възглавницата. Ухаеше на масло за коса, обогатено с хибискус, и прозрачен сапун „Пиърс“, и на бетел с ароматизиран тютюн. А гласът ѝ? Как ли звучеше гласът ѝ? Щеше да ѝ разказва приказки, да ѝ говори, което баща ѝ никога не правеше, дори когато беше в Сонгар. Бакул, докато беше по-малка, направи опит да разпита Нирмал за майка си и за Манохарпур, но той винаги сменяше темата или още повече се вглъбяваше в себе си.

Ала веднъж госпожа Барнъм ѝ каза нещо, което най-последно обясни на Бакул причините за отсъствието на майка ѝ и я успокои, че е само въпрос на време двете отново да се съберат. В къщата на госпожа Барнъм на стената над камината в гостната имаше два часовника. Те показваха различно време. Госпожа Барнъм бе обяснила, че часът в

различните части на света е различен. Нейните часовници ѝ казваха колко е часът в Англия и колко — в Сонгар^[1]. Харесвало ѝ да знае какво правят англичаните в даден момент от деня, обясни тя: докато обядваше, те тъкмо ставаха от леглото; докато вечеряше, те едва бяха поднесли следобедния чай. „Нашето минало за тях е бъдеще“, обичаше да казва тя. За Бакул думите ѝ означаваха само едно: в Манохарпур властваше миналото, майка ѝ бе жива и чакаше, чакаше го да се прелее в бъдещето, което ще доведе Бакул при нея.

* * *

— Вече не се обличаш, както преди. Какво се е случило? — попита Нирмал брат си.

През целия си живот, който помнеше, Нирмал бе виждал Камал в панталони с тиранти и ризи с подходящи по цвят вратовръзки. Камал хвърли поглед към дългата до коленете бяла риза и дхоти. Позасмя се и отвърна:

— Ганди и всичките тези идеи, нали разбираш. При целия този национализъм, дето се носи из въздуха, реших, че като производител на традиционни лекарства ще е по-добре да изглеждам така.

Но бе теглил чертата над грубите, ръчно тъкани материи khadi^[2]. През лятото ризата и дхотите му бяха от най-фин муселин, а през зимата — от първокласна коприна; нали и двете изделия също се произвеждат традиционно, изтъкваше той. Днес дхотите му се отличаваха с тесен виненочервен бордюр и съответстващ нюанс в червено на джоба на ризата му, която се изпъваше върху издутината на стомаха му и плавно се спускаше надолу. Знаеше, че след малко трябва да тръгва към фабриката — вече бе почти единайсет, но никак не му се ходеше. Работата го отегчаваше — всички онези хапчета и настойки в грозни опаковки.

— Какво направи с костюмите си? — поинтересува се Нирмал.
— Хвърли ли ги на патриотичната влада?

— О, не — отвърна Камал. Безжизнените му като на риба очи се разшириха. — Да не си се побъркал? Костюмите са скъпи, някой ден може пак да ми потрябват. Цялото това високопарно бърборене за

свадеш^[3] скоро ще се изчерпи — и тогава какво? Не мога да си позволя да изглеждам като теб.

Нирмал озадачено погледна ризата си тип „сафари“ и широките панталони.

— Като стана дума за това, мисля, че и ти повече не можеш да си позволиш да ходиш така. Облеклото ти никак не съответства на новото ти назначение.

— Въпреки това се налага да прекарвам доста време да надзиравам разкопките — отвърна Нирмал. — Едва ли бих могъл да коленича в праха, облечен в костюм на тънко райе.

— Странна работа — заговори Камал след кратка пауза. — Ако „Археологически проучвания“ искат да търсят древни цивилизации в Сонгар, защо са чакали толкова дълго? В края на краищата, руините са си тук от няколко века насам, нали така? В Европа бушува война и ако Хитлер продължи да напредва, скоро всички ще се превърнем в част от твоите изгубени цивилизации!

— Ами сега отделиха бюджет за разкопки, защото написах писмо с предложение и бе прието.

— Предложението било прието, а? И без съмнение, от британските официални власти също? Че защо тогава не им писа по-рано? Поне щеше да живееш тук и да се грижиш за дъщеря си, вместо да прекараш половината си живот в бродене из пущинаците на Индия.

Камал се надигна, доволен от точното попадение, и се отдалечи от масата, преди Нирмал да успее да намери отговор, отговор за самия себе си, за Камал, а може би и за Бакул.

През десетте години, откакто работеше за „Археологически проучвания“, след като бе напуснал работата си на преподавател в колежа, беше отбягвал Сонгар. Вместо това, като се престори на изчезнал след смъртта на Шанти, той бе поемал доброволно по-дълги от необходимото назначения в Раджастан^[4], в Мадхя Прадеш, в Пенджаб и ровеше земята в търсене на отминал живот. Какъвто и отпуск да му дадяха, той го прекарваше в обиколки из Хималаите, пеша или яхнал муле, сред тучни поляни, гъсти гори и голи, заледени склонове; събираше листа, камъни, вкаменелости и птичи пера. Бе събрал находките си в два сандъка и внимателно ги бе описал в каталог. Сандъците го съпровождаха в пътуванията му и стояха в палатката му дори когато работеше на терен.

Миналата година обаче нещо го бе подтикнало да изпрати предложението си за Сонгар с аргумента, че видимите останки от крепостта и могилите зад нея вероятно крият в недрата си цял древен град и ведомството следва да създаде поне временна кантора за проучване. Нирмал бе наясно с опасността: ако приемеха предложението му, ще бъде назначен в Сонгар. Ще трябва да се върне у дома.

Предложението бе оценено като „блестящо“ и „убедително“. Нирмал би трябвало да е удовлетворен, но единственото, което изпита, бе чувство за неизбежност. От дълги години копнееше да разкопае почвата около рухналото укрепление в Сонгар и да открие своя изгубен град, но в крайна сметка не професионалното усърдие го бе накарало да напише предложението. Беше порив, далеч от археологията, мощен импулс, неподлежащ на описание с думи. Би ли могъл да каже, че по време на едно от пътуванията му в Раджастан сред назъбените древни канари на планината Аравали, където пейзажът в охра пламтеше сред жълто-зеленото на синапените ниви, на чийто фон ивици лилаво-червени бугенвиллии се лееха във водопад от кървави сълзи, най-сетне се бе почувствал освободен от Шанти? Можеше ли да признае дори пред себе си чувството на пълнота, което, непризовано, го бе обзело тогава? Най-сетне покой — сред предните рухнали крепостни валове на бастияните в Раджпут, ухилените камили, зловещите крясъци на пауните в падащия здрач; покой — да бъде в състояние да гледа и да слуша, без да пожелае да изтръгне сърцето от гърдите си и да го захвърли надалеч.

Няколко седмици по-късно изпрати предложението. Почувства се готов да приеме забравения си дом. И дъщеря си.

* * *

Нирмал се отправи към крепостта, за да огледа терена самостоятелно. Вече беше изпратил заявка за двама-трима работници до министерството за обществено благоустройство да помагат във физическата работа. Щеше да разполага и с двама младши археолози, и двамата историци, които никога преди това не бяха участвали в разкопки. Не е кой знае какво, но поне е някакво начало, мислеше

Нирмал, докато вървеше. Скоро трябваше да се заеме със закупуването на оборудване, доколкото му позволяваха отпуснатите средства.

Първият поглед към ниските съборени стени на крепостта и хълмовете отвъд го накара да ускори крачка. Не бе зървал тази гледка от шест години, докато работеше в Биканер и Синдх. Сега за пореден път го обзе познатото вълнение от мисълта, че всеки момент ще изживее мечтата си. През младежките си години бе копнял за това; сега вече ще разбере дали могилите крият градове и култури, дали сухото речно корито е спомен от някоя древна река, променила посоката на течението си и принудила обитателите на бреговете ѝ да изоставят селището си.

Бързо обиколи района, после в желанието да се поуспокои приседна до плиткия басейн и запали цигара. Не бе чак толкова отдавна, мислеше си Нирмал, докато поемаше дима, когато бе седял тук с Шанти, загледан в угасващата светлина, в назъбените очертания на руините, бавно поглъщани от здрача. Ала ръбовете на раните, нанесени от спомените за миналото, бяха започнали да се заглаждат, дребни детайли, които бе смятал за неизгладими, бяха преминали в забвение.

Ядосан, че е позволил мислите му да се отдалечат от предстоящата работа, Нирмал извади молив и се зае да пише в тефтера списък на необходимото оборудване, материали, работна сила, изброи книгите и статиите за справка. Не след дълго, приели го за част от пейзажа, угоени сиви гълъби закълваха земята около него. Мярна зелени искрици — вълнисти папагалчета кръжаха и бърбореха над главата му и се боричкаха за храна.

Ала в този момент вниманието му бе привлечено от недалечен странен звук, нещо между вой и скимтене. Вдигна поглед, стреснат.

Дочу глас на жена:

— Няма повече, остави ме сега.

Настъпи тишина, после женският глас отново се изви:

— Казах ти, че няма повече, престани.

Нирмал се надигна и изтупа панталоните си. Да не би да беше някой в беда? Гласът идваше откъм сводесто помещение сред развалините, една от малкото постройки с непокътнат покрив. Пристъпи в мрака, наситен от миризмата на птичи испражнения и прах. Озовал се вътре, за момент не можа да различи нищо във

внезапно настъпилата тъмнина. В сенките, хвърляни от свода, долови гласа на жената, усилен от еката на празното помещение.

— Господин Нирмал — каза гласът, — моля, не се приближавайте повече.

— Мийра? — възкликна Нирмал. — Вие ли сте?

Очите му попривикнаха с липсата на светлина и видя, че действително е Мийра. Натъжи се от това, че го помолиха да не се приближава, и каза:

— Нямах намерение... да се приближавам. Просто чух нещо и реших, че някой може да има нужда от помощ. Ще ви оставя сама.

Извърна се да тръгне обратно към басейна.

— О, не, не, нямах предвид това — възкликна тя и го последва със смях. — Моля, не ме разбирайте погрешно... просто това е...

Зад нея куцукаше измършавяло черно-кафяво куче, на места в козината му липсваха цели кичури, налетите му бозки висяха до пода. То нетърпеливо пъкна муцуна в ръката на Мийра и заскимтя. В дланта си Мийра все още стискаше малко безквасен хляб. Пусна го на земята пред кучето и каза:

— Родила е малките си тук вътре и може да стане много свирепа, за да ги защити. Затова ви помолих да не се приближавате.

Нирмал изгледа кучето и се зачуди какво толкова намира жената в него. Беше краставо и здравата вонеше. Учтивостта го накара да я попита:

— Всеки ден ли идвате да я храните?

— Почти... но понякога е трудно да изляза. Притеснявам се, когато не мога да дойда — замлъкна и се усмихна гузно. — Глупаво е. Знам. Ще оцелеят и с мен, и без мен.

— И изминавате целия този път да нахраните кучето? Сигурно много обичате кучета.

— Не само да го нахраня. Обичам да повървя, иначе се чувствам като затворена в клетка, а понякога сядам тук и рисувам. Разнообразявам се след домакинската работа.

Нирмал забеляза платнена торба, увиснала от рамото ѝ, и го обзе любопитство.

— Какво рисувате? Ще ми покажете ли?

— О, не — отвърна Мийра. — Нищо особено. Само няколко скици — притисна торбата плътно към себе си и се засмя свенливо. —

Повечето момичета в училище рисуват по-добре от мен. Правя го само за развлечение — и добави, за да смени темата: — Тук сте да огледате обекта ли? Предполагам, вече се нарича обект, а не просто старите развалини на Сонгар?

— Е, не точно обект... — започна да обяснява Нирмал. След двайсетина минути осъзна, че седят под дървото банян, а той продължава да разказва: как е бродил из руините като момче; как бе намерил там някакво блестящо парче метал и бе решил, че е древно оръжие; как се бе опитвал да копае с градинската мотичка, след като беше прочел статиите на Маршал за Мохенджо Даро; как бе кандидатствал за работа в „Археологически проучвания“, без да се надява, че някога ще му я предложат. Внезапно замълча, притеснен от бърливостта си.

— Не умея да водя разговор. Или не мога да измисля какво да кажа, или приказвам, без да спра. Много съм недодялан.

— Не, не — възрази тя. — Щях да ви прекъсна, ако ме отегчавахте. Но не е така. Обаче става късно. Трябва да вървя. Време е Бакул да се върне от училище. Ще ви оставя да си вършите работата. И без това достатъчно ви обезпокоих.

Преди да успее да възрази или да предложи да я придружи, тя беше се изправила и тръгнала. „Наистина й досадих, помисли Нирмал, изгаряше от нетърпение да си тръгне.“

Погледът му я проследи, докато енергично се отдалечаваше. Запита се дали това не бе първият път, когато истински бе разговарял с нея. Седна до басейна и се опита да се върне към записките си, но въпреки волята му мислите му се завръщаха към Мийра. Тя се грижеше за Бакул от шест — дали вече не станаха седем? — години, но той едва я познаваше. Знаеше, че бе овдовяла съвсем млада — дори сега едва ли беше на повече от двайсет и пет-шест години. Роднина по сватовство му бе казал за нея. После Нирмал бе писал на Мийра да я попита дали би искала да живее на „Дулгандж Роуд“ и да се грижи за Бакул. Припомни си пощенската картичка с кратък отговор, написан с почерк, чиито букви изглеждаха като изрисувани с четка. Сега, като се сети за тях, му се стори логично, че Мийра обича да рисува. Отговорът ѝ се състоеше от няколко изящни реда, които можеш да съзерцаваш и да им се любиш, дори да не разбираш значението им. Но той бе разбрал посланието между редовете, а това, което всъщност гласеше

картичката, бе, че тя с удоволствие ще дойде в Сонгар да се грижи за домакинството и за детето в замяна на дом.

* * *

Беше изминала година от смъртта на съпруга ѝ, когато Мийра получи писмото на Нирмал, в което я питаше дали би се съгласила да живее в Сонгар като член на семейството му и да се грижи за Бакул. Съпругата му починала по време на раждане, бе написал той, а работата му налага дълго време да отсъства от дома. Жената, която се бе грижила за Бакул през изминалите четири години, бе много остаряла вече, а освен това Бакул се нуждаеше от човек, който да ѝ предложи повече от обичайните елементарни грижи — скоро щеше да има нужда от помощ за домашните си, от човек, с когото да разговаря и с когото да споделя. В писмото, отбеляза Мийра, не се споменаваха, че детето се нуждае и от обич, макар в крайна сметка точно това да бе смисълът на написаното.

Майката на Мийра, също вдовица и зависима от сина си, настоя Мийра да приеме предложението на Нирмал: „Момиченцето ще ти бъде като дъщеря. Никога няма да имаш собствени деца, приеми сирачето за свое! Може би това е пътят, предназначен за теб от Бога!“.

Мийра не искаше деца. Искаше да се отърве от родителите на съпруга си, за които бе възмутителен самият факт, че синът им е покойник, а тя е още жива. Не ѝ отне много време да се реши. След две седмици събра багажа си в малък куфар и смени двата влака до Сонгар.

Изминаха осем години от смъртта на мъжа ѝ. Знаеше, че трябва да носи траур до края на живота си, но той вече бе започнал да отпуска хватката си, не я караше да се чувства толкова виновна. Спомняше си го откъслечно: как стомахът му — на двацет и три той вече имаше ясно оформено коремче — се издува над панталоните му. Или начина, по който се хранеше — не седнаше без огромна купа нарязани зелени люти чушки до чинията си. Ала гласът му — вече не го чуваше в главата си, както преди, колкото и да се опитваше. Какво бе чувствала, когато той я докосваше? Какъв бе мирисът му, когато се събудеше, свит до нея? Галерията от спомени, към които непрекъснато се връщаше,

бяха загубили свежестта си заедно с магическата си способност да възкресяват присъствието му.

В началото на живота си на „Дулгандж Роуд“ бе започнала да долавя, че Нирмал, който всъщност не ѝ бе роднина освен по сватовство, е сродна душа. Нирмал не разговаряше много с когото и да било, но ѝ се струваше, че те двамата винаги има какво да си кажат, когато случайно се срещнеха по стълбите или в градината. Но нима някой някога бе чувал вдовица да се е омъжила повторно? Чувал ли бе някой вдовица да се омъжи за роднина? Беше дочувала хората да коментират колко е състрадателен Нирмал, че я е приютил.

И освен това, ако трябва да обобщим размислите си, Нирмал бе напуснал Сонгар и явно никога нямаше да се върне.

С годините пристъпите на недоволство и гняв на Мийра бяха утихнали и тя бе започнала да се чувства уютно защитена в приятното, макар и монотонно, ежедневие. Но през изминалите няколко седмици, откакто Нирмал се бе завърнал, тя бе усетила, че предишното вълнение също бе възкръснало, бе доловила сиянието на тихо пламъче дълбоко в себе си — пламъче, което знаеше, че ще я изпепели, ако не бъде потушено навреме.

Мийра се протегна да облекчи изтръпналите си рамене. Втурна се към градината и откри Бакул да люлее крака, кацнала върху втория клон на манговото дърво.

— Всеки ден ли трябва да ти се напомня, че е време за учене? Нали знаеш, че учителят ти, господин Чоби, те чака? — каза тя по-рязко, отколкото бе възнамерявала, когато Бакул се престори, че не я забелязва.

Не разбираше причините за парещия гняв, който се надигаше и притискаше раменете и шията ѝ. Погледна раздражено Бакул. Мийра не се отказваше от опитите си да се сприятели с момичето, но се натъкваше на непримирима бунтарска жилка, която пречеше на детето да общува с други хора. Бакул нямаше и най-малкото намерение да споделя с Мийра и почти не ѝ говореше освен когато бе крайно необходимо.

И сега Бакул остана кацнала на манговото дърво достатъчно дълго, за да се разбере, че слиза не защото ѝ е наредено, а защото самата тя е пожелала.

* * *

Бакул мразеше частните уроци, мразеше начина, по който гъстите мустаци на господин Чоби се потапяха в чая, а трохите от бисквити полепваха по тях, мразеше монотонното натякване: „Ако не научиш таблицата за умножение, няма да си вземеш изпита по математика“. В мига, в който преподавателят я освободеше, тя бутваше назад стола със скърцане, скачаше в чехлите си и хукваше през улицата към къщата на госпожа Барнъм: знаеше, че Мукунда вече е изгълтал лимоновия шербет и е гледал книжките с картинки, докато тя е усвоявала умножение и преливащи метафори. Освен това днес госпожа Барнъм отново имаше рожден ден и ако закъснее, няма да получи парче от тортата.

— Подранила си — обяви госпожа Барнъм, когато Бакул се появи. — Още няма пет часа — разклати величествено месинговото звънче в ръката си. — Така и така си тук, свърши нещо полезно — бягай долу в кухнята да донесеш сандвичите.

Стаята, в която се намираха, беше голяма, с прозорци, чиито крила бяха разделени от вертикални колони и предлагаша изглед към градината и дома на Бакул отсреща. На прозорците имаше зелени завеси, обикновено плътно спуснати, и това придаваше на стаята атмосферата на натруфен сумрачен аквариум. От едната страна имаше камина с няколко стола пред нея. В средата на полицата на камината бе косо поставен стъклен глобус върху потъмняла златна поставка; континенти, морета и планински вериги се редуваха по повърхността му. От двете му страни имаше още две, по-малки стъклени кълба — едното съдържаше миниатюрната кула в Пиза, другото — мъничка селска къщичка с червен покрив. Ако някой разклатеше стъклените кълба, започваха да се сипят фини, миниатюрни снежинки и дребните постройки изчезваха в развихрилата се в малкия им свят вихрушка.

Над полицата, върху сиво-бялата стена, проблясваше извитото острие на декоративен позлатен кукри^[5]. Бакул и Мукунда бяха омагьосани от него. Скоро след като бяха започнали да идват у госпожа Барнъм да си играят, икономът им беше разказал със стържец тон: „Това е ножът, с който бе убит господарят. Призракът му още витае из «Дулгандж Роуд» и търси справедливост. Земята, върху която

е пролята кръв, никога не изсъхва, дори и в най-горещото лято. Някой ден ще ви покажа“.

В отсрещната страна на стаята бе поставена кръгла дървена маса с шест стола. Термитите бяха нанесли поражения на единия крак на масата и той беше заменен с подпора в по-светъл цвят, която пък се беше изметнала след монтирането и масата беше килната на една страна. Бакул забеляза, че вече е подредена със салфетки и сребърни прибори за шест души, а тортата се мъдреше в центъра на триетажна поставка, почти шест пъти по-голяма от размера на самия сладкиш. Около поставката бяха наредени празни чинии с мотиви на рози и виещи се лози.

Госпожа Барнъм отново разклати звънчето и Мукунда се появи откъм тъмната ниша в дъното на стаята.

— Честит рожден ден, госпожо Барнъм! — изпя той.

Икономът, който чакаше отвън пред стаята, влезе, прочисти гърло и пожела:

— Честит рожден ден, госпожо!

— Честит рожден ден, госпожо Барнъм! — повтори Бакул след него. — И най-добри пожелания!

— Благодаря ви, милички, благодаря ви — каза госпожа Барнъм и се изправи, като пригладдаше кремавата си рокля. — Толкова мило от ваша страна, че не сте ме забравили! Толкова мило, че дойдохте.

Икономът се приближи към тортата, в средата на която се извисяваше самотна висока свещ като елха, забодена в кравешка пита.

— Да я запаля ли, госпожо?

Госпожа Барнъм изглеждаше недоволна.

— Защо останалите закъсняват? Не трябва да караме хората да чакат, нали? — седна и махна към Бакул: — Сядай, сядай! Не ни карай да те чакаме!

Бакул и Мукунда добре познаваха ритуала и седнаха. Госпожа Барнъм обичаше да празнува рождения си ден всеки месец в непредсказуем ден. Във всички чинии независимо от броя на гостите се сервираха торта и леко изсъхнали сандвичи с варени яйца. В чаши за вино поднасяха лимонов шербет, сладък и подозрителен на вид. През първите няколко седмици Бакул и Мукунда се чувстваха неуверени, споглеждаха се за подкрепа и не знаеха какво да правят със салфетките в специални пръстени, с вилиците и ножовете. Сега всеки

месец чакаха с нетърпение деня, когато ще им дадат торта и сандвичи, храна, каквато никога не получаваха у дома. Госпожа Барнъм оглеждаше масата, удостояваше празните столове и Бакул с блага усмивка и казваше: „Колко мило от ваша страна, че не сте ме забравили! Никога не съм имала по-хубав рожден ден!“. Нагласяваше изумрудите си, поглаждаше косата си и деликатно отхапваше ъгълчето на някой сандвич.

Когато приключеха с храненето, икономът трябваше да се спре до всеки на масата и да попита: „Ще позволите ли?“, преди да вземе чиниите им. Щом масата бе разчистена, госпожа Барнъм поставяше свещта от тортата в средата, докато Мукунда отиваше до рафтовете в обитаваната от сенки ниша и измъкваше дъска с цифри и букви отгоре и тежка сребърна монета от времето на Моголската империя. Грапава монета с неравни ръбове, монета с вид на истински пари. Госпожа Барнъм подреждаше дъската и замълчаваше, сякаш съсредоточена върху някаква важна мисъл. Оглеждаше лицата на Бакул и Мукунда в светлината на свещта.

— А сега мълчете и мислете!

Бакул здраво стисна очи и се намръщи от усилието да мисли само за дъската и цифрите. Госпожа Барнъм бе свела глава над заключените си длани. Мукунда чуваше дишането ѝ. Погледна крадешком Бакул и гузно затвори очи. Не след дълго се чу предизвикано от движение стържене и той не можа да се сдържи да не погледне. Монетата се местеше по масата, от буква към цифра, от буква към цифра. Госпожа Барнъм следеше всяко движение и си мърмореше под носа: „Не, само това не казвай! Не стана така. Наистина ли? Така ли? Утре ще отида. Отрова за плъхове? Отрова за плъхове ли? Възможно е. Звезди се сипят в полето, падащи звезди. Време е за влака, денят трябва да е вторник, хвани влака във вторник“.

Докато госпожа Барнъм си шепнеше, а движенията на монетата ставаха все по-хаотични, очите ѝ постоянно се стрелкаха от точка в точка, кичури коса се измъкваша изпод мрежата, която ги придържаше. Свещта хвърляше високи сенки. Бакул никак не искаше да си признае, че я е страх, и в тези моменти винаги извъръщаше поглед. Ами ако духът откаже да напусне стаята? Понякога трансът на госпожа Барнъм продължаваше половин час, че и повече. Ами ако закъснеят? През последните няколко месеца Бакул беше установила, че Манджула

винаги им се кара и не спира да мърмори по време на вечерята, че е време да ограничат свободата на Бакул, а тя да се научи да се държи, както подобава на една млада дама. Реши, че най-добре ще е да тръгват.

Дръпна китката на Мукунда под масата. Двамата станаха и се промъкнаха навън. Когато вече не можеха да ги чуят, Бакул каза:

— Знаем, че никак не ти харесва, и затова те накарах да си ходим. Стори ми се уплашен.

— Кой, аз ли? — тросна ѝ се Мукунда. — Аз — уплашен? Ха-ха! Ти си страхливката.

Малко след като си тръгнаха, Лариса Барнъм издърпа копринената рокля през главата си и седна пред тоалетката в стария си, поръбен с дантела сатенен комбинезон. Започна да измъква фибите от косата си, втренчена в отражението си с изпитателен поглед. Продълговато лице с остри, присвити лешникови очи, разделени от силно изпъкнал кокалест нос, с гъсти, извити, побеляващи вежди. Кожата на тънката шия изглеждаше, сякаш някой се опитва да я разпъне върху ключиците. Опипа шията си, щипна увисналата кожа, после махна мрежата, разпусна коса и присви очи в огледалото към побелелите по слепоочията кичури. Свали изумрудите от ушите си и се заигра с тях, сякаш нямаше дълго да ѝ принадлежат. От известно време поддържаше домакинството си, като пращаше икономата да залага бижутата ѝ.

Късно вечер, когато той се прибереше в своята част, къщата изглеждаше по-голяма и по-празна. Госпожа Барнъм наметна халат върху сатенения си комбинезон, отиде до бюфета и извади широка кристална чаша с нащърбено дъно. Напълни я до половината с уиски от тумбестото шише, отправи се към гостната и седна пред пианото. Реши, че ѝ трябва музика, изпълнена с тътнеж и грохот, за да може къщата да захте от звук, да си я представи пълна с хора, да си измисли празненство. Запрехвърля нотните листове.

Облегнат на парапета под покрива, Нирмал отвори третия пакет цигари за деня. Приведе се към звука от пианото на госпожа Барнъм, който долиташе отсреща в кънтящ дисонанс, и по някакъв плах, неохотен, неубедителен начин почувства, че си е у дома.

* * *

Бакул побутваше парче риба в чинията си, сякаш това щеше да го накара да изчезне. Мукунда, който напоследък винаги беше гладен, се запита дали биха му сипали още малко ориз.

— Това момче ще ни изяде ушите и ще ни докара до просешка тояга! — възкликна Манджула.

Беше неделя, няколко седмици след завръщането на Нирмал в Сонгар. Нирмал се бе разположил срещу брат си, не бързаше да стане, след като се бе наобядвал, и се забавляваше, като следеше опитите на Бакул тайно да напъха рибата под листо спанак.

— Е, Нирмал — обади се Камал и цъкна с език, — много удобна работа си намерил. Не ти трябва да правиш нищо, освен да се поразходиш до кантората! Ех, да имах и аз толкова свободно време. Във фабриката постоянно изникват проблеми. Навсякъде предлагат евтини имитации на нашите продукти с изкуствени съставки, но кой ли го е грижа? Пък и войната орязва държавния бюджет, а на всичкото отгоре ни карат и да воюваме с британците... Като капак, Садим е много болен и не може да идва на работа — отпи шумно глътка вода и тежко остави чашата върху масата.

— След няколко седмици започваме разкопките — отвърна Нирмал. — Това, което правим, невинаги е очевидно за всички: трябва да се закупят най-различни материали, да се организира работата.

Подготовката вървеше по-мудно, отколкото му се искаше, даже прекалено мудно, ако трябва да бъде честен. Ведомството не смяташе, че молбите му са спешни; всички бяха погълнати от войната в Европа, а той чакаше в някакво малко градче, като навярно никой освен него не придаваше особено значение на тези разкопки. Освен това се оказа, че всеки параграф, по който се обръщаше с молба, трябваше да бъде одобрен от пет различни служби.

— О, стига де, Нирмал, не приемай думите ми толкова надълбоко. Защо се сърдиш? — попита Камал успокоително. — Значи, край на местната ни туристическа забележителност е неизбежен? Край на руините на крепостта?

— Ще събаряте руините ли? — попита Бакул баща си с обвинителен тон. — Как е възможно да сторите подобно нещо?

— Не говори за неща, от които нищо не разбираш, Бакул — отвърна Нирмал рязко и нетърпеливо. — И не се бъркай в разговорите на възрастните. Забелязвам, че обичаш да го правиш.

— Не се бъркам, просто питам — промърмори тя.

— Ще ти обясня по-късно. Сега яж.

Бакул бутна чинията си настрана и шумно блъсна стола, но се спря, защото забеляза неодобрението и жеста на Мийра. Докато изчака чичо ѝ да стане пръв, описваше кръгове върху чинията.

— Не си играй с храната, Бакул — обади се Манджула. — Крокодилите, които си играят с плячката, накрая сами стават плячка, нали знаеш?

— Нали знаеш? — Камал се опита да имитира интонацията на Манджула, докато тя го гледеше яростно. — Нали знаеш, Бакул, че баща ти е тук, за да разкопае развалините и да провери дали отдолу няма други развалини. За какви неща само харчи пари правителството, когато толкова хора в страната нямат какво да ядат!

— Няма да увредим руините — каза Нирмал изнурено. Беше се опитвал да го обяснява безброй пъти. — Не се прави така.

— Ами тогава как се прави? — попита Камал жалостиво. — Нали щом искаш да провериш дали нещо се намира под друго нещо, трябва да отместиш първото? Може да не съм археолог от Дружеството за археологически проучвания на Негово кралско Величество, но не съм чак такъв глупак. И какво, в крайна сметка, се надяваш да откриеш?

— Може да има много по-древна цивилизация, за която не знаем. По-ниските хълмчета в подножието на планината може да се окажат могили, погребали древни градове, кой знае?

— А на кого му е притрябвало да знае?

— Ако археолозите не правят разкопки, няма да узнаем нищо за древното наследство на Индия — каза Нирмал и осъзна, че думите му звучат твърде помпозно.

— Ъ-ъ-р-г-х — дълбоко се оригна Манджула и после въздъхна. — Вие, хора, няма ли да приключвате, че да можем и ние с Мийра да се нахраним?

Нирмал блъсна стола си и се изправи. Погледна Мийра, седнала наблизко с черпак в ръка, готова да сервира, ако някой поиска още. За пръв път забеляза колко е слаба, ключиците ѝ стърчаха, очите с тъмни

кръгове около тях изглеждаха огромни върху дребното ѝ лице. Изглеждаше съвсем крехка редом със снажното самодоволство на Манджула. Менюто на вдовицата, помисли си той, постене и почти никакви белтъчини. Нима нищо, никога нищо няма да се промени?

* * *

Същия този ден Нирмал разопакова сандъците с колекцията си. Докато подреждаше предметите в редици, остана впечатлен от собствената си акуратност. Колко различни изглеждаха тези рафтове, когато беше по-млад. Тогава трябваше само да отвори шкафа си и камарата дрехи, книги и инструменти се изсипваше в безпорядък на пода. Но професията и пътуванията бяха направили от Нирмал методичен човек. Баща му винаги го бе смятал за непоправим хаймана, дори след като се бе оженил. Какво ли щеше да си помисли баща му, ако можеше да го види сега?

Нирмал се спря и седна с цигара в ръка. Замисли се за предстоящата работа: никога досега не бе ръководил разкопки. Припомни си часовете, прекарани сред развалините отначало като момче, после като юноша, избягал дотам да запали цигара. Тогава бе обходил рушащите се стени по цялата им дължина, като си представяше, че е древен цар, после бе ровил из праха и си бе въобразявал, че зърва проблясването на старинна монета. Веднъж бе попаднал на извито парче метал, наподобяващо оръжие. Най-вероятно бронз. Едва след като треперещ от вълнение, го бе отнесъл вкъщи и го бе измил, разбра, че е най-обикновена тенекия, част от консервена кутия. Въпреки това го бе пазил дълги години.

Изправи се и смачка цигарата. В сандъците имаше камъни и вкаменелости, парчета кремък и фрагменти от съдове — все неща, които бе насъбрал по време на разкопки. Извади ги от памука, в който бяха увити, и ги постави върху перваза на прозореца, за да може да ги гледа. Внезапно му хрумна нещо и прекъсна отмерените му движения. Подаде глава над стълбището, което преминаваше от покрива до първия етаж, и извика:

— Бакул? Там ли си?

След минута, вече раздражено, изкрещя по-силно:

— Бакул!

Видя извърнатото нагоре лице на дъщеря му да изниква в подножието на стълбите.

— Какво?

— Качи се горе.

— Защо?

— Не задавай толкова много въпроси, Бакул.

— Защо? — повтори тя, но Нирмал установи, че вече се качва по стълбите.

— Трябва ми помощ да разопаковам багажа — обясни ѝ той, когато Бакул се появи на покрива.

— Трябва да си довърша домашното. Господин учителят скоро ще дойде.

— Няма да отнеме много време, просто ще поставим някои предмети в скрина на площадката. Ще трябва десет пъти да слизам и да се качвам, ако не ми помогнеш.

— Не можете ли да изчакате Шибу?

— Не можеш ли да бъдеш малко по-учтива, за разнообразие? Защо никога не ми отговаряш направо? — Но веднага се опита да я умилостиви. — Виж, разбирам, че...

Ала Бакул вече бе хукнала надолу по стълбите. Нирмал усети как гореща вълна облива лицето му, челото му запулсира. Последва я. Трябва да бъде твърд. Чу дрезгавия си вик: „Бакул, ела тук“. Бакул се върна нагоре, смръщила вежди, наклонила глава към ръката си върху парапета.

— Не трябва да изчезваш така, когато те помоля за нещо. Време е да започнеш да се държиш прилично. Ясно ли е?

Бакул не отвърна.

— Какво ти казах? — настоя Нирмал. — Не ме ли чу?

— Добре де, добре. Кажете ми какво да направя. Трябва да вървя.

Нирмал вече бе загубил интерес към възможността да разопакова багажа си и да покаже на Бакул какво има вътре. Всичко е погрешно, помисли си той: беше си представял, че ще бъде различен баща, различен от онзи, който самият той бе имал. Нямахше да е суров, дистанциран и страховит — вместо това щяха да правят интересни неща заедно с Бакул, щяха да се сприятелят особено след като тя си нямаше майка, с която да се сближи. Нима бе отлагал твърде дълго?

Бакул изгледа с ненавист червения ламаринен сандък, чиято боя беше още по-олющена отпреди. Беше го виждала много пъти. Появяваше се и изчезваше заедно с Нирмал при всяко негово пътуване. Все още кипеше от ярост, че Нирмал я бе нахокал по време на обяда. Как смее, как само смее да ми го причини пред всички и те да ми се подиграват, как смее! Искаше ѝ се да заплюе сандъка. Твърдо реши, че няма да обели и дума, няма да говори на никого.

— Знаеш ли, Бакул — упорито продължи Нирмал и коленичи до сандъка, за да го отвори. — Понякога по време на разкопки се случваше да стигнем до много отдалечени места. Прах, жега, палатките плющят на вятъра. Случвало се е да нямаме нищо за ядене освен безквасен хляб, лук и малко супа от сушена леща. Веднъж получих слънчев удар. Но си струва, когато попаднеш на някой съд, дори на парче от него. Някой ден, като започнем тук, ще те заведа на разкопки.

Очакваше да го прекъсне с нетърпеливи въпроси. Бакул продължаваше да трупа на купчина книгите, които се появяваха от сандъка, като се спираше от време на време да почеше коричката на коляното си. Избягваше погледа му. На Нирмал му се прииска да прегърне дъщеря си и да я притисне до себе си. Вместо това каза, щом забеляза, че вади от сандъка овехтял албум с твърди корици:

— Знаеш ли, това не е обикновена тетрадка. Отвори я.

Бакул го изгледа с добре заучено отегчение.

— Подай ми я, искам да ти покажа нещо. Имам седем такива.

Отвори албума и запрелиства страниците. Всяка отгърната страница разкриваше крехките очертания на изсушено листо. Някъде по хартията все още почти можеше да се различи цветът на листото, докато е било свежо и живо на хималайското дърво. Дори изсушени, по някои се виждаха червени петънца, други бяха в цвета на бледа охра с черни ивици, по трети жилите изпъкваха като скелет, докато месестата част бе напълно обезцветена. На всяка страница Нирмал бе отбелязвал вида на растението и мястото, където бе намерил листото. Отначало се редуваха кестен и дъб, по-нататък — ценни, придобити с огромни усилия съкровища: онова, което беше останало от син мак, парченца брезова кора, листенце от брахмакамал^[6] — всички те от високите части на Хималаите. Бележките му бяха дълбоко изчерпателни: припомняше си до последната подробност откъде бе

откъснал съответното листо и кога го бе поставил в хербария; каква е била светлината същия ден, колко хапещ е бил вятърът, колко самотни са изглеждали стръмните склонове.

Нирмал прелистваше страниците, забравил Бакул. От време на време показалецът му докосваше някое от изсъхналите листа с безкрайна нежност. Погали едно, все още запазило спомена за червени и зелени оттенъци, и се усмихна на себе си. Не забеляза кога Бакул бе напуснала стаята.

* * *

Същата вечер Нирмал седна в наново подредената си мансардна стая и се зае да преглежда колекцията си от музика. Не беше докосвал кутията с грамофонни плочи от смъртта на Шанти. Не знаеше дали грамофонът още работи: той стържеше и издраскваше плочите още тогава, когато лежах, заслушани в мелодиите на саранджи^[7], загледани в озареното от светлина нощно небе, прорязано от решетките на прозореца. След като се реши да отвори кутията, следващото, което ще направи, е да потърси грамофона, може би да намери нова игличка, да го почисти и смаже и да се опита да го пусне отново. Преди такъв вид работа му се удаваше.

Нирмал си наля питие и докато облакът цигарен дим се стелеше към отворената врата на верандата, продължи да разглежда старите плочи. Откри отдавна забравени съкровища. Разположи се удобно на стола с четири от тях да прочете надписите върху обложките.

Времето летеше. Вечерята бе сервирана, а Нирмал все не слизаше.

Изпратиха Мукунда да го повика. Момчето се качи до покрива, надзърна в стаята на Нирмал и хукна по стълбите към партера, където Манджула беше седнала зад огромните тенджери и търсеше черпаците. Стаята ухаеше на пържен птичи боб, топено масло, дафинов лист и пържена риба. Манджула огладняваше от самото си присъствие там и се надяваше мъжете бързо да се нахранят, че да може и тя да вечеря. Крадешком лапна парче картоф.

Мукунда обяви:

— Господин Нирмал ще се нахрани по-късно. Сега пие.

— Какво? — смая се Манджула. — Пие ли? Боже, Боже! В къщата?

Остави черпака с трясък, блъсна стола, повдигна сарито си и тежко тръгна по стълбите. Мийра я следваше по петите, умолявайки я:

— Сестро, сестро, оставете го, може да яде и по-късно, ще притопля храната...

— Замълчете! — изсъска Манджула. Беше стигнала мансардата, тръгна с решителни крачки към вратата и рязко я отвори. Искаше да се убеди с очите си.

Нирмал, както се увери, не само пиеше. Освен това и пушеше. Уличаващата бутилка ром стоеше върху масата без никакъв опит да бъде прикрита. Според нея стаята вонеше на дом на греха, но ѝ беше трудно да си представи какво всъщност представляват подобни места.

— Мили боже! — извика Манджула и стисна очи, обзета от тревога. После си пое решително дъх и плътно се обгърна в сарито си. — Нирмал! — извика тя и пак отвори вратата, но без да влиза в стаята.

Нирмал бе смачкал цигарата и се бе изправил, стреснат от нахлуването.

— Забравихте ли, че в тази къща има деца! Деца, които растат! Как си позволявате да вършите такива неща!

Мийра кръжеше около Манджула и я умоляваше:

— Успокойте се, моля ви, да слезем долу!

Мукунда ги беше последвал до терасата. Хвърли бърз поглед в стаята под предлог, че идва да съобщи:

— Господин Камал чака вечерята си.

— Тичай долу и поднеси ориза — нареди Манджула. — Ей сега идваме.

Обърна се да си върви, но преди това изпрати прощален изстрел към Нирмал:

— Какво щеше да каже баща ви, Нирмал? Това е почтен дом. Ако ще трябва да правите... това... правете го на друго място!

Отново подбра сарито си и тронаво се отдалечи, като хвърли последен праведен поглед към бутилката с ром.

Нирмал се облегна на парапета и се загледа навън, прегърбен, обзет от раздражение. Нощта бе необичайно ясна, звезди пронизваха тъмните сенки на дърветата, луната бе увиснала посред небето като огромен жълт пъпеш.

— Не й обръщайте внимание — обади се гласът на Мийра в мрака. — Прави го за добро.

Нирмал се обърна и видя окъпаното й в лунна светлина лице. Стресна се, че не си е отишла, после се изсмя и въздъхна:

— Сигурно ви изглеждаме съвсем диви. Как успявате да живеете с нас?

За миг се заслушаха в зова на лисиците в гората.

— Харесва ли ви тук? В Сонгар, искам да кажа — каза Нирмал, за да наруши мълчанието.

— Да — отвърна Мийра. — Да, разбира се. Щом имам възможност да излизам на разходка, навсякъде би ми харесало.

— Дойдохте тук... Кога беше?... В същата година, когато и Мукунда, нали? Да, същата година. Пристигнах в Сонгар и чаках, всъщност, чаках вие да ми пишете и да ми съобщите дали ще можете да дойдете. Тогава отидох и доведох Мукунда. Бях прекарал няколко седмици у дома. Чувствах се много неспокоен. И тогава един ден, когато нямах какво да правя, реших да отида в сиропиталището и да видя кого издържа семейството ми толкова дълго време. Срегнахме се, допаднахме си и се върнах заедно с него. Не след дълго пристигнахте и вие, нали?

— Добре сте постъпили, че сте го взели оттам — каза Мийра.

— Да, наистина, тогава пристигнахте и вие. Попаднахте на него, преди да сте видели Бакул, и възкликнахте: „Мислех, че ще се грижа за момиченце“.

— Нима си спомняте? — разсмя се Мийра. — Наистина бях стъписана.

— Когато тръгнах за Раджастан, изпитвах такова облекчение. Беше...

Колебливият глас на Мукунда долетя в мрака:

— Вечерята изстива... Госпожа Манджула казва, че ще вдигне храната...

* * *

Тази нощ, докато цялата къща бе потънала в сън, Мийра внезапно се пробуди. Не беше сигурна, но й се стори, че Бакул не е в

леглото си отсреща. Може да е отишла до тоалетната, каза си тя, и пак се унесе. Ала в следващия миг отново отвори очи. Стана и се запрепъва към леглото ѝ да провери. Дали не бе паднала, както се бе случило веднъж? Чаршафите бяха измачкани, възглавницата — захвърлена настрани, леглото — празно.

Да не ѝ е станало лошо? — запита се Мийра и усети, че я обзема паника. Защо не ме е събудила?

Стаята изглеждаше зловещо в мрака. Мийра никога не бе харесвала къщата. Сторила ѝ се беше потискаща от самото начало и я бе изпълнила с лоши предчувствия. Никак не ѝ се искаше да отвори вратата, която отделяше спалнята им от коридора, но се застави да отиде до нея и да я открехне. Манджула и Камал спяха в съседната стая. Не трябваше да ги буди и се принуди да върви в тъмното.

Коридорът ѝ се струваше заплашителен, високият таван се губеше в мрака, подът бе окъпан в лунна светлина. Не може да се съдържи и хвърли поглед назад, напрегната при всяко изскърцване. Дочу звук откъм стълбите и се промъкна натам. Възможно ли беше в къщата наистина да има призрак? Престани да мислиш за това, не ставай глупачка, просто я намери! Тръгна пипнешком по стълбите, докато очите ѝ не привикнаха към необичайно ярката лунна светлина и не установи, че може да вижда доста ясно. Слезе надолу по стълбите и се озова на площадката.

Шкафът, който се намиреше там, бе отворен, а Бакул бе коленичила пред него. Седеше сред купчина разкъсана хартия и парченца листа от растения. Задъхана, безжалостно унищожаваше албумите на Нирмал. Когато усети Мийра и вдигна поглед, очите ѝ пробляснаха, невиждащи.

* * *

Преди да тръгне на училище, както правеше всяка сутрин, Бакул надникна в стаята на Кананбала. Баба ѝ мърмореше насън, от устата ѝ се стичаше слюнка и оставяше тъмна следа върху възглавницата. „Махнете лъва... ето го пак, толкова е голям, ноктите му са червени... почервенели от кръв, раздират гърдите му, ще го убие. Има ли някой тук, чува ли ме някой? Никой не ме чува...“ Кананбала се мъчеше да

отвори очи, знаеше, че не спи, но не можеше и да се пробуди напълно. Виждаше слънчевата светлина, струяща през прозореца, но ѝ беше студено, искаше ѝ се да придърпа одеялото към гърдите си. Усети присъствието на Бакул в стаята, но първо трябваше да прогонят лъва.

Бакул се приближи и я погали по главата.

— О, бабо, събудете се, сънувате лош сън.

Кананбала измънка нещо и простена и Бакул я разтърси по силно.

— Събудете се, няма никакъв лъв, аз съм, Бакул! Ставайте, скоро трябва да отивам на училище!

Не след дълго Бакул стоеше зад Кананбала и разчесваше бялата ѝ коса. Беше оредяла, липсваха цели кичури и кожата на главата ѝ прозираше.

— Оплешивявате, бабо.

— Не съм някоя млада хубавица, нали така? — отвърна Кананбала и затвори очи от удоволствие, докато гребенът преминаваше през косите ѝ. Колко е приятно, когато... гребенът одраска главата ѝ. Кананбала трепна и възкликна: — О-ох!

— Заболя ли ви?

— Ти как мислиш? — Кананбала бе ядосана. — По-леко. Майка ти имаше толкова гъста и къдрава коса — продължи тя. — Наследила си я от нея. Горкото дете! Така и не успя да се порадва на живота. Така и не те видя.

Бакул, която го бе чувала и преди, започна да се ядосва, че баба ѝ непрекъснато се повтаря. Понякога хокаше Кананбала с думите: „Добре, добре, казвали сте ми го вече“.

— Преди баща ти беше толкова различен — не спираше Кананбала, все още със затворени очи, разнежена от лекия допир на пръстите на Бакул по главата и раменете ѝ. — Такова весело, игриво момче. Не вървеше като хората, винаги тичаше. И дума не казваше, без очите му да заискрят от смях. Кой ли би го познал сега?

Бакул се намръщи зад гърба ѝ и направи гримаса.

— Тогава не казах на никого — думите на Кананбала се лееха, — но на теб ще ти го кажа някой ден. Знаем кой уби мъжа от отсрещната къща.

— Вие ли ще знаете! — разсмя се Бакул. — Все ги говорите такива. Нищо не можете да кажете.

— После бях на пикник — продължи Кананбала, изпълнена с носталгия. — Изобщо не можеш да си го представиш. Беше...

В полуунесеното си вцепенение Кананбала чу как някой влиза в стаята и тършува точно зад гърба ѝ. Отвори очи и усети как леглото подскочи и се залюля.

— Олеле, Бакул! — извика тя, разтреперана. — Земетресение, помогни ми!

Огледа се, обзета от тревога, стиснала движещото се легло от двете страни.

Видя приведения Нирмал да се изправя изпод него. Измъкна сандъка ѝ. Докато го гледаше, ужасена, той го отвори и започна да изхвърля саритата ѝ. Сякаш изобщо не забелязваше, че майка му е там.

— Какво? Нирмал? Какво...

Изпод дрехите на Кананбала Нирмал изрови безценната кутия на Бакул.

— Какво правиш, Нирмал? — трескаво повтаряше Кананбала. — Какво правиш под леглото с моя сандък?

— Ще ти покажа какво е да те лишат от нещо скъпо — каза Нирмал на пресекулки, докато вадеше алуминиевата кутия на Бакул измежду принадлежностите на Кананбала. — Ще се научиш да се отнасяш отговорно към вещите на другите хора.

— Не я взимайте! — изкрещя Бакул и се метна напред. — Това е моята кутия, не я докосвайте!

Хвърли се към Нирмал през леглото и се опита да я изтръгне.

— Нирмал! — възкликна Кананбала. — Какво правиш, да не си полудял?

— Да не съм полудял ли, майко? — попита той и излезе от стаята. — Нима в тази къща все още има някой със здрав разум?

* * *

Новата кантора на Нирмал бе в покрайнините на Сонгар, малка постройка, която освен самия него приютяваше още двама служители, младши помощник, чиновник и един човек, който изпълняваше длъжността на прислужник и приготвяше чая. Бюрото на Нирмал беше празно, ако не се броеше малката купчина документи от едната му

страна и няколко книги. Двамата други служители, Шарма и Неджи, си бърбеха до прозореца. Обсъждат политиката на службата, прецени Нирмал по откъслечните думи, които долитаха до него. „Господин Бълок не е обективен за Банерджи“, казваше единият. — „Хайде де, не знаете ли, че Банерджи му е бил ученик. Затова винаги получава хубавите назначения.“

Нирмал отпи глътка вода в опит да усмири яростта, която още бушуваше дълбоко в него. От колко години събираше колекцията си? Дванайсет? Петнайсет? Кога я беше започнал? Дъбът, под който беше седял, докато прекосяваше Хималаите. Кленът, рододендроните, всевъзможните цветя. Повечето листа бяха от големи височини, от моментите, когато изоставяше разкопките и се отправяше да скита из хълмовете дори и да бяха толкова отдалечени, че трябваше да сменя влака с автобуси и накрая — дори с каруци.

Бакул бе заличила всичко.

Нирмал блъсна стола си назад и го събори.

— Трябва да изляза — съобщи той на стаята. Гледаха го как тръгва.

— Странен човек — каза Неджи. — Мълчалив, не обича компаниите.

Нирмал решително се отправи навън. Извади плоската сребърна табакера, един от редките подаръци от брат му за рождения му ден. Запали цигара и вдъхна дълбоко дима. Обръчът, стегнал челото му, сякаш леко отпусна хватката си. Забеляза, че тук-там отстрани на пътя от трамбована червена глина бяха струпани плочи от слюда — блестящи като огледала в утринното слънце.

Защо Бакул си бе наумила да съсипе колекцията, която той толкова ценеше? Знаеше какво означава за него, едва вчера ѝ го беше обяснил! Не можеше да допусне такава злоба у дете на единайсет... или дванайсет години? Сутринта, когато Мийра му бе казала за случилото се — чакай, какви думи бе използвала тя: „Господине, боя се, че Бакул повреди един или два от албумите ви“, — му се стори, че всеки момент ще се пръсне. Един-два от албумите ми!

* * *

Не много далеч от него, Мукунда се бе разположил до масата на госпожа Барнъм и се опитваше да чете. Този следобед госпожа Барнъм така и не се появи и вниманието му непрекъснато се отклоняваше от страницата. Думите бяха трудни и непознати и малкото, което бе успял да разбере от том първи от „Литературна библиотека“, не успя да го заинтригува. Единственото, за което бе способен да мисли, бе суматохата у дома същата сутрин. Бе видял Нирмал, коленичил пред разкъсаните албуми, сред останки от ронещи се стари сухи листа и вихрушка от малки парченца хартия, подгонени от слабия утринен ветрец. Мукунда бе ужасен от гнева, който със сигурност щеше да се стовари върху всички вкъщи. Защо Бакул бе постъпила така?

Шумно затвори книгата и бавно отиде до задния прозорец с изглед към градината на госпожа Барнъм — градина, която не можеше да се сравни с никоя друга. По-скоро подивяла гора от високи дървета с голямо езеро в единия край, върху чиято повърхност плуваха месести водни лилии. Тайно езеро, точно зад къщата. Трудно бе да го видиш освен от един от по-горните прозорци. Днес, щом погледна надолу, Мукунда видя, че нещо се движи в езерото. Хукна надолу по стълбите и изскочи в градината толкова бързо, колкото го държаха краката. Беше сигурен, че е видял Бакул, а тя не можеше да плува. По някакъв необясним начин бе сигурен, че тя се опитва да се удави заради пакостите от сутринта.

С рязко движение свали ризата си и докато шляпаше напред, осъзна, че водата е много дълбока, прекалено дълбока за газене. Гмурна се, обгърнат от внезапно възцарилата се под водата тишина. Около него се поклащаха водорасли — безтегловни сенки. Нещо — риба, реши той — се стрелна покрай тялото му. Видя Бакул да се блъска на няколко метра от него и се пресегна да я хване. Стеблата на лилиите се залюляха, тъмни и плътни. Достигна я, сграбчи я за ръката и се опита да я измъкне. Навън, докато кашляше и плюеше, Бакул силно го блъсна.

— Какво правиш? — изкрещя тя. — Остави ме на мира! Тъкмо започнах да плувам.

Той отново скочи във водата, заудря повърхността с ръце и крака, появи се, като плюеше вода, и се престори, че му се повдига:

— Май глътнах нещо.

Косата на Бакул бе залепнала по главата ѝ на кичури. Зад ухото ѝ се бе закачило водорасло, което хвърли към Мукунда. Мократа тънка лятна рокля очертаваше младите гърди с големината на праскова. Мукунда се загледа в тях, забеляза по-тъмните зърна, щръкнали над хълмчетата. Сякаш по собствена воля, ръката му се пресегна да ги докосне.

— Престани — каза Бакул и го плесна през ръката. — Гъделичкаш ме.

Мукунда предпазливо стисна гърдите ѝ.

— Твърди са — прошепна той. — А аз все си мислех, че трябва да са меки на пипане.

* * *

Като се прибраха, двамата се опитаха да се промъкнат незабелязано, защото знаеха, че ще им се карат заради мокрите дрехи. Ала Манджула чакаше отвън заедно с Мийра.

— Знаете ли кое време е? — попита Манджула. — И колко непристойно изглеждате и двамата? Защо са ви мокри дрехите? Какво сте правили?

— Ще настинеш, Бакул, веднага върви да си изсушиш косата — обади се Мийра в желанието си да смекчи язвителните укори на Манджула.

— Паднах в езерцето — отвърна Бакул и се намръщи на Мийра — и се наложи той да влезе вътре и да ме извади.

Плъзна се покрай леля си, която, щом си наумеше, умееше чевръсто да раздава здрави плесници. Гласът на Манджула я догони откъм градината:

— Това вече е прекалено. Казах му на Нирмал и му го повторих, че трябва да има някаква дисциплина, вече не са деца, но нима някой в тази къща ме слуша? Броят ли ме за нещо в този дом?

После промърмори с горчивина: „Неведоми са пътищата Господни, щом дава деца на онези, които не ги е грижа за тях, а мен остави бездетна“.

* * *

На следващия ден Нирмал лежеше в стаята си на покрива и се опитваше да чете преведения разказ „Степ“ от Чехов, но безкрайните открити пространства и скиталчеството на героите под необятното руско небе го накараха да усети още по-силно колко се задушават тук, в Сонгар. Копнееше отново да се озове под пустинното небе на Раджастан, където погледът не стига да съзре хоризонта. Хвърли книгата настрана и се надигна, като се чудеше какво да прави.

Почивен ден. Двамата други мъже от кантората обичаха празниците, макар работното им време да не беше особено натоварено. Прибираха се у дома при съпруги, при капризни деца, при суматохата на многолюдните семейства. Струваше му се, че животът на Неджи и Шарма изобилства от събития, които ги изпълват с огромна радост: гостувания при роднини, сватби в квартала, посещения на пазара; дори болестите като че ли се превръщаха в източник на клюки и драми. Точно обратно на тях, помисли Нирмал, самият той бе страничен наблюдател от години. Знаеше, че хората го смятат за отчужден, може би дори за надменен. Приемаше го. Но въпреки това понякога мечтаеше за многогласната какофония на чуждия живот, макар да знаеше, че попаднал в нея, най-вероятно ще се почувства нещастен.

Обиколи стаята да открие кутия кибрит, стиснал между пръстите си незапалена цигара, и погледът му падна върху алуминиевата кутия. Кутията на Бакул! Стоеше на перваза. Съвсем я беше забравил. Взе я. Нещо вътре издрънча. Отнесе я до леглото си и я огледа: в единия ъгъл — вдлъбнатина; алуминиевата повърхност — издраскана, капакът — изкривен.

Кутията на Бакул съдържаше предмети, чийто произход самата тя отдавна бе забравила. Извади ги един по един: розов гердан от пластмаса, някакви плоски кафяви семена, в които разпозна тамаринд, парцалена кукла с тъжно лице, облечена в червено сари, малко трамвайно вагонче — под прозорците му бе изобразено усмихващо се момиче със светнали очи и руса коса, от устните на което излизаше балонче с надпис „Нуга Пъркинс“.

На дъното откри три плика за писма. Върху единия, за своя изненада, разпозна собствения си почерк. По клеймото на марката

личеше, че е изпратено от Биканер. Отвори плика и видя, че с едри печатни букви бе написал: „Мила Бакул, намирам се на място, където има животни, наречени камили, и дървета, които се казват палми“. Редом с думите бе нарисувано нещо като камила, застанала под палмово дърво.

Имаше още един плик, от който, щом го разтърси, изпаднаха три снимки. Най-малката, с огънати краища, изобразяваше къщата на Шанти в Манохарпур. Не беше я виждал дори на снимка от дванайсет години. Почти бе забравил, а и не искаше да си спомня тази къща. Но в мига, в който зърна снимката, всичко, до последната подробност, отново изплува. До прозореца на Шанти имаше дърво — бакул, на което бе кръстила дъщеря си. Ето я верандата, на която господин Бикаш обичаше да седи и да бърби по време на чая, а после се отбиваха съседите му. Не пропускаха ден и начеваха безконечните си разговори за едно и също: за неизбежното наводнение; за шотландската строителна фирма; за мангови и кокосови дървета; за хода на съдебното дело на съседа, като се питаха дали вече е стигнало до областния съдия.

Нирмал не усети откога съзерцава снимката. Остави я настрана и взе другите две. На едната беше Шанти — снимката, която бе пристигнала заедно с предложението за женитба. Нирмал се спря и се усмихна на упоритото изражение на лицето ѝ. Как ли се чувства човек, когато изпращат фотографията му на някой непознат за одобрение? Запита се дали и други мъже, други възможни бъдещи съпрузи на Шанти, също са видели снимката. Дали някой от тях още не я пази някъде из дома си? Или пък съпругите им в крайна сметка я бяха скъсали и изхвърлили?

На третата бяха те двамата, вперили втренчен поглед в обектива на сватбения фотограф. Нирмал бегло я погледна и я остави. Това слабо лице, тази бухнала коса — възможно ли е да съм аз? Приблужи се до огледалото на гардероба и внимателно се взря в сенчестия образ, който го гледаше оттам. Косата бе гладко сресана назад, точно като косата на баща му. От двете страни на носа му рязко се очертаваха бръчки. Изпито лице. Старо. Лицето на старец. Беше се превърнал в старец едва на трийсет и седем години. И въпреки това изобщо не можеше да се сравни с патриарха, какъвто беше баща му, и с деспота, в който се бе превърнал брат му.

Мислите му се върнаха два дена назад. Почука се на вратата и той бе се подготвил за поредното нахлуване на Манджула, но се оказа Мийра. Засрами се от безредието. Не му се искаше да я покани в разхвърляната стая с измачканите завивки, макар да знаеше, че именно тя ще почисти по-късно през деня, ще извика прислужницата да оправи леглото и да изнесе препълнените пепелници изпод столовете и кревата. Пристъпи навън на покрива и леко потръпна в хладната ранина. Попита я:

— Случило ли се е нещо?

— Аз...

В меката утринна светлина кожата ѝ сякаш излъчваше сияние. Забеляза, че вече се е изкъпала, а влажната ѝ разпусната коса е оставила мокро петно по раменете ѝ, по които капчиците вода проблясваха като диаманти. Обикновено го гледаше право в очите, но този ден извърна поглед.

— Всъщност дойдох да простра прането...

Нирмал забеляза оставената до нея метална кофа с мокри, изстискани дрехи. Зачака, като продължаваше да се чуди защо го бе повикала.

— ... и си помислих, че трябва да ви кажа... моля ви, не ѝ се сърдете, тя е още малка и не разбира... Бакул повреди няколко от вашите книги...

— Книги ли? Какви книги?

— В скрина на стълбището има книги и аз...

Преди да успее да довърши, той се втурна надолу по стълбите към площадката. Някой се бе заел да събере разкъсаните албуми на една страна и бе събрал парчетата хартия в купчина. Нирмал коленичи на пода и започна да хвърля хартийките във всички посоки, докато тясната площадка потъна в безполезна хартия, сред която той седна, изпълнен с готов да се отприщи гняв.

Сега се почувства гузен за това, че Мийра го бе видяла такъв, беше се опитала да го утеши и да спаси, каквото бе възможно. Същата вечер, когато се прибра от работа, забеляза три албума, грижливо залепени и оставени на перваза на прозореца в стаята му. Никой друг освен Мийра не би го направил.

Какво ли си мисли за мен, запита се той. Мъж на средна възраст, натъжен заради някакви изсъхнали листа? Неразумен мъж, който се бе

опитал да накаже дъщеря си, като се бе държал детински? На Мийра трябва да ѝ е бил нужен цял ден да залепи отново листовете. Защо го бе направила? Ами Бакул? Дали толкова го мрази, че бе изляла чувствата си по единствения начин, по който бе решила, че ще му причини болка?

Отново погледна снимката в ръката си и за пръв път се опита да претегли собствената си вина. Малката алуминиева кутия пазеше всичките спомени на Бакул за майка ѝ, най-ценните ѝ притежания. Какво бе направил той, за да ги обогати? Възможно ли бе някога да компенсира пренебрежението си? Нирмал пушеше, разглеждаше снимките, отново пушеше. Изведнъж явно стигна до някакво решение и стана от леглото.

Трябва да покаже на Бакул къщата на Шанти, реши той. Това е единственият начин да създаде реална връзка с майка си. Отдавна трябваше да я заведе. Дядо ѝ е още жив, трябва да се запознае с него.

Усети, че нещо в него се отпуска и отново може да си поеме дъх. Прилив на възбуда го накара да блъсне кутията встрани и да излезе на верандата. Ще запази билети за влака. Ще е първото им пътуване заедно. Ще вземе и Мукунда, да разшири кръгозора на момчето. По пътя ще спрат в Калкута. Ще им покаже мемориала „Виктория“, ще покаже на Бакул истински трамвай, не тенекиена играчка.

А тъй като няма да може да се справи сам с двете деца, ще вземе и Мийра. С нетърпение очакваше да ѝ го съобщи, да види как очите ѝ се разширяват, а лицето светва.

Изпълнен с мисълта за пътуването, зажаднял за познатото потракване на колелата на влака, Нирмал се обу и слезе по стълбите. Защо да стои у дома през целия празничен ден, запита се той и бързо се отправи към магазина на Финли, като по пътя се оглеждаше за двуколка.

* * *

Мийра прокарваше пръсти през сарито, увито около манекена в магазина. Той бе поставен на подиум близо до вратата, беше половин метър по-висок от Мийра с бяло като брашно лице и червени като ябълка устни. Оранжево сари със златен бордюр красеше закръгленото

тяло. Мийра крадешком погледна собствената си дреха в обичайното жълтеникавобяло, този път с тесен кафяв бордюр. Някой ден, мечтаеше тя, отново ще носи оранжево като залеза, зелено като цвета на младо манго и наситено виненочервено. Може би тайно, когато е съвсем сама и никой не може да я види, но ще ги носи.

Без да го усеща, Нирмал я гледаше отвън. Застина, когато я видя да върши нещо толкова обикновено — да разглежда дреха, и то такава, каквато вдовица никога не би могла да облече. Редом с нереално големия манекен в оранжево и златно, Мийра изглеждаше смалена и невзрачна, стиснала праметнатата през рамо платнена чанта, сред хората, които обикаляха из магазина и пазаруваха. Продавачите и клиентите я подминаваха с безразличие. Беше им ясно, както и на Нирмал, че не е дошла да купува. Заля го вълна на неочаквана нежност при вида на неловкото ѝ присъствие, на самотата ѝ сред претъпкания магазин. Приближи я и каза:

— Каква изненада!

Мийра отскочи от манекена, сякаш я бяха хванали на местопрестъплението.

— Аз... ами... трябваше да изведа децата... нали е празник... — запелтечи тя. — Ето ги там, в книжарницата.

Нирмал се поколеба, запита се дали е редно, после преодоля опасенията си и предложи:

— Отвън предлагат чай. Бихте ли искали?

Под навеса бяха разположили две сгъваеми тенекиени маси и столове. Като се огледа предпазливо наоколо, обзета от неудобство, Мийра се настани на единия стол с надеждата ламарината да не съдере сарито ѝ или да ѝ остави петно от ръжда. Колко ли необичайно би се сторило на хората, които я познават, тя — Мийра, да пие чай пред очите на всички с бащата на Бакул. До какви ли заключения щяха да стигнат?

— Доведох децата да си купят по нещо — обади се тя. — Не излизат често.

— Не искате ли и вие да посетите книжарницата? Помня, че преди четяхте книгите на баща ми. Трябва да сте ги изчели всичките през тези шест години.

Това, че си бе спомнил как веднъж я бе хванал да тършува из остъклените шкафове за книги на Амулия, накара Мийра да се

усмихне над чая си.

— Препрочитам някои от тях за трети или четвърти път. Рядко си купувам нови — тя извърна поглед.

— Нима книгите на татко са толкова хубави, че да ги препрочитате? Какви са? Почти не съм ги разглеждал.

Помня, че четеше доста... ботаника.

— О, сигурно ще се изненадате — разсмя се Мийра. — Има много сериозни книги. Но и любовни романи. Наистина. „Джейн Еър“, „Брулени хълмове“ — прочутите английски романи. Има един, наречен „Копринената роза от Кайро“. Името му стои на всички тях — замълча, защото ѝ се стори, че може да прозвучи нетактично. — Ще отида до книжарницата да доведе децата.

Зае се да си събира нещата.

— Искате ли поничка с крем? — попита той импулсивно. — Знаете ли, че у Финли правят доста добри понички? Е, поне не лоши от всички останали в Сонгар.

Тя отново сложи чантата си на масата, но ръката и остана отгоре ѝ, сякаш всеки момент се готви да стане.

— Понички с крем? На нашата възраст?

Но въпреки това изяде една, като деликатно попиваше остатъците от крем с бяла кърпичка, по която имаше бродирани розови розички. Надяваше се кърпичката да е чиста. Нирмал отбеляза, че това е единственото присъствие на цвят в гардероба ѝ и се загледа как нежната тъкан докосва устните ѝ.

Докато изядат сладкиша, лимоновожълтата слънчева светлина на мартенския следобед без никакво предупреждение преля в сумрак. Мийра се чудеше как да обясни забавянето си вкъщи. Кой ще приготви чая, преди Камал да се е прибрал? Какво ще каже Манджула за дългото ѝ отсъствие? Ами какво ще кажат, като ги видят да се прибират заедно?

Кое е това свойство на мрака, запита се Мийра, което променя ситуацията? Всички тези непрестанни предупреждения от страна на родителите, на съпруга, на роднините: прибирай се, преди да се е стъмнило! Какво точно, чудеше се тя, би могло да се случи в тъмното и не би могло да се случи през деня? Но залезът и надигащата се с настъпването му паника не я напускаха, откакто се помнеше. Някой

премина бързо покрай нея и едва не я закачи. Мийра сподави вика си. Фигурата бе забулена с неопределен на цвят шал.

— Двуколка, госпожа? — попита мъжът с писклив глас.

Най-сетне се озоваха в двуколката. Имаше две дълги твърди седалки, гледащи в противоположните посоки, но с обща облегалка. Мийра се заслуша в тихото поскърцване на колелата, в бодрия тропот на копита, в радостното подрънкване на звънчетата. Вятърът довя острия конски мирис, особен примес от тор, пот и чист въздух, и тя го вдъхна, успокоена от люлеенето на файтона. Седеше отзад заедно с Бакул, заслушана в бърбенето за коне и камшици между Мукунда и Нирмал отпред. Достигнаха гърбицата на възвишението, откъдето започваше пътят към дома. Слабият, забулен кочияш шибна коня; по китките му като сини реки изпъкваха жили. Въпреки нощната прохлада животното заблестя от пот. Двуколката се тресеше, набираше скорост, докато склонът се спускаше все по-стръмно и по-стръмно надолу, преди отново да поеме нагоре.

Мийра пое дълбоко от свистящия въздух и се опита да усмири косата си с фиби.

Отделен от нея единствено от тънката твърда дървена преграда, седеше Нирмал. Ако съвсем мъничко наклони глава, ще може да я отпусне на рамото му.

Стисна очи за миг и здраво се вкопчи в облегалките за ръце.

[1] Спрямо часовата разлика между двете държави. — Бел.ред. ↑

[2] Направени предимно от коноп. Суровините понякога включват коприна или вълна, като преждата се изработва на чекрък. — Бел.ред. ↑

[3] Основен принцип в идеологията на Ганди — бойкот на британските стоки, като се заменят с родно производство. — Бел.ред. ↑

[4] Най-големият по площ щат в Индия. — Бел.ред. ↑

[5] Традиционен непалски нож с изкривен навътре ръб. — Бел.ред. ↑

[6] Вид нощно цъфтящ кактус, смята се за билка. — Бел.ред. ↑

[7] Индийски струнен музикален инструмент, лютня. — Бел.ред.

↑

ТРИ

След срещата с Мийра Нирмал не успя да се съсредоточи върху документите пред себе си чак до четири часа, когато момчето носеше ежедневния чай в димящи кафяви чаши. Какъв вид теодолити да избере? Колко броя? С палатки или без палатки? Можеше ли да се намерят достатъчно местни работници? Имаше да попълва формуляри за доставки, да пише писма, но съзнанието му постоянно го връщаше при руините или, ако трябваше да бъде откровен със себе си, към мисълта, че вероятно в този момент Мийра е там, сама, храни кучетата и рисува скиците си.

На четвъртия следобед се предаде и излезе рано от кантората, като каза, че отива да огледа терена. Обиколи развалините, но не откри и следа от Мийра. Влезе под свода, но чу само скимтене и ниско ръмжене. Реши, че сигурно е продължила към полето, и отиде до пресъхналото речно корито, но и там не я откри. Безутешен, осъзнал и ядосан от разочарованието си, той трябваше да си признае, че разходката изобщо не е свързана с професионалните му задължения, и се върна към входа на укреплението.

Този път тя беше там, вървеше бързо към сводестото помещение, сякаш бе закъсняла, и ронеше хляба в движение. Платнената чанта се люлееше и удряше бедрата ѝ с всяка енергична стъпка.

Нирмал се спря и пропъзля зад една разрушена стена. Капчици пот осеяха челото му. Какво си въобразяваше? Защо бе дошъл тук? Беше абсурдно. Тя му бе далечна роднина, вдовица; ако доловеше у него и капчица копнеж, щеше да се оскърби и да го отблъсне. Ако някой от семейството или съседите разбере, ще се вдигне вой; със сигурност щяха да отлъчат Мийра от общността си, както вероятно и самия него.

Надникна иззад стената, осъзнал нелепостта на ситуацията: как би могъл да си тръгне, без тя да го забележи? Ако не излезе сега, ще трябва да се спотайва, докато тя не приключи с рисуването. Видя, че е седнала, облегната на баняновото дърво. Кучето бе до нея, чешеше ушите си и душеше задницата си.

Пое си дълбоко дъх и се опита да се появи с изненадано изражение. Тя го забеляза и остави скицника си.

— Извинете! Трябваше да се досетя, че тук вече е работна площадка — не трябва да се пречкам наоколо.

Думите ѝ родиха идея в главата на Нирмал и той изтърси, преди да успее да я осмисли:

— Всъщност изобщо не се пречкате. Това, което вършите, може да влезе в работа!

— Какво имате предвид?

Вече бе стигнал до нея и се наведе към кучето с дружелюбен жест, на който то отвърна с едва доловимо махане на опашка.

— Искам да кажа, че преди да започнем, ще се нуждаем от скици на обекта, и то подробни скици. Мислите ли, че ще можете да ги изпълните за мен?

— Но вие се нуждаете от професионалист. Само нахвърлям идеите си, не съм специалист.

Нирмал се настани до нея.

— Ще ви кажа, ако ми позволите да разгледам няколко ваши рисунки.

С известно колебание тя отвори скицника и започна да разгръща страниците. Имаше рисунки на дървета и цветя, няколко — на кучето. Линиите бяха плавни, със замах. Беше рисувала и развалините от различен ъгъл. Нирмал забеляза, че рисунките се отличаваха по-скоро с атмосфера, отколкото с прецизност. Например: как точно изглежда сводът? Какъв е размерът му спрямо колоните? Мийра беше замъглила някои очертания, което придаваше на рисунките мекотата на скици с въглен, бе прикрила архитектурните детайли зад дървета и облаци в пастелен цвят. Зачуди се как да ѝ обясни, че ще трябва да промени стила си за рисунките, които са му нужни. Естествено щеше да извика и професионалист, както и щяха да правят снимки всеки ден.

Тя гледаше лицето му, докато отгръщаше листовите. Когато стигна до десетия, Мийра почти изтъргна скицника от ръцете му.

— Да не би да съм видял нещо, което не е предназначено за моите очи? — гласът на Нирмал издаде, че е засегнат.

Тя нервно се изсмя и обясни:

— Това е всичко, нататък са празни листове.

— Скиците ви са прекрасни, действително пресъздават духа на това място.

Мийра извърна глава, неспособна да прикрие усмивката си. Рисуваше, откакто бе пристигнала в Сонгар, но никога не бе мислила, че някой може да прояви интерес.

— Бихте ли опитали да изпълните задачата малко по-систематично? Първо, фасадата, после от едната страна, от другата, да използвате по-отчетливи линии като в диаграма, да представите пропорциите възможно най-точно. Просто да нарисувате сградата, както бихте начертали карта.

Реши, че няма да споменава нищо повече, за да не я уплаши.

— Ще опитам. Но разполагам с малко време всеки ден, така че няма да стане достатъчно бързо за вас.

Нирмал се изправи и изтупа праха от панталоните си.

— По малко всеки ден е добре. За начало.

* * *

През следващите няколко дни Нирмал се зае с документацията в кантората почти с предишната си целеустременост и се наслаждаваше на дългите часове труд, докато планираше разкопките в Сонгар. Изпълваше го някакво особено задоволство, каквото не бе изпитвал, откакто се беше върнал. Беше рядко усещане, такова, каквото го обземаше, ако въобще се случеше, на високо планинско било, когато необятните извивки и гърбици на възвишенията и долините се разкриваха пред погледа му, а острите очертания се заобляха в нощния въздух. В такива моменти той виждаше себе си сякаш от височината на небето, миниатюрна точица върху огромната земна гънка, но въпреки това значим, неотменна част от планините, розовите листа на киселеца и дърветата, също като летящите катерици, които тичаха по хималайските кедри наоколо.

И ето, сега Нирмал долови, че къщата започва да привиква със завръщането му, а Бакул не се държи толкова предизвикателно. Вечер понякога следваше Мукунда до покрива, където бе стаята на Нирмал, и стоеше до тях, докато Нирмал учеше Мукунда да разпознава съзвездията. Друг път, когато седеше с момчето и му показваше книги

със снимките на Акропола и гробницата на Тутанкамон, забелязваше, че Бакул надзърта над рамото му. Не я заговаряше. Ако го направеше, тя щеше да си тръгне, много добре го знаеше. Беше върнал кутията на мястото ѝ под леглото на Кананбала, но не бе забравил намерението си да я заведе в Манохарпур. Една вечер попита:

— Кога започва ваканцията?

— О, има много време — отвърна Мукунда. — Не знам точната дата.

— Аз я знам — обади се Бакул. — В началото на годината правим календар с важните събития. Започва на десети май. И е чак до края на юни!

Нирмал се изправи и отиде до календара на стената. Дебело огради в червено датата дванайсети май и се усмихна на децата. Погледнаха го въпросително.

— Ще ви хареса ли да отидете в Калкута? И после — в Манохарпур? Ще разполагаме с цяло купе първа класа само за нас, с четири легла, с баня и огледало. Ще посетим зоологическата градина и музея на Индия. Ще се возим на трамвай и ще яхнем понитата в градския парк, как ви се струва? Ще погостуваме на дядото на Бакул и ще се возим на лодка по реката.

* * *

Мукунда лежеше с отворени очи в малката си стаичка на двора същата нощ. Комарите извиваха пискливите си песни в ушите му. Размазваше ги по кожата си, без да усети какво прави. В съзнанието му звучеше далечната свирка на влак, настойчива, зовяща го към по-примамващи места от всички, където някога бе ходил. Този звук бе неразделна част от ежедневието на сиропиталището, разположено недалеч от железопътната линия. По цял ден чуваха минаващите в двете посоки влакове. Ставаха под звука на железните колела откъм гара Сеалда и се препъваха навън, задъвкали дървесна кора да почистят зъбите си. По обяд беше влакът за Данапур и ако се случеше да закъснее, закъсняваше и обядът. През нощта, докато се мятаха и въртяха, притиснали с юмрук гладните си празни стомаси, се вслушваха в свирката на влака, чието име не знаеха; минаваше толкова

късно през нощта, че в сънищата им се превръщаше в призрак, та го нарекоха „Влакът на привиденията“ и си представяха, че превозва духове из страната.

Тъкмо той, Мукунда, бе измъдрил плана да избягат с влак. Бе успял да убеди три по-големи момчета, че ще успеят: разбираше, че няма да се справи сам. Той и другите — Бирса, Субхас и Майкъл, се измъкнаха от сиропиталището една късна сутрин и хукнаха по пътеката зад сградата.

Недалеч бе джунглата, която ги отделяше от железопътната линия. Не им бе позволено да ходят там, но днес те тичаха, колкото ги държаха краката, през храсталаци и треволяк. Пред тях пеперудите се издигаха като носени от вятър венчелистчета. Насекомите сърдито жужаха. Тичаха през ивица мочурище, през гъсталаци от коприва, през плътни сенки, пронизвани от ярки слънчеви лъчи, пробиваха си път през туфи пъстри цветя, изтръгнаха ги в движение и ги размахваха, крещяха и се смееха. Най-после стигнаха края на гората и видяха тесен път, пресечен от релси. Цареше тишина, нарушавана единствено от разтревоженото бърборене на семейство маймуни и собственото им накъсано дишане. Докато се чудеха дали влакът ще мине, доловиха как релсите затрептяха и запяха, чуха далечното провикване на свирката. Преди да се усетят, влакът беше тук, неясен силует от ревящ метал и пушек. Заподскачаха, трескаво заразмахваха ръце да го спрат, да го забавят и да се качат, да осъществят плана си, да избягат, да стигнат друг град. Но вътре, край прозорците, хората водеха своя пътнически живот, белеха банан, гледаха навън, невиждащи, или четяха, докато преминаваха през градове и покрай размахващи ръце момчета, без да разберат колко жадно ги чакат, как ги наблюдават с копнеж — изпълнени с безразличие хора, достатъчно близо, та четирите момчета да ги видят, но изплъзващи се, отдалечаващи се с всяко потракване на колелата и облак черни сажди. Детенце от последния вагон махна на момчетата и там, където преди минаваше влак, сега се възцариха пустота и тишина, отново нарушена от виковете на маймуните.

Мукунда помнеше пердаха, след като се върнаха, и болката от празния стомах. Наставникът ги бе накарал да стоят в ъгъла и да гледат как останалите ядат — този ден, както и следващия, нямаше да получат храна. Щеше да им бъде за урок.

Пътуване с влак! Този ден Мукунда разбра, че ще пътува, че ще замине далеч, много далеч.

* * *

Бакул обяви пред Кананбала въпреки късния час:

— Знаете ли, ще видим къщата на мама и ще отидем с влак!

— Влак, значи? Ти, малка попова лъжичке, че кой ще те пусне във влака? Не знаеш ли, че никой никога не напуска тази къща. Погледни мен.

— О, просто завиждате! Не знаете какво е влак! Само защото никога не сте излизали от тази къща.

— Влак! Пътувала съм с влак, пътувала съм с много влакове, но беше много, много отдавна.

* * *

В друга стая Манджула говореше на Камал:

— Кога беше последният път, когато ходихме на почивка? Само помисли! Черен бе денят, когато баща ми ме омъжи в това семейство, далеч от всички градове, далеч от всякакви развлечения. Защо никога никъде не ходим?

— Ама как, само преди три години ходихме до Варанаси. Да не би да си забравила? Ами пътуването до Пури и Дакшинешвар? Кой те заведе там?

— Тези пътувания бяха да се помолим за наследник, не бяха почивка, дни наред — само пост и молитва. А молитвите не подействаха! Нищо в живота ми не се получава!

— Престани да хленчиш — каза Камал. — Като те слушам, сякаш за всичко съм виновен аз.

— Че кой друг?

* * *

Мийра се въртеше неспокойно в леглото си, редом с леглото на Бакул, в унес между сън и бодърстване. Заедно с Нирмал пътуваха в двуколка, връщаха се от града. Главата ѝ се люшна към яката на измачканата му синя риза, очите му се смееха към нея, виждаше сянката от наболата му брада по очертанието на брадичката, която подчертаваше бръчиците от смях по бузите му. Като всички двуколки и тази беше съвсем тясна и коленете и раменете им се докосваха при всяка неравност по пътя. Конят се задъхваше по стръмните участъци. Не се чуваше друг звук освен тежкото пръхтене на животното. Над главите им месестите листа на коприненото дърво се развяваха като налети с кръв на фона на синьото ветровито пролетно небе.

Мийра отвори очи и се втренчи в тавана, напълно разбудена. Бяха изминали около двайсет дни. Беше завършила три рисунки на развалините. Ставаха все по-привични за нея и по-точни. Всеки следобед, като се наобядваха, тайно се измъкваше от къщата и отиваше при руините. С годините Манджула беше свикнала с ненавременните ѝ, ексцентрични разходки и вече не задаваше въпроси. Децата бяха на училище или си играеха. Това време винаги посвещаваха на уединението си.

Но сега вече, осъзна Мийра в един момент от следобеда, всеки ден, времето вече не ѝ принадлежеше изцяло. Вече не седеше доволна, заобиколена от кучетата. Чакаше. Нирмал винаги идваше, рано или късно. Разглеждаше рисунките ѝ, обсъждаше ги, обясняваше ѝ коя част от развалините да нарисува следващия път, на кой детайл да наблегне. Облягаше се назад, палеше цигара и ѝ разказваше за работата си този ден, за пътешествията през изминалите години. Разпитваше я за предишния ѝ живот — толкова далеч в миналото, че сега ѝ се струваше изживян от някой друг.

Мийра знаеше, че разговорите няма да ги доведат доникъде — не можеше да ги отведат където и да било, а и да можеха, чакаше ги единствено разочарованието. Но през кратките мигове, когато двамата седяха сред развалините, а кучката и тантурестите ѝ палета подскачаха наоколо, не искаше да мисли за бъдещето. Беше ѝ напълно достатъчно да е щастлива днес, да вдъхва аромата от дима на цигарата му, този така присъщ на тялото му аромат на цигарен дим.

* * *

До пътуването, запланувано от Нирмал, оставаше много време, но в единия ъгъл на стаята за занимания Бакул имаше календар, от който отгърна два листа и ограда датата. Беше започнала да зачерква едрите печатни цифри по горните листове една по една, всеки ден. Докато се хранеха, говореше за ястията, които щяха да вземат със себе си във влака, друг път просвещаваше Мукунда за удоволствията, предлагани в Манохарпур и Калкута. Това, че имаше съвсем смътна представа и за двете места, изобщо не ѝ пречеше.

В дома на госпожа Барнъм върху полицата над камината бе поставен глобус, направен от стъкло. Госпожа Барнъм строго им забраняваше да го пипат, но днес, когато Бакул се примили: „Трябва да видя къде се намира Манохарпур, моля Ви, госпожо Барнъм, нека проверя на глобуса“, тя се усмихна, от което бръчки набраздиха лицето ѝ.

Глобусът бе кух, пълен с течност, в която плуваха зелени папрати и безтегловни камъни. Ако се завъртеше бързо, синьото преливаше в зеленото, жълтото се превръщаше в кафяво, моретата заливаха планинските вериги, Северна и Южна Америка се сливаха с Азия. Бакул се наведе над него върху масата за хранене, като ту го завърташе силно, ту забавяше въртенето, докато открие Индия, като се разсейваше от миниатюрните изображения на жирафи и зебри, изрисувани върху части от Африка. Мукунда се обади:

— Глупаче, твоят Манохарпур го няма на глобуса, глобусът е само за големите градове.

— Ще го открия! — отвърна поривисто Бакул. — Баба каза, че е до Калкута, съвсем наблизко, през оризовите полета и езерцата с лотоси. Първо трябва да открием Калкута — и тя отново завъртя глобуса.

Госпожа Барнъм се приближи до масата и с дълъг кехлибарен нокът почука в една точка до тюркоазеното синьо на морето:

— Тук — каза тя, — ето тук е твоята Калкута.

Върна се на стола си и затвори очи. Представяше си как се носи в танц, върти се, роклята ѝ се развява.

— Танц в нощта — прошепна тя. — Винаги танцувах по цяла нощ в Калкута, ходех на кино в морскозелената рокля, а после — мъже с папийонки, шампанско, краката ми не докосват пода, докато летя в танц, винаги най-красивото момиче на бала, всички мъже се редяха на опашка да потанцуват с Лариса.

Мукунда взе стъкленото кълбо с наклонената кула и се загледа във валящия сняг. Тази снежна виелица го хипнотизираше, караше го да мечтае за места, които никога не бе виждал, места, които го очакваха. Представи си, че се намира вътре в кълбото: чувства снега по лицето си, изкачва се по наклонената кула, надзърта през микроскопичните прозорчета, а бялата вихрушка фучи около него.

Беше твърде свенлив да сподели бляновете си с Бакул, макар понякога да му се искаше да ѝ разкаже, че мечтите му го водят далеч от Сонгар, далеч от Калкута, отвъд океани и морета, чак до айсбергите. Какво ли би казала? Навярно: „Вземи ме със себе си! И аз искам да дойда!“. Дали? Сигурно. Но какво ще прави с момиче на кораба? В книгите, които четеше, никой от високите закоравели мъже не вземаше със себе си момиче на борда.

* * *

Тази вечер, когато хвана Нирмал сам в подножието на стълбите, Манджула заяви:

— Мисля, че не е правилно да водите децата на това пътуване.

— Не е правилно ли? — Нирмал бе изненадан.

Не му се започваше разговор, който би нарушил новопридобитото му спокойствие.

— Не се безпокойте — отвърна той и тръгна нагоре по стълбите, за да се отърве от Манджула. — Може никога да не се осъществи.

— Тези двамата не трябва да отиват заедно. Губят се с часове, не знаем къде, повечето време прекарват с онази жена от Англия, дето пие и пуши. Нирмал, мисля, че...

— Всичко е наред — отвърна Нирмал на вдигнатото към него лице. — Децата само си играят, сестро, не се тревожете. Трябва да вървя. Работа ме чака. Сега, когато разкопките приближават, има много за вършене.

Нирмал се извърна. Едва след като беше съобщил намерението си за пътуването, действително бе почувствал, че враждебността на Бакул отслабва. *Остави ме на мира*, искаше му се да каже на Манджула, *не се бъркай*.

— „Работа ме чака“ — шепнешком го имитира Манджула. — Всичките сте от един дол дренки. Мъже. Мислят си, че само те правят нещо важно, а всички останали сме жалки безделници.

* * *

На следващия ден, късно следобед, Нирмал седеше до развалините с Мийра, но беше разсеян и едва погледна новите ѝ рисунки. Знаеше, че колегите му в кантората надуват скандал. Някой ги беше видял при развалините един следобед и хората започваха да говорят за ежедневните му излизания. Изтласка мисълта от съзнанието си. Засега. Времето, прекарано насаме с нея, откриваше липсващите думи, с които да допълни историята на деня си и да му придаде завършена форма.

Разлистваше страниците и търсеше рисунка на свода откъм лявата му страна, но откри единствено птици и кучета.

Отстрани Мийра се бе заела с палетата. Той продължи да разлиства страниците. Тя подскочи, стресната от внезапния висок смях.

— О, не — извика Мийра, докато тичаше към него. — Взели сте друг скицник!

Нирмал го изтръгна от размахващите се ръце и продължи да се подсмива.

— Много е добра. Много, много добра.

Разглеждаше карикатура на Манджула, издула ноздри над бичия врат и гънките плът, с очи, изхвъркнали от ярост, с уши, пронизани от грамадни златни обици, поставила ръце върху тресящия се ханш.

— Трябва да станете и карикатурист — каза Нирмал, отгърна страницата и погледна Камал, чието шкембе издуваше като възглавница ризата, а малките му ръчички стърчаха върху туловището му като израстъци върху тлъст патладжан.

— Моля ви, господин Нирмал — примоли се отново Мийра, — върнете ми...

Нирмал отгърна страницата и попадна на собствения си портрет. Не беше карикатура. Рисунка. Челото и бузите му бяха грижливо подчертани със светлосенки. Косата му — разделена на кичури. Погледът — замислен. На следващата страница — друг портрет, от различен ъгъл, този път с книга, с очила, праметнал дългите си крака през подлакътниците на креслото, както правеше винаги когато четеше. Следващата скица го показваше седнал под голямото дърво до развалините, но бе недовършена. Не, не бяха рисунки. Беше обяснение в любов.

Мийра ужасено извърна поглед.

Стори ѝ се, че земята под нозете ѝ се люлее. Помисли си, че ще падне. Зави ѝ се свят и тя се облегна на някакво дърво.

Отдалеч долови гласа на Нирмал.

— Земетресение, мисля, че има земетресение! — Диво се оглеждаше и крещеше: — Бакул! Майка! Трябва да вървим у дома. Махнете се, отдалечете се от сградата, може да рухне, цялата е напукана! Трябва да изведе Бакул.

Хукна по пътеката, далеч от развалините, но бе принуден да спре. Сякаш ходеше по вода. Утъпканата земя около фонтана се гънеше като кожата на пробуждащо се от сън животно. Надигаше се и спадаше, сякаш животното се бе превърнало в морска вълна. Дочуха дълбок, далечен тътен някъде много издълбоко.

* * *

Манджула и Камал, които бяха изтичали в градината, когато къщата започна да се тресе, видяха отсреща госпожа Барнъм в дълга синя нощница, с ролки в косата, да крещи и да вика иконома. Тя блъсна портата и хукна към тях през улицата. Никога не беше идвала след пикника с Кананбала.

— Земетресение, нали? Ей, момиче! — усмихна се тя към Бакул. — За пръв път ли ти е?

Стигна до тях, от косата ѝ увиснаха кичури, нощницата се свлече от едното ѝ рамо. Обърна се към Камал, за да запита — сякаш бяха

излезли навън на градинско тържество:

— Мислите ли, че ще е толкова зле, колкото предишния път? Ето на онова му викам аз земетресение, но тогава бях в Калкута и толкова танцувах, че можех да разтреса пода, без земята да ми помага.

— Ех, само да имахме под ръка раковина! — възкликна Манджула почти разплакана. Беше прекалено разстроена, за да забележи разголеното рамо и разрошената коса на госпожа Барнъм. — Чувала съм, че трябва да надуете раковина, та земята да престане да се тресе. Но и самият Тритон с богато украсения си рог не би могъл да я спре сега!

— Къде е Мукунда? — възкликна Бакул. — А баба?

Втурна се към къщата при баба си, докато госпожа Барнъм крещеше след нея:

— На твое място не бих влязла! Може да се срути върху теб!

— Радхакришна^[1], Радхакришна, Радхакришна, спаси ни, опази ни от беда, Радхакришна — нареждаше Манджула.

— Свърши — каза ѝ Камал. — Не виждаш ли? Къщата си е на мястото, нищо не се движи вече.

— Свърши ли? — възкликна госпожа Барнъм. — Жалко! Толкова кратко!

— Къде е Мийра? — поинтересува се Камал. — Ами Нирмал? Защо не излязоха? Днес е празник, а той е отишъл на работа? Колко странно!

* * *

Мийра се бе вкопчила в баняновото дърво за опора. Сърцето ѝ се блъскаше в гърдите, в устата си усети солен вкус от пристъпа на гадене. Земята под краката ѝ бе неподвижна, но я изпълваше ужас, че може отново да се разтресе. Огледа се наоколо за Нирмал и го видя да излиза иззад развалините — смееше се с глас като малко момче. В мига, в който бе осъзнал, че земетресението не е разрушително, напълно бе забравил Бакул и майка си и вместо това се бе отправил да огледа руините.

— Вече са толкова разрушени, че повече няма накъде — извика той. — Представяте ли си, дори сводът не се е сгромолясал. Не личат

никакви щети.

Стигна задъхан до нея.

— Великолепно, не мислите ли, че бе направо великолепно? Плочите на земната кора се разместват, контурите на континентите се променят, планински вериги се надигат, океаните се разливат. Не е ли изумително, че дълбоко под нас всичко е нажежена течност! Пламъци под водите.

Мийра погледна Нирмал и се зачуди дали земетресението не е разместило нещо в мозъка му.

— Милиони години, били са нужни милиони години да разделят континентите и те да се впуснат в дрейф — говореше Нирмал. — После да се спрат на местата, които познаваме днес. Ние, хората? Дори и древните, които изучавам? Ние сме като едnodневките — днес се раждаме, утре ни няма.

— Да, предполагам, че е така — отвърна Мийра. — Наистина ли мислите, че вече е безопасно?

— И какво, ако не е? — попита Нирмал със светнал поглед. — Какво ще стане, ако започне отново и всички ние загинем? Какво бихте желали да направите, преди да умрете? — разсмя се, като видя смутеното ѝ изражение. — Хайде, кажете ми.

— Лук, чесън, риба — отвърна Мийра, изумена от думите си и от отчетливостта на изговора. — Бих искала да хапна от всичко, което ми е забранено. Бих желала отново да опитам от всичко, преди да умра.

* * *

Мукунда седеше на пода в спалнята на госпожа Барнъм. Беше се втурнал в нея, когато започна земетресението, защото помисли, че ще я открие там и ще я изведе навън, далеч от развълнувания под и тресящите се стени. Стаята миришеше на уиски. Отворена бутилка се бе претърколила и по килима се разливаше тъмно петно. Навсякъде около него бяха разпръснати вещи, изпадали от рафтове, стени и маси: повредена картина, напукана ваза, книги. Обграден от напаядалите предмети, Мукунда четеше. В ръката си държеше лист фина, прозрачна като люспа от лук хартия, писмо, което започваше така: „Любима, все едно съм заточен на Антиподите, когато не си до

мен. Заобиколен съм от чужди хора, тялото ми е тук, но мисълта ми е винаги при теб, под нашето баняново дърво. Работя до смърт, един ден ще спечеля достатъчно, за да те взема и отново да бъдем заедно“.

Сърцето на Мукунда блъскаше по-силно, отколкото по време на земетресението. В кутията забеляза дълго бяло перо и още две писма, но почеркът бе забързан и макар да не спря да потърси думи като „Антиподите“, които не разбираше, отне му много време да разчете високите ъгловати завъртулки. Знаеше, че за него ще бъде край, ако го хванат. Стори му се, че чува стъпки, блъсна кутията встрани и хукна навън. Думите на писмото отекваха в ушите му.

„Любима, все едно съм заточен на Антиподите...“ Писмото до госпожа Барнъм, реши той, можеше да е само от любовника ѝ. Значи, трябва да е истина, че двамата са убили господин Барнъм и са планирали да избягат заедно.

Не, не може да е така — тя е толкова мила с всички.

Какво да прави? Къде е Бакул?

[1] Комбинация от мъжката и женската черта на Бог в хиндуизма. Кришна властва над света, а Радха властва дори над него. — Бел.ред. ↑

ЧЕТИРИ

Зад развалините на Сонгар, около хълма, на чийто връх сияеше малък бял храм, се простираха горички от акация и жожоба. Храмът не беше стар, но си бе спечелил слава с благотворната си сила.

Мийра се огледа, забеляза пчелите, кръжащи във въздуха над алените диви цветя, стелещи се по земята наоколо, и се сети за необичайния въпрос на Нирмал след земетресението онзи ден и за своя нелеп отговор. Какво ли щеше да си помисли? Не я беше разпитвал повече, само се вгледа в нея, сякаш я виждаше за пръв път. Но я прониза тръпка на срам, щом се сети за лакомията си.

Следобедното слънце прежуряше жестоко и не можеше да ѝ предложи утеха. Небето над главата ѝ се бе ширнало празно и високо без намек за появата на облаци. Лятото ги бе връхлетяло внезапно, както всяка година, и беше трудно отново да привикне към потискащата жегга. Препъна се в камъните и буците пръст по пътеката към хълма и попи изпотеното си лице с крайчето на сарито. Обичайният ѝ път, но защо днес ѝ се струваше толкова тежък? Под дърветата, където ивици зеленина се редуваха с ярки слънчеви проблясъци, бе малко по-хладно и тя се спря. Забеляза захвърлени наоколо празни бутилки и кибритени кутии, два измачкани пакета от цигари, но не от тези, които пушеше Нирмал. Знаеше, че тук е любимото място за срещи на влюбените, и поклати глава. Не бе дошла за среща, нямаше причина да изпитва чувство на вина. Беше дошла да рисува крепостта.

Стигна до началото на руините и спря. Нирмал бе вече там. Кучето бе седнало до него, а палетата се боричкаха и подскачаха около тях, сякаш бяха стари приятели.

Нирмал се опита да не гледа Мийра, капчиците пот над горната ѝ устна, блузата, прозрачна на гърба от влагата, кичурчетата коса, залепнали върху бузата ѝ, сарито, с което бършеше лицето си.

— Много е горещо, нали? — попита тя, внезапно обзета от свян.

Извърна поглед, забеляза стоманената кутия с лек обяд до Нирмал и разпозна в нея онази, която му бе приготвила същата сутрин.

Погледна го озадачено. Подаде ѝ я и тя я взе. Отвори закопчалката и видя в съда най-отгоре две парчета пържена риба, а отдолу — ориз. Знаеше, че в третата купичка има зеленчук — не беше нужно да проверява.

Погледна го и отново я изпълни неприязън към лакомията, която я бе заставила да изрече онези думи.

— Заповядайте — каза Нирмал. — Никой не гледа.

— Не мога.

— Рибата е много вкусна — каза Нирмал деликатно. — Чудесно е приготвена. Добър начин да бъде прекъснат един дълъг и безсмислен пост.

Извърна се от нея и се заигра с кученцата, докато тя втренчено фиксираше купата с риба в ръката си и се чудеше дали изобщо ѝ се яде след дългите години въздържание. Каква ли беше на вкус, какви бяха структурата ѝ, ароматът, усещането на миниатюрните, прозрачни, подобни на трънчета костици в устата?

Отчупи парченце с пръсти. Извърна глава от Нирмал, почти ужасена, че ще я види как яде. Макар да се правеше на погълнат от играта, тя знаеше, че я наблюдава с ъгълчето на окоето си. В притеснението си глътна парчето цяло, без да усети вкуса му.

— Ето! Направих го! Вкусих забранения плод! — изкиска се нервно тя.

Сухите листа кръжаха в лекия ветрец. Папагалчетата зачуруликаха, когато Нирмал погледна Мийра, и усмивката му бе знак за поздравление за смелостта ѝ.

* * *

Госпожа Барнъм се промени в очите на Мукунда след земетресението, откакто бе намерил писмото. Мълчанието ѝ взе да му се струва зловещо. Джинът и цигарите сякаш я жигосваха с клеймото на паднала жена като в трилърите, които бе чел. Улавяше се, че се е втренчил в дългите ѝ нокти и се пита дали не ѝ се налага постоянно да отмива кръвта от тях. Възможно ли бе да е убила човек? Или да е помогнала на някого да извърши убийство? Чувстваше, че косъмчетата по тила му настръхват, когато тя се приближеше, застанеше зад гърба

му и масажираше раменете му, докато чете. Представяше си как замахва с ножа и пронизва кожа, кости и сърце. Друг път, когато седнаше до него и му обясняваше пасажи от „Шекспирови приказки“ от Чарлс и Мери Лам, не знаеше какво да мисли. Трябваше да прочете и другите две писма, реши той, за да открие истината. Може писмата изобщо да не бяха до нея — в крайна сметка, в онова, което прочете, името ѝ никъде не се споменаваше.

Десет дни след земетресението Мукунда получи своя шанс. Не знаеше с колко време разполага. Правеше опит да прочете трудното начало на „Господарят Джим“ до масата за хранене на госпожа Барнъм, когато тя каза:

— Продължавай, отивам до магазина на Финли, скоро ще се върна — и икономът я откара.

Ръцете му се разтресоха, коленете му се разтрепериха, но веднага щом видя колата да завива зад ъгъла, се втурна в спалнята ѝ.

Колко много вещи имаше тук, установи той с паника. Не беше ги забелязал по време на земетресението. Опита се да се сети откъде бе паднала кутията. В ъгъла видя вазата. На стената — портрет на жена със зелено лице и пианско изражение, целият напукан. Два резбовани скрина от тиково дърво, и двата заключени, което моментално ги изключваше. Леглото бе голямо, с гладко изпъната тъмновиолетова мъхеста покривка. Горната му част бе украсена с тигрова кожа, главата с оцъкдени очи, зейнала паст и остри зъби почиваше точно върху възглавницата. На стената до леглото имаше висок шкаф, отрупан с дребни предмети.

Мукунда реши да претърси точно него. Качи се на стол, избута настрани прашасалите стари украшения, книги, една кутия — но не тази, която търсеше. Стараеше се да поставя обратно вещите в същия ред. Спомни си, че кутията с писмата е дървена, зеленикава на цвят. Най-сетне в далечния ъгъл зърна онова, което му трябва. Придърпа кутията към себе си и я отвори. Видя бялото перо.

Но къде са писмата? В кутията нямаше нищо друго. Разтърси я невярващо.

— Сега доволен ли си, Мукунда?

Мукунда застина върху стола и му се стори, че коленете му са от масло. Кутията тупна на пода. Перото се подаваше наполовина. Бавно се извърна.

Госпожа Барнъм му се стори по-висока от него, макар да стоеше върху стола. Искаше да слезе, но просто не бе в състояние. Искаше му се да каже нещо, но езикът му беше като шкурка в устата.

Тя седна на леглото и загали главата на тигъра. Беше облечена в копринена рокля със същия тъмножълт цвят като окраската на тигровата кожа.

— Така ли се отплащаш за доверието ми? — попита тя с подрезгав от обичайното глас.

Исках да се убедя, че сте невинна, искаше да каже Мукунда. Само исках да докажа, че всички останали грешат. Исках да узная истината. Усети, че в момента, в който отвори уста, ще се разплаче.

— Слез от стола — нареди му тя.

Смъкна се с треперещи нозе. Не можеше да откъсне поглед от ръката, която галеше тигъра. На единия пръст с дълги нокти имаше голям пръстен със зелен камък.

Госпожа Барнъм стана и запали цигара. Вдъхна дима и се закашля. Може пък, в крайна сметка, положението да не е толкова зле. Не може да е ядосана, щом пуши, винаги казваше, че цигарата я успокоява. Отвори уста да обясни и дълбоко вдъхна от кълбящия се около него дим.

Тя се нахвърли върху него.

— Да не си изрекъл и дума — изсъска тя. — Изобщо не се опитвай. Върви си, напусни. Махай се отук, махай се!

Тонът ѝ се повиши. Яростно се закашля и избърса очи. Мукунда се промъкна навън от стаята. Чу я да вика след него в коридора, докато излизаше:

— И преди да си тръгнеш, провери в речника значението на думата „предателство“! Провери „вероломен“, провери „коварен“!

* * *

По време на чая Нирмал обяви, че всичко е готово — служители, теодолити и фотоапарати, работници, палатки, разрешителни и документация, и след два дни започват разкопките при руините.

— Какво ще стане сега? — попита Манджула. — Може пък цял замък да излезе изпод развалините! Нямам нищо против тези останки

да бъдат унищожени, ако се открие голяма ступа^[1]. Най-после да се случи нещо и в този скучен стар град и хората да започнат да идват да се поклонят.

— Нищо няма да бъде унищожено, дори и да открием нещо — повтори Нирмал.

Чувстваше се приповдигнат при мисълта за предстоящата работа и не искаше да позволи нещо друго да обсеби съзнанието му.

— Започваме с могилите отзад. Работата е прецизна, сигурно ще продължава месеци наред. Ще опънем няколко палатки. Работниците не могат постоянно да изминават цялото това разстояние.

Хвърли кос поглед към Мийра да види реакцията ѝ, но тя изглеждаше потънала в собствените си мисли. От следобеда, когато бе яла от донесената от него риба, Нирмал забеляза, че поддържа обичайните учтиви теми на разговор и заинтересованост, но погледът ѝ бе отнесен. Беше престанала да ходи до крепостта и да се качва на покрива да простира прането сутрин. Не успя да я види насаме и да потърси обяснение. Не че ми го дължи, помисли си той, но дори и така да е — имаше да довършва рисунки.

— Край на романтичните двойки, значи? — изкиска се Камал. — Не само гълъбите се гушкаха и гукаха там.

— Да, за известно време из развалините ще има доста хора — потвърди Нирмал, за да запълни неловката пауза. — Ще прогонят и духовете на царете и цариците.

— Особено на похотливите царе и царици — каза Камал, загледан в кафяво петно върху издрасканата дървена повърхност на масата.

— Стига — тросна се Манджула. — Не виждаш ли детето?

Бакул, която се бе зачела до прозореца в чезнещата светлина на ранната вечер, рязко остави книгата и скочи.

— Мукунда? Мукунда! — извика тя и излезе от стаята.

Мийра се надигна и се зае да раздига чашите и чайниците, като ги трупаше с дрънчене върху месинговия поднос.

— Защо е това бързане? — обади се Камал. — Искам още една чаша чай, ако може. Пригответе ми го, моля ви.

Мийра се спря. Намери неизползвана чаша на масата, започна да налива чай, разля локвичка в чинийката. Добави капка мляко.

— Ооох — проточи натъжен Камал, — толкова години изминаха, а не се научихте, че не обичам мляко в чая.

— Ще донеса друга чаша — Мийра се завъртя на пети и излезе от стаята.

— Защо винаги усложняваш нещата? — попита Манджула. — Просто си го изпий.

Нирмал се надигна да последва Мийра в кухнята с надеждата да я види за минута насаме. Но Камал го помоли:

— Ей, Нирмал, остани, докато си изпия чая, разкажи още за разкопките, какво точно следва сега?

* * *

Мукунда изскочи от спалнята на госпожа Барнъм, втурна се по стълбите към градината, без да обръща внимание на мрачния, обрасъл с хлебни дървета участък, който вечер избягваха, без да забележи наситения оранжев диск на залязващото слънце между клоните. Икономът беше в градината и примамваше кокошките в кокошарника.

— Кът, кът, кът — викаше той. — Ей, Мукунда, помогни ми да ги прибера!

Мукунда избърса мокрите от сълзи нос и очи и се опита да отвърне нещо, после хукна към портата.

— Ела довечера, ще коля пиле — изкиска се икономът. — Много е смешно, като му отрежеш главата и рукне кръв, а то още тича наоколо. Ще ти хареса.

Мукунда профуча през портата, увиснала на пантите. Едното от дървените крила беше прогнило, другото бе горе-долу закрепено и когато го трясна зад гърба си, една дъска падна на земята с глухо тупване. Тичаше през сумрака все по-бързо и по-бързо, задъхан, отчаян, без посока. Дъхът му свистеше в накъсано ридание. Излезе от главната улица и се спусна по черен път през нивите, излъчващи очарование в светлината на залязващото слънце. Все още будните птици спореха и чуруликаха, като си избираха място за нощувка, докато той прехвърчаше над канавките, а чехлите му трополяха и вдигаха облаци прах по косата и лицето му.

Най-сетне видя руините и хребета зад тях. Влезе във вътрешния двор с големия басейн от червен камък; размитите арабески усилено се опитваха да изпъкнат изпод прашната почва наоколо. Баняновото дърво наблизко сякаш бе пораснало със сгъстяването на вечерните сенки.

Хвърли се в подножието му.

Бакул вече беше там. Попита го:

— И ти ли го чу? От утре ще разкопават развалините. Вече няма да имаме руини, където да ходим.

Огледа пропълзелите сред цепнатините в стените мъхове и папрати, напуканите стени, по които толкова пъти се бяха катерили и си бяха представяли стаи там, където вече нямаше нищо.

Мукунда я погледна неразбиращо. Изобщо не беше забелязал, че не е сам.

— Точно моят баща трябва да го стори. Трябваше да се върне и да развали всичко.

На Мукунда му се искаше да пъхне глава между коленете си и да зареве. Искаше му се да може да обясни на госпожа Барнъм или поне на Бакул. Но никога нямаше да спомене какво бе направил, пред никого. Знаеше, че никога няма да си прости предаденото доверие на госпожа Барнъм, винаги щеше да изпитва срама, от който му се повдигаше. Зарови глава в коленете си и усети солта на сълзите в устата си.

— „Край на призраците на царе и царици“ — имитираше баща си Бакул. — Мисли, че е много смешно.

Ято зелени папагалчета над тях ги накара да вдигнат поглед. В ранното вечерно небе блестеше една-единствена ярка звезда. Дървото, към което птиците се бяха устремили, остана само сянка.

— Ей — обърна се Бакул към наведената глава на Мукунда, когато не получи отговор. — Престани, неприятно е, но не е чак толкова зле. Той казва, че няма да рушат всичко наоколо.

Разтревожи се от потиснатите ридания и се надигна.

— Да тръгваме, стана късно.

Мракът и тъмните силуети сред дърветата я плашеха, но никога не би го признала пред Мукунда. Знаеше, че нощем от горите излизат лисици и леопарди. Понякога беше виждала двойки лисици, които странно наподобяваха кучета, дори посред бял ден в нивите.

Затичаха по обраслата с дървета пътека към полята. В приглушената виолетова светлина все още ясно различаваха изровените улеи и успяваха да ги прескочат. Мракът сякаш се скупчваше, сгъстяваше сенките около тях и правеше всичко наоколо да изглежда по-голямо. Доловиха мириса на смачкани листа от евкалипт, остър и уханен, по част от пътеката, засенчена от тънички дървета. Скоро стана трудно да виждат къде стъпват. Държаха се за ръце, докато подтичваха възможно най-чевръсто. Когато Мукунда се спъна, Бакул стисна ръкава му още по-здраво и каза:

— Внимавай, там има един голям камък.

Мукунда хвърли поглед назад. Преследваше ли ги някой, та трябваше да бягат? Очите му не виждаха нищо, освен озъбения тигър върху леглото на госпожа Барнъм. Сред собственото им задъхано дишане и трополенето на чехлите го чу — зад тях имаше нещо. Стисна по-силно ръката на Бакул и прошепна:

— Не се бой!

— Не се боя — прошепна тя в отговор.

Стигнаха нивите. На открито, далеч от дърветата, беше по-светло. Докато тичаха по гърбавите синори, които отделяха нивите една от друга, Бакул подръпна Мукунда за ръкава.

— Погледни! — възкликна тя. — Погледни! Там горе!

Той се спря и вдигна глава. Над тях, докъдето стигаше погледът им, синьо-черното небе бе обсипано със звезди, толкова много звезди, че сякаш нямаше достатъчно място да се поберат всичките, и въпреки това изглеждаше безкрайно — необятен искрящ свод, надвиснал над окъпаното в звездна светлина поле; толкова много звезди, че ако гледаш известно време нагоре, ти се завива свят. Сред тях преминаваше бял, пламтящ светлинен шлейф — сияние, каквото никога досега не бяха виждали, спускаше се надолу и се изгубваше зад хоризонта.

Ръка в ръка, двамата стояха сред пустото поле под натежалото от звезди небе, забравили всичко: тревоги, страхове, дългия път, който все още предстоеше да извървят, преди да се приберат у дома.

* * *

Мийра седеше в кухнята, без да забелязва, че не е запалила лампата, че коремът, ръцете и стъпалата ѝ пламтят от ухапванията на комари, че всъщност и да беше се опитала да запали лампата, нямаше да светне, защото нямаше ток.

Не можеше да мисли за друго освен за случилото се на терасата преди десет дни, привечер, когато Камал я беше приближил с дискретност, на каквато никога не би могла да заподозре, че е способен, и бе казал:

— Вие наистина работите твърде много.

Тя бе отвърнала с учтива усмивка.

— Не е така, просто прибирам бутилките с туршия. Не искам да рискувам прислугата да счупи някоя.

— Просто си мислех колко ли ви е тежко, колко сте самотна.

Тя се бе разсмяла, по-скоро развеселена, отколкото ядосана.

— Свикнала съм.

— О, толкова е жалко, че нашето общество ни налага такива ужасни правила, а ние сляпо ги следваме и ги изпълняваме. Струва ми се, че няма да е лошо малко да се разбунтуваме.

Зае се да отърсва нещо черно, което бялата му риза бе обрала от стената на терасата.

— Трябва да събера бутилките.

Отдръпна се от него в ъгъла на терасата, където бутилките с туршия от манго стояха, подредени в редица, все още запазили топлината на дневното слънце.

Когато се наведе да ги вдигне, усети на гърба си, там, където блузата ѝ се бе повдигнала, ръка да опипва голата кожа. Отскочи, стресната.

— Не се бойте — каза Камал. — Просто исках да... ви обясня, че ако имате нужда от нещо, трябва само да ми кажете. Не му мислете много-много.

Видя как погледът му обхожда тялото ѝ, сякаш мислено разсъбличаше сарито и разкопчаваше блузата ѝ. Той замълча. После погледна небето и каза:

— Няма да е зле скоро да завали, нали?

От онази вечер бяха изминали десет дни. Не беше казал и дума повече, не бе посегнал да я докосне, но ако се случеше да я погледне, тя знаеше, че мислено я разсъблича. Когато погледът му пълзеше по тялото ѝ, потръпваше, сякаш по кожата ѝ бе пробягал гушер. Защо постъпи така, не преставаше да се пита тя. Живееше в къщата от толкова години, а той никога преди не бе правил подобни опити. Какво бе отприщило тази внезапна похот? Върна се две седмици назад, но не можа да си припомни нищо необичайно. Разговорите им, ако изобщо можеха да се нарекат така, винаги бяха на масата, когато той искаше допълнително и тя му го поднасяше.

Порази я като мълния. Разбира се! Трябва да е дочул за приятелството ѝ с брат му! И е решил, че и той може да си опита късмета. Изправи се смутена. Естествено! Само това ще е, всички мъже мислят така: приятелството с мъж не е нищо друго освен флирт, а щом флиртуваш с един, значи си лесна, леко момиче, играчка за всички.

Какво да прави? Единствената жена, с която можеше да поговори, бе съпругата на мъжа. Беше невъзможно да обвини Камал пред брат му. Ами ако Нирмал каже, че реагира истерично на проявеното дружелюбие и съчувствие? Ами ако, точно обратното, се опълчи на Камал?

Като видя, че няма ток, Мийра запали маслена лампа, после извади тенекията с ориз и отмери три чаши в една чиния. Методично се зае да го чисти, като се опитваше да събере мислите си и да реши какво да прави.

* * *

Малко по-късно същата вечер, когато Мукунда и Бакул се промъкнаха в къщата, видяха Мийра, приведена над чинията в ивицата жълта светлина от лампата. Сянката ѝ падаше високо върху отсрещната стена. Стегнатият ѝ гръб и наведената глава не насърчаваха задаването на въпроси. Минаха покрай нея на пръсти, знаеха, че ще им се карат. Дори на широката веранда на първия етаж, която свършваше до витража на Амулия — едно от стъклата се бе напукало и бе подменено с най-обикновено синьо стъкло, което бяха

решили, че пасва — нямаше никого. Всяка вечер Камал си пиеше чая тук. Бяха оставили лампа, която кадеше сажди по паяжините на високия таван. Излязоха навън на малката тераса, която водеше към стаите на Манджула и доловиха оттам неясно мърморене.

— Струва ми се, че е права — чува гласа на Камал. — От самото начало беше грешка.

— Не може да е грешка само защото са закъснели една вечер — този път беше Нирмал.

— Хайде, хайде, Нирмал, всички ние понякога грешим в преценката си. Помниш ли господин Кунду? Първо омъжи дъщеря си за мъж, който се оказа импотентен, на всичкото отгоре казват, че бил едноок, после тя се върна при родителите си и те не можеха да погледнат хората в очите от срам.

— Какво общо има господин Кунду с цялата работа? — Нирмал прозвуча ядосано.

— Това, което искам да кажа, е, че възрастните правят грешки, не разбираш ли? — гласът на Камал прозвуча примирително. — Мен ако питаш, първата грешка бе на баща ни. Така или иначе, не сме чак толкова богати, защо му трябваше да влиза в ролята на кръстник?

Драснаха кибритена клечка. Камал каза още нещо, но много тихо и не се чу. Лек мирис на цигарен дим доплува отвън до Бакул и Мукунда. Далеч отвъд чува самотния зов на лисица към самец. Клекнаха на пода на терасата, която още помнеше топлината на слънцето, и се облегнаха на стената един до друг. Дрехите залепнаха от пот по гърбовете им.

— Трябва да сме прагматични, Нирмал.

— Прагматичността не е всичко на този свят.

Настъпи кратка пауза. Над Бакул и Мукунда нащърбен полумесец се бе промъкнал в небето, разкъсан от балдахина от листа, надвиснал над терасата. Студени, бели, далечни звезди пронизваха пролуките между дърветата. Лисицата се обади отново, по-близо, този път ѝ отвърна отекващ призив. В далечината дочуха тихия звук на настройваната от Афсал Миан тамбура.

— Помисли си за разходите! — чува да казва Камал. — Той расте, но не и парите в завещанието на татко, нали? Толкова години ни подяжда. Чуй ме, Нирмал, има добри институции за момчета като него.

Те ще го поемат и нашето бремене ще... искам да кажа, татко носеше отговорността за него... може би донякъде, но как ще...

— Аз ще се погрижа за каквото не достига. Не трябва да го отпращаме заради пари — Нирмал звучеше лаконично и по-рязко отпреди. — Ти няма за какво да се тревожиш. И досега не е имало за какво.

— Скъпи братко, нали знаеш, че не става дума само за парите — каза Камал.

— Казвам ти го, никак не е лесно да стоиш тук и по цял ден да се грижиш за момчето и Бакул, Нирмал. Момчето расте, той също! Онзи ден наистина се изплаших, когато... — това беше Манджула. Тя понижи глас и Бакул и Мукунда не успяха да разберат с какво именно я бяха уплашили.

Пак чуха гласа ѝ, този път по-силно.

— Всичко това е много хубаво, Нирмал, и ти можеш да продължаваш да си мислиш, че са деца, но не е така. Ето и днес. Още не са се прибрали, стана толкова късно, нямаме и най-малката представа къде са и какво правят! И така всеки път. Ти може и да не се интересуваш, но аз се тревожа.

— Няма за какво да се тревожиш — настоя Нирмал. — Приятели са, откакто бяха на по четири и шест години. Имам им доверие. Те са като брат и сестра.

— Но не са брат и сестра, Нирмал — каза Камал търпеливо. — И двамата са на възраст, когато...

— Няма и да разберат какво е станало, като го направят — изпръхтя Манджула. — И ще последва ужасна беда. Как тогава ще се покажем пред хората?

Някой тракна чаша върху масата. Мукунда и Бакул се притиснаха по-близо един до друг; тя чувстваше дъха на Мукунда върху лицето си, топъл, ухаещ на малцов бонбон. Искане да отпратят Мукунда. Гласовете им бяха натезали от бездънен мрак.

— Въпреки това — каза Нирмал — не мисля, че ще направят нещо. Вярно е, че днес закъснях. Просто трябва добре да им се поскараме.

— Да се поскараме? — изгрухтя Камал. — Момчето има нужда от един хубав пердах! Въобразява си, че е кой знае какво. Но ние сме тези, които го разглезиха, какво друго да очакваме, нали?

Манджула го прекъсна:

— Виж, Нирмал, ти беше твърде дълго из планините, нямаш никаква представа. Само по тъмно ли стават белите?

— Мукунда е част от това семейство, той е единственият приятел на Бакул, не можем просто така да го отпратим — Нирмал беше непреклонен.

— Ако сега не направиш нищо, ще имаш достатъчно време да съжаляваш по-късно, това казвам аз — обяви Камал. — Но тя си е твоя дъщеря.

Бакул и Мукунда чуха стърженето на стол по пода и се свиха по-дълбоко в тъмната ниша на терасата, стиснали здраво потни ръце. Болезнен прилив на страх сви стомасите им.

— Ще ида да видя какво прави Мийра с ориза — чуха да казва Манджула. Тогава долетяха първите ноти от меланхоличната песен на Афсал Миан в печална хармония със струните на тамбурата.

* * *

Нирмал излезе в градината да се поразтъпче. Вечерта бе мъчителна: първо, проточилият се спор с брат му и снаха му, после — трябваше да се скара на Бакул и Мукунда за това, че бяха изчезнали. Камал настояваше момчето да получи шест удара с пръчка. Усилията да проявява такт и търпение, докато го разубеди, го бяха изтозили.

Вдъхна уханието на гардения и нощен жасмин, засадени от баща му, и извади цигарите. Нищо че ароматите ще се смесят, каза си той. Искаше му се Мийра да излезе в градината. Бяха изминали толкова много дни, откакто бяха водили истински разговор, въпреки че непрекъснато се виждаха, докато се хранят.

Нирмал тръгна бавно към задната страна на къщата. Приглушена жълта светлина очертаваше квадратно петно в тъмнината и обзет от любопитство, той се приближи да погледне. Светлината идваше откъм стаята в ъгъла на вътрешния двор, стаята на Мукунда. През прозореца видя момчето, наведено над книга до свещта, следеше с пръст редовете, беззвучно мърдаше устни. Беше се съблякъл само по шорти. Кожата му блестеше от потта в светлината на свещта, която очертаваше младото стройно тяло с тъмни светлосенки. Нирмал

забеляза здравите мускули в горната част на ръцете на Мукунда, докато си вееше с тетрадката. Мускулите на гръдния кош също се бяха развили — от ваденето на кофите с вода от кладенеца, реши Нирмал — и преливаха надолу в кръст, по който личеше тънка ивица косми. Лицето му бе изгубило детските си извивки. Скулите бяха поизострени отпреди, трапчинката на брадичката — по-дълбока, чертите — по-отчетливи. Единствено очите с дълги мигли, по-подобаваци на момиче, още загатваха за детето у него.

Нирмал се замисли и с набраздено от угриженост чело бавно тръгна към къщи. Никога преди не се беше вглеждал в Мукунда толкова отблизо. Но тази вечер... Не му се искаше да си признае, че умората от вечерта бе предизвикана не само от Камал и Манджула, но и от спора със самия себе си.

Изкачи празните стълби към покрива, където се намираше стаята му. Реши, че заслужава още една цигара и чаша ром след вечерята. А може би Мийра ще се окаже на терасата.

Когато стигна първия етаж обаче, една мисъл го порази и той се отпрати към стаята, в която спеше Бакул. Надникна през откренатата врата и видя смътните очертания на фигурата ѝ, простряна върху леглото като свалено от разпятие тяло, с нозе, бледи в лунната светлина, падаща откъм верандата. Беше отметнала чаршафа заради жегата. Нощницата ѝ се бе повдигнала и разкриваше новата женствена извивка на ханша. Разпуснатата ѝ коса покриваше възглавницата.

Нирмал се отдалечи крадешком.

* * *

На следващия ден Мийра седеше в стаята на Кананбала, приведена над рисунка, когато влезе Калпана, прислужницата, и без ни най-малко да се притеснява, че нарушава вгълбяването на Мийра, каза:

— Дайте ми сапуна и изнесете дрехите за пране. На двора няма нищо.

Калпана, кльощава и прегърбена, имаше писклив глас, стегнат кок, дебели гъсти вежди и тъмни мустаци над горната устна. Подпря рамо на вратата, докато чакаше Мийра и се обърна към Кананбала:

— Как сте, гос'жа, да сте измисляли някоя цветиста псувня наскоро? Какво ще кажете за „оваляно в тор магаре“? Или „сополивец, дето чука сестра си“?

Мийра си пое дълбоко дъх, не каза нищо и продължи да нанася трудната извивка на свода, като изтри погрешно нанесена линия.

— Хайде де — Калпана широко разтвори очи към Мийра с престорено изумление. — Днес всички са много заети — отбеляза тя, — рисуват си разни работи, дето стоят тук от стотици години. А други пък непрекъснато обикалят храмове и развалини. Ми тогава и аз няма да пера и да подреждам къщата!

Попи лице с демонстративен замах и седна на пода, втречена в Мийра, чийто молив криволичеше под саркастичния ѝ поглед.

На вратата се появи Мукунда и застана неловко.

— Госпожа Манджула ви вика в кухнята.

Мийра се намръщи.

— Предай ѝ, че точно сега не мога. Трябва да довърша нещо. Не може ли да имам някаква лична работа в тази къща?

— Ооо, вашата лична работа! — подигравателно се обади Калпана. — Напоследък май ви се е отворила доста лична работа!

Челото на Мийра запулсира. Видя как слугинята я оглежда от главата до петите, сякаш да намекне, без да го изрече на глас, онова, което всички мислеха: че Мийра всъщност е една възвеличана слугиня, образована слугиня, която се домогва до господаря, вдовица, размечтала се за невъзможно бъдеще.

Докато се изправяше, Мийра блъсна стола толкова силно, че го събори. Скицникът и моливът паднаха на пода забравени. Мукунда погледна лицето ѝ и се отдръпна. Мийра се приближи до Калпана, която побърза да се изправи.

— Ако не можеш да разговаряш прилично, изобщо не се обръщай към мен. Ясно ли е?

Преди слугинята да успее да отвърне, откъм Кананбала се усети раздвижване:

— И кого точно чукаш напоследък, Мийра? Кого чукаш? Кого... точно... чукаш?

Мийра се извърна към нея, обзета от ужас. Очите на старицата бяха невидими зад очилата, върху които се отразяваше утринното слънце. Усмивката ѝ бе мила и беззъба. Повтори думите напевно,

разсеяно, като барабанеше ритмично по една от тенекиените кутии на госпожа Барнъм. Калпана се изкикоти. Мийра изхвърча от стаята, сълзи щипеха очите ѝ. Беше невъзможно, невъзможно, да продължи да живее в Сонгар. Трябва да си върви. Навсякъде щеше да е по-добре оттук. Ще отиде при брат си и ще го помоли да я подслони, ще си потърси работа в града, където ѝ видят очите, но не и този кошмар.

Стигна средната стая и седна на ръба на леглото. Раменете ѝ тръпнеха от познатата болка. Животът ѝ се бе преобърнал, без да забележи. Какво очаквах, запита се тя и се сети за една от сентенциите на Манджула: „Не може да сипеш студена вода върху врящо олио и да не се опариш от пръските“.

След малко осъзна, че дъхът ѝ излиза шумно и хрипливо. Къде ѝ е куфарът, паникьоса се Мийра. Къде е куфарът, в който донесе дрехите си, когато пристигна? Мисълта я завладя и замъгли съзнанието ѝ. Надигна се и надникна под леглото. Потърси на тавана, в дългото помещение. Не успяваше да различи познатия горчичен цвят сред натрупаните вещи. Трескаво хукна нагоре по стълбите към таванския килер, но и там го нямаше. Докато се връщаше, попадна на Камал, който отиваше към стаята си. Усмихна ѝ се с онази различна усмивка, предназначена специално за нея.

Мийра тичаше надолу по стълбите, дланите ѝ се хлъзгаха по парапета. Нирмал идваше нагоре и се спря на площадката да ѝ направи път.

— Накъде сте се забързали? — попита той нетърпеливо, но тя не се спря.

Стигна до вратата, намъкна чехлите си и излезе навън. Въздухът бе натежал с онази застиналост, която предвещава порой. Закрачи бързо. Когато се отдалечи достатъчно от къщата, спря и погледна намръщаното небе.

Внезапна плесница изплющя върху лицето ѝ — вятърът. Набираше сила и развяваше сарито ѝ. Високите дървета в края на нивите се привеждаха към земята, изненадани от порива. Прахът се кълбеше на жълтеникави облаци и препускаше към нея. Прикри лице с края на сарито и притвори очи. Над главата ѝ оловното небе се разцепи и избухна в мълнии. Огнените дървета пламтяха в оранжево, поглъщаха угасващата светлина. Усети по ръцете си първите капки дъжд и сладкото кафяво ухание на вода, достигнала сухата пръст.

Заваля по-силно. Свали шарфа от главата си и вдигна лице към небето, подложи го на дъжда, стиснала очи срещу развихрилия се вече порой. Под дърветата се бяха приютили няколко редки минувачи, които я гледаха изумено.

Докато дъждът падаше върху лицето ѝ, по земята, покриваше с кал дрехата ѝ и набиваше прах в чехлите ѝ, нещо дълбоко в душата ѝ се освободи. Някъде другаде, където никой не я познава, ще започне живота си отново. Ще замине веднага щом е възможно. Ще се скрие в големия град, където хората не знаят нищо за нея. Ще открие кътче за себе си.

Дъждът отслабваше. След него остана влажният землист дъх, който отнесе всички спомени за отминалите знойни дни.

* * *

Бяха изминали едва шест месеца след завръщането на Нирмал в Сонгар и надеждата, че обзелият го покой няма да го напусне, рухна за две седмици. На мястото му се настани дълбока тревога. Пушеше четиринайсетата за деня цигара, опрял лакти на парапета на покрива, заслушан в пианото на госпожа Барнъм, което дори и от това разстояние звучеше бурно, самотно и печално. Ужасният дисонанс го успокояваше — звук от далечното минало, непроменен от детските му години. Прииска му се да се превърне във вкаменелост, да се развива с геоложките епохи, да се напука, калцира, втвърди, да потъва все по-дълбоко в скалата или речното корито, да претърпява метаморфози в продължение на хиляди години, от плът, кръв и костен мозък да се превърне в канара; по-добре да е вкаменелост, а не човек, едва ли не всеки ден подложен на болезнени обрати в живота.

През годините след смъртта на Шанти беше толкова свикнал със самотата, че бе загубил способността, а може би дори и потребността да има приятел. И ето, като гръм от ясно небе Мийра му съобщава, че заминава при брат си.

— Заминавате — бе повторил Нирмал.

— Да.

— Кога се връщате?

— Аз... той иска да остана при него, казва, че наблизно има училище, където мога да преподавам рисуване... или нещо друго. Съпругата му също се чувства самотна, пък и майка ми настоява.

Беше обвила сарито малко по-плътно около тялото си, сбогува се с поглед с рухналата крепост и се отдръпна от кучетата, омотани в полите ѝ, просеци още храна, търкалящи се по гръб от радостта отново да я видят.

— Дойдох да видя кученцата за последен път, утре заминавам.

— Всяка вечер ви чакаха — каза Нирмал. — Не могат да разберат защо престанахте да идвате, не свалят поглед от пътеката с надеждата, че ще се появите.

— Знам. Как да ги накарам да разберат? И аз мислех за тях, но бе невъзможно да дойда.

— Нищо не разбирам! — избухна Нирмал. — Откъде това внезапно решение да заминете? Не можете ли да останете още малко, за да...

Мийра го прекъсна наред изречението.

— Трябва да замина. Всичко е уредено.

Тръгна, но се спря, за да каже:

— Дали ще можете да продължите да ги храните, докато поотраснат...

Насън или наяве, в главата на Нирмал се въртяха едни и същи мисли. Какво се бе променило? Беше ли сторил нещо, за да подтикне Мийра да си тръгне? Беше ли загатнал нещо неприлично? Дали не беше се засегнала, че ѝ донесе риба? В никакъв случай! Да не би да беше се уплашила от новооткритата лекота на близостта им?

Но притеснението му не се дължеше единствено на Мийра. Мислите му се рееха между нея и Мукунда; не беше в състояние да се отърси от тях. Отново и отново се връщаше към деня, когато за пръв път отиде в сиропиталището, защото нямаше какво друго да прави, каприз в приятното зимно утро; беше решил да отиде и да види момчето, за което баща му беше оставил пари в завещанието си — и се бе завърнал с Мукунда, само на шест години.

През онзи далечен следобед Манджула му отвори вратата. Момчето беше зад гърба му. Лицето му бе слабичко, с трапчинка на брадичката, мазна коса, огромни, светнали от любопитство очи и дълги извити мигли като на момиче. Беше облечено в синя риза, явно

принадлежала на някой много по-голям от него, дъното на шортите му висеше до коленете.

— Това е Мукунда — бе обяснил Нирмал. — Доведох го у дома.

Споровете, дали да задържат Мукунда или не, продължиха два-три дни. Нирмал не се огъна. Момчето беше прекалено добро за сиропиталището. Бяха го научили на съвсем малко неща, бяха го хранили още по-малко и го биеха, ако не слуша. В крайна сметка, баща му искаше да се грижат за него. Трябваше да му предоставят дом и живот.

— Какво, в нашите спални ли? — гласът на Манджула трепереше от гняв. — Нима знаем от коя каста е? Може да бъде всякакъв, може да е дори мюсюлманин. Няма да го понеса. Боже, боже!

— Няма да го върна обратно — настоя Нирмал. — Може да се настани в моята стая.

— Във вашата стая! Че това е насред къщата. Не мога да допусна подобно нещо. Няма да го допусна.

Намериха компромис. Момчето щеше да остане, но във външната къща. Нямаше ли да го е страх? Нирмал го бе попитал, а Мукунда му бе отвърнал със сияйна усмивка: „Кой, мен да ме е страх? Мен от нищо не ме е страх!“.

А сега Мукунда трябва да си върви. Камал и Манджула бяха спечелили дългата битка.

Беше прищявка да доведе Мукунда у нас, помисли си Нирмал. Сега щеше да го пропъди също така своеволно. Щеше да го замаже, естествено. Под претекста, че го изпраща в добро училище в Калкута. Щеше да се грижи за нуждите и удобството му. Ще каже на Мукунда, че го прави заради бъдещето му, да разшири кръгозора му, да му предостави нови възможности.

Но Нирмал не можеше да излъже себе си. Беше довел детето, когато на самия него му бе удобно, а сега, когато Бакул растеше, момчето се беше превърнало в пречка.

Нирмал пушеше цигара след цигара, крачеше по терасата и копнееше за времето, преди да се завърне в Сонгар, когато спеше на ниското походно легло, отделен от откритото небе само от платнището на палатката, толкова изнурен от целодневната работа, че не мислеше, не чувстваше, не се тревожеше.

Та нали единственото, което искаше, бе да научи на какво се дължат земетресенията, а не самият той да ги причинява.

* * *

Мийра бе готова да тръгне. Всичките ѝ вещи се побраха в куфара, с който беше пристигнала. Влакът тръгваше след час. Мукунда бе отишъл да намери двуколка да я откара до гарата. Тя обикаляше от стая в стая да провери дали не е забравила нещо важно.

Някой докосна ръката ѝ. Извърна се, едва сподавила вик.

— Какво ви става? — попита Манджула. — Само исках да...

— О, Манджула — Мийра тежко приседна на най-близкото легло. — Стреснахте ме.

Споменът за ръката на Камал по гърба ѝ не ѝ даваше мира.

Манджула хвърли поглед през рамо да се увери, че никой не ги подслушва, и измъкна малко вързопче от пояса си. Отвори го и подаде нещо на Мийра.

— Какво е това?

— Просто го вземете. Човек никога не знае какво може да се случи, а една жена винаги трябва да има нещо, на което да се опре.

Манджула разгърна вързопчето. Вътре имаше дебела златна верижка и шест гривни. Натезаха в дланта ѝ и просветнаха в притъмнялата стая.

— Не мога. Не мога да ги приема.

— Не вдигайте шум — прошепна Манджула настойчиво. — И нищо не говорете. На никого не съм казала. Бързо го приберете. Златото е и бащата, и съпругът на жената, щом си няма истински близки. Побързайте, Мукунда се качва по стълбите — и Манджула за кратко стисна ръката ѝ.

Мийра я гледаше как се отдалечава и я прониза увереност, че Манджула знае. Със сигурност знае. Трябва да знае какво бе сторил съпругът ѝ.

Но не разполагаше с време за размисъл. Мукунда бе довел двуколката. Докато се качваше, тя хвърли поглед към къщата. Стори ѝ се смалена или дърветата бяха пораснали от времето, когато ги видя за пръв път преди толкова години. Боята беше започнала да почернява и

да се люци, а свещено смокиново дърво бе пуснало тънки филизи в цепнатина на горния етаж, до парапета, на който се бе облягала толкова често да съзерцава руините. Запита се дали някога ще ги види отново, дали изпитва печал, страх или облекчение.

Отсреща в къщата на госпожа Барнъм се откряна прозорец и се чу глас:

— Довиждане, Мийра, и идвайте от време на време да ни навестите!

Прозорецът се затръшна и единствено кудкудякането на кокошките нарушаваше следобедната тишина.

* * *

Мийра се настани във влака и се загледа в Мукунда, който тътреше крака по перона отвън. Нямахте какво да си кажат, но той не искаше да си тръгне, преди влакът да е заминал. Зачуди се за каква услуга да го помоли, за да запълни оставащото време, но не се сети за нищо — гарата беше провинциална и не продаваха списания, а тя си носеше храна. Всеки път, когато го подканяше:

— Не чакай, Мукунда, прибирай се! — той усмихнато отвърщаше:

— Че какво толкова имам да правя, госпожо Мийра? Ще погледам как тръгва влакът.

Около него се тълпяха и се блъскаха хора. Извън къщата ѝ се стори по-слаб или пък отдавна не се бе вглеждала истински в него. Беше облечен в окъсана синя риза, която му беше голяма и беше небрежно закърпена на едното рамо. Нещо в Мийра се прекърши при вида на кръпката. Сигурно сам я е кърпил, тази риза, годна само за боклука. Прииска ѝ се да му беше купила дрехи, преди да си замине. Напоследък се беше затворил в себе си, цялата му жизнерадост бе пресъхнала. Откакто бе научил за предстоящото си заминаване в новото училище в Калкута, дори бе престанал да играе с Бакул.

И сега отказваше да я погледне. Застанал там в кърпената си риза, чертаеше с върха на обувката си драскулки в праха по перона. Прииска ѝ се да протегне ръце и да го прегърне.

— И двамата дойдохме в тази къща в една и съща година, а сега и двамата тръгваме по нови пътища по едно и също време — каза тя. — Ти заминаваш за хубаво, голямо училище, ще видиш големия град, ще станеш истински ученик! Ще се срещнем отново, нали?

Протегна ръка през прозореца да докосне бузата му, но влакът бе потеглил.

— Грижи се за себе си, Мукунда! — извика тя, ридание стисна гърлото ѝ, макар да не знаеше защо плаче, очите ѝ се наляха със сълзи. — Ела ми на гости някой път, ела скоро.

Нирмал се втурна на гарата, закъснял с минута, но тъкмо навреме да види как лицето на Мийра зад решетките на прозореца се отдалечава и се изгубва от погледа му.

* * *

Две седмици по-късно пред вратата спря друга двуколка, натоварен бе съвсем различен багаж и Нирмал и Мукунда поеха към гарата сред облак прах. Когато заминаха, Бакул се потътри обратно към къщата. Спря се до кладенеца, до манговото дърво. Заподритва едно камъче чак докато стигна бившата стая на Мукунда, но нямаше сили да влезе в нея, обзета от болка, че ще я види празна, повлече се обратно вътре, обиколи стаите, почти останала без дъх от ужаса, че няма да го открие. Когато хората умрат, повече не ги виждаш. Никога не бе виждала майка си и затова не страдаше. Но да осъзнаваш, че Мукунда не е мъртъв, че си е съвсем жив, че всяко завъртане на колелата на двуколката все повече го отдалечава от теб; да знаеш, че е жив, но далеч, в различен свят, че прави неща, които не можеш дори да си представиш, че се сприятелява с хора, които никога няма да познаваш; да те забравя с всеки изминал ден, да престане изобщо да мисли за теб; да знаеш, че с времето ще започне да забравя как изглежда лицето ти; да знаеш, че няма да чуваш в ушите си гласа му всеки ден; да знаеш, че и днес денят можеше да си е като всички останали, че можеше да се скитате из градината, да играете, да си говорите; да знаеш, че ако извикаш „Мукунда“ в произволна посока към кладенеца или стаята му, никога вече няма да получиш отговор!

Бакул преминаваше от стая в стая и се опитваше да сподави надигацията се вик. Няма да заплаче, няма да достави това удоволствие на възрастните. Никога повече няма да проговори на баща си. Не можели поне да изчака обещаното пътуване до Манохарпур, преди да отпрати Мукунда? „Не — бе отвърнал баща ѝ с присъщия си безучастен маниер. — Разкопките едва започнаха, не мога да си вземам отпуск. Другата седмица отивам по работа в Калкута и този път ще заведа само Мукунда. Ще отидем в Манохарпур по-късно. Ще отидем всички заедно, не го виждаш за последен път, бъди разумна, Бакул.“

Не било последният път ли? Знаеше, че е последен, знаеше, че никога повече няма да го види, а ако някак се случи, никога повече няма да е същото. Мукунда също го знаеше, макар никой от двамата да не го изрече на глас, докато лежаха на тревата в градината онази сутрин. По роклята ѝ се бяха полепили бодили и тръни, упорити шипове, които Мукунда се бе опитал да махне, отчаяно присвил очи. Реши, че никога няма да пере роклята, която бе носила през последната си сутрин с Мукунда. Ще я запази така, както е, в някой ъгъл на шкафа, и бодилите ще ѝ напомнят за него.

Забеляза нещо на перваза в стаята, където учеше. Вдигна го. Тънка продълговата бамбукова флейта, флейтата на Мукунда. Беше я купил на пазара в Сонгар преди няколко години. Беше се научил да изтръгва от нея странни кратки мелодии. Как бе могъл да забрави да я прибере в чисто новия си куфар, при чисто новите дрехи?

Бакул седна на перваза, погали флейтата, прокара пръсти по отворите и издатините. Приближи я до устните си, сякаш се готвеше да засвири.

Внезапно замахна с нея и силно удари разтворената си длан. Погледна и отново я удари. Не спираше да удря, сякаш изпаднала в транс, докато дланта ѝ се зачерви, покри се с мехури и кожата се нацепи.

[1] От санскрит букв. „куп“, „насип“. Будистки монумент или постройка с конусовидно пирамидален силует, съдържащ реликви. — Бел.ред. ↑

**ТРЕТА ЧАСТ
НА БРЕГА НА РЕКАТА**

ЕДНО

— Гледай ти, скелет! — възкликва един от работниците ми.

Колкото и да съм зает, колкото и много сгради да съм построил, винаги ръководя първия ден, когато се копаят основите.

Този ден седях върху сгъваем метален стол на обекта, под сянката на обичайния голям черен чадър, по онова време толкова износен, че слънцето проникваше през многобройните миниатюрни дупчици като през капачето на солница. Предишната седмица бяхме разчистили последните развалини на паянтовата къща, която бяхме съборили, и работите по основата на новата сграда тъкмо бяха започнали. Тъкмо спорех с моя управител по някаква подробност в сметките, когато чух гласа на работника. След кратко прекъсване чух друг да пуфти разочаровано: „Уф, било е куче или котка, Нанду, давай нататък“.

Надникнах в обърнатата пръст и сред гнездо избелели корени на плевели видях почти съвършено запазен кафеникав скелет на същество, най-вероятно куче, плесенясали останки от одеяло и алуминиева паничка, от която сигурно бе яло цял живот. Седнах върху камък недалеч от погребението, изпълнен със странно дълбока печал по кучето, което не познавах, по семейството, което бе погребало паничката и одеялцето заедно с него, защото не са могли да понесат да лишат животното от принадлежностите му. Без никаква причина се замислих за децата, които сигурно са подскачали заедно с кучето из градината на изчезналия дом.

Имаше някога къща, чиято градина познавах до последното дърво, в която стъпалата се ронеха, а прозорците не искаха да се затварят. Веднъж очният лекар ме попита: „Случвало ли се е чуждо тяло да пречи на зрението ви? Плаващи черни петна?“. И аз си помислих, не тела, а къщи, и не чужди, а кръв от кръвта ми.

— Да продължаваме ли, господине? — бе попитал работникът след изпълнена с размисъл пауза. Видът ми, седнал едва ли не в калта до гроба на кучето, го бе поразил.

Не можех да си представя да изгребем костите на животното и вещите му като останалите боклуци, които всеки ден товарехме на камиони и изпращахме надалеч.

Днес върху излетите плочи, едно над друго, над онези кости и паничката, които вградих дълбоко в основите, живеят осем семейства. Естествено, те нищичко не подозират — в новите апартаменти няма място за скелети.

В старите къщи хората се боят от призраци. Но аз знам, че тъкмо новите жилища са обсебени от старите, рушащи се домове, които са изместили. Старите къщи не си отиват. Спотайват се, изронени и потънали в плесен, осеяните им с паяжини стаи продължават да витаят сред острите ъгли на блестящи нови кухни и мраморни бани, градините и стълбищата им все още се крият някъде из асансьорните шахти.

Ако питаха мен — въпреки професията ми, щях да оставя старите къщи точно такива, каквито паметта ми говори, че винаги са били. Термитите ще запечатват историята им по стени и тавани, неравномерните следи от крачетата им ще чертаят картата на бъдеща разруха. След като ги разядат и ги върнат на пръстта, естественият цикъл ще е приключил.

Знам всичко за къщите и домовете — аз, който никога не съм имал къща или дом.

Аз съм Мукунда. Това е историята на моя живот.

* * *

Другите хора изграждат митове около имената си. Дядо ми избра името Начикета, казват те, а после баща ми го промени на Арджун. При мен не е така. Кой бе избрал името ми? Защо ми бяха дали индуистко име? Нямам отговор на тези въпроси. Може би господин Амулия, който ме е завел в сиропиталището, свързано с най-ранните ми спомени за заобикалящия свят, импулсивно е избрал това име, когато са го помолили да попълни официалния документ. Може би майка ми, която и да е тя, винаги си е мечтала, че ако някой ден роди момче, ще го назове Мукунда.

Хората създават легенди и за външния си вид. Вече възрастни, те продължават да се питат дали са наследили носа на баща си или брадичката на майка си. Дали са високи колкото дядо си? Дали децата им ще наследят семейното предразположение към лудост или оплешивяване? Аз съм освободен от всичко това. Признавам, че в детството ми имаше период, когато се вглеждах в непознатите наоколо и се питах дали картата на лицата им ще ме отведе до изгубените ми родители. Но този период не продължи дълго. Докато растях сред момчета, които си имаха родители, започнах да изпитвам чувството на свобода: на тях им забраняваха стотици неща, на мен — нищо. Можех да правя, каквото си поискам. Бях освободен от каста и религия — нека останалите се тревожат за тях. Почувствах се облекчен от бремето на произхода, от бремето на обвързаността с места или хора.

* * *

В колежа приятелят ми Ариф и аз се набирахме на клона на едно мангово дърво: аз — за да се разширят раменете ми, Ариф — за да порасне по-висок. Косата на Ариф изтъняваше, но беше толкова мускулест, че излъчваше застрашителна сила като нисък, плешив боксьор. В действителност беше много кротък, благ и толкова гнуслив, че се боеше да смачка хлебарка. Сприятелихме се, защото и двамата бяхме изолирани от останалите: аз, защото бях провинциалист, без каста и без пари; той, защото бе мюсюлманин. Бях по-висок от Ариф и обичах да се разхождаме заедно, непокорната ми бухнала коса е пригладена назад, изправеният на задните си крака еднорог на токата на новия ми колан проблясва на кръста ми. Имах две широки памучни бели ризи, които носех с навити ръкави, двамата се шляехме заедно из Чуранги^[1] и крадешком зяпахме момичетата със смесена кръв, облечени в поли, и се чудехме как да ги заговорим. Въпреки че си придавахме вид на градски момчета, бяхме твърде свенливи и притеснителни да започнем разговор и всички онези Роксани и Лизи, оживени, ни подминаваха, без да ни забележат. Запалвахме цигара и докато изпускахме дима, ни се струваше, че всички ни гледат. Опитвахме се да изглеждаме преситени, но се захласвахме по Калкута, сякаш бяхме в чужбина.

И така двамата достигнахме осемнайсетия си рожден ден. Неговият — с точна дата, моят — когато ми се искаше да бъде. Годината беше 1945-а и двамата бяхме завършили средното училище, където ни обучаваха по британска програма. Нямах точни идеи за бъдещето, но светът, в който човек работи и печели собствени пари, започна да ме привлича магически. През целия си живот бях живял от подавания. През първите няколко години в сиропиталището не го осъзнавах, но по-нататък, в дома на господин Нирмал, го усещах като пришка, непрекъснато разранявана от ръба на обувката. На осемнайсет бях решил, че никога повече няма да бъда зависим. Знаех, че господин Нирмал иска да продължа образованието си, но също така знаех, че няма да го направя. Веднага щом си намерих работа, макар и жалка, зле платена чиновническа служба в една кожарска работилница, престанах да получавам лихвата от срочната сметка на господин Нирмал. Написах му кратко писмо, в което му съобщавах, че съм си взел изпитите и повече не е необходимо да ми изпраща допълнителни суми. Освободих стаята си в общежитието на колежа и не оставих адрес.

Прекъснах връзката си със Сонгар така, както те бяха постъпили с мен по-рано. Останах сам на света. Никой самотен пилот във висините, никой катерач на планински връх не е изпитал такава смесица от световъртеж и еуфория.

* * *

Сега, когато бях завършил колежа, трябваше да помисля за покрив и прехрана. Ожени се, закачаха ме момчетата от общежитието, за някое богато момиче, та ти си такъв мечтан жених, безродно копеле толкова! Ариф се канеше да напусне Калкута, защото си бе намерил работа като счетоводител при богат роднина, производител на текстил в Лахор. Два дни преди да замине, излязохме на дълга разходка из улиците на Калкута и безгрижно, без да бързаме, поехме към квартирата му. Все още беше ден, но започнаха да се събират тежки облаци и притъмня. От време на време светкавица прорязваше небето и след кратка пауза чувахме далечния гръм. Бяхме обиколили градския парк, бяхме хапнали дюнер кебап на улицата и лениво обходихме

„Колидж Стрийт“. Ариф се бе зазаяпал във витрината на някаква книжарница, а аз гледах към улицата и го подканях: „Побързай, всеки момент ще завали“.

Тогава ги видях — застанали на отсрещния тротоар. Господин Нирмал държеше платнена чанта в ръка, лицето му бе по-слабо, отколкото го помнех, косата му още повече бе отстъпила от челото. До него — момиче, което сигурно беше Бакул. Би приличало на нея, ако не беше сарито. Никога не бях виждал Бакул, облечена в сари — ако се обърнеше малко наляво, щях да зърна лицето ѝ. Взрях се през забързания трафик. Мислено се опитах да я накарам да се обърне към мен. Трябваше само да прекося широката улица, задръстена от движещи се коли и препъващи се хора, и щях да се озова до тях, да им кажа: „След толкова години!“. Но как така аз ги виждах, а те не ме забелязваха? Даже напротив, извърнаха глави в противоположната посока. От време на време си разменяха по някоя дума и господин Нирмал погледна часовника си.

Казах на Ариф: „Ти се прибирай при чичо Сюлейман, аз трябва...“. Все още виждах издължената глава на господин Нирмал сред останалите. Точно над него висеше табела с реклама за овлажняващ крем, ръждясала и кривната настрани, боята се ронеше на люспи от розовото лице на модела. Зад него — улични сергии с книги, които се прекатурваха по тротоара. Тръгнах да пресичам улицата, но се забавих, за да пропусна един трамвай, който спря точно пред мен и прегради пътя ми като стена. Наругах го, че спря точно там, точно в този момент. Но е трябвало да спре, за да се качат хора, помислих си аз. Какъв глупак съм. Точно така — господин Нирмал и Бакул гледаха в другата посока и чакаха трамвая и ето, той дойде. Щом потегли, хукнах след него. Отвън видях господин Нирмал да си проправя път в мъжкото отделение и да търси свободно място и лицето на Бакул в женското отделение, само на метър от моето. Отворих уста да я повикам, може би дори съм го направил, защото за миг ми се стори, че надникна навън, сякаш търсеше някого, но трамваят ускори ход, тя се извърна, а аз изостанах.

— Номер 23! — отбеляза Ариф, загледан в отдалечаващия се трамвай. — Защо не ме извика, щеше да ни закара право у чичо Сюлейман... Ей, Мукунда, ти май не ме слушаш. Изглеждаш така, сякаш си видял призрак.

— Няма нищо — промърморих аз. — И без това бяхме от другата страна, нямаше да го хванем, дори да се затичахме.

Инстинктът ме бе подтикнал да се втурна към тях, но онзи миг пред трамвая, когато виждах как изобщо не ме забелязват, когато се питах дали просто искат да не ме забелязват, пробуди старото огорчение от начина, по който ме бяха изхвърлили от живота си.

* * *

Сюлейман хан бе хазяинът на Ариф — Ариф бе на квартира в дома му, и двамата го наричахме чичо Сюлейман в знак на уважение към неговата възраст. Когато стигнахме къщата след цял ден скитане, той четеше вестник, а папагалът кълвеше рамото му. Лицето му оставаше скрито зад „Стейтсмън“, но от време на време усещах погледа му върху себе си. Тъкмо се канех да си вървя, и той заговори. Ще им бъде самотно без Ариф, каза той. Винаги са имали наемател, преди Ариф бе имало и други. Бих ли желал да живея в неговата стая?

Колебаеше се. Думите излизаха от устата му със запъване, увисваха между нас и натежаваха от мълчание. Беше едва ли не безочие от негова страна. Вероятно бях единственото момче от колежа, което гостуваше на Ариф и се хранеше с него. Не стигаше гостуването, но и да живея там! Беше нещо нечувано индуист да живее в къщата на мюсюлманин, особено в онези времена, когато единственото, което хората обсъждаха, бе как страната ще бъде разделена на две части — индуска и мюсюлманска, Индия и Пакистан. Ако се случеше, коя част щях да избира? Не се чувствах чак толкова индус, нито пък нещо друго, произходът ми бе основан единствено на предположения и слухове. Вместо това ми предлагаша покрив над главата. Сигурно съм започнал да се усмихвам, защото забелязах, че чичо се усмихва в отговор, а после и Ариф, който ме плесна по рамото и каза: „Това тук не ти е общежитието, Мукунда, ще трябва да се държиш възпитано!“.

Чичо Сюлейман ми бе предложил дом в момент, когато щях да се превърна в бездомник. Дали бе усетил нуждата ми, защото бе почувствал, че самият той не след дълго ще се окаже без дом? Знаел ли е тогава, че през следващата година по улиците ще вилнеят тълпи и ще търсят жертви, че всеки ден ще трябва да се прибира у дома преди

мръкване? Трябва да е имало някакво неосъзнато предчувствие в спонтанното му предложение, иначе защо би отворил дома си за мен, когото едва познаваше?

Донесох куфара си и се нанесох в стаята на Ариф. Нямах да ми искат наем и щяха да ме хранят два пъти на ден. Нямаме деца, казаха те, а къщата е голяма. Не бяха вземали наем и от Ариф. Щедростта им ме порази. Знаех, че никога няма да успея да им се отблагодаря.

* * *

Чичо Сюлейман бе учител по история. В продължение на дълги години бе преподавал в западнало училище в Багбазар и макар учениците да имаха репутацията на хулигани, които рядко влизат в час, неговите уроци се радваха на необичайна посещаемост. Той знаеше не само за императорите, но и за любовниците им, робите, съпругите и пълководците. Часовете му често се проточваха извън определените четирийсет минути, докато той увлечено разказваше за домовете, пазарите, пътищата, лекарите, училищата и селяните от отминали времена. Мнозина от останалите учители се радваха часовете им да бъдат след тези на чичо Сюлейман, защото им оставаше да преподават по-малко от двайсет минути и можеха да се оправдаят с него, макар някои, изпълнени със завист заради популярността му сред момчетата, да бяха донесли на директора, че се отклонява от учебната програма и не подготвя учениците за изпитите. Но навярно директорът също бе попаднал под магията на обаянието на чичо Сюлейман, защото не бе сторил нищо да го вкара в правия път.

През много знойни, тъмни вечери в дома му, докато седяхме на верандата и гонехме комарите с ветрила, аз също слушах като омагьосан разказите на чичо за библиотеката на Джахангир^[2] или за някое от последните печални пътешествия на Бахадур Шах до Бирма. Защото за чичо Сюлейман миналото винаги преминаваше в настоящето. По това ми напомняше за господин Нирмал, за когото времето се измерваше с векове, а не с минути и секунди. Музиката напомняше на чичо Сюлейман за песните, изпети от Тансен^[3] пред Акбар; кебапът ставаше отправна точка за разказ, посветен на иконома на лорд Клайв^[4], болезненият цирей на коляното го караше да се киска

при мисълта за силно разгорещените спорове между ваидите и хакимите^[5] през Средновековието. Докато говореше, като често прочистваше гърлото си, не само виждах миналото да възкръсва пред очите ми, но дори можех да го чуя и помириша. Ала винаги когато се опитвах да повтора разказите му пред друг човек, те никога не звучаха така.

Външността му не беше внушителна. Беше нисък, едва стигаше до рамото ми. Косата му бе опадала рано и го бе оставила с гол череп, който блестеше от пот — дарът на Калкута за жителите ѝ през по-голямата част от годината. Брадата му беше спретната, макар и рядка, а костеливото продълговато лице бе защитено от двете страни от уши с извънредна големина, чиято месеста част почти достигаше линията на челюстта му. Единствената му поразителна черта бяха очите — сияйно сиви, засенчени от вежди, чиято гъстота компенсираше оскъдната растителност по главата и брадичката му.

Със съпругата му ги бяха оженили съвсем млади и когато се запознах с тях, обичайният ѝ подход към него се отличаваше основно с раздражение. Навикваше го, понякога на висок глас, понякога шепнешком, по всякакъв повод: че е оставил водата за къпане да изстине през зимните утрини; че е забравил да предаде поръчката ѝ на млекаря; че е препълнил догоре къщата с книгите си; за гостите му, които идваха прекалено рано и си тръгваха прекалено късно. Чичо я слушаше с искрица в погледа и когато замлъкваше, ще каже: „Хайде, хайде, Ваше величество, госпожа Фархана, толкова отдавна никога не ми се е карал, че се питах дали не съм попаднал в чужда къща?“.

Къщата им, макар и разположена на оживена търговска улица, беше просторна, двуетажна и притежаваше ивица прашна земя с мангово и лимоново дърво. Чичо я бе наследил след смъртта на бездетен роднина. Тя бе семпло обзаведена и безупречно чиста, но подовите настилки бяха орфани, а завесите — изпъстрени с множество кръпки, които си личаха, щом слънцето грееше в прозорците. Можеха да си позволят само един вентилатор, който включваха само следобед и през нощта в голямата централна стая.

Аскетичното им съществуване си имаше обяснение. Заплатата на чичо бе нищожна — та кога ли учителите са били богати, — но също така, в случай че паднеха някакви допълнителни пари, той не можеше да се сдържи и да не ги изхарчи за книги и музика. Винаги

когато се прибереше у дома с книга или грамофонна плоча, било нови, било втора ръка, той крадешком се промъкваше горе в опит да ги скрие сред дрехите си, докато леля, досетила се вече по маневрите му, викаше:

— Пак ли! Пак го направихте! Този месец не беше ли ред на нова риза? Не знаете ли, че децата в училище се подиграват на облеклото ви?

— Права сте, скъпа Фархана, но търся тази книга от месеци и тъкмо когато се готвех да се кача на автобуса, я мернах на един рафт и успях да се спазаря... Бяха ми останали малко пари и ви купих няколко хубави гривни, но междувременно изпуснах автобуса и...

— Не ми минават тези глупости, не искам да знам!

— Това е прекрасна книга, братко, прочетете я и ми кажете мнението си, кажете и на леля си... — чичо търсеше подкрепа в мен.

Подаваше ми книгата да я разгледам, но след няколко секунди я грабваше обратно, отваряше я и подушваше страниците. Ако на челната страница имаше хубава гравюра, бързаше да ми я покаже. Сваляше прашасалата обложка и прокарваше пръст по позлатения релеф на гръбчето и в този момент, вече забравил хокането на леля, отиваше при нея с думите:

— Погледнете, Фархана, погледнете, какъв шрифт само!

Тя демонстративно напускаше стаята, но чувахме мърморенето ѝ в кухнята и всеки път когато се случеше да мине наблизко. Настъпеше ли времето за вечеря обаче, забелязвах, че горещите питки се поднасят първо на чичо, а през нощта се възцаряваше мир, докато той четеше новата си книга, а тя кърпеше дрехи и напяваше стари песни под носа си. Аз крачех напред-назад и се чудех какво да правя, докато чичо не ме погледне намръщено с думите:

— Не можете ли да стоите на едно място? Прочетете книгата, която ви дадох миналата седмица.

* * *

Бях на деветнайсет и живеех у чичо Сюлейман от една година, макар да не мога да си спомня точния месец или дата, или сезон, само несъществени подробности от онзи ден. Помня, че същата вечер бях ял

хляб с чая. Рядко се случваше да ям хляб, защото излизаше по-скъпо от питките, но през онзи ден се наложи да мина покрай бившето си училище, онова, в което господин Нирмал ме бе завел след Сонгар. Пекарната недалеч от училището все още си беше там и уханието на топъл хляб, което ме бе измъчвало през училищните години, все още изпълваше улицата. Не можах да се сдържа. Изхарчих всичките дребни пари в джобовете си за цилиндричен самун пресен хляб. Когато се прибрах у дома с хляба в ръка, чичо Сюлейман отбеляза:

— О, вече си имаме богат наемател! Време е да поискаме наем.

А леля попита:

— Щом толкова ви се яде хляб, защо не казахте? Мислех, че питките ми ви харесват.

Извадих жълтото масло „Полсън“^[6], което също бях купил — още по-екстравагантен разход — и затоплих хляба върху техния електрически котлон. До ден-дневен усещам леко гадене от аромата на прясно препечен хляб. Подадох им дебелите хрупкави филии с кафяви ръбове, пропити със солено жълто масло. Чичо топна своята в горещия чай.

Той бе пъхнал крака в меки стари чехли, по горната им част се бяха отпечатали върховете на пръстите му. Широка му дълга риза беше износена, няколко шева се бяха разпразили. Седяхме, както обикновено, на широката веранда в последните отблясъци на гаснещия ден. В далечината се чу някакъв шум, избухнаха фойерверки и чичо каза: „Някой празнува“. Запали цигара и изпусна дима с въздишка. Усетих приятно острата миризма. Въпреки шума над верандата се бе спуснало тихо задоволство, сякаш се бяхме свили в прозрачно кълбо, което ни ограждаше от света. Лекото ухание на чай, чашите, чинийките с избледнелите алени цветя, дори олющените им златни ръбове, всичко се отличаваше със съвършенство, което ме караше да не докосвам нищо, за да не го разваля. На запад последните оранжеви ивици в небето се сгъстяваха и преминаваха в сияйно розово.

След като довършихме хляба и изпихме чая, леля загъна остатъците от маслото в хартия, а аз се качих на покрива да пуша.

Клечката ми остана незапалена. В далечината, на хоризонта се простираше пламтяща огърлица с ужасяваща красота: градът гореше. Оранжеви пламъци се устремяваха нагоре, снишаваха се, отново изригваха на друго място. Небето бе придобило зловец червен

оттенък. Долавях приглушен, монотонен рев, нарушаван от единичен пронизителен писък. Поредната експлозия ме накара да осъзная, че изобщо не става дума за фойерверки — трябва да бяха бомби. Мазен воал от дим закри небето. Миришеше на коса, на плът, на изгоряла гума. Макар да знаех, че сме твърде далеч и не сме в опасност, усетих дълбоко в мен да се надига утайката на страха, който надделя над всичко останало. Осъзнавах, че нещо по-голямо, отколкото можех да доловя, броди навън в мрака сред огньовете на пожара, нещо, което, инстинктивно разбрах, ще промени всичко завинаги.

Вниманието ми бе приковано в пламъците и виковете на хората, та не забелязах кога чичо Сюлейман е дошъл горе. Бръкна в джоба си и извади пакетче прозрачни цигарени книжки. Подскочих от шумоленето на сгънатата хартия. Зае се с досадната задача да насипе тютюн върху книжката. Не погледна пламъците, докато готовата цигара не проблесна в мрака.

— Мисля, че ще трябва да заминем за известно време — каза той, сякаш обсъждахме лятната ваканция.

— Да заминете ли? Какво имате предвид? Къде?

— При роднините ми в Раджшахи. Така или иначе, от години ме канят да им погостувам. Моментът е подходящ.

— Не е необходимо да заминавате където и да било — възкликнах аз. — Нищо от това няма да ви засегне. Горят бедните покрайнини.

— Но, моля ви, това няма нищо общо с някакви си пожари. Просто ми се струва, че жена ми се нуждае от промяна. Чувства се малко потисната.

— Щом се чувства потисната, вървете в Дарджелинг. Защо да ходите другаде?

— Трябва да погостуваме на тези роднини — каза чичо Сюлейман и леко се засмя. — Току-виж, взели и ни забравили? Нали знаете, че имам една-две стаи във фамилната къща там. Не трябва ли да си потърся правата?

Знаех толкова добре, колкото и самият той, че не можем да обсъждаме истинската причина за заминаването им. По времето, когато се заселих у чичо, бях започнал да долавям, че политическите размирици и насилието наоколо, новините за бунтовете в Пенджаб и в мюсюлманските райони на север дълбоко го тревожеха, както и всичко

останало. Понякога се случваше да говорим по този въпрос, но само като заплаха, която тлее далеч от нас, която може да ни поопърли по краищата, но не и да ни изпепели; ала никога не бяхме допускали, че пламъците ще стигнат достатъчно близо, че да ни застрашат.

И ето ги тук.

Когато влезех в стаята, където чичо седеше с приятелите си или дори само с леля, в разговора неизменно настъпваше пауза, а после заговаряха за нещо безобидно. И ако преди той редовно излизаше и се срещаше с приятелите си индуси, сега сякаш се срещаше единствено с мюсюлмани, и то в дома си. Когато мислеха, че не съм наблизил, спореха помежду си дали да напуснат страната. Един следобед не влязох в къщата, защото, стъпил на прага, дочух тихи ридания. Все повече и повече се чувствах чужденец в къщата, която се бе превърнала в мой дом.

— Не трябва да заминавате — повторих, но самият аз не бях убеден в думите си.

Напоследък хора, които приемах за нормални и уравновесени, говореха за бутилки с киселина като оръжие. Ако тълпата дойдеше за чичо Сюлейман и леля, къде щях да ги скрия? Как бих могъл да ги спася?

Чичо Сюлейман дръпна силно от цигарата, но тя като всички ръчно свити цигари бързо бе угаснала. Порови в джоба си за кибрит и отново запали овлажнелия почернял остатък.

— Можете да продължите да живеете в къщата — обади се той. — Всъщност, добре ще е да не я затваряме — кой знае какво може да се случи. Грижете се за нея, докато се върнем.

— Колко време ще отсъствате?

— Надявам се, че няма да е за дълго. Нека нещата поутихнат и ще сме се върнали, преди да се усетите.

— Ами училището?

— Нищо няма да им обяснявам. Ще кажа само, че си вземам два месеца отпуск.

— Но те сигурно ще се досетят?

— Директорът е добър човек. Не ме накара да напусна. Въпреки това — позасмя се чичо — мисля, че ще изпита облекчение, ако замина.

* * *

Знаех за фамилната къща в Раджшахи. Чичо бе сдържан по отношение на миналото, но не и леля. Тя бе източник на ожесточени кавги между тях особено когато парите привършеха. Чичо бе вторият от четиримата синове на държавен чиновник в Раджшахи и баща му бе оставил земя и голяма семейна къща. Предполагаше се наследството да бъде поделено поравно между братята, но чичо Сюлейман, който не живееше в Раджшахи — нито пък в заобикалящия ни материален свят, — бе измамен за дела си. Такъв теоретично съществуваше, но вече не можеше да предявява претенции към него. Когато приближеше краят на месеца и леля останеше почти без пари за домакинството, тя приемаше загубата много по-остро, отколкото в началото на месеца. В такива моменти ми казваше: „Ако си получим една осмата част и успеем да продадем оризовите ниви, ще имаме достатъчно пари, та да не се безпокоим. Тогава всеки ден ще ви готвя месо с ориз и бадемов пудинг, ще си купим вентилатори за тавана на всяка стая и няма да се потим през лятото. Но нима той би си помръднал и пръста? Хора като него никога не трябва да се женят, а да си седят под някое дърво и да медитират като Буда“.

Чичо енергично я сгълчаваше:

— Празни мечти, поредните празни мечти. Кога най-после ще престанете?

Но именно този слаб полъх на надежда за възможна печалба от онази земя ги крепеше и двамата, докато тършуваха из шкафовете да намерят някоя пара през последната седмица на всеки месец.

И сега изведнъж бяха принудени да се отправят към Раджшахи, за да си поискат частта от къщата и земята, която отдавна бяха загубили.

* * *

Най-сложният проблем във връзка със заминаването им се оказа не работата, не къщата, нито приятелите или роднините, а папагалът, който трябваше да оставят на моите грижи. Не обичам птици наоколо.

Те са част от друга, различна от нашата среда и трябва да си останат там. Към птицата в клетката изпитвах точно такава привързаност, каквато и към гушера, пропълзъл покрай настолната лампа. Надявах се, че и двамата ще стоят по-далеч от мен.

Папагалът на чичо Сюлейман беше женски и се казваше Нури. Приличаше на всички останали папагали — яркозелен, с моравочервена ивичка около гушката и сякаш можеше да опише пълен кръг с главата си, докато наблюдаваше хората от клетката. Всяка нощ чичо Сюлейман покриваше клетката с кърпа, като през цялото време говореше на птицата с ласкавия тон, запазен единствено за нея. През деня чичо и леля се редуваха да изкушават птицата с къдриви зелени чушки и зърно. Клетката бе просторна, с люлка. Държаха я на горния етаж, на голямата веранда с изглед към дърветата, та да може Нури, мислех си аз, да съзерцава свободния полет на другарите си.

Не съм справедлив, защото птицата си летеше свободно из къщата през по-голямата част от деня. Веднага щом чичо Сюлейман завършеше утринните молитви, отиваше до клетката, вдигаше кърпата с размах, отправяше към птицата поредица кудкудякащи звуци, на които тя отвърщаше с тракания на клюна, и я даряваше с някоя и друга нежна дума. Чичо я бе научил да казва името му и още половин дузина други думи — репертоар, в който бе безумно влюбен. Като родителите на малки деца той увещаваше птицата да каже нещо пред гостите му.

Чуруликайки си полугласно един на друг, те се наслаждаваха на общуването си всяка сутрин, след което Нури се настаняваше върху някоя врата или, когато беше възможно, върху рамото на чичо Сюлейман, докато той си вършеше работата. Понякога кацаше и върху мен, ноктите ѝ пробиваха тънката ми риза, перата гъделичкаха ушите ми. Бях сигурен, че знае, дето не я искам близо до себе си.

— Няма ли да вземете Нури със себе си? — попитах леля, защото се безпокоях да не ми я оставят да се грижа за нея.

Бях я последвал в кухнята, където тя се разположи на пода, облегната на вратата, и се зае да чисти ориз. Взираше се в оризовите зърна, побутваше малки купчинки с показалец, така че върху голямата чиния се образуваха две хълмчета, разделени от златист пиринчен хребет. Не вдигна поглед. Гласът ѝ трепереше, както често се случваше напоследък.

— Дори не знаем къде ще отседнем, как да понесем и птица със себе си?

— Но нали имате къща, ще живеете в нея, пък и става дума само за месец-два.

— Никога не съм виждала тази къща. В нея вече живеят толкова много роднини. Ще бъда щастлива, ако ни отделят някой ъгъл да спим.

Бях сигурен, че преувеличава, защото ѝ беше мъчно, че напуска Калкута толкова внезапно. Погледнах с опасение към Нури, която, кацнала върху кухненската врата, си бърбореше нещо на своя език, без да подозира каква съдба я очаква.

* * *

Два дни по-късно заминаха. Леля бе приготвила хрупкави питки за из път и бе опаковала още суха храна: бисквити и сушено месо. Багажът им се състоеше единствено от куфар с дрехи и завивка, навита на руло. Вечерта, преди да заминат, чичо ме разведе из къщата, показва ми електромера, обясни ми за сметките, които трябваше да се плащат всеки месец. Дори ми показва къде държи документите за имуществения данък и ми даде заверен с по-късна дата чек за дължимо след четири месеца плащане.

— Но дотогава вие ще сте се върнали — настоявах аз.

— Разбира се, че ще се върнем — отвърна чичо меко, сякаш бях нуждаещо се от утеха дете. — Просто в случай че нещо ни забави...

Леля бе купила едноседмичен запас от свежи зелени чушки и половин килограм от любимото зърно на птицата.

— Нали знаете какъв звук издава Нури, когато иска чушка? И не забравяйте, че в купичката ѝ винаги трябва да има вода.

— Знам, че е досадно — продължи чичо, — но клетката ѝ често трябва да се почиства.

— Не е кой знае какво — промърморих аз и усетих, че воденичен камък притиска сърцето ми.

— Говорете ѝ всяка сутрин, преди да тръгнете на работа. Сама в къщата, ще се чувства изоставена. Не е свикнала.

— Вие скоро ще се върнете — повторих аз.

— Разбира се — съгласи се чичо. — Защо ми е да стоя далеч от дома си?

Нури явно бе усетила, че нещо предстои, защото взе да пляска с крила и да издава хрипливи звуци. Преди да тръгнат, покрих клетката с кърпата.

Не искаха да ги изпратят на гарата.

— Не искам Нури да бъде сама, когато тръгнем — помоли леля. — Сами ще се оправим, имаме съвсем малко багаж.

Наблюдавах ги как се търтят към края на пряката, приведени под тежестта на вързопите и куфара. Очите ми се наляха със сълзи и аз рязко ги избърсах, нетърпеливо и едновременно с това смутен от собственото си униение. Скриха се от погледа ми, без да се обърнат. Затворих портата и се върнах да сваля кърпата от клетката на Нури.

— Сега сме само двамата — прошепнах ѝ аз, сякаш търсех утеха. Птицата застана в ъгъла и отказа да пристъпи навън.

* * *

На следващата сутрин нямаше и следа от сълзливото ми настроение. Странно успокояващо е как сънят изгражда разстояния между събитията. Огледах царството си. Тишината бе заменила обичайните сутрешни звуци: гаргарата и прочистването на гърлото на чичо, докато си миеше зъбите, поредицата кихавици на леля рано всеки ден. За пръв път в живота си нямаше никой, комуто да съм задължен да отстъпя стола си. Можех да поставя краката си на масата. Можех да бъда такъв, какъвто поискам, разполагах с цяла къща само за себе си в град, където практически никой не ме познаваше. Изпълни ме внезапно чувство на приповдигнатост от предоставения ми простор. Рязко хвърлих кърпата на папагала и отворих вратичката на клетката.

— Аз съм свободен! — обявих на Нури. — Ти също!

Нури отказа да напусне клетката.

Пет пари не давах. Нахвърлях вътре няколко чушки и малко зърно. Когато пъхнах ръка да взема купичката ѝ с вода, тя размаха крила и ме клъвна до кръв.

— Съветвам те да внимаваш — изръмжах ѝ аз. — Сега сме само двамата.

Срамувам се да призная, че почти не мислех за чичо и леля, тръгнаха да прекосят страната към Раджшахи, с изтръпнали от твърдите седалки гърбове в претъпкания влак, сломени и разтревожени, незнаещи какво ги очаква, когато пристигнат.

* * *

Дълго време живях в дома на чичо Сюлейман, без да правя съществена промяна в ежедневието си. Не си позволявах волности. Например не се преместих от малката си стаичка в по-голяма. Хранех папагала всеки ден, както бях виждал да прави чичо Сюлейман, но тя често оставяше зърното недокоснато и не искаше да излиза от клетката. Не бях допускал, че птиците могат да тъгуват, но тази определено можеше. Един-два пъти ме клъвна жестоко по китката, докато ѝ слагах или вземах храната и водата.

— Ей, мършо! — съсках ѝ тогава аз. — Само излез и ще ти извия скапания зелен врат!

Заклучвах клетката ѝ, отивах на работа в кожарската работилница, връщах се късно вечер и събличах подгизналата си от пот риза, докато вземах стъпалата по две наведнъж. Откривах я клекнала в ъгъла на клетката, както я бях оставил, сякаш изобщо не беше помръдвала през деветте часа, докато ме нямаше. Ако се пресегнех да проверя купичката ѝ за вода, отново се опитваше да ме клъвне, а аз ѝ крещях:

— Мръсница! Ако бях сигурен, че няма да се върнат, щях да те сготвя на яхния!

Ала година по-късно чичо и леля не бяха се завърнали. Не се завърнаха да видят страната, разкъсана на две през 1947 година, или да видят как британците се изтеглят, не се завърнаха да чуят речите и да видят новите знамена. Бяха далеч през най-тежките изблици на насилие и естествено, тъй като бяха мюсюлмани, не очаквах да ги видя сред бежанците, които прииждаха в Калкута. Трябва да бяха открили нещо за себе си в Източен Пакистан — поне аз така си го обяснявах, сигурно бяха пуснали корени и някой ден щяха да ми пишат и да си

поискат Нури. Отпъждах надалеч мисълта, че изобщо може да не са се добрали до Раджшахи, че може да са били убити по пътя.

В продължение на месеци след заминаването на чичо и леля всяка вечер заключвах вратите и прозорците от страх, че къщата може да бъде нападната, защото принадлежи на мюсюлмани. Тъкмо когато бях започнал да си мисля, че съм в безопасност, една вечер се довлече тъпла и закрепця Сюлейман хан да излезе навън, иначе... Чух крясъците им, измъкнах се през задната врата и се скрих зад нисък воден резервоар. Главата ми беше празна, защото бях убеден, че след броени минути ще бъда мъртъв. Чух приближаващи се стъпки, глас, който вика: „Май моллата се е скрил тук“. Чух крака да тъпчат тревата до мен. Когато мъжът светна с фенерчето си в лицето ми, възкликна: „Вие? Вие тук?“. За мой късмет живееше в квартала и често си бях бърлил с него в местния магазин, докато пазарувах яйца и цигари.

Изпълзях иззад резервоара. Бях онемял. С измъчен шепот успях да обясня, че Сюлейман хан е избягал и ми е оставил къщата. „Оставил ви е къщата? Късметлия сте, младежо!“, възкликна той. Успях да изтръгна усмивка и къщата получи отсрочка.

Но не и аз. Кожарската работилница, където работех, принадлежеше на мюсюлманин. Реши да я затвори и да замине.

Имах малко приятели. Повечето момчета от колежа се бяха пръснали и не поддържахме връзка. Единственият човек, който сякаш изпитваше някакво съчувствие към мен беше главният чиновник на кожарската работилница, който ме заведе на обяд на една улична сергия в деня, когато трябваше да се разделим. Седнахме с лице един към друг, протегнали крака през дървената пейка с димящи алуминиеви чинии с ориз и риба с къри пред нас. Господин Бара си изми ръцете с водата от чашата, затвори очи и замърмори молитва. После зарови пръсти в ориза.

— Вижте сега — започна господин Бара — какво е моето положение. Имам жена и три дъщери. За вас не е и наполовина толкова зле. Само трябва да се поогледате. Завиждам ви, приятелю.

— Завиждате ми? Аз съм едно окаяно копеле. В мига, в който ми се стори, че нещата са се уталожили се озовавам обратно на улицата.

— На улицата ли? — възкликна господин Бара. — Имате покрив над главата си, дар от небесата. Колко още късмет ви е нужен?

— Къщата не е моя — отвърнах аз. — Всеки момент ще се върнат. А парите, които ми бяха оставили свършиха. Трябва да намеря пари за сметките и данъците.

— Драги момко — започна господин Бара, съсредоточен в чистенето на рибата си, — никой от онези, които заминаха, няма да се завърне. Да сте срещали някой, който го е направил? Собствениците на вашата къща сигурно вече са превзели къщата на някой индус в Пакистан, а за вас остава тяхната. Това е вражеска собственост, синко, вражеска собственост! Вие сте късметлията, озовал се на точното място в точния момент.

Пъхна топче ориз и риба в устата си и задъвка съсредоточено, зареял поглед над главата ми. Когато най-последно преглътна, той се изсмя кратко и каза, сякаш на себе си:

— Такъв късмет и такава наивност.

Устата му се изкриви и той отново се зае с рибата. Капчица сос полепна по мустаците му.

Разбихах, че господин Бара не го приема за възможност, но въпреки онова, което бях обяснил на тълпата, в действителност никога не бях приемал къщата на чичо Сюлейман за собственост, с която можех напълно да разполагам. Думите му блъснаха и разтвориха вече откряната вратичка в съзнанието ми.

— Сигурно бих могъл да сторя нещо с къщата. Иначе как ще платя сметките?

— Вижте какво, синко — господин Бара взе да ме нарича „синко“ все по-често. — Има десетки хора, преминали границата, не десетки, стотици, хиляди, милиони! — размаха ръце към претъпканите улици наоколо. — Всички те се нуждаят от подслон! Дайте стаите под наем! Никога повече няма да ви се налага да работите. А ако все пак пожелаете работа, ще ви запозная с един мой роднина, който ми е казал, че търси млад човек като вас.

Господин Бара настоя да дойде у дома още същия следобед, за да може да ми даде по-добър съвет, както се изрази самият той. Хвърли преценяващ поглед към градината, докато отворях портата, и веднага щом влязохме, се стрелна към ъгъла, повдигна дхотите си и се покатери по манговото дърво.

— Не можете да си представите откога душата ми копнее за това — промълви той унесено и ме погледна измежду китка листа на един

висок клон. — Селото, нашите дървета, плодовете, които берях като момче. Къде да откриеш нещо подобно в мизерните предградия на Калкута? Вече съм решил, моето момче, ще се върна на село и ще обработвам земята, която имам там.

— Бихте ли слезли? Не знам колко са здрави клоните, дървото е младо.

— О, разбирам аз от дървета — каза той и тръгна надолу с ловкост, която не бих заподозрял у човек на неговата възраст. Последва ме до входната врата, като си мърмореше: — Два етажа, аха, и трябва да е върху, колко, да речем, двеста квадрата?

Докато пъхах ключа в ключалката, той бръкна в мръсната платнена торба, която висеше от рамото му, и извади малко стъклено шишенце с мътна вода.

— Къщата е на мюсюлмани, хм, човек никога не знае...

Отвори шишенцето, пръсна няколко капки на прага и сякаш без да иска върху мен като мънкаше неразбираема мантра. Щом извърши ритуала по пречистването, влезе вътре, огледа стаите, мърмореше одобрително с една-единствена забележка:

— Трябва да се отървете от папагала. Вижте само как е изцапал навсякъде.

Прекарах следващите няколко дни в размисъл над съвета на господин Бара. С часове стоях, надвесен над моста „Калигат“, втренчен в тъмните води отдолу. При отлив почти не оставаше вода и по бреговете личаха с години натрупвани мръсни наноси. Но когато имаше прилив, реката набъбваше и придобиваше мек кафяв оттенък. По средата на десния бряг бе кацнала колиба от кал, а кокосови дървета надничаха във водата. Това беше свят, далеч от дрънчащите трамваи на града, от блъскащите се тълпи, от вонята на гнило, от улиците, пренаселени от изнурени просяци, всички от които твърдяха, че не са яли с дни. Опрян на парапета, обмислях немислимото — да предам доверието на чичо Сюлейман. Можех да продам къщата, да я дам под наем, да я разделя на отделни квартири. Можех да живея живота на хазяин, да работя за собствено удоволствие. Можех да пиша книги, да съчинявам музика, да пътувам. Можех да стана истински джентълмен.

На следващата сутрин, когато магнах кърпата от клетката на Нури, птицата проговори. Нещо — би било прекалено самонадеяно да

приема, че се дължеше на някаква промяна от моя страна, — но все пак нещо отново я бе подтикнало да заговори и тя повтаряше ругатните, с които я бях обсипвал през всичките тези седмици. „Мръсник, грачеше тя, сестроебец, мръсник, сестроебец“. Изречени с носовия, монотонен папагалски грак, думите звучаха гротескно, макар да бяха част от привичната ми ежедневна реч. В един далечен ъгъл на съзнанието ми прозвуча сигнал за тревога, който не исках да чуя. Спомних си стара, полуобезумяла жена в малка стаичка в Сонгар, Кананбала, чиито мръсни думи обичах да повтарям за забавление. Не исках да ми се напомня за този свят.

Започнах да внимавам, когато говорех на Нури след този случай, но тя вече бе усъвършенствала обидните изрази и за мое неудоволствие си служеше изключително с тях.

[1] Квартал в центъра на Калкута. — Бел.ред. ↑

[2] Четвъртият император от династията на Великите моголи, наследил през 1605 г. властта от баща си Акбар Велики. — Бел.ред. ↑

[3] Тансен, легендарен певец в двора на император Акбар. — Бел.ред. ↑

[4] Известен също като Клайв Индийски, ключова фигура в създаването на Британска Индия. — Бел.ред. ↑

[5] Мюсюлмански лечител. — Бел.ред. ↑

[6] Марка млечни продукти, която стартира в Индия през 1915 г. — Бел.ред. ↑

ДВЕ

Когато мисля за човека, който стана следващият ми работодател, ръцете му са първото нещо, което изплува в паметта ми. Бледи, с дълги пръсти, леко треперещи. На всеки пръст има поне един пръстен, а на всеки пръстен има различен, с мощно магическо действие камък — разпознавам топаз, тигрово око, рубин, дори диамант. Общо дванайсет. След година работа при него, когато вече можех да влизам в кабинета му без предварително разрешение, веднъж го заварих пред полираното бюро да върти единия пръстен около пръста си. Вдигна поглед, когато влязох, и каза:

— Знаете ли какво представляват тези пръстени? Те са моята съдба.

Сви пръсти в юмрук и го притисна до гърдите си.

— С тези пръстени държа съдбата в своите ръце.

Дължах тази работа единствено на господин Бара след дълги месеци, прекарани в търсене, когато градът ми се струваше препълнен от завършили колежа момчета като самия мен, всички те безработни. Тогава се изкушавах, прелъстен от мисълта за лек живот, да стана наемодател на къщата на чичо Сюлейман. Работата при господин Аангти дойде тъкмо навреме да ме избави от собственическите фантазии. Сега се притеснявах за мястото си и казах в желанието си да му угодя:

— Пръстените са вашата съдба, а вие сте нашата, господине.

Насахме го наричахме чичко Аангти и се шегувахме, че десет пръста са му абсолютно недостатъчни. В малката кантора винаги бързо се разчуваше, когато господин Аангти излизаше следобед по някакъв тайнствен повод. Никой не подозираше жена, освен ако не беше астроложка. Никога не разкриваше кой астролог е открил току-що, но ние винаги научавахме. Един от тях се намираше в Бхованипур, недалеч от жилището ми, и аз реших да го посетя, след като установих, че е последната находка на господин Аангти. Никога не съм вярвал в предсказания за бъдещето, но страстта на господин Аангти се превърна за мен в обект на любопитство.

Астрологът седеше пред празно бюро в малка стаичка. Беше стар, с очила с дебели стъкла, които проблясваха на светлината. Не виждах очите му зад лещите. Очилата закриваха по-голямата част от дребното му, подпухнало лице. Не се усмихна за поздрав. Едва ме погледна, когато попита:

— Натална карта?

Притесних се, защото в другата стая, от която ни делеше завесата на отворената врата, някой подслушваше. Въпреки скептицизма започна да ми се струва, че астрологът знае всичко за мен, и беше важно никой друг да не го научи.

— Нямам натална карта — измънках аз.

Пресегна се към чекмеджето с въздишка и извади писалка и хартия.

— Час на раждане? — попита ме той като държавен чиновник.

Отвърнах му, че не го знам.

— Дата на раждане? — продължи той със същия изпълнен с отегчение тон.

— Не съм сигурен.

— Не е сигурен — човекът въздъхна шумно и изненадано, после се разсмя и взе чаша вода от перваза на прозореца до него. — Господине, аз съм астролог, а не магьосник. Трябват ми някои данни.

Отпи от водата, сякаш вече бе приключил с мен. Почти очаквах да надникне над рамото ми и да извика: „Следващият!“, макар никой друг да не чакаше.

— Мислех, че може да ми гледате на ръка — вече не исках да си тръгна, без да съм узнал нищо. — Или ще погадаете по лицето ми. Чувал съм, че някои хора умеят да гадаят по лицето.

Защо дойдох тук? Вече не бях сигурен. Вече съвсем бях забравил любопитството си към господин Аангти. Навярно като всички, които посещават такива люде, единственото, което търсех, бе внимание. Испитах разочарование, сякаш ми бяха отказали безценен дар.

Блестящите стъкла се вдигнаха към мен. Известно време ме наблюдава мълчаливо. Извърнах поглед от неизречената подигравка.

Протегна ръка. И аз протегнах своята с думите:

— Не знам коя — лявата или дясната?

Дълго се взира в дланта ми и аз се присъединих към него, сякаш никога преди не бях я виждал. Беше груба, набръчкана, осеяна с

кръстчета, резки линии я разделяха на две. Бях виждал длани, по които почти нямаше линии. Моятта не беше от тях, беше много далеч от тях. Зачаках присъдата си.

— Същински атлас — каза той, пръстите му проследиха по дългите линии на дланта ми. — Какви реки от желание, какви планини от амбиции!

— Исках да... Тоест, надявах се, че...

— Искам, искам, надявам се, надявам се — подигравателно повтори астрологът. — Точно това говори и дланта ви, господине, дланта ви е не друго, а атлас на невъзможните копнежи — бодна с пръст линията на живота ми. — Нищо друго освен копнеж.

Известно време мълча. Ръката ми изтръпна от това, че я държах протегната през бюрото. Богато украсеният дървен часовник на стената отброи часа. Твърдият ми стол нямаше облегалки за ръцете. Наведената му глава, матовите очила не издаваха нищо. Започнах да се чудя дали не е заспал. Или пък умрял. Прокашлях се, сякаш бях жаден, и отместих стола си така, че да изскърца по пода. Астрологът подскочи и възкликна:

— Влакът във вторник! Влакът във вторник!

После леко се отърси, сякаш продължаваше някакъв разговор, и добави:

— Животът се изгражда от тухли и камък, тухла по тухла.

— Аз съм помощник на строител — уведомих го аз. — Работя вече почти година. Наскоро началникът ми започна да ме изпраща да преговарям с клиенти.

Гордеех се с това. Едва преди няколко дни господин Аангти ме беше изпратил да разговарям с перспективни купувачи.

— Хм — промърмори нещо неясно и каза. — Дошъл сте да говорите за себе си или да слушате?

Замълчах, засрамен.

— Какво искате да узнаете, а? Добре, ще ви кажа. Миналото ви е обвито в мъгла, но бъдещето е ясно. Миналото говори за бездомничество, бъдещето показва домове, това се вижда най-ясно. Да, ще се ожените. Да, ще напреднете в работата. Ще имате пари. Ще стигнете далеч. Няма да имате деца. Не, няма да пътувате много. Още нещо?

Изпитах смесица от раздразнение и разочарование. Сподавих желанието си да му отвърна грубо и го попитах смирено:

— Дали не бихте могли да ми кажете още за това, какъв ще бъде животът ми...

— Това е всичко. Ала почакайте.

Присви очи към дланта ми, извади лупа и изследва част от нея. Темето му беше точно под носа ми. Кичурчета побеляла медноръждива коса стърчаха по оплешивяващия череп като млади кълнове в кафява леха.

— Виждам ви застанал на някакви стълби, пред вас има вода, но ще нагазите ли? Ще заплувате ли? Или ще си останете на брега?

Пусна дланта ми, блъсна стола си назад и съобщи:

— Късно е, няма друго.

Преди да успее да го попитам какво има предвид, той изчезна зад избелелите завеси, увиснали над вътрешната врата. Вестникът върху бюрото внезапно трепна от полъха на вентилатора и страниците се разлетяха из стаята, преди да успее да се втурна и да се опитам да ги хвана.

* * *

И действително, господин Аангти все повече ме отличаваше. През първата година в кантората едва ли бях нещо повече от момчето, което разнося чай, завеждах входящата и изходящата поща, клетвени декларации и юридически пълномощни в дебела червена регистрационна книга. Обичах да гледам как господин Аангти влиза в кантората, вгълбен в себе си, преднамерено оставяше без внимание раболепната суетня, организирана в негова чест от главния чиновник, инспектора и дошлите в кантората строителни предприемачи. Понякога, както забелязах по-късно, нарочно изпускаше в краката си някакъв предмет, така че онзи, който се намира най-близо до него, да се наведе да го вдигне. Толкова огромно бе желанието ни да му угодим, че всички вкупом се втурвахме, блъскайки се един друг, да му подадем непослушната писалка или кламер. По време на едно от тези боричкания забелязах, че макар ръцете му да бяха бели, с дълги нокти, а този на малкия пръст — дори лакиран в червено, стъпалата му бяха

напукани и мръсни. Както и да е, на следващия празник на богинята Дурга отидох в дома му да докосна нозете му и да получа благословията му.

Погледна ме, докато ставах от земята и каза на мъжа, седнал до него:

— Това е момчето, за което ви говорих.

Докоснах нозете и на този господин, сърцето ми биеше лудо. Господин Аангти бе говорил с някого за мен!

— Е, готов ли сте за малка промяна? — попита господин Аангти. — Можете ли да оставите за малко регистъра и утре да ме придружите до един обект?

Изправих се, изпълнен с благодарност и неверие. На следващия ден трябваше да се срещнем на един обект в Балигундж, твърде проспериращ квартал, та да бъде част от ежедневието ми. Отидох рано и зачаках господин Аангти. Сред просторна буренясала градина се издигаше полуразрушена къща. Работниците още не бяха дошли. Забелязах, че не са напреднали особено, бяха изкъртили само прозорците отпред и от това сградата изглеждаше така, сякаш ѝ бяха изболи очите. През зеещите отвори се виждаха потънали в мрак ъгли, прашни червени подове. Зад къщата имаше паянтова външна постройка, най-много две стаи, с ръждясала чешма наблизо, от която капеше вода.

Обиколих външната барака, като си мислех, че съм сам, но ме стресна появата на мъж, който целият се тресеше. Имаше мръсна бяла коса и жълти очи. Раменете му потъваха в парцалива риза без копчета. Голият врат откриваше щръкнали кости под потъмнялата като дърво плът, покрита със сиви къдрави косми. Зад него изникна слаба млада жена и се опита да го накара да влезе вътре. Беше млада, но лицето ѝ имаше уморено, състарено изражение. Отказа да я послуша. С писклив глас, като през цялото време ме гледаше втренчено, старецът повтаряше: „Остави ме на мира, няма да вляза. Няма да вляза“.

Извърнах се и излязох през портата, слисан. В следващия миг забравих стареца, защото господин Аангти току-що беше дошъл. Колосаните му дхоти и риза с басти изглеждаха ослепителни в ярката светлина на ранното утро. Вече беше горещо. По прозрачния плат под мишниците му се бяха оформили два полумесеца. Побързах да отворя чадър над главата му и да го скрия от слънцето. Чувствах се изнервен и

се въртях неловко около него. За пръв път бяхме сами на строителен обект, а господин Аангти можеше да бъде избухлив. Не исках да стъпя накриво. Надзирателят на обекта се присъедини към нас. Беше висок мъж с ястребово лице, отговаряше едносрично и не се суетеше около господин Аангти като останалите. Слушаше отпращените към него инструкции, без да показва и следа от безпокойство, че може да пропусне нещо.

— Манговите дървета ще трябва да заминат, ще се отвори място за водния резервоар — обясняваше господин Аангти, докато вървахме към малката горичка в дъното на имота. — Уведомете ме какво ще вземем за дървения материал и не го продавайте на човека, който сваля прозорците, той не плаща добре.

Господин Аангти крачеше бързо и преценяваше каква работа трябва да се свърши.

— Изравнете тази пръст — казваше той, сочейки нанякъде. — Тухлите струпайте ей там — насочи пръст в друга посока. — Наредете прозорците един върху друг, но първо ги пребройте! А какво става със скарите на стълбищата? Трябва да им вземем по-добра цена от предишния път. На най-горната площадка имаше резбован парапет, искам да го монтират в дома ми. Нали ще се погрижите?

Записах всичко на малко листче, макар да не бях сигурен кои инструкции се отнасят за мен и кои — за надзирателя.

Завихме зад ъгъла и се озовахме до външната постройка, вече със затворена врата. Чешмата отвън продължаваше да капе.

— Още ли е тук? — попита господин Аангти сприхаво. — Ще имате грижата, нали?

Попи тила си с овлажняла мръсна носна кърпа, докато аз се опитвах да балансирам чадъра над движещата се глава. Когато излизахме от обекта, отпрати първите си думи към мен:

— Разбирате ли какво правим? Ще се справите ли?

Следващия път, когато отидох на обекта, парцелът около къщата изглеждаше чист и просторен. На мястото на тъмните дървета и запуснатата градина внезапно се бе появила светлина. Дърветата ги нямаше, външната постройка — също. Само чешмата продължаваше да капе и да мокри пръстта.

* * *

Методът на господин Аангти се състоеше в изкупуването на стари къщи. Някои от тях бяха изоставени в бързината от онези, които заминаха заради Разделението, други принадлежаха на голям брой враждуващи роднини, трети бяха населени от наематели, които вече не бяха нужни на хазяина. В резултат на това ги придобиваше евтино. Знаеше как да се отърве от съкрушени роднини и отказващи да се изнесат наематели. После, ако кварталът беше добър, строеше луксозна къща и я продаваше с печалба на някой богаташ. Понякога я оставяше празна с години и казваше: „Златна мина, ще видите, един ден ще бъде истинска златна мина“. Пъхаше малкия си пръст в ухото и примижал с едното око, ровеше вътре, докато по нокътя не се появеше разтекла се ушна кал. Докато я оглеждаше, повтаряше: „Ще видите, моето момче“.

Работното ни място в една сграда в Боубазар се състоеше от две стаи, едната от които заемаше господин Аангти, а другата — всички останали, и в която чайникът на печката кипеше през целия ден. Отвън имаше уличен пазар, където слюзести обелки от зеленчуци гниеа под краката ни, а продавачите се надвикваха до късна вечер. Самата сграда беше паянтова, а стаите — малки, боядисани в морав цвят, превърнал се в сив от мръсотия — лоша реклама за един строител. Пред самия „кабинет“ на господин Аангти имаше тясно пространство, нещо като мрачно коридорче. Точно там гордо се разполагах аз пред маса с мастилница, с регистрационна книга, линия и чертежи на къщи, натрупани отстрани, а светлината от крушката, висяща от евтиния плосък тенекиен абажур над главата ми, ме обгръщаше в жълт ореол.

Освен мен в кантората се помещаваха момчето прислужник, различни изпълнители, водопроводчици, електротехници и общи работници, които влизаха и излизаха, и още двама мъже, наети от господин Аангти и които бяха, според мен, изпаднали главорези от дребен мащаб. Използваше ги, когато се налагаше да се разправя с кварталните бабайти и други подобни случаи. Единият — Бхим, беше отпуснат, навъсен човек, който обичаше да ругае и да предизвиква побоища, а другият — Харолд, беше висок, с едро туловище и смесена кръв. Лицето му беше изпито и украсено с извънредно голям,

набразден от едра шарка, нос на алкохолик. Преди е играл ръгби и е бил боксьор, и сякаш самото му тяло навеждаше на мисълта за мелета и ъперкъти. По нрав обаче бе меланхоличен и когато нямаше работа, рецитираше Господнята молитва или стихотворение, което беше научил в училище, и което гласеше: „Вдигни ти поглед към звездите, вдигни, вдигни ти поглед към звездите...“, и така всеки ден от сутрин до вечер дори когато облаци покриваха небето или денят беше сумрачен.

Не разбирах каква полза имаше от тях господин Аангти, докато един ден в капана на кантората се хвана малка мишка и видях Харолд да я изважда. Вдигна мишката в шепата си, взря се в изплашената муцунка и занарежда тъжно и почти нежно: „Мън'чко, лъскавко, мек'чко, плашливко животинче, о, колко си уплашено, мишленце!“. Докато нареждаше, стисна вратлето на мишката и не го пусна, докато очите на животното не изхвъркнаха.

Бях си мислил, че съм сантиментален. Спомням си, че с дни печално размишлявах върху нещата от живота, дори тайно си поплаквах, макар че на момчетата не им се полага да го правят. Когато квартирантите трябваше да бъдат извадени било деликатно, било насила, когато трябваше да намажем нечия длан, когато виждах опустошените лица на хората, докато гледаха как събарят домовете им, си казвах, че това е реалността, това е светът на възрастните. Когато прибъгваха до услугите на Харолд и Бхим, винаги извързвах поглед и мислено се оттеглях в убежището, озарено от лицето на Буда сред възлите на дървото при руините в Сонгар, все още моята тайна градина, макар да бях зачеркнал всичко, свързано с този град. Знаех, че не вършим нищо незаконно; наемателите, които прогонвахме, нямаха законно право да живеят там; едната от сестрите, които бе дошла с насълзени очи да се сбогува с бащиния дом не беше наследила нищо. Господин Аангти обичаше да казва, че в света на финансите няма място за състрадание. Все някой трябва да губи, иначе как друг би спечелил? Така се въртят парите. Ако забележеше, че се колебае, казваше: „Чие е законното право? Всичко, което искам от вас, е напълно законно“. Понякога размишлявах над горчивата поетична справедливост на дейността ми: да гоня хора от домовете им, когато самият аз бях прогонен.

Бързо усвоих работата. Имаше неща, които ми харесваха: да гледам как сградата се издига от чертежите на листа; да намирам гъвкави окончателни решения на проблемите по обектите; да печеля уважението на работниците, докато минавам покрай построена от мен сграда със светнали прозорци, украсени с пердета в жълто и червено. Открих у себе си неочакваната способност да бъда прагматичен, въпреки че понякога се чувствах неловко. Затова и господин Аангти започна да разчита на мен все повече и повече. Гледах на него като на свой благодетел, който ме учи на занаят. Към мен се отнасяше различно в сравнение с другите хора. Сега вече момчето трябваше да ми носи чая; не седях на пейката пред кухнята с черноработниците, с Харолд и Бхим, да чакам реда си. Хората започнаха да се боят от мен и да уважават близостта ми с големия началник. След живот, в който през цялото време трябваше да се съобразявам с другите, сега те трябваше да се съобразяват с мен. В лицата им виждах предишния си образ.

Прибирах се у дома единствено заради Нури. По пътя всеки ден ѝ купувах пресни чушлета и ѝ ги подавах едно по едно, разказвах ѝ как са минали денят и работата. „Господин Аангти ме изпрати да огледам един обект и открих, че местните бандити са го наобиколили“, съобщавах ѝ аз. „Сестроебец — отвръщаше ми Нури, — копеле.“ Острите нокти, които пробиваха ризата на рамото ми, започваха да ми се струват родни и приятни. „Мога да извикам Харолд и Бхим, а добре ти е известно колко страшни могат да са двамата заедно, и пръста си не трябва да помръднат, за да получат своето — споделях с нея, докато ѝ подавах чушлета. — Как мислиш, какво би казал чичо Сюлейман за работата ми, а?“

Питах се какво щеше да е мнението му за мен сега, неговото — на човека, който не успя да си получи дела от собствеността. Бих могъл да му помогна с този проблем. Ами господин Нирмал? Не исках да се сецам за него — за господин Нирмал, който не би оставил руините да рухнат, без преди това да ги е почистил внимателно с фина четка и клечка за зъби. Какво би казал господин Нирмал за моя занаят? Той, който искаше да се заровя в книгите и след двайсет години да се появя в света като учен с прашасала библиотека и оредяла коса?

„Гадове — крякаше Нури. Прекъсваше мислите ми и издърпваше чушлето с човката си. — Мръсници.“

— Няма да е задълго, Нури — казвах ѝ аз в дни, когато беше по-тежко от обикновено. — Ще събера пари и ще си потърся друга работа. Това не е за мен.

Тя тихичко кудкудякаше в унисон с интонацията ми и рошеше косата ми с клюна си.

Обидните думи на Нури започнаха да ми звучат като милувки. В моя свят без приятели тя беше единственото същество, с което разговарях и ругатните бяха за нас един вид начин на общуване. Веднъж, в една ленива вечер, когато изграчените вулгарности особено ме бяха развеселили, се запитах дали Кананбала не е починала и не се е преродила в папагал. Сбръчканата физиономия на Нури напомняше донякъде лицето на старицата. Какво ли би казала Бакул за моите чудати мисли?

Ала не можех да си позволя да мисля за Бакул. Никога не си го позволявах. Взех чушле и се върнах при Нури. Тя, а не Бакул беше постоянната ми компания. Единствено пред нея дръзвах да си призная, че успехът ми ме плаши, че мога да се превърна в човек, когото в предишни времена сам бих презирал.

* * *

Известно време след като бях утвърдил позициите си при господин Аангти и въртях доста от делата му, господин Бара, главният чиновник от бившата кожарска работилница, се отби в кантората да ме навести. Когато приключихме с размяната на коментари за невъзможната жега, той взе да рови в старата си платнена торба и най-после измъкна бял плик за писма, в единия ъгъл украсен в охра с куркума.

— Дъщеря ми се омъжва, Мукунда, не е шега работа. Товар ще ми се смъкне от плещите, когато мине — засмя се той, докато ми подаваше поканата. — Ще дойдете, нали, Мукунда? Сватбата е селска, ние сме си селяни, но за мен ще е голямо удоволствие, ако ни удостоите.

Пристигнах в селото им ден преди самата сватба. Едва бях оставил торбите си на земята и попитал господин Бара как е със здравето, когато влезе младо момиче с изящно подредена чиния с

храна, която постави на масата пред мен. В другата ѝ ръка имаше покрита пиринчена чаша с вода. Едва зърнах лицето ѝ, защото благопристойно бе покрила главата си с шал. Придружаваше я майка ѝ, която гръмко обяви на господин Бара:

— Дъщеря ви, о, богове, какъв инат е това момиче! Денят беше толкова напрегнат, но тя настоя сама да приготви всичко! Хич и не поиска да ме чуе, като предложих да изпратим за кисело мляко и онези хрупкави закуски шингара! Не, майко, възрази ми тя, приятелят на татко сигурно винаги се храни с купешка храна, щом живее сам, трябва да опита вкусни, домашно приготвени ястия!

Усмихнах се учтиво към забуленото лице на младото момиче.

— Идвай, Малини — нареди майка ѝ и тръгна да излиза. Олицетворение на покорството, момичето я последва, но точно на прага, като видя, че баща ѝ е с гръб, ми хвърли преднамерен, продължителен, почти дързък поглед, щом шалът ѝ се смъкна по раменете. Ако не знаех, че е немислимо, бих казал, че дори ми се изплези.

На следващата вечер след сватбата и голямото пиршество седях с господин Бара и роднините му, споделях следсватбената им еуфория и наргилето, което вървеше в кръг. Господин Бара се обади:

— За всичко на този свят има благоприятен момент, моето момче, всичко си идва на мястото. Да вземем вас, дошло ви е времето да се задомите, да изпълните задълженията си^[1], известно ли ви е?

— Да изпълня задълженията си — повторих аз, почти задрямал след обилната храна.

— Точно така, да изпълните задълженията си. На колко години сте? Двайсет и една?

— Двайсет и една! Това беше в някакъв друг живот. На двайсет и три съм, роден съм през 1927-а.

— Това само потвърждава думите ми — ликуваше господин Бара. — Трябва да станете глава на семейство. Време ви е да имате съпруга и деца. Да не би да чакате, докато ви изпаднат зъбите?

— Деца — повторих аз. — Дори не съм мислил. А и нямам родители, които да ми намерят жена.

— Признавам, че няма да е лесно да ви намерим съпруга — получили сте добро възпитание, но нищо не се знае за кастата ви — потвърди господин Бара. — Но аз не вярвам в тези работи — огледа

задрямалата си публика. — Според мен за мъжа се съди по действията му. А според вашите действия бих казал... — отново се огледа, — че сте подходящ за съпруг на една от собствените ми дъщери, да, на собствената ми дъщеря, макар да съм брамин до мозъка на костите!

* * *

Никога не бях осъзнавал, че ми е нужна съпруга, и въпреки това никога не бях се чувствал толкова доволен, колкото след женитбата си. Ожених се за средната дъщеря на господин Бара, момичето, което след сватбата ми призна, че действително ми се беше изплезило онази сутрин в селото. След като се роди синът ни, разбрах, че нищо повече не ми е нужно и не искам от този свят. Жена ми се смееше, докато се дивях на десетте малки пръстчета на крачетата му, на коприненонежното дупе.

— Ще отида при онзи мошеник астролога — казвах ѝ аз, — дето ми каза, че няма да имам деца, и ще му покажа сина си!

— Може пък всъщност да не е дете — отвърщаше жена ми с усмивка. — Държиш се с него като с малко божество.

Беше права. Бях омагьосан от него и от факта, че имам дете. Нарекохме го Гаутама, на Буда, когото помнех от голямото дърво в Сонгар. Но никога не го наричах така, а използвах понякога до нелепост множество ласкави и галювни думи. Вече беше навършил година, но в продължение на единайсет месеца бях празнувал рождените му дни всеки месец, точно както някога правеше госпожа Барнъм. На дванайсето число от месеца карах съпругата ми да готви празнично мляко с ориз и да пали лампа с благовонни масла пред сина ми, а аз купувах за вечеря нещо специално — пържена риба или кюфтенца за нас и парче торта за него.

— Празниците никога не са в повече — казвах на жена ми, когато се възпротивяваше на моята ексцентричност. — За нас тримата целият живот ще бъде празник.

От пода, където седях, вдигнах поглед към жена ми, полегнала на леглото, притиснала лице до ръба, дългата ѝ, свободно разпусната коса галеше коляното ми, закръгленото ѝ лице бе обсипано с трапчинки от смях. Синът ми лежеше до мен върху хладния под и се опитваше да

смуче палеца на крака си. Усуках кичур от косата ѝ около показалеца си. Бяхме женени вече две години, двама напълно непознати, свързани единствено чрез нейния баща. Бе възпитана в малко селце и не бе чела нищо друго освен народни приказки и разказчета за деца, докато сега аз бях гражданин, изчел с течение на годините цялата библиотека на чичо Сюлейман. В много отношения тя още си беше дете — спонтанна, игрива, толкова силно изпълнена с желанието да ми угоди, колкото бе трудно да се угоди на нея. В началото никак не ни беше лесно: напрегнато мълчание, цупене и недоразумения, последвани от дълги нощи на страстно сдобряване. Постепенно свикнахме един с друг, двамина другари в големия самотен град. Все още съществуваха много неща, които не можехме да споделим един с друг, но имаше и такива, които не бих споделил с никого освен с нея.

Пускам косата ѝ и я галя по бузата. Хваща пръста ми с дланта си, пъха го в устата си и го гали с език.

Кацнала на пода, Нури кудкудяка към нас като разтревожен мъдър стар отшелник. Единствената пукнатина в безметежното ни съжителство беше нейната неприязън към птицата и опасенията ѝ, че ще клъвне детето. Но бях сигурен, че това ще се промени.

Детинските ми мечтания за приключения и романтика сега ми се струваха толкова абсурдни, че изобщо не се връщах към тях. Тази стая, съпругата ми, детето, моята птица — бяха всичко, което бих могъл да си пожелаю. Огледах се и си помислих, че ако мога да уловя частица живот и да я затворя в стъклен буркан, та да ѝ се наслаждавам отново и отново, то това би бил точно този момент — бих го запечатал в стъклено кълбо като онези, чуждестранните, и бих го разтърсвал да му се порадвам или влизал в него, когато си поискам.

* * *

По онова време господин Аангти бе започнал да се оглежда за възможности в провинцията. Говореше за градовете близо до Калкута, които се променяха: някои се превръщаха в районни центрове; други, според слуховете, щяха да станат столици, защото новосъздадената независима Индия бе организирана в различни щати. Явно господин Аангти трупаше информация за различни такива места.

Един следобед ме извика в кабинета си.

— Утре си вземете нужния багаж, ще пътуваме. Една нощ, най-много две.

Бях пътувал с него и преди, но това пътуване помня най-ясно. Пътувахме с теснолинейка. Аз — в купе трета класа с багажа на господин Аангти, той — в първа класа. Не се възмущавах. Допадаше ми усамотението в трета класа, където селянки седяха на пода, оградени от кошници с продукти — празни или пълни, в зависимост кое време на деня е, обрулените им от вятъра лица съзерцават размития от движението външен свят с изнурен, отсъстващ поглед. Приятно ми беше да знам, че нямам какво да правя, освен да гледам зелените, изпъстрени с езерца и бананови дървета, околности, докато отпивам чай със землистия аромат на глината, от която е направена чашата.

Бях се отпуснал и освежил, когато дойде времето да слезем от влака на импровизиран перон от утъпкана пръст и заграден от околния свят с едно-единствено метално перило, върху което висеше табела с името на гарата на бенгали и на английски: МАНОХАРПУР. Повторих името наум няколко пъти, бях сигурен, че ми е познато отпреди. Манохарпур. Да не би чичо Сюлейман да го бе споменавал? Или може би... да не съм го чул от някого в колежа? Единственото, в което бях уверен, бе, че не го чувам за пръв път.

Не можахме да намерим двуколка или рикша — поне на гарата липсваха всякакви превозни средства. Тръгнахме пеша. Господин Аангти проклинаше липсата на транспорт, а аз си повтарях: „Манохарпур, Манохарпур“ с всяка крачка и се опитвах да се сетя. Трябваше да прекосим малкото градче, пазарчето, да излезем в околностите, да продължим по черен път покрай колиби от кал и оризови ниви, из които бели чапли се бяха отдали на размисъл сред папура, докато достигнем великолепна порта от ковано желязо, съвсем не на място в това обкръжение. Тръгнахме по дълга алея за автомобили, засенчена от мангови, кокосови, хлебни и баелови дървета. Кутиите и навитите на руло завивки, които носех, толкова ми бяха натежали в този момент, че раменете ми пареха. Щом стигнахме дълбоката веранда пред къщата, пузнах багажа с въздишка и избърсах струящата по лицето ми пот.

Господин Аангти се настани в едно от тръстиковите кресла и нареди:

— Идете, погрижете се, повикайте някого!

Тръгнах през градината към задната част на къщата и неочаквано се озовах пред река. Минаваше точно покрай къщата, широка, светлокафява лента. Слязох до брега, стъписан от близостта ѝ. Границата с водата бе едва на няколко стъпки от стъпалата, които водеха към задната веранда — по-просторна и великолепна от предната. Беше празна — без столове, без забравен от сутринта поднос с прибори за чай. Можеше да се очаква подобна веранда да е любимото местенце за разговори или пък за уединение, но явно бе запусната. На отсрещния бряг зърнах върховете на малки колиби и по някоя случайна тухлена постройка. Но те бяха много далеч. Забравих за какво бях тръгнал, когато ниска плоскодънна лодка премина покрай мен, избутвана с ловко размахван от лодкаря прът. Откъм реката подухна ветрец и охлади пламтящото ми от жегата лице. По незнайна причина мястото ме изпълваше с необяснима тъга и с предчувствието, че вече съм бил тук в някой предишен живот; усещане толкова мощно, че почти изпитах страх. Дали в последното ми прераждане не съм бил речна жаба или мишка в тази къща? Защо господин Аангти бе дошъл, запитах се с внезапен прилив на паника, от която ми се повдигна. Дали не възнамеряваше да я купи и да я събори?

Преди да си навлека гнева на господин Аангти с разсеяността си — крайно нетипична, следва да отбележим — и със забавянето си, някой се приближи към мен и каза:

— А, хората от Калкута, нали?

Мислех, че на връщане ще минем през къщата и ще излезем отпред, където чакаше господин Аангти, но човекът ме поведе по пътя, по който бях дошъл. Значи, реших аз, постройката още не е опразнена. Огледах гърба на човека, когото следвах. Силно побелялата коса бе подстригана в кръг, сякаш бръснарят бе нахлупил паница върху главата му и после бе размахал ножиците. Под кръга се виждаха наболи косми — обръснатата коса бързо израстваше. Не беше висок — върхът на главата му стигаше под раменете ми, но си придаваше онова високомерно, оживено изражение, с което ниските хора се опитват да компенсират ръста си. Често се оглеждаше назад да се увери дали не съм кривнал нанякъде като бездомно пале. В тези моменти получавах

възможност да огледам лицето му — сипаничаво и унило. От едното му око сълзеше гнойна течност. Реших да не го гледам, за да не вземе да се прехвърли върху мен.

Господин Аангти го посрещна с думите:

— Е, няма ли да ни поканите вътре след толкова дълъг път?

— Разбира се, разбира се — отвърна човекът, чието самодоволство бе преминало в раболепие. — Но вътре е толкова разнебитено, че изгарям от срам! Срамувам се, господине!

— Глупости — сряза го господин Аангти, докато измъкваше налятото си тяло от тръстиковото кресло. — Настоявам.

— Умолявам ви, тук е по-удобно да разговаряме!

— Старецът си е в спалнята, нали така? И е болен, нали така? Настоявам! Трябва да огледам!

Когато господин Аангти настояваше за нещо, рядко се намираще кой да му откаже. Знаех го от личен опит и бях готов да тръгна към затворената входна врата.

Стаята вътре действително бе в окаяно състояние. Дотогава бях видял много стари, зле поддържани къщи, но тази беше в най-жалко състояние. Завесите бяха изгнили и миришеха на мухъл; на места подът бе толкова износен, че се виждаше тухлената основа; мебелите, като повалени войници, бяха осакатени — някои без крака, други — без облегалки, трети — просто захвърлени настрана, сякаш нямаше нужда от толкова много дърво. Огромно огледало в рамка висеше накриво, потънало в толкова дебел слой прах, че бе невъзможно да зърнем и сянка от отражение. Проядени от молци покривала бяха нахвърляни върху някои мебели. Портрети, навярно предците на семейството, висяха в тежки рамки. И портретите, и рамките бяха посивели от плесен. Дори стълбището от едната страна на стаята, което водеше нагоре, изглеждаше така, че и мишка да пристъпи, ще го накара да въздъхне и да рухне сред облак прахоляк. Единственият сравнително запазен предмет висеше от тавана: полилей с гигантски размери, от който паяжините тегнеха в плътни гирлянди.

Господин Аангти кихна и изръмжа:

— Това ли е къщата, която желаете да ми продадете?

— Ш-ш-т, говорете по-тихо, господине — мъжът, който ни развеждаше наоколо, хвърли поглед през рамо към полуотворената

врата и се примили: — Вече ви казах, че е прашно, навън ще ни е по-удобно...

Оказа се, че къщата принадлежи на много възрастен тежко болен господин, явно без наследници. Човекът, с когото разговаряхме, бе местен и се бе превърнал в жизнена необходимост за чезнещия собственик, като през изминалата година и нещо бе съчетавал функциите на болногледач и управител. Сега, когато старецът се беше влошил, той искаше да продаде къщата, преди ненадейно да се е появил някой наследник. Носеха се слухове, че е възможно да има такъв кандидат.

— Естествено ще трябва да удостоверим това — отбеляза господин Аангти. — Моите адвокати ще прегледат документите.

— Господине, нищо не липсва — отвърна човекът и се опита да се изперчи: — И други са разглеждали документите за къщата.

— Я виж ти! Да не се опитвате да намекнете, че има и други желаещи? Ха! — господин Аангти извади бетел за дъвчене от сребърната пътна кутия и с презрителен жест го напъха в устата си. — В такъв случай — продължи той с пълна уста — защо не я продадете на онези, другите?

Подъвка известно време, после цвъкна червена струйка сок от бетела върху бялата стена на верандата и остави петно върху облегалката за ръце на тръстиковото кресло наблизко.

Стигнах до заключението, че господин Аангти е разбрал: този човек бе заставил господаря си да преотстъпи писмено имуществото си или в момент на умопомрачение поради болестта, или със сила, или с коварство, не ми се искаше да си мисля как точно.

— А мебелите? Казахте, че са включени? Трябва да се погрижа да се отърва от тях, така че май ще е по-добре да взема имота опразнен — отбеляза господин Аангти, сякаш думите му бяха резултат на случайно хрумване.

Човекът помрачня, защото засега губеше пазарлъка.

— Не съм споменаващ нищо за мебелите — измърмори той.

— Добре де, това си е ваш проблем, не мой — съгласи се господин Аангти и се престори, че си тръгва. — Ще вземем къщата, но я искаме празна. Моля, освободете я от обзавеждането и естествено, от стареца. Уведомете ме, когато си отиде. Не мога да чакам дълго. Не искам да замразявам капиталите си.

Видях, че мъжът бързо пресмята наум. Какво да прави с кристални полилеи и резбовани викториански мебели тук, в малкото градче? Съпругата му дойде и застана в ъгъла на стаята, като го гледаше вбесено.

— Добре тогава, щом мебелите толкова ви трябват — каза човекът, — можете да ги вземете, но на определена цена.

Излязохме от къщата след още пазарлъци. Докато вървахме към гарата, защото решихме да се приберем в Калкута още същия ден, господин Аангти се позасмя и извади поредния бетел от кутията.

— Мисли си, че е много хитър, този глупак — каза той ликуващо. — Даде ми мебелите без пари. Само за един от полилеите ще взема триста от някоя аукционна къща. Видяхте ли го?

— Какво? — възкликнах аз. Полилеят не ми се стори нищо особено, прашна купчина стъкло, чието единствено достойнство в сравнение с останалите мебели в стаята бе целостта му.

— Моето момче, предстои ви да извървите дълъг път и да научите още много, само се дръжте за мен — изкикоти се той и размаха нагоре-надолу украсената си с пръстени ръка. — Само топнете един от тези полилеи в реката, извадете го и ще забележите кристала. Оригинален белгийски, ни повече, ни по-малко.

Отново се разсмя. Веселието му предизвика пристъп на кашлица, от него като лава от обърнат с кратера надолу вулкан изригна сок от бетел и се устреми към земята.

— Имате много да учите — повтори той.

Стигнахме гарата. Въпреки доброто си настроение не ме покани в купето при себе си, но докато се тътрех с багажа към задната част на влака, извика шеговито:

— Сега остава само старецът да ритне камбаната.

Когато се прибрах у дома същата вечер, се чувствах необичайно потиснат и не обърнах внимание, че жена ми отдръпва ръце от мен.

— Какво има? — промърмори тя най-последно.

Разказах ѝ за къщата и за реката.

— Старецът... умиращ, толкова самотен, лишен от дома си. Защо някой трябва да изживее последните си дни в такава самота? Това градче, Манохарпур — чувала ли си някога за него? Такава идилия! И да си отидеш в такова страдание, заобиколен от толкова красота!

На жена ми ѝ дойде до гуша.

— Ти с твоите пристъпи на меланхолия! Виж какво ще ти кажа! Още не си пораснал, дето се казва, а разсъждаваш като някой стар дядо!

Обърна ми гръб, раздразнена от мрачното ми настроение и нуждата да споделя нейния плам.

Взрях се в мрачния таван. Чувството, че съм виждал къщата и преди, бе твърде съкровено, за да го споделя с жена ми. Липсата на интерес ми подсказа, че няма никаква връзка с нея, със съвместния ни живот. Не промълвих и дума повече, макар че останах буден дълго време.

Да приключим с тази история: това бе единственият случай, доколкото ми беше известно, когато господин Аангти понесе загуби. Оказа се, че старият прислужник, с когото бяхме говорили, бе играл двойна игра. Явно бе взел капаро от петима кандидати преди господин Аангти, като на всички тях бе показал фалшиви документи. Когато хората разбраха какво става, вече беше изчезнал. Никой не пожела да съобщи на полицията, защото самите кандидат-купувачи бяха нарушили закона с опита си да купят имота от него. Господин Аангти кипеше от гняв и ругаеше, но не можеше да направи нищо. Нито той, нито някой от другите знаеше къде се намира оригиналният нотариален акт, без който не можеше да се изпълни никаква покупко-продажба.

За пръв път бях доволен, че сделката не можа да се осъществи, и не изпитах ни най-малки угризения от своята нелоялност. Доставяше ми радост да си мисля, че къщата ще си остане там, където е, потънала в спокойствие до реката, недокосната.

Само след няколко дни тя се превърна в една от многото и аз напълно забравих за нея, погълнат от подготовката за поредното събаряне.

* * *

Няколко месеца по-късно господин Аангти ме повика в кабинета си рано-рано. Предишния ден ми бе казал, че първата ми работа е да отида при него, така че бях готов, сърцето ми гръмка биеше от притеснение, от страх по челото ми бе избила пот. Бях се опитал да си

припомня изминалата седмица, дните непосредствено преди този, и не успях да открия каква грешка може да съм допуснал в работата си.

Оказа се, че желае да говорим по делови въпроси. Покани ме да седна. Винаги стоях прав в кабинета му и сега останах прав, с леко наклонена глава, раболепно, целият в слух. Вдигна поглед към мен раздразнено и каза:

— Бихте ли седнали, щом ви казвам? Ще ми се изкриви вратът, докато говоря и гледам нагоре.

Настаних се на един стол, докато господин Аангти пъхаше поредния бетел между аленочервените си от сока напукани устни.

— Слушайте внимателно — нареди той. — Ще трябва да се справите сам, така че си водете бележки и запомнете какво ви казвам.

Огледах се за лист и писалка, крадешком, та господин Аангти да не ми направи забележка, че съм дошъл неподготвен. Но той не обърна внимание, затвори очи, склучи пръсти в пирамида и заговори:

— Става дума за голяма къща, малко прилича на онази до реката, където ходихме преди няколко месеца. Има много земя и се намира в район, който, мисля, че ще се развие. Сега градът е малък, но ми казаха, че се очертава възможност да стане областен център след година-две.

Внезапно отвори очи и ме стресна с питането:

— Говорите ли хинди?

— Да, да, израснал съм в...

— Хубаво — отвърна той и отново затвори очи.

Никога не проявяваше интерес към личния ми живот. Бях свикнал и не очаквах нещо по-различно.

— Къщата е собственост на двама братя, които са в разпра — господин Аангти се усмихна на себе си, без да отваря очи. — Винаги става така. Иначе как щяхме да си вадим хляба, а? Единият от братята ми продаде къщата — продължи той. — Трябваша му пари — бизнесът му не вървял, голямо семейство, обичайните причини. Проблемът е следният — отвори очи. — Слушате ли ме?

— Разбира се.

— Тогава реагирайте някак от време на време — тросна се господин Аангти и присви очи към мен, преди отново да ги затвори.

Измърморвах някакъв отговор в края на всяко изречение. Над главите ни перката на вентилатора бръмчеше и поскърцваше, докато

загребваше застиналия въздух. Сутринта се оказа потискаща. Потта залепи ризата за гърба и гърба ми — към облегалката на стола. Поглеждах с копнеж към покритата чаша с вода на бюрото, но не се осмелих. Ръката ми бе овлажняла и моливът се изплъзваше.

— Къщата е била собственост на двамата братя. Онзи, който ми я продаде, твърди, че се е опитал да убеди другия да продаде дела си и дори му е дал неговата част от парите. Ха! Все същата стара история.

— Аха — съгласих се аз.

— Както и да е, това не е наша работа. По-големият брат е имал пълномощно да представлява собствеността, защото по-младият... Уф, забравил съм подробностите. Та по-големият я продаде с пълномощното. Така че юридически ние сме в правото си.

— Тогава... — промърморих аз.

— По-младият отказва да напусне къщата. Е, нищо необичайно, и преди сме се справяли с подобни ситуации. Големият ми предложи изгодна цена именно заради този проблем. А той лесно ще се реши... с по-малкия брат, имам предвид. Той не е наемател. Писмено е прехвърлил правата си. Единственото, което трябва да сторите, е да му кажете да напусне, опразни, освободи къщата... Да го убедите.

— Да го убедя ли? — попитах, озадачен. — Нима по-големият брат вече не се е опитал да го направи?

Обзет от внезапен гняв, господин Аангти отвори очи. Забелязах сивите торбички под тях и бялото, изпъстрено с червени жилчици.

— Ако бях на вашата възраст, щях да подскоча от радост при тази възможност и нямаше да задавам глупави въпроси — изръмжа той. — Просто съм твърде зает, за да замина и да се погрижа сам. Разбирате ли ме?

— Не, не, искам да кажа, да, разбира се — запелтечих аз.

— Убедете го да напусне. Разбрано? Вече пращах Бхим и Харолд да приложат обичайните похвати: някой блъска по вратите през нощта, звъни на звънеца и изчезва, чупи някой и друг прозорец. Не подейства. Искам вие да отидете. Искам къщата празна. Ако се наложи, прекъснете му водата и електричеството... Ако трябва, ще го посплашите... Но никаква полиция. Не се забърквайте с полицията. Просто го изкарайте оттам.

Господин Аангти намери бележник и написа няколко реда върху листа. Пишеше усърдно, като просъскваше думите под носа си. Чух

какво пише, преди да го видя. Когато бе готов, ръката ми, която сякаш вече не ми принадлежеше, се пресегна към листчето. Почеркът на господин Аангти бе спретнат и закръглен като на дете. Бележката потвърди онова, което вече бях чул, но някакви упорити недра в съзнанието ми отказваха да приемат информацията, недвусмислено изложена пред мен.

* * *

Напуснах кабинета на господин Аангти, без да съм в състояние да контролирам крайниците си. Хем бях в кантората, хем не бях. Ушите ми започнаха да пищят, сякаш внезапно ме бе повалила слабост от преумора. Момчето тракна чашата с чай на масата ми и каза: „Какво, да не сте оглушали? Чаят ви“, а аз я съзерцавах в продължение на дълги минути, сякаш не знаех какво е чаша с гореща кафява течност в нея. През целия ден си вършех работата, но почти не осъзнавах какво точно правя.

У дома жена ми ме стресна, като докосна лакътя ми, докато седях на верандата в ухаещия на жасмин мрак с отделено от тялото съзнание. По време на вечерята, щом забеляза, че не съм докоснал храната, тя възкликна:

— Ако поемането на известна отговорност при теб води до това, просто си остани помощник за цял живот, така ще е най-добре за всички ни.

Най-сетне настъпи денят на заминаването ми. Нямах представа какъв багаж съм събрал и как съм се озовал там, но по едно време следобед, много преди влакът да тръгне, се оказах наскред забързания хаос на моста над гара Хоура, заляпан в големите лодки, които с поскърцване се плъзгаха по спокойната тинеста река. Хора се блъскаха в мен и ме ругаеха, докато пълпеха като гъмжило от мравки под извисяващите се метални арки. Сред сновящата тълпа и гигантската конструкция на моста дрънчащите трамваи приличаха на механични играчки. Вървах, загледан в реката и в една лодка с развяващ се на носа оранжево-зелен опърпан флаг. До мен хора, обзети от религиозен плам, се кланяха и шептяха молитви към Ганг.

Не можех да говоря, не можех да се моля, мислите ми се блъскаха хаотично.

След дванайсет години, откакто господин Нирмал ме бе изпратил в Калкута, щях да се завърна в Сонгар. Господин Аангти бе купил предишния ми дом от Камал. Трябваше да изпъдя господин Нирмал от дома, в който бях израснал.

И Бакул. Трябваше да изпъдя Бакул.

[1] Втората фаза от живота на човек в хиндуистката система на живот — „живот на стопанина“, развиващ се около задълженията за поддържане на домакинство и отглеждане на деца. — Бел.ред. ↑

ТРИ

Седях до прозореца, вятърът развяваше косата ми. Отвън сенките се втурваха назад в сребристоперлената лунна нощ. Ветрецьт, който полъхваше през отворения прозорец, бе топъл, но въпреки това раздвижваше застоялия въздух в прегрятото метално третокласно купе. До мен, на съседното легло спеше присвит човек и похъркваше, отначало гръмовно, накрая — с изсвирване. Откъм горното пък ръката на друг спящ пътник висеше почти пред носа ми. Влакът, устремен през равнините на Бенгал към хълмистото плато на Сонгар, сякаш тракаше в унисон с мислите ми. „Бакул, Бакул“, повтаряха колелата при всяко завъртане.

През всичките тези години не си бях позволявал да мисля за нея, защото мислите щяха да разтворят портите към страданието и знаех, че няма да имам силите да ги затръшна обратно. Никога не позволих образът ѝ да изплува в съзнанието ми: вирнатото носле, непокорната коса, мъхът по слабичките ѝ страни и особено очите — езера от речна вода, които не гледаха, а сякаш внимателно сезираха в теб. От моята шестгодишна и нейна четиригодишна възраст бяхме заедно. В студените зимни утрини гледахме как дъхът ни се кълби и смесва, в зноя на летните следобеди се заливахме с кофи ледена кладенчова вода и пицяхме от удоволствие. Когато Бакул получи първата си менструация, аз бях този, при когото дотича — разтревожена, развълнувана, словоохотлива, а на мен ми стана лошо и се ужасих от кървавите петна, защото си помислих, че някак се е наранила. Споделяхме всичките си тайни, ние — двете сирачета, намерили убежище един в друг.

Не се нуждаехме от други приятели. Може да е било неестествено. Момче и момиче, толкова близки, без дори да са роднини. Това трябва да е тревожило хората около нас, макар ние двамата, погълнати от радостта си, изобщо да не забелязвахме притесненията им.

Естествено това бе причината да ме отпратят — разбирам го сега, когато самият аз вече съм баща. Но тогава, когато господин

Нирмал ми съобщи, че ме изпраща на училище в Калкута и ще се наложи да напусна Сонгар, за мен нямаше място за съображения. Поетите използват метафората за разбитите сърца, но аз знам, че тогава моето бе съкрушено, физически усетих как се пръсва, сякаш пронизано с нож, когато господин Нирмал ми каза, че ще трябва да замина, и дори го повтори, защото отказах да повярвам. Когато попитах защо, докато пътувахме към гарата — само веднъж, никога повече не го попитах, той се усмихна и аз веднага усетих, че се преструва, а после обясни, че е за да получа по-добро образование и да ме отдели от другите в къщата, които само ми заповядвали и нареждали. Онази нощ, когато бях на тринайсет и светът щеше да свърши, докато влакът с бавно подрусване ме отдалечаваше от Бакул и Сонгар, трябваше да захая одеялото, за да не може господин Нирмал да чуе плача ми. Тогава взех твърдо решение: никога вече няма да се върна в Сонгар, никога няма да му проговоря, защото ме бе подхвърлял от сиропиталището в Сонгар, от Сонгар — в Калкута, същински мач по бадминтон, в който аз бях перцето.

След като ме настани в училището, господин Нирмал плащаше таксите навреме, пишеше ми по няколко пъти в годината и два пъти дойде да ме види. Особено добре съм запомнил първото му посещение, когато го видях в коридора. Прислужникът Мотилал му казваше: „Ето го вашето момче“, и аз гледам, но всъщност не виждам безформената му работна риза, големия пръст на крака, щръкнал от грубия сандал, широките панталони, изпитото лице, нелепото желание да ми угоди. Прекосихме празното заради жегата игрище и излязохме през училищната порта в неловко мълчание, нарушавано единствено от учтивите въпроси на господин Нирмал. Той бе осъзнал, както и аз, че изтръгнати от обичайното обкръжение на Сонгар, където не се налагаше да водим разговори и двамата не можехме да намерим нужните думи. Бавно обиколихме музея на Индия, минахме през секцията, посветена на геоложките проучвания, от циментираните пътеки се надигаше омара, по гърбовете ни се стичаха струйки пот, господин Нирмал ме попита дали искам сладолед, докато не преставаше да разказва за периодите Гандара и Кушана, аз се влачех няколко крачки по-назад и се сдържах да не се нахвърля върху него с въпроса: „Защо ми дадохте дом, а после ми го отнехте?“.

И ето ме сега, излегнал се върху твърдото дървено легло, с поглед, втренчен в мрака. Отново съм запратен в Сонгар, след като от прогонването ми е изминало цял живот време. Само дето вече не съм перцето за подмятане, а стрела, устремена в мрака да порази целта.

* * *

Мъжът на съседното легло се задави от хъркането си. Бях прекалено напрегнат, за да заспя. Не бях в състояние да се спра върху определена мисъл и въпреки това главата ми щеше да се пръсне от хаотично преминаващите образи.

Госпожа Барнъм. Не бях се сецал за нея от години. Дали е жива? В мига, в който ме видя за пръв път реши да ме нарисува. „Стой мирно“, възкликна тя и посочи голям, тапициран в синьо, стол, докато се щуреше наоколо да намери блока си и молив. „Какви скули! Как се казваш, момче?“ Когато ми показа готовата рисунка, видях момче с ъгловато лице, огромни очи, трапчинка на брадичката и нос, който май бе по-дълъг от необходимото. „Това изобщо не съм аз“, помислих си тогава, макар да не се осмелих да го кажа на глас. Щом видя портрета, Бакул се разсмя и каза: „Да, точно така изглеждаш в действителност. Страхотен образ!“.

Зачудих се дали ще видя и госпожа Барнъм. Как ли щеше да се държи, макар да бяха изминали години, много години, откакто ме бе пипнала да тършувам из спалнята ѝ. Как си бях позволил да си пъхам носа в чужди работи, особено пък в нейните, когато тя толкова се бе старала да ме образова с помощта на каквото имаше под ръка, енциклопедии, женски списания, любовни романи? Спомних си първия от ежемесечните ѝ рождени дни, тайнствените занимания, чрез които призоваваше духове и предсказваше бъдещето ни. Беше празнично облечена в дълга дантелена рокля и с диадема, мятеше се насам-натам, като от време на време галеше бузата ми. Плесна с ръце и възкликна: „Музика! Вие, деца, трябва да получите празник с музика!“.

Вдигна звънчето и го разклати, докато звукът се разнесе надалеч. След пет минути чухме икономът задъхано да изкачва стълбите.

— Да, госпожо? — попита той с демонстративно раболепие.

— Трябва да послушаме музика, иконом, поставете плочата, онази плоча! — отпусна се на стола си със затворени очи.

Икономът потътри крака към тъмната ниша в дъното на стаята, където имаше грамофон с месингова фуния. Плочата вече бе поставена, черният диск се виждаше от мястото, където седяхме. Избърса праха с крайчеца на ризата си, нави пружината на грамофона и щом започна да се върти, постави отгоре тежката игла.

Седнахме вдървено на столовете си щом се разнесоха първите звуци. Изобщо не ми прозвуча като музика. Започна с мощен звук, сякаш рухваше дърво или кораб се сблъскваше с айсберг. После стана съвсем тихо. Ако не притежавах остър слух, щях да реша, че музиката е свършила. Но изведнъж отново прозвуча силно и заплашително, невъобразима смесица от нехармонични тонове, които се издигаха и утихваха. Продължавах да чакам да чуя пеене, но отсъстваше всякакъв човешки глас. Музиката ме караше да си представям драматичните, самотни, заснежени върхове, които бе описвал господин Нирмал, необятни открити пространства и малки ручейчета. Музиката набираше сила, после се разпиляваше и един-два пъти почти се надигнах от мястото си, защото реших, че е свършила, но тя започваше отново. Потърсих погледа на Бакул за помощ. Очите на госпожа Барнъм бяха затворени, в ъгълчетата на устата ѝ играеше усмивка. Съвсем внезапно музиката утихна. В продължение на няколко секунди с облекчение си мислех, че вече, слава богу, наистина е свършила.

Този път тишината бе нарушена от деликатния звук на флейта. Разпознавам флейтите. Бяхме свирили на тях в сиропиталището, а си имах и собствена, купена на панаира. Но тази звучеше по съвсем различен начин. Едва след като се запознах с чичо Сюлейман и му бях изтананикал мелодията, разбрах какво бях слушал — „Финландия“ от Сибелиус, обясни ми той, музика от много далечна страна.

Когато по-късно мислех за Бакул в спалното помещение на училището, докато се въртях върху пружиненото легло и гонех комарите, винаги я свързвах с онази музика в онази къща с езерцето с лилиите, където бяхме плували, където бях почувствал устните ѝ, притиснати към моите, бях докоснал закръглените като праскови гърди през мокрия плат на тънката ѝ лятна рокля, устните ѝ се притискат към моите и се отделят, ръцете ѝ са под ризата ми, после тършуват под шортите ми, които сякаш изведнъж оживяват. Във фантазиите ми си

представях как двамата отплаваме, порим вълните на мрачни морета покрай искрящи айсберги към края на света. Струваше ми се, че почти долавям мелодията на флейтата, която усмиряваше ледените вълни, и се питах дали Бакул също я чува.

Влакът за Сонгар ускори ход. Откакто бях излязъл от къщи, не бях се сецал за жена ми и сина ми. Но тогава това не ми направи впечатление. Когато истинската причина за пътуването се промъкнеше в мислите ми, аз съзнателно я прогонвах.

* * *

През годините, откакто го бях напуснал, Сонгар толкова се бе променил, че ми беше трудно да се ориентирам, и все повече и повече се обърквах по пътя от хотела до „Дулгандж Роуд“. Всичко ми се струваше опърпано, смалено. Бях свикнал с Хоура, за която мислех, че е възможно най-голямата, великолепна и оживена гара. Гарата на Сонгар с двата си перона ми напомни за провинциалните градчета, които бяхме посещавали с господин Аангти. Боята по фасадата на магазина на Финли се лющеше, табелата висеше накриво, а манекените със заострени гърди бяха застинали във витрината. Забелязах, че магазинчетата от двете страни на единствената главна улица предлагат евтини безвкусни стоки. Бяха изникнали обаче нови сгради и улици и често давах погрешни указания на кочияша на двуколката, което доведе до спорове за цената, и вече минаваше пет часа, когато най-сетне се озовах пред външната порта на „Дулгандж Роуд“ 3. Някога тук бе моят дом.

Във влака си бях представял, че ще попадна на нея, ще я изненадам сама, но Бакул не беше нито в градината, нито до кладенеца. Прекосих безлюдната градина до входната врата. Поех си дълбоко дъх, прекарах пръсти през грижливо сресаната си коса, пресегнах се към познатото месингово чукче, но видях, че вече го няма. Вместо него открих на стената до вратата копчето на електрически звънец. Натиснах го и някъде в далечината дочух последвалия тих звън и кучешки лай.

Сърцето ми заби ускорено. Опитах се да усмиря дишането си, исках да съм спокоен и овладян. За да се разсея, огледах градината.

Върху една от стените пищно цъфтеше пъстър пълзящ храст. Преди го нямаше — розов натрапник в бялата градина. Манговите дървета бяха израсли и дори от толкова далеч се виждаха дребни зелени плодове. Слънцето още печеше, високо в безукорно синьото небе.

Вратата не се отвори. Беше изминало достатъчно време, за да позвъня отново. Този път натиснах звънеца по-продължително.

Веднага щом проехтя, дочух притеснен глас да надвиква бясно лаещото куче; разнесе се точно зад вратата.

— Кой е? — гласът принадлежеше на малко момче.

Едва не отговорих: „Аз съм“, както правех преди години, но после се осъзнах и отвърнах:

— Аз... Казвам се Мукунда.

— Не мога да ви отворя. Не ви познавам.

— Виж, трябва да се срещна с...

— Казах ви, не мога.

Усетих, че капчици пот са оросили челото ми и мокрят косата ми. Чистата синя риза залепна за гърба ми. Ядосан от това, че говоря на затворената врата, а кучето ме лае, изкрещях:

— Виж, който и да си, трябва да се срещна с господин Нирмал и няма да си тръгна, преди да съм го направил. Къде е той? Ако не ме пуснеш, ще се покатеря през стената.

Кучешкият лай спря за малко. Гласът, който леко потреперваше, каза:

— Няма да ме уплашите. И няма да се покатерите. Няма да отворя. А кучето хапе.

Погледнах ядосано вратата — парче дърво, което бях виждал хиляди пъти преди. Отстъпих крачка назад и я огледах от горе до долу, като се чудех как да постъпя. Отдясно, до кладенеца, имаше външна врата, която водеше към вътрешния двор и до моите бивши покои. Видях, че е заключена с катинар. Макар да бях заплашил, че ще се покатеря по стената на вътрешния двор и сигурно бих могъл да се справя, самата мисъл ми се стори нелепа. Върнах се до вратата и извиках:

— Още ли си там?

Никакъв отговор.

— Просто искам да се срещна с господин Нирмал. Аз съм... негов стар приятел. Кажи му, че Мукунда е дошъл. Или кажи на Бакул,

че Мукунда е тук.

Зачаках. След малко гласът, който беше загубил част от войнствеността си, съобщи:

— Ще трябва да почакате отвън, не мога да ви отворя. Скоро ще си дойдат.

Върнах се в градината. По пътя откъснах листо и продължих да го разкъсвам на все по-малки, ухаещи на манго парченца. Бавно се отправих към кладенеца и се подпрях на стената му, която ми се стори много по-ниска отпреди. Белият жасмин си беше там и продължаваше да рони листенца във водата. В далечния светъл кръг на дъното на кладенеца различих тъмното отражение на главата си. Пуснах камъче. Плясъкът се чу много надалеч, светлият кръг потрепна, разчупи се и после пак се съедини. Колко вода бях извадил оттук! Колко кофи бях напълнил!

Тръгнах да се разхождам из градината, отегчен от собствените си мисли, уморен от чакане. Не разбирах много от растения и дървета, но въпреки това долових, че сега градината е прекрасна със старите овощни дървета, които познавах, с уханните храсти и пълзящи растения, с многото млади фиданки, привързани към колчета. Въпреки зеленината и кладенеца, нямаше откъде да намеря и капка вода за пиене, а гърлото ми бе пресъхнало от жегата и вече не можех да мисля за нищо друго, дори и за странното поведение на момчето. Най-сетне седнах на старата градинска люлка, прекалено потиснат и изнурен да се тревожа, че подгизналите ми от пот дрехи ще се измачкат. Затворих очи и се залюлях.

* * *

Трябва да съм задрямал. Бяха се надвесили над мен с неодобрителен поглед, но обзети от любопитство. Като мечките, открили Златокоска, каза Бакул по-късно. Силуетите им се открояваха в меката светлина. Почти се бе стъмнило. Примигнах да се отърся от съня и се опитах да се изправя. Люлката се люшна напред, подсече ме в коленете и паднах обратно върху нея.

Бакул се изкикоти, после притисна длан към устата си. Успях някак да се измъкна.

— Отдавна ли чакате? — попита предпазливо господин Нирмал.
— Не съм сигурен, че се познаваме.

— Ох, татко — извика Бакул, — не виждате ли, че това е Мукунда?

Не се изненадах, че ме позна. Не бях очаквал друго. Аз също веднага щях да я позная, където и да я видех. Лицето ѝ се бе променило, но съвсем незначително: бузите, преди мършави и изпити, се бяха закръглили, косата ѝ стигаше до кръста. Беше опъната назад, но около лицето палави кичурчета отпращаха предизвикателство към фибите и маслото за коса или каквото там беше използвала, за да я приглади; бяха се измъкнали от стегнатата хватка, къдреха се по шията и около челото ѝ. Очите ѝ си бяха със същия странен цвят, само погледът бе различен, развеселен и любознателен, а не бдителен и навъсен, както преди. В здрача сарито ѝ, жълто като разцъфнал синап, проблясваше на фона на размъкнатата бяла блуза, която се бе свлякла по рамото от едната страна и разкриваше тънка златна верижка. Сарито обгръщаше извивки, чието съществуване би трябвало да предположа, но въпреки това бях изумен.

Отвърнах поглед.

— Наистина ли си ти, Мукунда? — попита господин Нирмал. Намести очилата си — никога преди не го бях виждал с очила, за да ме види по-добре. — Разбира се! Стори ми се познат. Колко глупаво от моя страна. Как можах... Срамота, момчето да те кара да чакаш отвън! Но то няма как да знае!

* * *

Качих се по стълбите, плъзгайки ръце по парапета, както правех преди, докато живеех в тази къща и се налагаше да тичам нагоре-надолу по цял ден по безкрайния низ монотонни задължения. Можех да чуя гласовете на Манджула и Мийра: „Мукунда! Къде се губи това момче? Пак се е скрил някъде!“.

Коридорът в горната част на стълбището изглеждаше същият, но гипсовата мазилка по тавана бе започнала да се рони. Професионалистът у мен забеляза ивиците, където се виждаше пясъчната основа, оголените тухли, пропъзлялата в близост до баните

плесен, ръждясалите железни носещи греди на покрива. Стените се нуждаеха от боядисване, матовите стъкла се бяха напукали на места. Занемарената вътрешност беше в контраст с градината, в която явно полагаха грижа за всяко дърво и растение.

Господин Нирмал и аз седнахме до прозорците пред маса, по-малка от предишната. В краката му се настани черно-кафяво непородисто куче, чиято козина бе посивяла от старост, и с мъчителни усилия се зае да ближе лапите си, а после — да търка очи. Почеса се по ушите и яростно ухапа основата на опашката си. Накрая положи глава между предните си лапи, затвори очи и изпусна дълга въздишка. Господин Нирмал се усмихна и попита:

— Помниш ли Мийра?

— Разбира се.

— Имаше навика да храни бездомните кучета при старата крепост. След като си замина, ги хранех аз и взех едно от кученцата у дома — ето го — вече е на дванайсет години.

— Точно толкова изминаха, откакто госпожа Мийра и аз заминахме — отбелязах аз, като не исках да прозвучи укорително. — Как е госпожа Мийра? — попитах, за да наруша възникналата помежду ни неловкост. — Имате ли някакви новини от нея?

— О, да — отвърна той неубедително. — Аз... Виждаме се от време на време, преподава рисуване в едно училище в Дарджелинг... Из хълмовете там има прекрасни места за разходка... Сигурно помниш, че тя много обичаше да се разхожда... и освен това рисува с бои и молив. Всъщност... — Той се надигна, отиде до ъгъла и свали поставен в рамка пейзаж, на който бяха изобразени селски къщи и дървета, втурнали се надолу по склона към долината. — Това е нейна работа.

Разгледах я и се възхитих. Усещането за стръмнина, което внушаваше, стаената в хълмовете и дърветата енергия правеха картината необичайна. Господин Нирмал я взе, хвърли ѝ усмихнат поглед и я закачи на мястото ѝ.

— Да, пътеката по този склон е почти отвесна, трябва солидни обувки и тояга да се подпираш. Но се срещат великолепни орхидеи, папрати и рядък вид рододендрон. — Внезапно се сети за присъствието ми и добави: — Пита за теб, винаги те е обичала.

Имало ли е в крайна сметка истина в мълвата, която обикаляше Сонгар през онази, последна за нас година там? Поредната пауза увисна между двама ни.

Господин Нирмал хвърли поглед към стълбите и каза:

— Какво ли прави Бакул... Сигурно приготвя пир в твоя чест?

Представих си Бакул в кухнята, как нарежда на слугата да приготви чай, докато се опитва да намери с какво да ме нагости. Никога не си бе падала по готвенето. Накрая все пак се появи на стълбите, следвана от момче на около дванайсет години, понесло поднос с храна, вода и чай. Момчето бе облечено в размъкнати, стигащи до под коленете му шорти и увиснала по раменете му сива риза. Ушите му бяха щръкнали като дръжки на стомна. Косата, остригана почти до кожа, подчертаваше стърчащите уши. Хвърли ми кос поглед и постави подноса на масата. Беше същият пиринчен поднос и можех да се закълна, че порцеланът беше същият, който понякога миех.

— Това е Аджай — каза Бакул. — Трябва да му простиш, че не те пусна вътре, но сме му наредили да заключва вратите. Татко и аз рядко излизаме по едно и също време, но когато се случи...

— Наистина няма за какво да се безпокоите.

Чашата топъл чай и запалената цигара явно уталожиха неувереността на господин Нирмал и той каза:

— Колко се радваме да те видим отново, Мукунда, наистина. През всичките тези години се питах дали си завършил колеж, дали пак ще се видим. Разкажи ми с какво се занимаваш сега? Женен ли си? Имаш ли деца?

Изслуша внимателно отговорите ми и когато разказвах забавни според мен случки, основно за детето, се усмихваше, но никога не избухна в гърления странен смях, който винаги завършваше с пристъп на пушаческа кашлица. Изглеждаше променен. Очилата бяха изменили лицето му. Побеляла коса, не че бе необичайно, ала като се замисля сега, тогава трябва да е бил едва към петдесетте. Причината не беше във възрастта. Лицето му бе потъмняло, под очите имаше сенки. Приличаше на човек, който не спи достатъчно или не спи добре. Не го свърташе на едно място, нещо, което преди му бе неприсъщо. Беше отслабнал и прегърбен.

Почувствах угризения. Защо бях прекъснал връзката си с господин Нирмал? Защо не дойдох да го посетя? Защо през всичките тези години обвинявах тъкмо него за това, че Манджула ми сипваше по-малко храна, отколкото на останалите, и лъжицата ѝ винаги стоеше на разстояние от чинията ми, да не би случайно да я докосне и да я омърси? За това, че Камал ме караше да върша какво ли не; за стаята ми, където живееха плъхове? За това, че мястото ми беше в най-далечния край на масата? Защо изпитвах такава горчивина? И защо той бе основната причина за неугасващата ми обида? Сега, когато се озовахме лице в лице, не изпитах и частица от предишната ярост — или пък го гледах с ликуващото снизхождение на силния към слабия?

Когато господин Нирмал излезе от стаята за малко, Бакул каза:

— Баща ми трябваше да се пенсионира преждевременно, защото прекара инфаркт. Има и диабет. Но е такъв инат. Знам, че яде всичко, което му е забранено, когато не съм наоколо да го спра.

— Ти — ангел пазител! Трудно ми е да си те представя да бдиш над баща си, стиснала книга с диети и рецепти за лекарства в ръка!

Усмихна се лукаво, като вдигна поглед от кучето, което почесваше между ушите.

— Толкова трудно, колкото да си те представя съпруг и баща.

Замълча, като забеляза, че господин Нирмал се връща.

— С какво се занимаваш, Мукунда? Защо не поиска да учиш повече? Помня, че мечтаеше да завладееш планини и да избродиш океаните, искаше да бъдеш изследовател. Не е ли така?

— Да — съгласих се аз. — Като деца имаме какви ли не романтични представи. А вижте как се обърнаха нещата. Сега съм обикновен служител при един архитект, прикован към бюрото през повечето време.

Нямах желание да се впускам в уточнения. Господин Аангти не беше архитект и аз в никакъв случай вече не съм безобиден служител. Заобиколих деликатния въпрос за истинската същност на работата ми. Трябваше незабавно да му разкрия причината за посещението си, но по разбираеми причини така и не можах да го направя.

— Може ли да се поразходя из къщата? — попитах аз, за да сменя темата. — Просто да видя...

— Не е нужно да искаш разрешение — каза господин Нирмал. — Тази къща винаги е била твой дом. Надявам се, че ще останеш при нас,

докато си в Сонгар.

Бакул ме следваше на няколко крачки, когато влязох в средната стая, свързана с широкия коридор. Вътре имаше само едно легло вместо двете, преди заемани от Мийра и Бакул. Когато я погледнах въпросително, тя обясни:

— Преместих се в предната стая, за да мога да гледам през прозореца.

Малката стаичка, свързана с предишната ѝ спалня, бе празна, ако не се броят купчината кутии и вещи. Тясното легло, а заедно с него и свитото вътре, покрито с бели завивки, тяло на Кананбала ги нямаше.

— Почина — каза Бакул, преди да попитам. — Само две години след заминаването ти. Една сутрин я открихме... до леглото... на пода. Сигурно е викала през нощта, но никой... Спях в съседната стая и не съм чула нищо. Ако бях, може би... — Затвори вратата с трясък и предложи: — Да излезем навън.

Отворих уста да разкажа на Бакул за Нури, за това как ругатните ѝ винаги ми напомняха за Кананбала, но не го направих, защото не знаех как да започна.

Господин Нирмал ни чакаше в градината. Захарната ябълка и грейпфрутът скоро ще натежат от плод, гордо обяви той. Недалеч от вратата ми показва петнайсет млади насаждения от гуава и лимони, които, по думите му, след няколко години ще започнат да цъфтят и да дават плод.

— Татко седи тук всяка вечер и говори на дърветата — каза Бакул. — Казва, че няма време да се занимава с едногодишни растения, това, което му трябва, са дървета, зеленчуци и увивни. Мисля, че му се иска и аз да започна да копая земята, но това изобщо не ми е интересно.

Усмяхнах се в знак на съгласие. Единствено на самите градинари им се струва, че градините им са източник на чудеса и драматизъм. Дори днес разпознавам едва няколко общоразпространени вида дървета. Ако искам да ми е красиво, ще си наема градинар.

Господин Нирмал запали цигара.

— Когато бях млад — започна той, — и аз не се интересувах от градини. Баща ми беше дълбоко разочарован, че никой от семейството не проявява интерес към градинарството. Просто се преструвахме, за да му доставим удоволствие.

— Но ние с теб не се преструваме, нали, Мукунда? — усмихна се Бакул.

Погледнах я притеснено. Запитах се дали не се е досетила, както винаги ставаше между нас, и истинската причина за пристигането ми в Сонгар ме връхлетя като удар с чук.

* * *

Закърнелите дръвчета, прораснали в стените на къщата на госпожа Барнъм, се отличаваха с упорита, буйна жизненост. Беше почти невъзможно да разбереш, че някога къщата е била жълта, толкова дебел пласт от черни сажди и плесен бе полепнал по външните стени. Входната врата бе отворена и от нея се носеше същият мирис на стари книги, килими, карамел и дървесен дим, който къщата сякаш сама създаваше. Изкачихме дървените стълби и се озовахме в познатия салон. Не исках да идвам. Думите на госпожа Барнъм: *Махай се! Да не си стъпил повече тук! И провери в речника значението на думата „предателство“ и на думата „коварство!“*, продължаваха да звънят в ушите ми, но не можех да го обясня на Бакул. Това бе единствената тайна, която никога не споделих с нея.

Бакул прошепна:

— Запазила е къщата в съвсем същия вид, едва ли ще откриеш някаква промяна. Но икономът си замина на село — прекалено остаря, за да работи.

Докато гледах как прескача стъпалата, усетих, че затъвам в плаващите пясъци на тъгата. Колкото повече се опитвах да съм безгрижен и доволен, толкова по-зле се чувствах. Двамата с Бакул не се нуждаехме от никакви обяснения. Ако ме стрелнеше с поглед, веднага разбирах за какво си мисли. И без да я гледам, знаех кой от зъбите ѝ е нацърбен, защото като малка бе паднала и се бе ударила в камък. Знаех, че привечер прасците сигурно ще я болят, както преди, когато ме молеше: „Мукунда, моля те, много те моля, помасажирай краката ми, а аз ще ти напиша домашното по английски утре преди училище“.

Как бях могъл да забравя всичко това и да не дойда да я видя? Не ми се искаше да мисля колко по-различен би могъл да се окаже

животът ни, ако го бях направил.

Когато влязохме, госпожа Барнъм вдигна поглед от книгата, която четеше, и каза:

— О, Бакул, както винаги навреме.

Тогава ме забеляза, свали очилата за четене и присви очи към мен. Искаше ми се да се проваля вдън земя. Беше изминала цяла вечност, но все още виждах ръката ѝ да гали тигровата кожа, после — как пали цигара и се взира в мен, покатерен върху стола, да тършувам из писмата ѝ. След минута се обади:

— Това е момчето, нали? Момчето, което нарисовах? Мукунда! Защо от толкова време не си идвал? Да не си заминал някъде?

— О, госпожо Барнъм — отвърна Бакул, — нали ви казах, замина да учи в Калкута. После съвсем ни забрави, не написа и ред, нито дойде да ни види.

Прекоших стаята и коленичих до госпожа Барнъм. Погледна ме така, сякаш никога не бих могъл да сторя нещо лошо. Погали лицето ми, проследи скулите ми с пръсти.

— Ах, тези скули — каза тя палаво. — Ех, само да бях по-млада, моето момче!

Посочи зад главата си и ето ме и мен: портретът ми, когато бях на тринайсет, в дървена рамка, закачен на стената. Тя просия.

— Също като преди! Трябва да празнуваме! Деца, какво обичахте да ядете? Сандвичи и лимонов шербет? Непременно трябва да хапнем от тях! — пресегна се към звънчето върху страничната масичка и го разклати силно и продължително, после се обърна към мен: — Седни, млади човече, не ме карай да си кривя врата!

Седнах и изпитах чувството, че онази част от мен, която бе провалила отношенията ни през онзи далечен следобед в спалнята ѝ, когато ме хвана да ровя из писмата ѝ, току-що бе ампутирана, оставяйки ме по чудотворен начин отново здрав.

Видях Бакул да се измъква от стаята. Госпожа Барнъм ме потупа по ръката и се приведе към мен.

— Е, как изглеждам? — попита ме тя и стисна устни, които бяха начервени накриво в тъмнорозов цвят. Върху прозрачните ѝ като хартия бузи имаше две кръгли петна руж в съответствие с цвета на червилото, а оредялата ѝ мазна коса висеше сплъстена покрай ушите ѝ. Стори ми се съвсем дребничка, макар преди да ми изглеждаше висока.

— Прекрасно — отвърнах пламенно. — Изобщо не сте се променили.

Приведе се още по-близо и прошепна с дяволита усмивка:

— Не ти ли се иска да преровиш спалнята ми, да потърсиш улики, да я обърнеш надолу с главата?

Не беше забравила. И не беше ми простила. Изобщо не трябваше да идвам. Надигнах се да си вървя.

Тя избухна в смях, който премина в дрезгава кашлица, плесна се по слабите бедра, обгърнати в шифон, и каза нещо, което не можах да разбера добре заради кашлицата:

— Изражението ти!

Стори ми се, че каза: „Какво изражение, дете!“. После отново се приведе към мен, устните ѝ бяха напукани, дъхът — тежък като застояла река, и сякаш промълви, но не бях съвсем сигурен поради кашлицата и смеха:

— Ето я твоята тайна: да, наистина го убих. Забих кривия нож в стомаха му и няколко пъти хубавичко го развъртях, какво щастливо избавление за мен.

Изхрани се в носната си кърпичка и отново се наведе към мен, но в този момент се появи Бакул с поднос, натоварен с чаши и чиния със сандвичи. Госпожа Барнъм се отдръпна и запали цигара, сякаш никога нищо не беше признавала, и каза на Бакул:

— Много се забави! А кой е този зад теб? Да не е...

Защото някой бе застанал зад Бакул.

Мъж. Млад мъж. Мъж с небрежна и елегантно отпусната стойка, с грижливо оформен перчем над челото. Държеше завесата, за да пропусне Бакул с подноса. Високият му ръст я караше да изглежда като дете. Влезе в стаята, сякаш си бе у дома. Носеше тъмен костюм и разхлабена сиво-синя вратовръзка, сякаш повече не можеше да търпи да го ограничават. Брадичка във френски стил, пригладена и намазана с восък, стърчеше напред под необичаен прав ъгъл и придаваше на иначе приятното му лице комичен вид. Докосна госпожа Барнъм по рамото, докато минаваше покрай нея, хвърли се в едно кресло и обяви:

— Какъв ден! Имам нужда от всички сандвичи, които могат да ми предложат! И няма да е зле да има малко кум с ягодов сиуоп — говореше английски, сякаш му беше роден, но фъфлеше.

— В Сонгар няма ягоди — каза Бакул.

— Има, ако проявиш достатъчно въображение — каза госпожа Барнъм докачливо. — Това е проблемът, днес всички са лишени от въображение! — После добави: — Мукунда, това е Томи, племенникът ми. Томи, знаеш ли, че Мукунда беше другар в детските игри на Бакул. Тримата си прекарвахме толкова добре заедно.

— Туимата ли, лельо, ти ли беше туетата? Винаги си била такова дете. На „сляпа баба“ ли си игуаехте? Или на куиеница?

Томи говореше снизходително на госпожа Барнъм, сякаш бе дете, което трябва да бъде глезено. Пресегна се и взе сандвич, като вдигна вежди към мен.

— Вземете си, пуиятелю — покани ме той.

Говорех английски, но когато се изправех пред човек, който говори езика гладко, устата ми сякаш се изпълваше с вата и едва успях да произнеса някоя дума правилно. Отхапах от един сандвич, за да не се налага да говоря.

— Вие сте уоднина на Бакул? — попита Томи. Погледна я усмихнато и добави: — Тя не говоуи много, никога не е споменавала отдавна изчезнали буатя.

— О, не, драги — възкликна госпожа Барнъм. — Мукунда е сираче, което те взеха. После замина за Калкута да учи. Вече си голям мъж, нали, Мукунда?

Бакул поднесе подноса към мен и заговори така, че да мога само аз да я чувам.

— Няма ли да опиташ лимоновия шербет? Ще се стопли.

Томи повдигна едната си вежда. После, сякаш загубил всякакъв интерес към мен, се зае с купчината списания, поставени върху масичка в ъгъла. Намести високото си тяло в креслото, опъна крака върху стола срещу него и каза:

— Вие си бърбете, не ми обуъщайте внимание. Ще ми е интересно да чуя историите ви — започна да прелиства списанията.

— О, трябва да чуеш историите на Томи — каза госпожа Барнъм. — Разправя такива измишльотини за клубовете в Бомбай, за конните състезания и танците. Не вярвам и на една твоя дума, Томи, честно, не вярвам!

— Проявете малко въбуажение, лельо — Томи отново й се усмихна игриво и се пресегна към сбръчканата й ръка. — Нали винаги

така казвате? Нима не можете да си пуедставите, че танцувате в яхтклуба? Сигуен съм, че и днес бихте предизвикали фурор.

— О, да — подкрепи го Бакул с ентузиазъм. — Госпожа Барнъм още може да танцува фокстрот, научи и мен.

— Тогава трябва да потанцуваме, Бакул — каза Томи закачливо. — Сега, веднага!

Усетих как потокът на разговора им се блъска в мен, завихря се и ме заобикаля. Хората и събитията, които споменавах, ми бяха абсолютно неизвестни. Засмивах се, когато те се смееха, но не разбирах шегите им. Когато някой от тях, най-често племенникът, прекъснеше и казваше с демонстративна любезност:

— Вижте, ние май наистина не спираме да бъубоуим. Господин Мукунда не може да вземе думата от нас и да ни уаскаже за себе си, — аз не успях да запълня и минутната пауза, която следваше.

Сандвичите бяха съвсем различни на вкус от онези, които икономът приготвяше. Хлябът бе сух и имаше толкова малко масло, че филиите се отделяха и огъваха в краищата. Вече не изпитвах глад, но въпреки това взех един. По някакъв смътен начин ме безпокоеше мисълта, че госпожа Барнъм използва звънчето да извика несъществуващ слуга. Не исках да гледам как Бакул се усмихва на Томи, смее се на шегите му и ми хвърля поглед, сякаш да ми каже: „Не е ли чудесен?“. Неотдавна възстановената ни близост бе погребана, явно, завинаги.

По-късно Томи изсвири няколко ноти на пианото, както си беше изправен, високото му стройно тяло бе извито като въпросителен знак над клавишите с цвят на пожълтяла от времето кост. Въздъхна и театрално огледа стаята:

— Стуаус! Ах, колко ми липсва вихъуа на валса! Свирите ли, господин Мукунда, или бихте желали да потанцувате? За мен ще е удоволствие да посвирия.

Надигнах се от мястото си.

— Никога не съм бил добър танцьор, а и действително е време да вървя.

Томи радостно изцвили и каза:

— О, господин Мукунда, в никакъв случай не исках да ви прогоня. Седнете, моля.

— Трябва да вървя — повторих аз и се извърнах към госпожа Барнъм да се сбогувам.

Томи кацна на табуретката пред пианото и засвири със затворени очи, сякаш в стаята нямаше нищо друго освен музика. Госпожа Барнъм седна до него. Следобедната светлина от единствения прозорец падаше върху лицето ѝ и подчертаваше унесеното ѝ изражение — сякаш съзерцаваше божество.

Сега вече те бяха „тримата“.

* * *

Вечеряхме. Господин Нирмал не ми позволи да се върна в хотела и да се нахраня там. Токът беше спрял и седяхме в градината, за да се освежим след лепкавия задух в къщата. Въздухът навън бе почти неподвижен с изключение на лекия повей, който раздвижваше пълзящите растения и донасяше аромата на искрящите в мрака бели цветя. Сигурен съм, че преди дванайсет години изобщо не съм обръщал внимание на уханията, но сега те бяха ключът към спомените. И сякаш това не бе достатъчно, до мен седеше Бакул и насищаше нощта със своя аромат — опияняваща смес от сапун, талк и нещо, което не можех да определя.

Наоколо изпъкваха черните сенки на дърветата, които бдяха над нас. Единственият източник на светлина бе цигарата на господин Нирмал и по-нататък, в далечината, мъждиво проблясваше в жълто прозорецът на горния етаж на госпожа Барнъм. Къщите по улицата, нови и стари, се очертаваха като обемисти силуети. Бяха изнесли стол за господин Нирмал, а аз и Бакул седяхме на стъпалото пред входната врата. Бакул размахваше полукръгло ветрило от палмови листа и когато потта се стичаше по шията ѝ, я попиваше с края на сарито. Тъй като искаше да разхлажда и двама ни едновременно, бе седнала толкова близо до мен, че се докосвахме. В тъмното не разбрах дали господин Нирмал вижда скъсеното разстояние между нас. Не каза нищо.

Питах се дали близостта на Бакул се дължи единствено на ветрилото. През цялото време, докато вечеряхме, ме докосваше по всякакъв повод, случайно, както си мислех, докато се навеждаше да ми

сервира. Протягаше ръка покрай ухото ми и го докосваше или пък бедрото ѝ се опираше в мен, докато се пресягаше с черпака към баща си.

И сега, в мрака, докато ни вееше с ветрилото, сякаш всяка частичка от тялото ми оживя. Долавях и най-лекото ѝ движение, всяко случайно докосване на рамото, китката или бедрото ѝ. Съзнанието ми се бе изпразнило от всички обичайни мисли, освободило място единствено за това усещане. Чувах отдалеч гласа на господин Нирмал, който разказваше, че са открили част от ступа недалеч от развалините на Сонгар, и сега хората идват на тълпи да се поклонят, драскат имената си върху древния камък, та той почти съжалявал, че я е разкрил; говореше за опитите да бъде изкачен Еверест, за своите предишни пътувания. Кучето тихо заскимтя в съня си, той го погали по ушите и отново заразказва за вкаменелостите, открити неотдавна в Хималаите.

През цялото време тялото ми жадуваше за докосването на Бакул. Коленете ми трепереха от усилието да не се преместя по-близо до нея.

Изведнъж хвърлен камък разцепи мрака и падна недалеч от нас. Кучето скочи с лай, Бакул въздъхна и каза:

— Време е да се прибираме вътре!

Долетя още един едър камък, този път тупна в купчината храсти до портата. След кратка пауза чухме странен плачлив звук, сякаш пищеше бебе или котка.

— Какво става? — възкликнах аз, скочих, разтревожен, и тръгнах в посоката на звука. — Кой е там? — изкрещях в мрака. — Само ми елате, страхливци!

— Седни, Мукунда — каза господин Нирмал примирено, без да прояви изненада. — Не могат да ни стигнат тук. Няма да влязат, ако знаят, че сме седнали навън. И сигурно мислят, че кучето е грамадна овчарка.

— Какво искате да кажете? Ще изляза и ще ги пипна! Какво става?

Изведнъж, преди още господин Нирмал да се опита да ми обясни, се досетих. Бяха хората на господин Аангти, колегите ми Бхим и Харолд. Като знаех на какво са способни, разбрах, че засега само се перчат, без да са се захванали сериозно с работата. Стори ми се, че

зървам лицата им над оградата, изпълнени със злорадство от затрудненото положение, в което бях се озовал.

— Мислех, че ще успеем да ти спестим досадните подробности — каза господин Нирмал в тъмното със същия примирен тон, — но предполагам... Седни, Мукунда, няма смисъл да обикаляш наоколо.

Върнах се до Бакул, но продължавах да държа под око оградата, като се питах кога ще долети поредният камък. Представях си как мършавият Харолд напява: „Погледни звездите, о, да, погледни звездите“, докато търси камъни и ги запраща в градината под нощното небе.

— Ето защо Аджай не ти отвори — обясняваше господин Нирмал. — Преди няколко дни, когато Бакул ме придружи до лекаря да ми премери кръвното, влезли двама души и казаха, че са от електрическата компания. Аджай ги пуснал и те прекъснали електричеството. Когато се върнахме, къщата бе потънала в мрак. Електротехникът работи половин ден да поправи таблото. Затова сега на Аджай му е наредено да не пуска никого, а и е много малък да прецени правилно.

Господин Нирмал драсна кибрита. Червеният край на цигарата проблесна в мрака.

— Причината да не виждаш Камал и Манджула е, че те напуснаха Сонгар. Бизнесът се срива, Камал бе потънал в дългове, въпреки че продаде всички вещи и производството — дори фабриката и част от земята, където отглеждаше лечебни билки. Потребностите им също се промениха. Камал реши, че ще може да си намери работа, а така или иначе, Манджула никога не се е чувствала добре тук.

Господин Нирмал замълча, сякаш му бе трудно да продължи.

— О, татко, не се опитвайте да ги оправдаете! — възкликна Бакул. — Бяха ужасни — продължи тя хапливо и се обърна към мен. — Един ден узнахме, че са продали къщата зад гърба ни с помощта на стари пълномощни, които татко им дал, докато пътуваше. Не ни казаха абсолютно нищо, само, че трябва да се махнем, и се опитаха да ни пробутат някакви мижави пари като подкуп.

— Не, не като подкуп — уточни господин Нирмал, — просто дял, компенсация.

Поредният камък тупна тежко в градината. Шепа чакъл издрънча върху ламаринения покрив на външната къща недалеч от входа. Дойде

Аджай и отведе бясно лаещото куче.

— Сигурна съм, че можехме да оборим това в съда, но татко...

— Не искам да си хабя живота по съдилища — отрязва, сякаш не за пръв път, господин Нирмал, — има други неща, които да върша и за които да мисля.

Бакул сигурно бе решила да не започва спор. Рязко си пое дъх, но не каза нищо.

— Не виждам изход, Мукунда. Не искам да си пиляя живота по съдилища, особено да се съдя със собствения си брат. Искам да омъжа Бакул и да се преместя в някое по-малко жилище.

Бакул изпръхтя, но тихо, да не я чуе баща ѝ.

— Знаеш, че никога не съм бил добър в общуването с роднини, Мукунда — призна господин Нирмал с измъчена усмивка, — но сега действително се налага да се сдобрим и да намерим мъж за Бакул. Дали не познаваш някой подходящ? Някой твой приятел?

Не виждах лицето му в мрака и макар гласът му да звучеше шеговито, сигурно говореше сериозно. В крайна сметка Бакул беше почти на двайсет и три и на нейните години повечето момичета бяха вече омъжени. Явно, тя не бе съгласна и го прекъсна троснато:

— Татко!

— Добре, добре — въздъхна господин Нирмал, — просто ми трябва време, а предприемачът, който купи къщата, бърза и насъсква бабаитите си по нас. Едната вечер хвърлят шепи чакъл, другата — звънят продължително на звънеца, трети път откриваме боклуци в кладенеца. Не сме мернали жива душа, но от около две седмици тези случки не престават. — Потърка очи с ръка и добави: — Да се надяваме, че за тази вечер свършиха. Сигурно нямат повече камъни — надигна се от стола и се протегна. — Остани, Мукунда, защо да ходиш в хотела, като дома ти е тук?

— Трябва да вървя — запелтечих аз и също се изправих. — Трябва да свърша една работа, да видя едни документи — не исках да срещна погледа му дори в мрака, защото знаех какви тайни крие моят.

— Не иска да остане, татко — каза презрително Бакул. — На него му допадат хотелските удобства.

— Не, не — възразих аз, — не е това, Бакул, хотелът не е добър, но...

— Но тази къща е много по-зле?

Видях зъбите ѝ да проблясват в усмивка.
— Не го притискай, Бакул. Нали пак ще се видим?
— Ще се върна — обещах аз. — Още утре.

* * *

Налях си щедра порция ром от бутилката, която купих от магазин близо до гарата. Водата, с която го смесих, беше блудкаво топла. Вече беше късно, но отпих голяма парлива глътка. Какво да правя, не спирах да се питам, какво да правя? Не можех да нарежа работата си при господин Аангти и да му кажа: „Не мога повече да върша мръсната ви работа, намерете си някой друг“. Ами ако направи точно така? Всеки друг би бил по-безскрупулен от мен.

Можех деликатно да ги преместя, да им намеря хубаво жилище. Но тази къща, моят дом, да премине в ръцете на господин Аангти и шайката му, да бъде изтърбушена, съборена, продадена парче по парче, на мястото ѝ да изникне друга, а моят дом да премине в забвение! Невъзможно!

Никога не бях мислил, че работата, която върша, един ден ще се върне като бумеранг към мен; неприятната част винаги оставаше зад заключените врати на чуждия живот. Не можеше да става и дума да продължа. Но ако напусна работата си при господин Аангти, с какво ще се занимавам? Владея ли някакъв друг занаят? Как ще храня сина си? Жена си?

Лежах, втренчил поглед в тавана, и сякаш за пръв път забелязах вентилатора. Издутината в центъра му бе омазнена и пожълтяла. Мазнината бе толкова плътна и тежка, че сякаш вентилаторът не можеше повече да я задържи. Проскърцваше с всяко завъртане, толкова бавно, че успях да забележа полепналите по ръба саждени нишки. Струваше ми се, че всяко движение добавя поредния пласт мръсотия и всеки момент го очаквах да се стече върху отворените ми очи.

Жена ми. Какво би си помислила, ако ме бе видяла как цяла вечер флиртувам с Бакул? А Томи? Защо на двамата с Бакул им беше толкова приятно заедно, защо бяха толкова близки? Бяха ли любовници?

А и да бяха, какво от това?

Слънцето грееше право върху лицето ми. Вече беше обед. Известно време лежах неподвижен и почесвах ухапаното от комар до ухото ми, заслушан в приглушените звуци от живота на хотела. Най-после се надигнах, изгледах кисело полупразната бутилка ром, чашата до леглото и взех кърпата. Реших, че банята в дъното на коридора трябва да е свободна, а един продължителен душ щеше да ми се отрази добре.

Отворих вратата и едва не настъпих някаква листна маса точно на прага. Приличаше на букет цветя. Вдигнах го и се върнах в стаята. Беше само едно голямо цвете: чисто бяло, нещо като лилия с къдравички личинки. Беше изтръгнато заедно с продълговатите месести листа. Под листата висеше луковицата — едра, белезникава, наподобяваща ряпа, власинките на корена стърчаха от месестата част, буци от пръстта, в която бе расло, още прилепваха към повърхността.

Седнах на леглото с растението в ръка. Луковицата изглеждаше някак беззащитна и безкрайно уязвима, като изтръгнато от тялото сърце, оставено на показ. Цветето рязко се открояваше от обикновената ѝ закръгленост, бе изящно, съвършено. Поставих го на нощното шкафче, но не бях в състояние да откъсна поглед от него. Струваше ми се ту тайнствено, ту трогателно, ту заплашително. Не можех да си представя защо бе положено на моя праг или кой го бе направил. Дали не беше някоя от ексцентричните представи на Харолд за заплаха?

Хотелът започна да ми се струва зловец и го напуснах възможно най-бързо. Не ми се ядяха нито горещите, напоени с разтопено масло питки, нито щедрите порции картофи с къри, които предлагаха в шумната трапезария. Въпреки настойчивото подканяне на сервитьора след няколко хапки си тръгнах и бързо се отправих към бившето ми училище. И ето го там, същата барака, заобиколена от храсталак и случайно поникнали растения, същата групичка злочести момчета под същото баняново дърво. Потърсих с поглед учителя, който ни пердашеше всеки ден. Щях да се зарадвам да го видя — да видя което и да било познато лице, дори продавача на риба или на хрупкавите шингара, да извикат: „Ей, Мукунда, ти ли си?“. Приблжих се до двуколката пред малката чайна — същата, но поразширена, с други хора вътре — и поръчах да ме закарат до „Дулгандж Роуд“.

Затрополихме по пътя. Вкусът на летен въздух върху езика ми бе топъл и познат, с нюансите на прах, на слънце и върбинка, сухият полъх — така различен от лепкавия дъх на Калкута. Мислех, че съм длъжен да обиколя предишните си любими места, и въпреки това някак не ми се искаше. Не исках да виждам новите къщи, изникнали сред полята, из които преди си играехме. Не исках да виждам старата забравена крепост с будка за билети пред входа и надпис „Виждай обича Сунита“ по древните стени.

Платих на кочияша и влязох в градината на госпожа Барнъм през отвор в стената отзад. Дърветата около езерцето с лилиите бяха израсли и образуваха корона от клони, като почти скриваха небето. Най-горещото време на деня тук бе смекчено от хладния полудрач. Едри лилави водни лилии плаваха по гъсто покритата от листа пенеста повърхност.

Нима сме били толкова малки, че сме могли да плуваме в езерцето? Легнах по корем в тревата до брега, подпрял брадичка с длан. В мислите си бях във водата, сред тръстиките, Бакул плува до мен, ту изниква от мрака, ту се крие в него. Губя я от поглед, опитвам се да я повикам, водата поглъща всички звуци. Отново изскача пред мен и виждам как дрехите ѝ плават около тялото ѝ, после прилепват към него, но този път гърдите ѝ не са праскови, това са гърди на зряла жена. Мисля си, че не трябва да я гледам, но тя доплува до мен и през водата ме целува по устните.

— Спиш ли? Мукунда?

Отварям помътнели очи, прикривам ги с длан срещу светлината. После осъзнавам, че светлината е отслабнала, и рязко сядам.

— Откъде знаеш, че съм тук? — всичко се повтаря отново.

— Някак знаех. Цял ден си мислих, че ще дойдеш, но ти не дойде и дойдох тук да те потърся.

Сяда на тревата до мен. Сарито ѝ е в цвят на дъждовен облак над морскозелената блуза. Прави странния цвят на очите ѝ още по-странен. Усмивва се и виждам нащърбения зъб. Крие нещо в сарито, прелива от едва сдържана възбуда като преди, когато беше дете. Бакул никога не може да крие задълго тайни от мен.

— Е, какво криеш там? — питам я аз и се отпускам на тревата. Толкова ми е близка, че мога да споделя всичко, но едновременно с това ме обзема дълбок свян.

— Нищо — отвърща тя. После, сякаш не може повече да се сдържи, го изважда с широк жест и пита: — Помниш ли това?

— Флейта? Моята флейта?

— Твоята. Онази, която си купи на пазара, помниш ли?

Пресягам се, усещам гладко излъсканата повърхност, прокарвам пръсти по телта, която съм намотал в краищата да я предпазвам. Моята флейта отпреди дванайсет години, флейтата, която бях забравил. Беше я пазила през всичките тези години. Усетих как нещо в мен се преобръща. Връщам ѝ я. Не съм сигурен дали забелязва, че ръцете ми леко треперят.

— Не я ли искаш?

Обръщам се по корем и потапям ръка във водата, прокарвам пръсти през нея, усещам съпротивата ѝ.

— Вече е твоя. Мисля, че съм забравил как се свири на нея.

— Знаеш ли, научих се да свиря на флейта. Вече не изтръгвам онези...

— Пръдливи звуци?

Избухва в смях, приближава флейтата към устните си и я притиска до тях, отново се размива. Възкликва в престолено отчаяние:

— Виж какво направи, не мога да свиря, ако продължаваме така.

— Мисли си за нещо тъжно — казвам ѝ аз, но рязко прекъсвам, захапвам вътрешната страна на бузата си и я поглеждам в очите. Представям си как устните ѝ докосват флейтата там, където някога са я докосвали моите. Сантиментална, нелепа мисъл и въпреки това ме изпълва с удоволствие.

— Изглеждаш, сякаш... — отново избухва в неудържим кикот и аз се присъединявам към нея.

— Сега пък какво? Не можеш ли поне минута да си сериозна, Бакул? Вече не сме на десет години и не е нужно да се кикотим непрекъснато.

Оставя флейтата и казва:

— Вече не мога да си представя да се смее така, а ти? Струва ми се толкова отдавна. Представяш ли си как сме били толкова малки, че можехме да плуваме в езерцето? Помниш ли? — чака да ѝ отвърна нещо.

Лежа, подпрял глава на ръцете си, и гледам небето през листата, вече загубило яркостта си в късния следобед. Птиците отново започват да се обаждат, сякаш ободрени от очакването на прохладната нощ. Какво си спомняше тя? Какво искаше да помня? Или беше забравила всичко и просто се опитваше да поддържа разговора? Докосвал ли я е някой след мен, омагьосал ли я е да забрави?

Когато решава, че времето за отговор е изтекло, поднася инструмента към устните си и се разлива познатата мелодия за флейта от Сибелиус, кристално ясна, съкрушителна. Звуците потрепват, сякаш е неуверена, някои излизат фалшиво, но тя започва отначало. Очите ѝ са затворени. Устните са присвити, бузите са хлътнали под остриите скули. На лявата буза забелязвам мъничко кафяво петънце. Вечерният ветрец развява кичурче коса върху нея. Тръсва глава да отмести кичурчето. Не искам да престава да свири. Пресягам се и го отмествам, като се надявам, че няма да усети.

Това, естествено, е само повод да я докосна и тя спира.

Да, вече съм я докоснал и не мога да спра. Галя бузата ѝ. Проследявам линията на челюстта. С върха на пръстите си очертавам формата на веждите, усещам крехкостта на затворения клепач, сякаш съм слепец и искам да я запамеля. Лекичко извивам златната обичка в ухото ѝ и опипвам нежната като листенце на цвете кожа.

Не помня защо флейтата не се счупи между двама ни, нито как я е махнала, нито как съблече сарито си.

Помня усещането за устните ѝ, за езика, дъха на прясно окосена трева, как, въпреки че бях притиснал устни върху нейните, продължаваше да ме пита: „Защо не се върна? Защо не се върна? Толкова те чаках“.

Беше се стъмнило, когато легнахме един до друг на тревата, и през тъмния венец от листа над главите ни видяхме звездите да изгряват една след друга сред обагреното от залеза небе. Някъде в далечината дълбокият глас на възрастен мъж запява началото на популярната по това време песен „Бабул мора“.

— Прекрасно е да слушаш музика, но още по-прекрасно е, когато я дочуеш случайно — промърморвам усмихнат в косата на Бакул.

— Ужас — отвърща тя, — в това ли те превърна Калкута?

— Афсал Миан, нали? — прошепвам аз. — Продължава да пее.

Обръща се, намества брадичка във вдлъбнатината на рамото ми и не е нужно да ми казва, че мисли за онази нощ, когато тичешком се връщяхме от старата крепост, а после се целувахме сред пустото тъмно поле, изумени от обсипаното със звезди небе и стрелналата се в мрака падаща звезда.

Когато се прибрахме, господин Нирмал седеше на тъмно в дъното на градината. Огънчето на цигарата му ни насочи към него.

— Заминавам — обявих на озареното от звездна светлина лице, докато потупваше люлката да седна до него.

— Защо бързаш толкова? Седни, помириши гарденията, колко е прелестна, и нощния жасмин... всички тези нощни цветя, които баща ми посади. Нека вечеряме, преди да тръгнеш. Бакул, ще можем ли...

Прекъснах го, преди да довърши.

— Трябва да успея за влака, наистина трябва да замина. Но ще се върна при първа възможност, а ако се нуждаете от нещо от Калкута — книги, музика...

— Не те попитах — каза господин Нирмал — защо всъщност дойде? Едва ли е било само да ни видиш, нали?

— Само за това — отвърнах с усмивка, без да погледна Бакул. — Дойдох само да ви видя.

* * *

Влакът се понесе с потракване към Калкута. Лежах, без да мога да заспя, но този път почти не забелязвах пейзажа отвън. Единственото, за което бях способен да мисля, бе Бакул, притисната до мен, трепереща, отказваща да ме пусне от обятията си. Да мисля, че след толкова години не само аз бях копнял да бъдем отново заедно! Бях задрямал до езерцето с лилиите, след като се бяхме любили, и с пробуждането си я видях да ме разглежда с напрегнато внимание:

— Как можеш да спиш? Когато толкова кратко ще бъдем заедно?

Прокара пръсти по лицето ми. Наведе се и целуна затворените ми клепачи. Сякаш птиче крило изпърха по лицето ми. Всичко бе абсолютно погрешно и едновременно с това свършено правилно.

— Билетите — казах аз, все още унесен в дрямка.

— За какво си мислиш? — попита тя едва чуто.

— За нищо — разсмях се аз, — изобщо не мога да мисля.

Не отвърна, но усетих погледа ѝ върху мен. Отворих очи.

— Лошо ли постъпихме?

— Така ли мислиш? Натъжи ли се?

— Не — отрече тя отривисто. — Защо да съм тъжна? Имам чувството, че цял живот съм си обещавала нещо и най-после съм го изпълнила.

Обзе ме странно спокойствие. Усуках кичур от косата ѝ около пръстите си и казах:

— Тогава защо питаш?

— Няма да кажем на никого, нали? — продължи тя. — Не искам да заминеш и да направиш някоя глупост. Имаш жена и дете.

— Знам — отвърнах аз, отново затворих очи и я привлякох към себе си. — Знам. Навярно и ти скоро ще се сдобиеш със съпруг и деца.

* * *

Лежа на подрусващото се двуетажно легло във влака и се усмихвам щастливо в мрака. Уверих се, че след толкова години сме свързани така, както никой друг на света. Нищо друго няма значение, дори и това, че трябва да оставя Бакул.

Другата половина от съзнанието ми е заета с по-земни въпроси. Знам, че ще трябва да се изправя пред господин Аангти. Какво да му кажа? Не бях изпълнил задачата му. Вместо да сплаша господин Нирмал, дори не споменах основния въпрос. Не се срещнах с Харолд и Бхим или които и там главорези да торможеха бившето ми семейство, не им дадох по-нататъшни инструкции. Със сигурност ще уведомят господин Аангти за моята слабохарактерност или даже вероломство.

Господин Аангти ще заподозре, че съм сключил някаква сделка с обитателите на къщата. В това отношение нямаше вяра на никого и умееше да изгражда проникателни хипотези във всички обстоятелства.

Докато влакът се приближаваше към света на хаоса, на сделките и финансите и ме отдалечаваше от господин Нирмал, от Бакул и предишния ми дом, за мен стана ясно, че трябва да измисля нещо и да объркам плановете на господин Аангти да ги изхвърли от дома им и да вземе къщата. Но какво?

Трябва да съм се унесъл в сън, защото внезапно се събудих от идея, която ме накара да подскоча и да си ударя главата в горното легло. Сърцето ми се блъскаше в гърдите. Идеята бе толкова проста, че осъществяването ѝ ми се стори абсурдно лесно.

ЧЕТИРИ

— Та ти дори не забелязваш — жена ми нацупи устни по начина, който знаеше, че намирам за неустоим. — Малкият вече се изправя. Трябваше да му видиш изражението, когато го направи първия път!

Беше вечерта, когато се върнах от Сонгар.

— О — възкликнах аз, — жалко, че се е случило точно през двата дни, докато ме нямаше.

Вдигнах детето, сложих го в скута си и се опитах да обърна внимание на жена ми, която не спираше да бърбри, за да ме уведоми за всичко, случило се по време на моето отсъствие. Майката на млекаря, дебела възрастна жена към шейсетте, се заела да доставя млякото и го разреждала с повече вода, отколкото синът ѝ; манговото дърво долу на двора най-сетне цъфнало — откога расте там? Цяла вечност, нали? И освен това, някаква котка свършила работата на задната веранда. Каква ли поличба е това — добра или лоша? Майката на Чампа казва, че означава още деца в къщата, много смешно, нали?

Мислех, че я слушам, но сигурно съм се отнесъл, защото тя внезапно спря и попита:

— Я повтори какво казах току-що?

— Каза: „Повтори какво казах току-що“.

Намръщи се и продължи:

— Престани да ме дразниш. Повтори какво казах току-що.

— „Повтори какво...“

Разсмях се звучно, грабна възглавница и я хвърли по мен.

— Не, сериозно. Изобщо не ме слушаше.

Точно така, не я слушах. Откакто се бяхме любили с Бакул, ме изпълваше някакво бурно въодушевление и ми бе невъзможно да възприема нещо друго. Не изпитвах чувство на вина и не мразех себе си. Не го приемах като изневяра към жена ми. Любовта с Бакул бе неизбежна, напълно отделна от всичко останало, естествена и открита. Разбира се, грешах, но онази вечер в съзнанието ми нямаше нито време, нито място за други мисли.

— Виж, знаеш ли какво... — започнах аз разкаяно, но мислите ми изпреварваха думите. Свалих детето от коленете си и продължих: — Докато пътувах, размислих за някои неща. Имам идея. Искам да чуя мнението ти.

Седна с тържествено изражение, осъзнала сериозността на факта, че се допитвам до нея. Сега се връщам със съжаление към този ден. Беше толкова сигурна, че вземам всичките си решения с оглед на възможностите да се грижа за нея и нашия син, че никога не бих им навредил.

— Къщата... Както ти е известно, не е наша. Измина много време, цели шест години, а чичо Сюлейман не се завърна, нито пък писа след първите няколко години. Почти е наша, но не съвсем.

— Е, и? — попита тя, леко обезпокоена.

— Може би двамата с леля са починали. Кой знае дали някой негов наследник няма да се появи и да си я поиска? Вече добре съм научил занаята: непрекъснато стават такива неща и един ден, като гръм от ясно небе, се озоваваш на улицата. Искам да започна да работя самостоятелно. Не ни трябва толкова голяма къща, нали сме само тримата. Хайде да я продадем, докато е възможно, да се преместим в по-малко жилище и така ще се подсигуририм, а аз ще имам малко свободни пари за свой бизнес.

Зачаках реакцията ѝ.

— Това има ли нещо общо със Сонгар? — попита тя подозрително.

През годините ни заедно бях споделял спомени за града, но винаги — добре редактирани, или поне аз така си мислех.

— Донякъде — отвърнах аз замислено. — Накара ме да се замисля. Виж какво стана там, брат мами брата и го оставя без покрив над главата. Че на кого да вярва човек, ако не на собствения си брат? А ние не сме роднини на чичо, дори не сме от една и съща религия!

— Но на мен къщата ми харесва. Обичам верандата и лимоновото дърво. Ами майката на Чампа, ами съседите? Къде ще отидем? На някое чуждо място, ново и тясно! Не искам пари!

— Не става въпрос само за парите. Можем да загубим и парите, и къщата. Сега, толкова години след Разделението, нещата не вървят много добре за бенгалците в Източен Пакистан и някои взеха да се връщат. Просто се опитвам да мисля в перспектива.

Излегна се с въздишка и зарови лице във възглавницата.

— Не знам какво ти е щукнало — каза тя приглушено. — Два дни те няма и се връщаш със странни идеи. Защо ме объркваш? Дали изобщо ще ме чуеш, ако кажа „не“?

Знаех, че плаче беззвучно във възглавницата при мисълта да напусне заобиколената от дървета къща, но аз бях започнал да си вярвам. Често пъти, казвах си аз, събитията ти дават насока. Винаги съм бил несигурен във връзка с къщата, живеех в нея, без всъщност да я притежавам. Защо животът ми — и този на моето семейство — да премине в къща назаем? Сега дилемата ми не търпеше отлагане и в морален смисъл: как да остана, когато господин Нирмал, който ме бе отгледал, няма дом?

* * *

На следващия ден отидох на работа доста притеснен, като се чудех дали господин Аангти ще одобри плана ми. Цяла сутрин подскачах от стола, щом чуех някой да влиза в двустайната кантора, но той не се появи чак до ранния следобед. Чаках го до вратата. Без да се усмихва, изгрухтя някакъв поздрав към мен и обяви:

— В кабинета. След пет минути.

Този път не ме покани да седна. Зае се съсредоточено да вади бетел от кутията и да го пъха във вече оцветената в червено паст. После, с пълна със сок уста, махна към стола и промърмори нещо, което разгълкувах като „Седнете, какви са новините, опразниха ли къщата?“. Харолд, Бхим и компания още не бяха се върнали от Сонгар, така че сигурно още не бе уведомен за моето вероломство.

Казах му в основни линии онова, което ме бе осенило във влака: исках размяна. Той получава къщата ми в Калкута, много по-скъпа от старата къща в някакво малко градче, ако ми даде онази в Сонгар. При условие че никой не узнае за размяната. Трябваше да изглежда като обикновена продажба. И ще ми даде пари, за да компенсира разликата в цената между двете къщи, така че да разполагам с начален капитал да започна свой бизнес. Говорех много бързо, едва си поемах дъх, но посланието ми беше ясно и езикът ми не се връзваше, докато търсех подходящите думи.

Господин Аангти попиваше плешивата си изпотена глава с обичайната мръсна носна кърпа. Държеше се по-скоро пренебрежително, отколкото внимателно, докато му обяснявах.

Но съвсем скоро втренчи поглед в мен, бавна, лукава усмивка изкриви ъгълчетата на устата му. Махна ми да спра, вдигна зацапания месингов плювалник във формата на женско лице с отворена уста, прицели се и изпрати червена струйка в него, после се избърса. Две тънки червени линии сок от бетел се бяха запечатали в бръчките около устата му. Почеса се по темето и заговори, вперил поглед в ноктите си.

— Е — започна той, като мереше всяка дума, — правилно ли съм ви разбрал?

И повтори дума по дума, каквото бях казал.

Естествено, исках да приеме предложението ми. Но като негово протеже си мислех, или по-скоро се надявах, против собственото си убеждение, че ще вземе благосъстоянието ми присърце. Дори докато му излагах идеята си същия ден, очаквах да се опита да ме разубеди, да каже: „Мукунда, не ставайте глупак. Сделката е лоша и ви предупреждавам за това, защото вземам интересите ви присърце. Ако ставаше дума за някой друг, щях да си държа езика зад зъбите и да му измъкна паричките“.

Ала той прие без колебание и каза, като усилено се опитваше да не изглежда лукав:

— Много интелигентно, Мукунда, много умно. Ще се сдобиете с огромно имущество, с много незастроена земя, която страшно ще поскъпне. Пък и аз от известно време насам си мисля, че наистина е дошъл моментът да захванете собствен бизнес. Научих ви на всичко, което умея, нали разбирате. Ще стигнете далеч, Мукунда, помнете ми думите! Що се отнася до малката стара къщичка на тази забутана уличка в Калкута, която ми предлагате, положението е доста несигурно, не разполагаме с истинските документи, нямаме нотариалните актове. Трябва ли да поема такъв риск? Сигурно трябва, щом ще ви помогна да положите началото, допълнителните пари ще ви позволят да захванете свой собствен бизнес, както вече споменахте.

Готовността, с която се съгласи, ме накара да изпитам смесица от облекчение и неприязън. Къщата на чичо се намираше в първокласен район на Калкута и той много добре го знаеше. „Влезлият във владение е по-силен от закона“ бе основният принцип на занаята,

който бе успял да ми втълпи. И след шест години, дори и липсващите наследници мюсюлмани да се появят, какъв шанс имаха срещу господин Аангти и шайката му? Само за два месеца щеше да продаде къщата и да прибере парите в джоба си. В замяна на тази фактическа сигурност в негова полза според господин Аангти аз получавах точно обратното: рискувах да притежавам спорен имот в провинциален град, грандиозните замисли за който можеше никога да не се осъществят. Господин Аангти не искаше да знае причините за обзелото ме безумие. Може и да е изпитвал любопитство, може да е направил известни предположения. Но искаше да извършим продажбата и размяната, преди да разбере същността на сделката и да променя решението си. Беше олицетворение на дипломацията, държеше се, сякаш току-що бях предложил сделката на живота си. И беше точно така, но не в смисъла, който той предполагаше.

Въпреки бързината обаче успя да ме накара да понижа цената, която исках за къщата в Калкута, така че получих по-малко, отколкото бях очаквал.

Всички простодушни надежди от моя страна, че действия, подтикван от бащински или покровителствен порив се разсеяха, но докато напусках кабинета му, едно чувство надделяваше над всички останали: бъдещето на господин Нирмал и Бакул беше в моите ръце. Документите за притежание на имота на „Дулгандж Роуд“ 3 скоро ще бъдат у мен. Домът на детството ми е в безопасност и няма да премине в ръцете на чужди хора, да бъде разрушен и заменен с нова сграда.

Няколко дни по-късно, когато всички формалности бяха уредени, седнах пред отредената ми в коридора пред кабинета на господин Аангти маса и се опитах да съчиня писмо. „Уважаеми господин Нирмал, трудно ми е да ви обясня всичко това, но по една случайност установих, че познавам предприемача, който е купил вашата къща от господин Камал, и успях да го убедя...“.

Няколко пъти преправях писмото. Чак в края на деня бе готово за изпращане. Гласеше, че господин Нирмал не трябва да търси ново жилище поне докато имам думата по въпроса, и очаквам това положение на нещата да продължи неопределено дълго. Ще може да живее на „Дулгандж Роуд“, без да се безпокои за нищо. Обратната поща ми донесе писмо от него, в което се редуваха смущение, благодарност, любопитство и извинения, докато се опитваше да запази

достойнството си. Явно бе повярвал и приел онова, което му бях написал. Отговорът му ме увери, че къщата повече не е под обсада, защото господин Нирмал изразяваше огромна, изпълнена с неловкост, благодарност към мен, че дните на тормоз над него и Бакул са отминали. Стана ми мъчно за него и прибрах писмото, без да му отговоря.

* * *

Изнасянето ни от къщата на чичо Сюлейман не премина безболезнено дори за мен. С жена ми се карахме ожесточено за всеки предмет, който да вземем с нас. Не исках да се разделя с книгите на чичо Сюлейман, които с времето се бяха превърнали в мои стари приятели; жена ми пък бе твърдо решена да ги продаде на антиквар. Нури така и не успя да спечели благоразположението на жена ми, на която не й харесваше да я обсипват с обиди и от време на време да я кълват. Но успях да се наложа над молбите ѝ да дам птицата на някого или да я пусна на свобода. Жена ми искаше да вземем някои тежки мебели, които бе получила като чеиз, но знаех, че новият ни дом ще бъде твърде тесен за легло с балдахин и обемисти резбовани скринове.

Битката продължи цяла вечер. Ако отстъпех и се съгласях с някой шкаф, я изнудвах да приеме бюрото на чичо. Легнахме си мълчаливи и ядосани и се събудихме намръщени, изпълнени със спотаен гняв.

Въпреки всичко бях опиянен от мисълта, че съм спасил Бакул, че заради мен тя е в безопасност в дома си, че дори и далеч, моята грижа продължава. Няколкото часа с нея в Сонгар ме бяха променили невъзвратно и осъзнавах, че останалият ми живот ще бъде различен от този през изминалите години. Долавях как нещо в самата сърцевина на същността ми се преобръща и се променя. Сега се утешавах с мисълта, че на човешките същества е писано да обичат много и различни хора. Не се опитвах да го обясня на никого; вкопчих се в мисълта като един вид проникновение, озарение свише, което бе определено да се разкрие единствено на мен. В крайна сметка, не обичаме ли всички ние родителите си, братята и сестрите си, приятелите, съпрузите и съпругите си, децата си едновременно, но не

еднакво? Ако в този момент жена ми бе обявила, че обича и друг мъж освен мен, бях сигурен, че ще съм щастлив, изпълнен с увереност, че мога — и ще обичам едновременно жена ми и Бакул, но по различен начин. В това видях съдбата си. Това бе крепостта, която изградих, за да отблъсна пристъпите на вина и мъка, когато осъзнавах каква болка ще изпитат жена ми и синът ми, твърде малък още да разбере какво му причинявам. Никога нямаше да напусна жена си и детето, в това бях сигурен. Мисълта да живея в свят, в който Бакул я няма, бе недопустима точно колкото мисълта, че малкото ми момче няма да е до мен, тя превръщаше света в безжизнена пустош и не можех да допусна това да се случи.

Не исках веднага да купувам нова къща. Исках да вложа парите, с които разполагах в строителство, а понеже по-голямата част от авоарите ми бяха замразени в къщата в Сонгар, не ми оставаше кой знае колко. Тревожех се с какви средства ще разполагам, след като започна да работя самостоятелно. Единственото, което ми идваше наум, бе да пестя, така че исках да наемем нещо малко в район, който можем да си позволим. Най-накрая наех две стаи в къща в Шиамбазар. Нямаше къде да се обърнеш. Кварталът беше бедняшки. Външна канализация, общи, мръсни бани. Всяка сутрин трябваше да се редим на опашка за тоалетната. После мъжете и децата се миеха на чешмата в двора, докато жените чакаха ред за единствената баня. Къщата бе обитавана от около единайсет семейства. Отвсякъде ни заобикаляха улични магазинчета. Точно под спалнята ни цяла вечер работеше сергия за панирани зеленчуци и ако отворехме единствения прозорец, стаята се изпълваше с миризма и пушек от горещата мазнина. През нощта пияни мъже се тълпяха около друга лавка недалеч. Всеки ден откъм съседния дюкян, където продаваха пилешки и овнешки кюфтенца, се разнасяше ужасено кудкудякане, докато колежа пилетата, последвано от миризмата на пържено месо.

Една сутрин се случи жена ми да отиде до тоалетната и да открие, че детето, което я бе ползвало преди нея, бе оставило жълто-кафява купчинка на пода. Жена ми бе стъпила в нея.

— На пода! — изкрещя тя. — Какви деца отглеждате бе, хора, че акат на пода!

— Брей — извика пронизително майката на въпросното дете, — виж ти, каква чест за нас, самата кралица Виктория да живее тук!

Свикнали сме да живеем в дворец, а?

— Мерете си приказките, госпожо Накулер! — извика жена ми с изпълнен с ярост дълбок глас, който се чуваше на първия етаж и който едва разпознах.

— И какво ще сторите? Ще ни изхвърлите отгук? Съпругът ви е голяма клечка, така ли? Върти голям бизнес. Много сме благородни, много сме влиятелни, а?

Друга жена се включи в разправията и каза:

— Детското ако не е мръсно. Не сте ли чували? Бебешката урина е чиста като водата от Ганг. Та вие самата сте майка, какво толкова е станало?

Преместихме се след две седмици, веднага щом открих друго жилище, този път в Кидерпур. Намираше се на оживена улица, прорязана от трамвайни линии. Ден и нощ чувахме дрънченето на трамваите и клаксоните на автобусите. Късно през нощта, когато всичко утихнеше и се възцареше мрак, когато и трамваите не вървяха, лежахме будни и слушахме жалните викове на момчето, което търсеше пияния си баща. „Татко! Татко! Къде сте?“, зовеше го то с пронизителен глас, който отекваше от всички посоки, докато обикаляше улиците. После, след минути, които ни се струваха цяла вечност, преставаше да го вика: сигурно го беше открило, проснат в несвяст, и го влачеше у дома. Най-сетне потъвахме в тревожен сън и се събуждахме от граченето на гаргите и трополенето на трамваите, отново поели по своя маршрут.

Имахме само една стая с приспособена кухничка, но бяхме отделени от останалите, а отсреща на покрива имаше нещо като баня. Окачих клетката на Нури до прозореца. Обаждаше се много по-рядко, отколкото в пренаселените стаи в Шиамбазар. Когато паднеше сянка, постилахме на покрива одеяло и слагахме върху него детето и играчките му. Пак започна сладко да гука. След известен период, чийто край сякаш не се виждаше, установих, че новото жилище е поуспокоило жена ми, но кротостта ѝ може би се дължеше на постоянното изтощение, на което ни подлагаше новият ни живот. Заех се да си търся работа.

* * *

Отсрочката бе кратка. От самото начало жена ми се отнасяше скептично към истинската причина да продам къщата; сега и баща ѝ взе да изниква на нашия праг почти през ден и да си вре носа в отношенията ни, да души и да подклажда опасенията ѝ. Предишните щастливи дни на семейния ни живот изтекоха през пръстите ми като вода в шепа.

Господин Бара бе омъжил дъщеря си за мен, защото бях обещаващ. Въпреки че няхах родители, въпреки пълната липса на информация за кастата ми той бе харесал достатъчно — или пресметнал точно — имота ми и възможностите ми за развитие, за да ми я даде. Промяната в обстоятелствата му допаднаше точно толкова, колкото и на дъщеря му.

— Може да не сме богати — не спираше да повтаря, — но отгледахме дъщеря си като принцеса. Не е свикнала с трудностите, на които я подлагате. А и защо е нужно?

В гласа му долавях не толкова учудване, колкото притаена враждебност. Отдавна подозирах, че за него привлекателността ми като възможен зет се крие по-скоро в къщата на чичо Сюлейман, отколкото в личните ми качества.

— Това е само временно, докато започна бизнес.

— Но защо имате проблеми с парите? Ето това не разбирам — тормозеше ме той. — Продадохте голяма къща на такова хубаво място, би трябвало да сте богати! Вместо това се скъпите за храната, а не виждам да поемате и договори. Малини казва, че вече дори не купувате риба всеки ден!

— Парите от продажбата са вложени в инвестиции — отвърщах сковано и поглеждах настрани, за да сложа край на разговора.

Самият вид на тъста ми, докато се качва по стълбите към стаята ни до покрива с хъхрене и охкане, взе да ми се струва непоносим. Всичко в него започна да ме дразни: едрият нос с косматите ноздри, оредяващата му брада, месестите уши, на които закрепваше омазнения молитвен шнур, докато си миеше ръцете на чешмата, но най-вече мразех начина, по който той и дъщеря му си говореха шепнешком и ме стрелкаха с погледи. След като си тръгнаше, а жена ми повтореше въпросите му все едно бяха нейни собствени, аз казвах:

— Нищо не разбираш от бизнес, така че не се бъркай и ме остави да си върша работата, както намеря за добре!

— Винаги ми крещиш.

— Не ти крещя. Опитвам се да ти обясня нещо просто. Остави ме да си гледам работата. Не се бъркай, не ме притискай. Аз казвам ли ти как да готвиш или да се грижиш за Гаутама?

— Не става дума за сега — продължи жена ми, сякаш изобщо не беше ме чула. — Само да отворя уста, и си готов да ми откъснеш главата. Като те повикам за вечеря, започваш да крещиш: „Не виждаш ли, че работя, не може ли човек да поработи на спокойствие“. — Втурна се вбесена навън от стаята, като мърмореше: — Щом всичко, което казвам, те дразни, изобщо няма да говоря, чакай да видиш.

Над дома ни се спускаше продължително мълчание, минаваха бавни, напрегнати часове, нарушавани единствено от тихичкия плач на детето. Разсърден, излизах навън, отивах и сядах до реката на крайбрежния булевард, гледах как лодките преминават покрай мен. Изпити лодкари наблягаха на прътовете, за да насочат старите съдове. Дори те са по-щастливи от мен, мислех си аз. Познаваха добре работата си, изкарваха с труд прехраната си. Сигурно някои от тях бяха късметлии и не бяха женени. На моменти ме заливаше вълна на самоненавист, породена от собственото ми лицемерие, от начина, по който карах семейството си да страда, и въпреки това долавях — знаех, — че действията, които бях предприел, са единствените възможни. Един ден, докато седях до реката и наблюдавах движението на лодките в едната посока и на трамваите — в другата, изпитах такъв непреодолим копнеж по времето, когато не бях обременен със семейство, бях безгрижен, разхождах се из парка с Ариф, бърбях за книги и момичета, че едва не се хвърлих в реката от отчаяние. Лахор на Ариф сега се намираше в друга държава, както и Раджшахи на чичо Сюлейман. Бях останали в миналото — всичките ми приятели бяха там. Бях съвсем сам. Кога ме бе напуснало задоволството от живота? Защо изпитах такова неудовлетворение? Има ли някаква стойност този променен свят, в който загубих жена си, а единственото, което придобих, бе копнеж по далечното минало?

* * *

Изминаха шест месеца без особени промени. С жена ми си говорехме, но рядко разговаряхме истински. Някога усмихнатото ѝ лице бе придобило изражение на сурова строгост. Стана избухлива. Детето се разболя. Страдаше от продължителни пристъпи на някаква кожна алергия, която никой не може да определи, и ми беше трудно да отделя пари за лекари и лекарства. През нощта често се будеше, плачеше, скимтеше и чешеше до кръв тялото и главата си. Сърцето ми се късаше, докато го гледах как страда. През лятото стаята на покрива се превръщаше в нажежена кутия. Ята комари ни атакуваха, ако искахме да спим на терасата. Свекър ми беше прав: не можехме да си позволим храната, с която бяхме свикнали.

Не че не се опитвах. Работех на парче като надзирател, докато чаках шансовете, които така и не се появиха. Често пъти господин Аангти ми подхвърляше случайна работа със саркастично, самодоволно изражение. Ала сега, когато на практика се водех независим предприемач, не ми плащаха всеки месец и несигурността хвърли сянка върху ежедневието ни. През седмиците, когато се случваше да не намеря нищо, лъжех, че отивам на работа, и излизах да обикалям града, да подремна на пейките в парка, като рядко хапвах нещо повече от шепя ориз. Около мен едри кестеняви коне хрупаха крехката зелена трева, облечени в бяло момчета гонеха топка с бухалките си и се надвикваха с пресекливи гласчета. Успявах лекичко да се отпусна, поел от насладата на конете и радостта на децата от игрите им. Лежах в прохладната сянка под някое дърво, пъхнал глава в свивката на лакътя, поглеждах света изпод ръката си и се питах дали някъде има място и за мен.

Положението трябва да се подобри, убеждавах сам себе си. Всички знаят, че за да потръгне бизнесът, е нужно известно време. Скоро ще разполагам с достатъчно средства, за да си позволя инвестиции, които ще ме издигнат до висотите на господин Аангти. На моменти се хващах, че фантазирам как ще построя малка къща за господин Нирмал и Бакул в градината и ще продам останалия имот. Те сигурно ще проявят разбиране към нуждата ми. Друг път, когато се чувствах особено потиснат, решавах да продам обратно имота в Сонгар на господин Аангти също така анонимно, както го бях купил. Ако още го иска. Но тогава ми попадеше някаква работа и отхвърлях мисълта.

Понякога работех като подизпълнител извън Калкута, в по-малки градчета, и се радвах, че съм далеч от дома си.

Всеки час от всеки ден през онзи период мислех за Бакул. Понякога копнежът ми утихваше, друг път ме довеждаше до пълно безумие, защото не можех да споделя с никого. Знаех, че съм загубил съпругата си, но и същевременно знаех, че е у дома с детето. Тези противоречия се превърнаха в неразделна част от живота ми. Осъзнавах, че е безсмислено, и затова дори не направих опит да пиша на господин Нирмал или на Бакул. Крепеше ме мисълта, че живеят спокойно в моята къща, но какво бих могъл да им кажа с едно писмо?

* * *

Случи се да разполагаме с малко пари, след като бях порботил няколко седмици, и заведохме Гаутама при специалист заради кожната алергия. Жена ми бе по-намръщена от всякога. Чакахме мълчаливо лекарят да ни покани, защото знаехме, че ако заговорим, ще се скараме. Приемната беше от тези, в които предлагат списания, и взех едно. На корицата имаше снимка на красива жена. Прелистих страниците, без да чета, без да обръщам особено внимание на измисления живот, който ми се предлагаше. Внезапно малка реклама на колд крем за лице ме накара да застина. Вгледах се, не вярвах на очите си. Лицето със съвършен розов тен поразително приличаше на Бакул.

През онези дни често се улавях, че се вирам с копнеж и очакване в някое характерно рамо или гръб сред тълпата по улицата, в автобуса и трамвая, когато отдалеч ми се стореше, че може да е Бакул. Когато жената се извърнесе и виждах непознато лице, разочарованието ми нямаше граници. Тази снимка приличаше на нея много повече от другите, в които се бях припознавал. Определено не беше Бакул. Косата бе прекалено фризирана. Кожата бе прекалено розова, а тя никога не се усмихваше по този начин. Не видях и нащърбения зъб, но може да е откъм другия профил.

— Какво си зяпнал толкова съсредоточено? — попита жена ми подигравателно. — Истинска хубавица, нали?

— А, нищо особено — отвърнах аз, отгърнах страницата и се престорих, че ми е безразлично. Не бях усетил, че жена ми следи изражението ми.

— Всяка жена е хубава, когато не ѝ се налага да мете, да мие подове и да носи вода всеки ден. Такива жени са богини в очите на мъжете.

— О, престани — срязах я аз нетърпеливо. — Не може ли човек да разгледа едно списание, без да се заядеш? Имаш ли представа как ми прозвуча?

Току-що се бях върнал от продължително, изнурително двуседмично пътуване в жегата, след като бях решил проблемите с парцела за едно държавно училище, но ми се бе наложило да прекарам дни наред под палещите лъчи на слънцето. Дойдох при лекаря едва ли не от гарата. Не бях готов за кавга с жена ми, но тя бе изпълнена с дълго таен гняв, защото трябваше да се справя толкова време сама с болното капризно дете. Нямахше намерение да се отказва.

— Хм, мъжете на твоите години пощуряват. Знам го със сигурност. Майката на Бину ми каза, че открила мръсни снимки на рафта на зет си, под дрехите. Представи си само, та той е на четирийсет, баща на две деца. Боже, боже — възкликна жена ми. Размърда се на стола си, премести потното дете на другото си рамо. — Колко ли време ще трябва да чакаме. И каква полза? Нито един от тях не ни помогна.

— Той е най-добрият специалист по кожни заболявания в Калкута. Къде другаде да отидем?

В суматохата, която настъпи, щом лекарят надникна от кабинета си и ни покани да влезем, успях да откъсна снимката от списанието и да я пхна в джоба си. Нищо че не беше Бакул, самото присъствие на снимката в джоба ми сякаш я приближи към мен. Можех да я гледам, когато съм сам.

След като се прибрахме и сложихме умореното дете да спи, плъзнах снимката в моя шкаф под купчината документи и сметки, където жена ми нямаше да я забележи. Измих се на чешмата на терасата и гол и освежен, се върнах да намеря дрехи за преобличане. Канчетата със студена вода, които излях върху тялото и главата си, ми помогнаха да се взема в ръце.

— Яденето готово ли е? — извиках на жена ми, докато притичвах на пръсти през терасата. — Гладен съм, две седмици не съм вкусувал домашна храна.

Малкото дрехи, които имах и които изглеждаха доста овехтели, бяха подредени на купчина върху леглото, след като жена ми ги беше изпрала. Прерових ги една по една, защото исках да облека нещо достатъчно тънко за горещия задушен ден.

Жена ми се провикна откъм кухнята:

— Готов ли си? Оризът е на масата, ела да ядеш.

Разкайваше се за гневната тирада по-рано и се държеше сговорчиво.

Но аз не можех да си поема дъх, камо ли да отговоря. Ръцете ми се тресяха. Седнах на леглото да се успокоя, без да забелязвам смачканите под мен дрехи. Чух я да мърмори:

— Винаги така правиш, караш ме да бързам с яденето, а после се бавиш, колкото си щещ, аз чакам тук с топлия ориз, станала съм призори, почти не съм мигнала, защото детето плаче...

Под купчината дрехи открих писмо, пъхнато там от жена ми, докато съм отсъствал. Не беше повече от няколко набързо нахвърляни реда с почерка на господин Нирмал: „Съжалявам, стана набързо, но се надявам, че ти и семейството ти ще успеете да дойдете. Няма да е същото без теб. Има още две седмици. Ще говорим, когато пристигнеш, и ще ти разкажа всички подробности“.

В листа бе увита твърда картичка, отпечатана в задължителния червен цвят и с обичайния благословен знак, изписан с куркума, в единия ъгъл.

Покана за сватбата на Бакул.

Тържеството се бе състояло предишния ден, докато съм пътувал с влака към Калкута.

Не знам колко време съм се взирал в картичката и макар погледът ми да бе замъглен, посланието на поканата бе ясно като ден. Бакул бе вече омъжена жена.

* * *

Пред мен димеше купчинка бял ориз. От едната страна върху купичката се стичаше подлютено жълто бобено пюре, другата страна все още бе девствено чиста. Купичка с малко парче риба в червен сос с куркума, украсен със зелени люти чушлета, бе сложена до чинията ми. Жена ми се настани до мен, потопила дълбоко пръсти във вече полуизядения ориз.

— Какво има? — гласът ѝ ме изтръгна от размишленията ми. — Май домашната храна вече не ти е по вкуса? Успях да взема дори малко риба.

Изглеждаше по-скоро натъжена, отколкото ядосана, и това ме отърси от вцепенението, в което бях изпаднал, след като видях поканата за сватбата. Разделих ориза и се захех да го смесвам с пюрето. В чест на завръщането ми дори имаше някакъв зеленчук. В последно време никога не се хранехме толкова разнообразно; трябва да е отделяла от парите за домакинството, докато ме нямаше.

— Уморен съм — обясних аз и поднесох първата хапка към устата си. — Случва се внезапно да те повали. Часове наред на слънце, безпорядъкът, докато пътуваш, пък и това по цял ден да викаш по работниците...

С първата хапка усетих, че гърлото ми се свива. Наложих се да прикрия уста с длан, за да задържа храната и да се заставя да я преглътна. Жена ми бе посветила цялото си внимание на рибата. Беше навела глава, ако преди седеше до мен, сега се бе преместила и се бе прегърбила ниско над чинията.

— По-лошото е това, че още довечера пак трябва да замина. Нито миг спокойствие — подпрях се на пода с лявата ръка да почувствам успокоителната му стабилност и прохлада.

— Какво? — възкликна тя. — Заминаваш, и то довечера? Къде? Изобщо не си го споменавал!

Седях на леглото, след като прочетох писмото на господин Нирмал, бях схванал, че съпругът на Бакул е от Бомбай — така поне твърдеше поканата. Това означаваше, че ще напусне Сонгар скоро след сватбата. Как бих могъл да я видя отново? Трябваше да я видя, преди да е заминала — ако изобщо още беше в Сонгар.

Реших да тръгна с нощния влак. Не изчаках да обмисля порива си, да намеря основателна причина да го направя. Беше неоспорим

факт, даденост: трябва да замина, трябва да видя Бакул още веднъж, преди да напусне живота ми завинаги.

* * *

Докато минавах под извисяващите се стоманени греди на моста, заобиколен от тълпа непознати, прекалено забързани, за да ме забележат, изпитах усещането, че след дълги месеци на строг тъмничен затвор най-сетне съм свободен — от съпруга, дете, папагал, дом. Известно време ще бъда сам, ще мога да правя с живота си, каквото поискам. Загледах се в реката и си позволих да се отдам на спомена за езерцето в градината на госпожа Барнъм. Вкусвах солта по устните на Бакул, вдишвах диханието ѝ с аромат на окосено сено, усещах твърдостта на лопатките ѝ под блузата, допира на косата ѝ, която гъделичкаше ноздрите ми и ни караше да се смеем.

Бях избрал горно легло, за да мога да лежа и да размишлявам на спокойствие. Влакът бе изненадващо празен, като се има предвид, че купето бе трета класа, а тя обикновено бе толкова претъпкана, че потта на хората се смесваше. Днес в купето за четирима имаше само още един мъж — едър, с мустаци на морж, в дхоти, притежател на сгъваема масичка, растение в конопен плик, два тенекиени куфара и заек с розови очи в клетка, който нахрани с листа и нарязан морков веднага щом се качи. Известно време го наблюдавах, но когато влакът тежко се разтнесе и най-сетне се отдели от перона — с един час закъснение, — затворих очи, забравих за него и се пренесох до езерцето с лилиите на госпожа Барнъм. С много усилия успях да зачеркна поканата за сватбата и да изпълня мислите си с Бакул: как свири на флейтата, как ме целува по клепачите, а аз се съпротивлявам. Почти долових аромата на косата ѝ, на сапун и на пудрата, която си бе сложила онази вечер, когато ми приготви вечеря.

За съжаление, в купето нахлу друга миризма, а мустакатото лице изникна до мен с покана:

— Сигурно сте гладен, братко, влакът закъсня. Бихте ли споделили трапезата ми? Имам питки, задушени картофи с карфиол и туршия.

Говореше хинди. Миризмата на гореспоменатите храни изпълваше купето до краен предел. Синапеното олио от манговата туршия сякаш полепна по езика ми.

Отказах му, намръщих се и отново затворих очи. Чувах как мъжът дъвче и сърба с охота. Сигурно минава единайсет, помислих си аз, защо яде сега, през нощта? Но неизвестно защо хората започват да изпитват глад в мига, в който се качат на влак.

Тази мисъл ме занимава известно време, но унинието, което ме бе обзело следобед, ме сграбчи с нова сила. Отново затворих очи и видях дяволитата усмивка на Бакул. Усмихнах се печално в мрака. Как ли е изглеждала на сватбата си, цялата в златно и червено? Дали си е мислила за мен? Дали е успяла да приглади назад непокорната си коса, та да отговаря на общоприетата представа за скромна булка?

— Братко — каза мъжът и лицето му се изравни с моето, — долното легло също е свободно, защо не слезете? Някак ми е притеснително да спя сам, когато и купето, и влакът са толкова празни.

— Но нали аз съм тук — възразих решително. — Легнете си, моля, не ви грози никаква опасност.

Лицето на човека просветна.

— Поне сте буден — каза той — и това донякъде ме успокоява. Вижте, много трудно заспивам във влаковете. Трябва да си поговоря с някого поне за известно време. Как се казвате, братко? С какво се занимавате?

Погледнах изпълненото му с нетърпение лице. Беше се облегнал на койката ми, подпрян на лакти заради люлеенето на влака, лицето му бе на сантиметри от моето. Беше невъзможно да му обърна гръб и отново да потъна в мечти.

— Ще слеза. Щом това ще ви помогне да заспите.

— В Сонгар ли живеете? — продължи той, докато ми помагаше да разгъна чаршафа си върху дървеното легло срещу неговото. Без да изчака отговор, добави: — От петнайсет години съм там. Първо бях в търговията с дървен материал, сега се занимавам с добив на слюда, знаете ли какво е слюда?

Кимнах.

— По време на Световната война, когато започнах, слюдата много се търсеше. После работата намаля, когато британците загубиха интерес. Но сега, след Независимостта, когато сами сме си господари,

разкриваме мини навсякъде. Британците изобщо не ги беше грижа, нали? Или греша?

— Изобщо не ги беше грижа — повторих след него.

— Учителя го е грижа. Иска да изгради нацията, като издигне новите храмове на съвременна Индия, мини, язовири — това ни обещава той.

Прие липсата ми на интерес за несъгласие и продължи:

— Знам, вие от Бенгал сте настроени срещу Учителя, за вас Неру е лош, и Банди е лош. Когато убиха Махатма и се оказа, че убиецът е махаращра, направо се изумих. Как така да не е бенгалец? Ето, и вие се подразнихте само като споменах имената на двамата ни водачи.

— Не съм раздразнен. Простете ми, но много ми се спи. Ще се опитам да подремна.

— Прав сте, прав сте — съгласи се дебелакът и притегли чаршафа над главата си. — Вече е късно, трябва да спим.

През прозореца полъхна по-хладен ветрец. Единственият звук, който чувах, след като мъжът заспа, беше тракането на колелата, устремени към младоженката Бакул — и към съпруга ѝ.

Мъжът се обади в мрака:

— Спите ли, братко? Усещам ви, че не сте заспали.

Примирих се и седнах. Той също се изправи, измъкна от джоба си подсладени бетелови ядки и ми предложи. Заразказва за съпругата си, за неприязънта ѝ към Сонгар. Сподели, че нямат деца.

— Това ме прави още по-привързан към госпожата, нямаме си никой друг на този свят. Кой ли ще се погрижи за нея, когато умра? Кой?

— Може да умре преди вас — отвърнах аз, трогнат от притесненията му, но едновременно с това обзет от желанието да замълчи.

— Преди няколко години едва не умрях — каза той доста по-сдържано. — Може ли да ви разкажа странната история, която ми се случи? Известно ви е, че слюдата не лежи дълбоко под земята, не трябва да се разработват мини, близо е до повърхността. Лежи си там, блести и те чака едва на няколко стъпки дълбочина. Бях разположил лагера си в пущинака недалеч от Сонгар. Коя година беше това, чакайте да си спомня... Не се сещам, но трябва да е било преди около четиринайсет години, към 1940-а. Та стоя си аз в лагера, около мен —

дивотия и пустош. Нищо чудно, че жена ми все се тревожи. По цяла нощ слушам лисици, бухали и някакви странни звуци, които не мога да определя. Работниците ми, всичките, са от местните племена, полупияни или напушени с разни треви, седнали или проснати около огъня. Късно е, ама не чак толкова. Може да е ранна вечер, но ние сме уморени до смърт, защото денят ни е започнал призори. Почивам си в палатката преди вечеря и изведнъж — суматоха! Суматоха!

— Какво се случи?

— Втурнах се навън да видя. Всичките ми работници си бяха глътнали езика от страх и сочеха към небето. Вдигам поглед и какво да видя? Какво да видя? Космически кораб.

— Космически кораб?!

— Космически. Кораб. Точно така. Нещо странно лети из небето. Тогава не знаехме какво е. Чудехме се дали не е падаща звезда. Да не би да става нещо със зрението ни? Но не, беше си кръгъл, целият светеше, бавно се рееше над лагера и се снишаваше към земята.

Замлъкна за момент да си хапне от ядките.

— Работниците ми редят молитви и крещят. Ще ни вземат душите, това са небесните хора, говорят те. Аз също съм уплашен, сега вече корабът е много ниско и виждаме, че е с правилна форма, овален и изобщо не е звезда или нещо такова. Но нали трябва да действам като началник, викам на хората: „Спокойно, хора, спокойно!“. Цялата гора наоколо се смълча. Но всичко е обляно в ярката бяла светлина на кораба. В ушите си долавяме тих напевен звук като вибрация. Тогава знаех за космическите кораби не повече от хората ми, та реших, че небесна колесница е дошла да ни отнесе — замълча и шумно, с гъргорещи звуци пи вода от бутилката, която държеше на десетина сантиметра от отворената си уста.

— Какво стана после? — нетърпеливо попитах аз.

— После ли? Нищо. Известно време кръжа около нас, после се издигна и изчезна. По-късно се видях с много хора, всичките ги питах: „И вие ли видяхте същото онази нощ?“. Ала никой, абсолютно никой не бе забелязал нищо. Хората решиха, че нещо съм, нали разбирате... — почука се по слепоочието с показалеца. — Ако ги нямаше работниците и те да го видят, самият аз също щях да реша, че съм се... — и отново почука челото си.

Когато се събудих на другата сутрин, влакът вече беше спрял за кратко на гара Сонгар. Дебелакът и заекът ги нямаше. Ако не беше миризмата на мангова туршия със синапено олио, щях да се усъмня в неговото съществуване и в историята с космическия кораб.

Нима с Бакул бяхме видели същото, което и този човек, в онзи момент, преди много години, в озареното от звезди поле? Нима бяха изменили четиринайсет години? В мислите ми споменът за онази вечер — за сиянието в небето, близостта на Бакул и споделения страх — бе толкова жив, че сякаш се бе случило вчера.

* * *

Пред гарата се бе наредила обичайната редица двуколки — конете и кочияшите, наметнати с широки чулове. Макар в Калкута жегите и задухът да бяха вече настъпили, тук, на високото плато на Сонгар, заобиколено от гори, едва бе дошъл краят на прохладната пролет и потреперих, когато кочияшът набра скорост по склона към „Дулгандж Роуд“. Бях решил да не си губя времето с хотел. Ами ако съвсем за малко я изпусна?

Кочияшът зави и излезе на „Дулгандж Роуд“. Улицата бе празна в предутринната светлина — небето на запад се колебаеше между деня и нощта, а на изток пламтеше в червено. Спомних си как през един студен януари преди много години, когато бе празникът на Сарасвати, стоях отвън на терасата призори, чаках Бакул и близките й, но не ми бе позволено да вляза в молитвената стая по време на ритуала. На известно разстояние от къщата платих на кочияша и чух как затопурка обратно. Бях сам на улицата с изключение на двама работници с мръснокафяви шалове, застанали един до друг пред някаква чайна. В дълбокия покой на зазоряването почти чух как росата се стича по дърветата и листата. Някъде из градините объркано птиче колебливо изпробваше гласа си, сякаш след дългата зима бе забравило как се пее. Забелязах по бордюрите на равни интервали, купчини искрящи от слюда плочи. Преди подробния разказ на снощния ми спътник едва ли бих им обърнал внимание. Вдигнах малко парченце слюда и го пъхнах в джоба си за късмет.

Тръгнах към къщата. Едва успях да движа крака. Повече не бях в състояние да мисля какво ще кажа на Бакул, когато — ако — я видя. Пред погледа ми стоеше мъжът от влака, намигаше ми и се хилеше, почукваше се по челото. Стигнах до портата и надникнах вътре. Липсваха явни следи от скорошна сватба — в градината нямаше шатра, нито купчини сгънати столове, нито остатъци от храна. Сигурно церемонията и вечерята са били другаде, не в къщата.

Поставих ръка върху резето и в този момент на първия етаж се отвори прозорец — първо едното крило, после другото. Зърнах оранжев отблясък, когато Бакул се наведе да блъсне второто крило. Стори ми се, че виждам кичур разпусната коса и частица от лицето ѝ. Нещо просветна в първите слънчеви лъчи, трябва да беше злато.

Преди да успее да ме забележи, се завъртях и се скрих зад стената, сърцето в гърдите ми блъскаше толкова гръмко, че дъхът ми почти секна. Когато се убедих, че вече не е на прозореца, се отдалечих от къщата, после хукнах далеч от „Дулгандж Роуд“, покрай къщата на госпожа Барнъм, покрай новите сгради, покрай чайната със селяните — вече четирима, покрай ъгъла, където преди беше кантората на господин Нирмал. Не бях в състояние да мисля разумно и да си замина, без да я видя, без да говоря с нея, след като бях изминал целия този път. Бях дошъл да я видя, но как да се срещна с чуждата съпруга? Не можах да доведа пътуването до логичния му край.

* * *

Нямаше какво да ме задържа в Сонгар, но не можех да понеса мисълта да се върна в Калкута. Стоях в евтината стая, която бях наел за идващите няколко дни, изпаднал ту в пълна безчувственост, ту в унес, изпълнен с тревожни сънища, или пък часове наред бях буден. Не исках да се храня, нито да ставам от леглото. Струваше ми се, че няма да успея да се изправя, защото тялото ми сякаш беше придобило тежестта на камък, която нямаше да преодолея. Не исках да се къпя и да си мия зъбите. Пет пари не давах за това, че оскъдните ми средства няма да стигнат да си платя хотела. Беше ми студено, защото няха зимни дрехи, и затова лежах по цял ден под орфаната завивка и треперех, без да отварям прозореца да влезе слънце.

Изпитвах чувството, че след като съм бил обичан, сега съм захвърлен на буницето на разлюбените. След прохладната сянка бях оставен да гния под палецето слънце. От уютното убежище се бях озовал в дивата пустош. Макар и в мрака на пропадането ми да разбирах, че няма за какво да укорявам Бакул, усещането, че съм предаден, не ме напускаше.

* * *

Не съм сигурен колко време прекарах в хотела. Цяла вечност, пропита с безнадеждност. Най-сетне се заставих да се прибера у дома, прекалено изнурен да съчинявам оправдания за пред жена ми.

Когато отворих вратата откъм стълбището и излязох на терасата, първото, което забелязах, бе, че клетката на Нури е отворена, а нея я няма. Без нея терасата изглеждаше гола и пуста под слънчевите лъчи.

Следващото нещо, което привлече вниманието ми, бе, че входната ни врата бе заключена с тежък месингов катинар. Когато слязох долу при съседката, на която обикновено оставяхме ключовете, тя ме изгледа странно и ми подаде ключа заедно с бележка. Затръшна вратата в лицето ми, без да промълви и дума, което бе необичайно за нея. С жена ми често се шегувахме с бърливостта ѝ.

„Прибирам се при родителите ми“, гласеше бележката. И нито ред повече. Не си бе дала труда да сложи листа в плик, за да не дава на съседите ни повод за клюки.

Беше изключено жена ми да е взела Нури на село. Сигурно е решила, че като остави вратичката на клетката отворена, птицата ще може да се погрижи за себе си. Но как би могъл опитомен папагал да се сдобие с храна? Птицата трябва да е стояла в клетката, свита в ъгъла, както след заминаването на чичо Сюлейман, без да смее да пристъпи навън, в очакване да се върна и да ѝ донесе зелени чушлета и прясна вода.

Обикалях около клетката, търсех Нури, издавах кудкудякащите звуци, на които отговаряше. Клекнах в ъгъла на терасата, подът, нагрят от знойното обедно слънце, пареше стъпалата ми. Знаех, че чакам напразно. Никога повече няма да зърна проблясъка на зелени пера. Никога повече нямаше да усетя как ноктите ѝ се забиват в рамото ми,

кльонът ѝ няма да клъвне ухото ми, да рови из косата ми, няма да получа утехата от познатите дрезгаво изграчени ругатни.

Над главата ми в мръсното сиво-синьо небе на Калкута упорито се рееха хвърчила, а гаргите подскачаха по парапета и шумно се караха.

* * *

Най-после влязох в стаята, като се чудех какво може да е накарало жена ми да си тръгне така внезапно. Беше свикнала с пътуванията ми, дори и с много по-дълги отсъствия от сегашното. Защо беше решила, че този път е различно?

Стаята бе чиста и подредена, сякаш прилежно се бе погрижила, преди да замине. На масата до прозореца в спретната купчина стояха книгите на чичо Сюлейман, малкото старо радио и опърпаната тетрадка, в която тя съвместно водеше сметките по домакинството, като не пропускаше да отбележи дори и кутийка кибрит или килограм ориз.

В тетрадката бяха пъхнати снимката, която бях откъснал от списанието в чакалнята на лекаря, и поканата за сватбата на Бакул.

По-късно узнах от един служител в кантората на господин Аангти, че жена ми е ходила там, докато ме е нямало. В крайна сметка, освен че ми беше началник, той беше далечен роднина на баща ѝ. Не можех да попитам господин Аангти какво се е случило, но допуснах, че сигурно се е разтревожила от внезапното ми тръгване и е отишла да пита кога ще се върна. Какво би могъл да ѝ каже, че да реши да си тръгне толкова внезапно? Преди никога не бе пътувала сама. Обикновено гостуваше на родителите си веднъж годишно, за свещения празник, но аз винаги я придружавах до селото.

Сигурно господин Аангти не е могъл да устои на възможността да прояви злонамереност. Представих си следната сцена: господин Аангти върти около пръстите си дълбоко врязаните в плътта, украсени със сини и жълти камъни пръстени, а пискливият му глас просвещава жена ми. От незнанието ѝ за Сонгар трябва да си е извадил заключението, че не съм ѝ казал за къщата там.

„Дете мое, трябва да е казал мазно, мъжете са ужасни, мислят си, че на жените не им трябва да знаят тези неща. Не се сърди на мъжа си,

той прави всичко възможно да развие бизнеса си. Жалко, че сега водиш такъв тежък живот, но един ден това ще се промени! Онази къща в Сонгар, която е принадлежала, както разбрах, е на бившия му настойник и младата му дъщеря, е, такава къща не е лесно да се продаде, нали? Сантименталност! Колко струва сантименталността? Запознах се с тях, много почтени хора, пък дъщерята е красива като цвете, веднага щяхте да ги харесате.“

Естествено това бяха само предположения. Въпреки подозренията не можех да се изправа срещу господин Аангти. Прекалено голяма част от работата ми зависеше от него и трябваше да продължа да приемам поръчките му, сякаш нищо не се е случило. Самият той нищо не ми каза. Може би грешах. Може да се е опитал да ме прикрие, а жена ми сама да е стигнала до определени изводи.

След като изминаха две седмици и тя не се върна, детето започна да ми липсва все повече и повече. Написах ѝ писмо, в което я питах за плановете ѝ. Дали би желала да отида и да ги взема след няколко дни? После няколко седмици ще бъда зает с нови поръчки. Не получих отговор.

* * *

Около месец по-късно излязох да се поразходя и като че ли за пръв път действително видях квартала. Жегата бе понамаляла. Усетих по кожата си влагата в лекия ветрец. Толкова нежен допир, сякаш някой бе прокарал перце по лицето ми. Полъхът ми напомни, че имам душа, която може да се разтвори като цвят и да разпери криле. Седнах на парапета под навеса на занемарена автобусна спирка. Денят се бе смрачил неестествено рано. Небето се беше снишило, осеяно с розовосиви облаци, прекалено натежали да се носят с вятъра. Не след дълго очакваният порой се отприщи. Затворих очи, обзет от облекчение и благодарност, а мощните струи погълнаха чуруликането на закъснелите птици. Листата на дърветата по улицата проблеснаха в зелено, натежаха от вода и клоните им увиснаха. За момент, докато дъждът барабанеше по козирката, всичко ми изглеждаше възможно.

Изминалите няколко седмици бяха най-мрачният период в живота ми: седях сам на покрива в зноя, ден след ден, и за пръв път се

опитах да асимилирам, че Бакул вече не е моя. В чужд град, в нов дом, който не можах да си представя. В леглото с мъж, когото навярно обича. Когато успях да изтласкам тази мисъл от съзнанието си, мястото ѝ незабавно заемаше следващата: тревожех се за кожната алергия на Гаутама, чудех се дали в селото на жена ми ще могат да положат необходимите грижи за него. Копнеех за бебешкия му аромат на мляко, за звънкото гласче. Сигурно много му липсвам, казвах си аз, сигурно всеки ден пита за мен. Когато успях да прогоня и тази мисъл, поредната безмилостно ме обсебваше: представях си Нури, умираща от глад, разкъсана на парчета от другите птици или котките, докато се опитва да ме открие, да намери храна.

Не бях в състояние да отделям внимание на нищо друго. Стаята на терасата ми опротивя, потъна в прах, хвърлях дрехите си на купчина на пода и на другия ден ги навличах, без да се къпя. Сигурно миришех зле, но нямаше кой да се оплаче, освен млекаря, който продължаваше да идва всеки ден, защото няхах сърце да му кажа, че в дома ми вече няма дете.

Когато изминаха два месеца, без да получа отговор на няколкото писма, които изпратих, заминах при жена ми да се опитам да я уговоря да се върне. Селището беше хубаво, а няколкото големи къщи в него му придаваха градски вид. Една от тези относително големи къщи частично принадлежеше на тъста ми, господин Бара. Не предупредих жена ми, че отивам. Самият аз не бях сигурен, че ще го направя, докато не се озовах във влака. Честно казано, майка ѝ, гръмогласните, войнствено настроени лели и баща ѝ малко ме плашеха.

Реших да отида пеша от гарата до дома ѝ, макар разстоянието да беше значително. Това щеше да ми позволи да си събера мислите. Освен това харесваше ми да вървя в изумрудената светлина на манговите дървета от двете страни на улицата. Тук-там се виждаха древни храмове от глина сред горички от високи стари стволове. От другата страна, по средата на улицата, имаше дълбок открит воден резервоар с размерите на малко езеро, пълен с тъмнозелена като мъх вода, в която, ако се втренчиш, можеш да различиш сенките на стрелкаци се риби.

Тъстът ми живееше в къща, собственост на няколко семейства, разгърнатата площ от помещения, произволно съединени с веранди, вътрешни дворове и коридори. Отначало често се губех в тях. Докато

се приближавах към зелената врата в лимоновожълтата стена, отправих мълчалива молитва към божествата в храмовете, покрай които току-що бях минал. Вратата водеше към първия вътрешен двор, широко пространство, обградено от всички страни с просторна, прохладна, сенчеста веранда, където всяка година празнуваха семейно деня на богинята Дурга. Виждах съм я претъпкана, ехтяща от смях, гълчава, хора сред облаци тамян, но сега в разгара на лятото, бе тиха и празна.

Семейството на жена ми заемаше стаи в съседния вътрешен двор, към който водеха няколко стъпала. Докато се качвах, се озовах лице в лице с най-възрастната й леля. Отдръпна се, сякаш бе нахлул убиец. Усмихнах се и понечих да се наведа да докосна стъпалата ѝ, но тя бързо мина покрай мен, като си мърмореше: „Ох, забравила съм да затворя чешмата, сигурно е станало наводнение, трябва бързо да проверя“.

Когато стигнах помещенията, заемани от родителите на жена ми, спрях отвън да се събуя. През мрежата против комари на вратата различих гъста си. Четеше вестник до голямата кръгла мраморна маса. Не видях нито жена ми, нито сина ми. Прокашлях се и почуках. Той вдигна поглед. Видя ме, но не се усмихна, а каза:

— Значи, най-сетне дойдохте?

Влязох и седнах до него.

— Как сте със здравето? — опитах да поведе разговор.

— Нима наистина ви интересува?

— Писах много пъти да кажа, че ще дойда да ги взема, но не получих никакъв отговор — реших да прескоча любезностите.

— Какво друго очаквахте? — попита той възбудено. — Дъщеря ми разбира, че трябва да живее в лишения, защото вие се грижите за друго семейство, освен това държите снимките на чужди жени в шкафа си и очаквате да се върне? Коя жена с капчица самоуважение би го направила?

— Не се грижа за друго семейство — опитах се да обясня, без да повишавам тон. — Не знам какво сте чули, но не е истина.

— Не е ли истина, че сте купили голям имот в друг град?

— Вярно е, но...

— Казахте ли на жена си за това?

— Не, но...

— А не е ли истина, че къщата е принадлежала на хора, които познавате отпреди, баща и дъщеря?

— Вие не разбирате...

— Стига! — изрева той. — Разбирам абсолютно всичко! Вложили сте всичките си пари в онази къща. Кой знае защо, не я продавате. Всички говорят, че това е, защото искате да се грижите за онова семейство. А междувременно какво става с дъщеря ми? Трябва да напусне дома си, да продаде повечето неща, които ѝ подарихме за сватбата, да живее притеснено в стаи под наем. Какво още трябва да разбере?

— Може ли да поговоря с нея? — този път гласът ми надвика неговия.

— Мислите ли, че ще пожелае да говори с вас?

— Нека сама реши.

— Върнете се, когато продадете онази къща — каза той рязко. — Това е единственото, което тя желае. Дотогава няма за какво да говорите с нея.

— Синът ми. Къде е синът ми?

— Върнете се за него, когато сте готов да бъдете баща — каза той и се зачете във вестника, сякаш в стаята нямаше никой друг.

Станах, ядосан, и се отправих към вратата. Докато се навеждах да се обуя, зърнах жена ми до преходната врата на стаята. Беше чула целия ни разговор. Тръгнах към нея, но тя се отдръпна, сякаш бе уплашена. Отвори уста да каже нещо, но някой мина през вратата зад нея и тя подскочи. Бързо се извърна и се отдалечи.

Върнах се в предния вътрешен двор. Този път не беше празен. Синът ми си играеше на верандата. Имаше още едно малко момченце. Изглеждаха на еднаква възраст, почти на три години. Синът ми стискаше камъче в малкото си юмруче. Грижливо го постави на земята, стана, отиде до края на верандата, взе друго камъче от една купчина и го постави до първото.

Загледах го, омагьосан от сложната игра, която го бе погълнала. Забравих присъствието на другото дете и на прислужницата, която ги пазеше. Синът ми ме погледна веднъж и се върна към играта си. Не разбрах дали ми е сърдит, или не ме позна. Когато едно камъче се претърколи по верандата и падна отвън, аз се наведох и го вдигнах. Протегна мъничката си длан, розова и сбръчкана, дланта, която

толкова обичах да приближа до носа си, да духна върху нея, да я погъделичкам.

— Съкровище мое — казах умолително, — Гаутама, виж кой е дошъл! Татко е тук!

Усмигнах се и протегнах ръце към него.

— Името му е Акшай — усмигна се прислужницата. — Наречете го Акшай и ще дойде.

Поставих камъчето в ръката му и склочих пръстчетата около него. Погледна юмручето си намръщено и с неуверени стъпки отиде да поднови играта си.

Бавно излязох от двора. Остри шипове прободоха сърцето ми.

Дълго време седях до резервоара, загледан във финиковите палми и банановите дървета по брега, в стъпките, които чезнеха във водата, в лъскавите кафяви тела на две момчета, които шумно се плискаха в другия край. Когато дойде времето да хвана вечерния влак, станах, отърсих дрехите си и се отдалечих.

ПЕТ

В първите дни на брака ми мисълта за раздяла и самота ме плашеше. Спомням си една особено жестока кавга с жена ми — вече съм забравил по какъв повод, когато накрая изхвърчах навън и казах: „Повече няма да се върна“. Когато, естествено, няколко часа по-късно все пак се прибрах, нея я нямаше, макар да беше късно вечерта, и си спомням как дълбоко в мен зейна пропаст от страх, докато си мислех, че този път наистина се е върнала при родителите си.

Сега, когато раздялата ни бе факт, странно защо не изпитвах страх и след първите черни месеци дори започнах да изпитвам гузно задоволство. След работа се прибирах в празната стая на покрива. Приготвих си ориз и пържен боб и след като се нахранех, сядях сам на терасата, градът пулсираше отдолу, гледах звездите откъм малкия си оазис, пиех ром и усещах как познатото отмаяване постепенно се разлива до върха на пръстите ми. Като се приближах до парапета, виждах долу трамваите да се вият като гъсеници с опънати кабели отгоре и жълтите квадрати на осветените прозорци на околните къщи. Три етажа по-долу бе улицата, където се движеха сенките на безименни джуджета, забързани по дела, за които не исках да знам.

Самотата ми бе пълна. През деня говорех с работниците, с предприемачите, със собствениците на имоти, но освен работата няхмахме нищо друго общо помежду си. Съседите ми ме избягваха, мислеха, че съм лош човек, който не само е прогонил жена си, но на всичкото отгоре и пие. Това не ме безпокоеше. В редките случаи, когато самотата ме връхлиташе, отивах в един претъпкан мюсюлмански ресторант, поръчвах си питки, агнешко и къри и поемах глъчката заедно с мазната храна.

Всичко бе станало много по-просто. Имах свой кът да размишлявам и да мечтая. Отново, след толкова години започнах да си купувам книги и да чета. Един ден, когато минавах през пазара и видях няколко магазина за музикални инструменти, импулсивно влязох в един и си купих бамбукова флейта с плътен, резониращ тембър. След няколко опита успях да изсвирия мелодията на Сибелиус. Терасата

мигновено се превърна в градината на госпожа Барнъм и ми се стори, че Бакул ме слуша, сгушена в някой тъмен ъгъл.

Когато настъпи зимата и комарите се изпокриха от студа, изнесох леглото си на терасата и докато пиех, лежах и гледах черния като сажди едва проблясващ купол на небето. В една такава нощ видях падаща звезда и си спомних пламтящата следа, която видяхме с Бакул преди толкова години. Ами ако наистина е бил космически кораб? Ами ако извънземните са ни завладели със своята магия онази нощ, с лъчи или вибрации? Ако са ни променили завинаги?

Може би ще трябва да отида и да изненадам Бакул в новия ѝ дом в Бомбай. Но какво ще ѝ кажа, като се озовем лице в лице? Ами ако се държи студено и сдържано, както прави понякога, и ме попита защо съм дошъл?

Ако попита, ще намеря оправдание, ще кажа, че съм дошъл в града по работа.

Ще поведем учтив разговор и дори може да ми предложи чай. Ще си говорим за Бомбай, за цените на картофите, за работата на мъжа ѝ, после ще се сбогуваме. Бебето (сигурно вече има бебе) ще се разплаче. Ще каже, че я чакат домашни задължения. Ще се появи съпругът ѝ и ще я попита кой съм.

Ще замина за Бомбай с влака другата седмица. Ще си намеря повод, ще кажа, че е по работа, и Бакул с игрив поглед ще възкликне: „Лъжец! Дошъл си да ме видиш! Признай си!“. Ще я притисна към себе си и ще разберем, че нито времето, нито другите хора могат да застанат между нас.

Или пък: докато съм спрял на улицата и се чудя къде е домът ѝ, Бакул ще ме потупа по рамото. Ще се опитам да ѝ кажа, че съм дошъл по работа, но тя ще ме прекъсне и ще каже: „Знаех, че един ден ще ме потърсиш!“.

Усмяхнах се на себе си в мрака и извадих парченцето слюда, което напоследък държах в портфейла си като спомен от Сонгар. Драснах клечка кибрит, загледах как слюдата проблясва в пламъчето и запалих цигара.

Долу, на улицата, окаяният син на пияницата извика: „Татко! Татко! Къде сте?“, както често правеше вечер. Гласът му заглъхна и отново отекна, заглъхна и отекна. Внезапно спря.

* * *

Така изминаха две години. Започнах все по-често да намирам самостоятелна работа. Господин Аангти, в общи линии, ме бе научил на занаята и вече бях изпечен бизнесмен. Умеех да заплашвам хората, та да напуснат домовете си. С лекота подкупвах държавни чиновници. Успях да изнудя работниците да работят повече, отколкото изискваше договорът. Не се притеснявах да удържам надницата на съсухрени изгладнели труженици, ако пропуснеха ден. Развих усет към купуването и продажбата на имоти и се научих да събирам информация от слуховете за големи къщи, които са почнали да се рушат. Печелех повече пари, отколкото можех да изхарча. Изпращах щедра месечна издръжка на жена ми. Всеки месец заедно с парите изпращах кратичко писмо: върху какво работя, какво е времето. Известно време мислех, че раздялата ни е временна и тя ще се върне, забравила изминалата лоша година. Никога не бях имал намерението да я прогоня, никога не бях си представял, че мога да загубя сина си и че тя може да се чувства толкова оскърбена, че да смени името му. Така и не получих отговор на писмата си. Поначало не обичаше и ѝ беше трудно да пише писма със закръгления си детински почерк, който вдълбаваше буквите в хартията. Мина ми през ум мисълта, че е възможно тъстът ми, след като не изпълних поставения ултиматум, да крие парите и писмата от жена ми и тя изобщо да не знае за тях. Ако наистина беше така, предателството ми трябва да ѝ се е струвало твърде жестоко, за да ми прости.

* * *

Не исках да работя с господин Аангти, но нямах избор, защото с годините делата ни силно се бяха преплели. Той, от своя страна, не пропускаше възможността да издевателства над мен. Един ден, докато излизах от кабинета му, каза:

— Значи, къщата в Сонгар не ви излезе на сметка, нали? — после захихика носово, както му беше присъщо. — Кога ще я вкарате в употреба, Мукунда? Нали сте бизнесмен? Или сте Махатма Ганди?

Очичките му изглеждаха още по-малки на затлъстялото подпухнало лице. Годишите дъвчене на бетел бяха нанесли непоправими щети по зъбите и бузите му. Напоследък хриптеше, когато си поемаше дъх.

Реших, че е по-добре да не му отговарям. Размяната със Сонгар бе останала далеч в миналото, а и често бях чувал тези закачки. Отвърнах му кратко:

— Ще се върна другата седмица, предстои ми път.

Излязох в приемната — господин Аангти преуспяваше и си беше устроил приемна — и се заех да събирам документи от бившата ми маса в единия ъгъл. Единственото, с кафява тапицерия канапе в стаята бе заето от побеляла жена, подпряла глава с ръце. Преди час, когато влизах в кабинета на господин Аангти, не беше там. Не вдигна поглед, когато зашумях с документите и побъбрих с момчето, разносвач на чай. Когато главата ѝ сънливо се люшна надолу, разбрах, че е задрямала. Макар да спеше, ръката ѝ бдително стискаше дръжката на олющения розов куфар до нея. Върху него бяха нарисувани червени рози и зелени листа и ми се стори, че съм го виждал и преди, но пък такива често се срещаха. Зачудих се какво търси тук — човек рядко можеше да види жени в кантората на господин Аангти. Постарах се да не шумя, за да не я събудя, и излязох.

Минута след като прекрачих прага и се озовах сред потните, размахващи ръце тълпи по улицата, чух някой да ме вика и една ръка стисна лакътя ми. Извърнах се, готов да се възмутя, и видях слаб възрастен мъж с очила. Дрехите му изглеждаха износени, а праметнатата през рамо торба беше от най-евтино платно. Плешивата му глава проблясваше от пот. Реших, че е някакъв партиен агитатор, и казах:

— Човече, оставете ме на мира, бързам.

Нямах никакво желание да бъда осведомен за преимуществата да бъдеш привърженик на лявото движение или конгресмен, не и в този момент, макар подобни разговори често да ме развеселяваха.

— Не ме ли познахте, Мукунда? — попита усмихнато мъжът.

Загадката се разреши за миг. Беше си обръснал брадата и лицето му изглеждаше съвсем различно, но беше той.

— Чичо Сюлейман!

Още докато изричах името му, ми се прииска да се обърна и да избягам, да се скрия на края на света от него и от дребната женица с розовия куфар в приемната.

— Да поседнем някъде да пийнем чай? — предложи чичо. — Леля е толкова уморена.

* * *

Не искахме да говорим в кантората на господин Аангти, затова тръгнахме сред гълчавата на уличния пазар на Бомбай да потърсим подходящо място. Беше най-оживеният час за пазаруване: зеленчуци, риба, цветя, рахитични столове, птици в клетки, накити и играчки — всичкото това изобилие бе разстлано в нозете ни. Продавачите шумно се надлъгваха за качествата на своите стоки. Често губехме леля от поглед, после отново я откривахме. Блъсках куфарите им в краката на хората от тълпата и се преструвах, че не чувам последвалите ругатни. Най-сетне с облекчение попаднахме на едно от малките ресторантчета, типични за улиците из цяла Калкута, от онези с дървени пейки и зеленикави чаши с мехурчета в стъклото. Три такива чаши стояха на масата пред нас. Топлият чай изпускаше пара. Чичо и леля похапваха напоени с масло плоски питки, но на мен ми ставаше зле само като погледнех храна. Знаеха ли какво бях сторил? Знаеха ли, че бях разменил къщата, грижите за която ми бяха поверили? Че я събарят дори в този момент, докато пием чая си? Мисълта не спираше да ме гризе, но не можех да се заставя да повдигна въпроса.

Почти не чувах разказа на чичо Сюлейман за Източен Пакистан, за трудния им живот там отначало, за това, колко му е липсвала Калкута.

— Припомнях си странни неща, братко — говореше той. — Сирените на корабите на док през нощта, онзи омагьосващ, призрачен звук. Не им обръщах внимание, докато живеех тук, но там слухът ми копнееше да долови воя им. Също и училището, децата. Мислех си, че ми е омръзнало невежеството им, тормозът на по-големите момчета над по-малките, но изведнъж започнах да се питам дали Монохар си е взел изпитите? Дали Судип се е научил да пише правилно името „Низамуддин“? Дали Аслам е заминал за Източен Пакистан, или си е

останал в Калкута? Ами онзи книжар, при когото ходех на „Колидж Стрийт“, дали се е отървал от екземата си? Всичко там ми се струваше необичайно, макар ако се замисли човек, Раджшахи не е толкова далеч... родното ми място, нали така? Може да е коптор, но е родният ти дом и значи, би трябвало винаги да копнееш за него?

Поръчахме още чай. Чудех се кога ще повдигнат въпроса и дали не трябва аз да го направя. Най-сетне той каза:

— Естествено, отбихме се да видим стария си дом — отхапа от питката и продължи: — Отидохме направо от гарата. Леля изгаряше от нетърпение, макар да я бях предупредил, че девет години са много време и нещата се променят.

— Вече сте голям мъж, нямаше да ви позная, ако ви срещна на улицата — обади се леля.

Втренчих поглед в чашата с чая. Леля се пресегна през масата и докосна бузата ми:

— Погледнете се само, толкова сте слаб, бузите ви са изпити. А облеклото ви! Не сте ли женен? Няма ли кой да се грижи за вас? Често сме се питали.

— Изобщо не ми писахте. Защо не писахте?

— Хайде, хайде, братко Мукунда — чичо Сюлейман се усмихна по деликатния начин, който добре си спомнях. — Нямаме представа какво ни се случваше. Често пъти с леля не знаехме къде ще прекараме нощта или откъде ще дойде следващото ядене. Усилено се опитвах да си намеря работа, но там не им трябваха учители, особено по история — разсмях се той. — Станах помощник на един часовникар. Пак се занимавах с времето, нали разбирате, пак един вид историк!

— Ами семейството ви? — попитах аз, като се опитах да не прозвучи така, сякаш съм засегнат от завръщането му, макар в онзи момент да се чувствах точно така.

— Какво ли бихме могли да очакваме — отвърна той примирено. — Всички ни казваха да се настаним в някоя изоставена къща, чиито собственици са заминали. Но ми се стори нередно. Ами ако собствениците се върнат точно както ние се надявахме, че ще се приберем в Калкута? Никога не ни е минавало през ум да останем там завинаги, така че продължавахме да живеем под наем тук и там. Оказа се, че семейният дом е твърде пренаселен да ни предложи подслон.

— Семейен дом! — каза леля презрително и свирепо погледна чашата с чай, докато оправяше сарито си по благоприличния начин, присъщ понякога на жените. — За какво семейство става дума? За кой дом? Смятаха ни за узурпатори... дори когато отивахме на гости.

— Отидохме да потърсим старата си къща — каза чичо, — но намерихме само развалини. Парцелът ми се стори много широк, не съм мислил, че къщата може да заема толкова място — погледът му, преливащ от извинение, отбягваше моя.

Макар аз да бях извършил престъплението, сякаш той бе постъпил лошо, а моите грехове се бяха прехвърлили върху него.

— Собствениците на близките магазини не знаеха нищо за вас — обясни леля, — но ни посъветваха да потърсим господин Аангти. Какъв късмет, че дойдохте точно тогава, когато бяхме на път да се откажем.

— Чаках дълго — започнах аз, — но не получих никакъв отговор на писмата си...

— Често се налагаше да се местим. Отначало рядко намирах работа...

— ... После дойде финансовата криза — продължих аз, като се опитвах да изфабрикувам убедително оправдание — и имах сериозни проблеми да събера парите за данъци и такси, а после един мошеник едва не ми отне къщата...

— Изгубихме толкова много, за да се тревожим и за къщата — каза чичо. — Брат ми, чичо ми и племенникът ми бяха убити по време на метежите, а аз узнах за това години по-късно. Толкова дълго ги издирвах. Чух, че са им изтръгнали вътрешностите, а после...

Леля го погледна предупредително.

— Защо пак да се връщаме към това? — огледа се крадешком, да не би някой да чуе.

— Не очаквах да намеря предишния си дом, но леля настояваше. Непрекъснато повтаряше...

— ... Единственото, което си мислех, бе, че децата на Мукунда ще си играят в къщата — хвърли сърдит поглед към чичо. — Жените на моята възраст копнеят да бъдат баби! Само това казах, изобщо не съм споменавала за нея. Знам, че изминалите години бяха тежки за всички ни — и тя като него отчаяно се опитваше да намери оправдание за лошата ми постъпка.

— ... Но както и да е, всичко това е суета — каза чичо. — Изминаха толкова много години, цял един живот. Какво бихме могли да очакваме? И вие трябва да живеете вашия живот, никой не би чакал вечно.

— Какво ще правите сега? Ще останете ли в Калкута? Ще ви намеря работа. Можете да работите с мен. Ако не желаете да работите, няма нищо, аз ще се грижа за вас. Нямам си никой друг, чичо Сюлейман, моля, дайте ми тази възможност! Заповядайте да живеете при мен!

Взирах се в изнурените им лица с отчаяна настойчивост. В този момент нищо друго не ми изглеждаше така жизненоважно, както да се погрижа за тях. Първо ще ги заведа в квартирата ми на терасата, ще им приготвя постеля, ще им сготвя топъл ориз и фасул. След като си починат през нощта, ще потърся достатъчно просторна за трима ни къща, както преди. Няма да позволя на чичо да работи, ще му купя книги и музика, ще се наслаждавам да гледам как води спокоен живот. Ще купя на леля красиви дрехи и хармониум. Винаги е искала да има хармониум. Ще живеем заедно, както преди. Ще им се отблагодаря.

Чичо ме погледна развеселен. Поглади плешивото си теме.

— Не знам, Мукунда. Току-що пристигнахме, да видим как ще бъде. Първо трябва да се срещна с някои хора, стари приятели, с които не сме се виждали от години... помните ли Башир? Предупредихме го, че пристигаме.

Безутешен, сведох поглед.

— Защо казвате, че си нямате никого? — попита леля загрижено. — Не сте ли женен? Нямате ли деца?

Потърках очи и ги обсипах с лъжи за жена ми и детето: казах им, че се налага да живеят на село, защото често пътувам, а климатът в Калкута е неподходящ за кожната алергия на сина ми. Очите на леля изучаваха лицето ми толкова внимателно, че трябваше да извърна глава.

— Щом отново се устроим тук — каза тя, — ще приготвя масло от *ним* за разтривки на детето. Не е редно едно младо семейство да живее разделено, а вие изглеждате толкова съсипан.

Келнерът започна да ни хвърля сърдити погледи, на няколко пъти избърса масата, за да ни накара да си тръгнем. Чичо въздъхна и се надигна.

— Стана късно — каза той и погледна леля с вдигната вежда. — Трябва да тръгваме, не съм сигурен, че след толкова време ще успея да намеря къщата на Башир.

Вдигнах куфара с розите. Имаха още няколко вързопа, които леля грижливо преброи. Погледна ме, отново погали бузата ми и каза:

— Не се самообвинявайте, какво друго можехте да сторите? Поне сте изчакали толкова дълго. Има и такива, които разпродадоха къщите, преди възглавниците да са изстинали от главите на собствениците им.

Повървахме до автобусната спирка. Тълпата се беше сгъстила, вечерният въздух бе тежък, душен, окъпан в жълто от светлината на уличните лампи. Присвих очи, загледан в далечината, и предложих на чичо Сюлейман:

— Нека взема такси. Не отивайте с автобуса.

— Хайде, братко Мукунда, че кога съм се возил на такси? — разсмя се той. — Не бих могъл да му обясня къде отиваме... трудно се ориентирам, толкова се е променило всичко! Кой автобус трябва да хвана? Още ли е номер...

Забелязах нужния им автобус да се подрусва върху паважа, докато пресича трамвайните релси, в далечината, зад два други, и казах:

— Идва. Ще ви заведе право при Башир.

Чичо попита свенливо:

— Само още нещо... питах се... за Нури?

— Престани — сопна се леля. — Че колко може да живее един папагал?

— Беше щастлива — казах аз, — беше щастлива и здрава, но не преставаше да ви търси, както правеше преди, докато бяхте тук.

— И после? — чичо ме погледна плахо.

— Чичо... аз... — започнах да си признавам, преди да е успял да ме попита.

Светлините на светофара се смениха и автобусът им се втурна към нас.

— Всичко е наред — извика той и хукна към него. — Била е щастлива с вас! Това е най-важното!

— Чичо! — извиках след него, притеснен. — Какъв е адресът на Башир? Как да ви намеря? И вие не си записахте моя!

Тръгна да се качва в автобуса. Някой отзад го буташе. Залитна опасно, крепейки един вързоп, и леля, уплашена го сграбчи за ръката.

— Адресът, чичо! Адресът!

Чичо Сюлейман подаде глава над рамото на някакъв мъж и се опита да изкрещи адреса. Мъжът ядосано излая:

— Господине, ако ще си приказвате, слезте от автобуса и ме оставете да се кача!

Вдигнах куфара им, подадох го нататък и загубих лицата им сред тълпата пътници, които се блъскаха да си намерят къде да стъпят или за какво да се хванат. Автобусът потегли сред облак черен дим. Хукнах след него. Искях да се кача, да ги последвам, където и да отиваха, през целия си живот на възрастен съм се качвал на автобуси в движение. На задната врата се бяха скупчили хора. Успях да се хвана за дръжката и увиснах, докато стъпалата ми опипваха пода за опора. На вратата имаше още четирима мъже, които също се опитваха да влязат. Автобусът набра скорост, усетих как дръжката ми се изплъзва, краката ми тупват на улицата, все още тичам, но се препъвам и спирам с безсилно увиснали ръце.

Сенките на хората, кръжащи като рояк нощни пеперуди около мен, закриваха ярките светлини на лампите. Стоях неподвижен в средата на улицата. Блъскаха се наоколо, тези тълпи от непознати, които имаха приятели и семейства, при които да се приберат. Отвъд улицата се простираха други улици и още, и още след тях, безкрайна мрежа, гъмжащи от непознати, стотици, хиляди, безкрайно много непознати в град, където вече няхах нито един приятел и където отдавна никой не ме чакаше да се прибера у дома.

* * *

Дълго вървях тази нощ. Спрях се на моста Калигат да погледам реката, черна в нощта като кожата на бивол. Отразените светлинки едва успяваха да примигнат върху лъщящата пенеста повърхност. Вече нямаше вода, а мазна, воняща, гниеща мътилка. Не знам защо отидох толкова далеч, от пазара чак до моста. Краката ме боляха. Изведнъж се сетих за деня, когато с жена ми пускахме хвърчила в парка. Беше зимен следобед, няколко месеца преди бракът ни да рухне.

Предишната вечер дълго се бяхме карали и на следващия ден се бях събудил, твърдо решен да поправа положението. Реших да заведа жена ми и сина ми на излет в парка. Почти никога не излизаха. Отидох и купих няколко големи хвърчила и всичко необходимо за тях от едно магазинче на нашата улица. Върнах се, престорих се на въодушевен и казах:

— Хайде, скоро идва Парадът на хвърчилата! Трябва и ние да пуснем нашето! Хайде, да вървим!

Жена ми ме изгледа смутено. Кавгата предишната вечер бе само една от многото, белязали седмицата.

— Уморена съм. От сутринта съм на крак. Освен това на жените не им подобава да търчат и да пускат хвърчила.

— О, престани! Опитвам се да направя нещо, което да ни поразведри. Ще излезем навън, ще се повозим на трамвай.

Отидохме в парка. Ветрецът едва подухваше. Синът ми радостно подскачаше наоколо, бърбореше, пляскаше с ръце от щастие, докато гледаше изпъстрилите небето хвърчила, и чакаше нашите да се присъединят към тях. Казах на жена ми да хване хвърчилото и да го подхвърли, за да мога да контролирам връвта и да управлявам полета му. Не можа да се справи, макар да се искаше нещо съвсем просто. Или го пускаше прекалено ниско, или твърде бързо, или просто не се стараеше. През цялото време си оправяше дрехата и мърмореше: „Ох, майчице! Това работа за жена ли е?“. Или пък се оглеждаше наоколо и се оплакваше: „Всички ми се смеят. Да виждаш друга жена да прави това пред хората? Ужас!“.

Хвърчилото отказваше да полети. Оставаше във въздуха за няколко секунди, после се устремяваше рязко надолу и рухваше на земята. Навярно и аз бях изгубил умението си, но се отчайвах все повече и повече и всеки път навиквах жена си, когато сгрещеше. Синът ми загуби интерес, седна на тревата, скубеше я и се радваше. След множество опити, по време на които тя успя да омотае хвърчилото в дрехата си и да я съдере, изгубих всякакво търпение и й изкрещях: „За нищо не ставаш! Никога ли не си правила в живота си друго, освен да домакинстваш? Има жени, които се катерят по дървета и плуват!“.

Изпълних се с угризения още преди думите да са излезли от устата ми, и пуснах връвта на хвърчилото. Тя се стовари на земята и

заплака. „Уморена съм, хленчеше, цял ден се трудя, краката ме болят, не мога повече да тичам, уморена съм.“

* * *

Същата нощ стоях до късно и трескаво разтребвах. Шкафът ми не беше почистван от години. Направих голям вързоп от стари дрехи, толкова оръфани и мръсни, че даже и просяк нямаше да ги иска. Прибавих няколкото сарита, които жена ми бе оставила. Известно време размишлявах над бебешките дрешки на сина ми. Сега трябва да е на около шест години, а не бях го виждал от тригодишен. Напъхах и тях във вързопа. Рафтовете в кухнята бяха отрупани с прашни мухлясали кутии с посивели подправки, овлажнели, залепнали една за друга питки и неизмерим брой книжни кесии с прахообразни вещества, гъмжащи от гъгрици. Изхвърлих всичко. Хлебарките щукнаха от отдавна необезпокояваните си леговища. Натрупах всички съдове на спретната купчина в един ъгъл и известно време ги съзерцавах. Сред тях бяха пиринчената тавичка, която бяхме купили с жена ми на пазара, ръчната мелничка, върху която собственоръчно бях гравирал за нея усмихваща се риба. Отделих сребърната купичка за мляко, която бях купил веднага след раждането на сина ми. Почти не бяхме я използвали — от майчината гърда той премина направо към чашата.

Отидох в другата стая, свалих всичките книги от рафтовете на пода и се заех да ги сортирам. Повечето бяха на чичо Сюлейман. Беше ми чел откъси от много от тях. Всичките съдържаха бележки с изящния му почерк. От няколко изпаднаха писма, от други — изсушени листа. Между книгите бяха пъхнати извлечения от сметки за господин Аангти, върху една от които бях надраскал: „Трябва да му кажа, че можем да изкараме стареца от къщата по-евтино. Също така, чекът за Сушанта може да се окаже невалиден“. В една от книгите открих написано от мен посвещение на английски: „Уважаеми чичо Сюлейман, с най-добри пожелания за рождения ви ден, честит празник. Мукунда“.

Сред тях, напъхано в кафяв плик, беше свидетелството ми за завършено средно образование. И писмо от господин Нирмал,

последното, преди да прекъсна връзките си с него.

Скъпи Мукунда,

Толкова се радвам да чуя, че си взел изпитите си. Когато съобщих на Бакул, тя се разсмя и отказа да ми повярва, докато не ѝ показах писмото. Какви са плановете ти сега? Надявам се да не прекъсваш учението, да вземеш бакалавърска степен и после да продължиш нататък. Образованието действително е най-доброто, което животът може да ни предложи. Виж сега, сигурно ти звучи назидателно, но моля те, прости на стария човек. Познавам те от дете. Беше умно момче с блеснали очи, а сега вече си интелигентен, начетен мъж. Може би е глупаво, но дълбоко се вълнувам, като виждам, че си достигнал този решаващ етап в живота си. Много бих искал да го отпразнуваме заедно, но сега вече много рядко пътувам. Може би един ден ще дойдеш в Сонгар да ни видиш и тогава ще си припомним старите времена. Междувременно, щом решиш къде ще отседнеш, изпрати ми адреса, за да мога да те навестя, ако се случи някой ден да дойда в Калкута.

С обич, като те благославям:

Нирмал

П.П. Прилагам чек за малка сума, моля, използвай я да си купиш нещо хубаво за подарък. Защо ми пишеш да не ти пращам повече пари? Правя го с обич.

Не знам кога съм заспал през онази нощ, проснат сред разхвърляните вещи. Болеше ме глава, очите ми щипеха, не исках никога повече да се събудя. Но както обикновено, граченето на враните се промъкна в съня ми. Отворих очи с усилие и изведнъж седнах, напълно разбуден.

Ще си създам свой начин на работа. Все още не е твърде късно, не може да съм прогнил до самата си сърцевина, имам още време. Дори нямам трийсет. Ще се науча как да си изкарвам хляба по друг начин, ще открия нещо друго, та макар това да означава няколко тежки години. Още същия ден ще отида при господин Аангти да си уредя

сметките и да приключим отношенията си. Няма да позволя да се превърна в негово копие.

* * *

На следващата сутрин се събудих и отворих на млекаря, заедно с млякото той ми подаде писмо.

— Трябва да е дошло вчера, господине. Лежеше на прага ви.

Щом човекът си тръгна, разрязах плътния голям плик, адресиран до мен с почерка на господин Нирмал. Само една нощ след като бях препроочел старото му писмо. Не бяхме си писали, откакто ми беше изпратил поканата за сватбата на Бакул, променила живота ми завинаги. Зачудих се каква ли бомба със закъснител се крие в плика сега.

Първото, което изпадна отвътре, бе снимката на голяма представителна къща, която имаше голяма веранда в центъра и стаи от двете ѝ страни и бе обградена от палмови дървета. Високи колони в стила, който беше на мода преди много години, се издигаха до първия етаж и ми напомниха за сгради като кметството в Калкута. Отгоре имаше пищно украсен покрив. На преден план се виждаше вода: в основите на колоните се плискаха вълни и се вихреха водовъртежи.

Това бе, както стреснато осъзнах, къщата, която бяхме посетили с господин Аангти преди около шест години, къщата край реката, която се бе опитал да купи с фалшиви документи. Къщата в... Манохарпур, точно така: пред очите ми изникна името, написано с черни букви на жълт фон на старомодния гаров перон. Тогава беше единственият път, когато видях господин Аангти да загуби пари и репутация.

„Снимката, която прилагам, е старият дом на майката на Бакул, разположен край река — съобщаваше писмото на господин Нирмал след няколко уводни реда с учтивости. — С годините реката промени руслото си и накрая наводни къщата в годината, когато се роди Бакул. Тъстът ми опита какво ли не, за да предотврати катастрофата, но без резултат. Тогава прочетох много неща за реките, сред тях и автор, който казва следното: «В районите с делта на река наводненията са неизбежни; те са начинът на природата да натрупва нова земя и е

безсмислено да се месим в работата й... Решението е да се премахнат всички пречки, които възпрепятстват постигането на този резултат». Това се оказа абсолютна истина по отношение на къщата в Манохарпур.

Навярно някаква част от тази история вече ти е известна: Бакул се роди един месец по-рано и никаква медицинска помощ не могла да стигне до къщата, защото тя и околностите били залети. По тази причина майката на Бакул почина при раждането. След смъртта на Шанти, баща й (моят тъст) стана малко нещо ексцентричен; упорстваше да остане в къщата, въпреки че през всеки мусонен сезон партерът се наводняваше и в продължение на няколко години той оставаше откъснат вътре седмици наред. Казвали са ми, че хората му карали храна с лодка, а той пускал с въже кошници, но отказвал да се премести. Понякога хората биват обсебени от странни неща, неразбираеми за другите. Може да изглеждат лишени от всякакъв смисъл, но за тези хора са напълно обясними и естествени.“

Писмото беше дълго. Стигнах до третата страница. Сякаш пишеше автобиографията си. Сякаш е чувствал нужда да поговори с някой, запознат с житието му, и имах усещането, че се обръща към мен като към син. След изпепеляващата самоненавист от предишната нощ, писмото бе като целебен балсам, пристигнал по пощата. То създаваше, макар и крехка, връзка с един свят, в който съществуваше частица от мен, все още недокосната от последвалите промени.

„Преди няколко години — продължаваше писмото — правителството взе решение да построи дига по-нагоре по реката. Съоръжението бе завършено и изведнъж след тежките поражения реката бе укротена. Напълно е възможно някой друг участък да е бил зелят поради изграждането на дигата, но сега къщата е в безопасност встрани от пътя на водата и това положение е от година-две. (В градината сигурно ще се намерят интересни вкаменелости.)

Но да премина към по-сериозните неща: преди няколко дни получихме скръбни новини, които са и причината да ти пиша това писмо. Моят тъст е починал, навярно преди десетина дни, не съм сигурен — починал е сам, далеч от семейството си, но той пожела така и на този етап от живота си не мога да се преструвам, че съм бил особено привързан към него. Винаги съм го обвинявал, справедливо или не, за смъртта на жена ми. Но фактът, че е дядо на Бакул, си

остава, а тя е много силно привързана както към него, така и към дома на майка си. Това, което чувам, е, че някакви хора са се насъбрали и предявяват претенции към нея — явно къщите и имотите около тях събуждат алчността у хората. Има един стар пазач, който твърди, че притежава моралното право върху нея, съсед, който претендира, че тя му принадлежи като компенсация за заемите, които тъстът ми явно е вземал от него в продължение на години, и един строителен предприемач от Калкута, който е изпратил свои хора, защото очевидно е платил някакви пари за нея при опит за измама преди няколко години. Всички те издирват оригиналния нотариален акт за къщата, който тъст ми трябва да е скрил някъде там. Без този документ никой от тях не може да я получи.“

Дъхът ми се учести. Искаше ми се по-скоро да стигне до същината. Имах чувството, че никога досега не съм чел толкова дълго писмо.

„По право къщата е на Бакул — гласеше следващата страница — и тя е единствената, която знае къде е нотариалният акт; както вече споменах, дядо й беше твърде ексцентрична личност — известно ти е, че живееше сам, нямаше вяра на никого, дори на банките. Бакул помни как е скрил документите за къщата, почти като на игра, в нейно присъствие, докато му гостувахме преди няколко години. Нямах представа, че е постъпил така, защото я накарал да се закълне, че ще пази тайната, а тя се отнасяше — и продължава да се отнася! — много сериозно към тайните. Другата седмица заминава за Манохарпур да се опита да намери документите и ако още са там, да реши как да постъпи с наследството си.

Що се отнася до мен, аз бих желал да продам къщата; никога не съм я обичал — по-скоро точно обратното, за мен тя винаги е била гробницата на жена ми. Не мога да се заставя да се върна там години след кончината й. Бакул винаги се е възмущавала от това, знам, но не мога да сторя нищо по въпроса. Ако реши да я продаде, ще ти бъде благодарен, ако й помогнеш. Щом получим парите от продажбата, ще започнем да изплащаме дълга си към теб — щедростта ти за къщата в Сонгар е тежко бреме за мен и няма да се успокоя, преди да съм изплатил задължението си, макар че това ще бъде абсолютно недостатъчно, за да ти се отблагодаря, че спаси дома ми.

Бакул много ще се ядоса, ако разбере, че съм те помолил за помощ. Както ти е известно, не я търси от никого, дори от собствения си баща. Но за мен ти си като син, а и към кого друго бих могъл да се обърна? Пиша това писмо нощем и ще го пусна по време на утринната ми разходка, така че тя да не научи. Ще ти бъда изключително благодарен, ако успееш да отидеш в Манохарпур, уж случайно, и да ѝ помогнеш.

Аз трябва да остана в Сонгар. Трябва да съм тук заради кучето — само хора, също толкова силно привързани към любимците си, няма да ме сметнат за луд, но то няма да оцелее без мен. Освен това, както навярно вече ти е ясно, не съм особено компетентен в практичните въпроси като пари и земи. Но се тревожа, че Бакул се опитва да се справи с всичко съвсем сама. Затова се надявам писмото ми да пристигне навреме и да можеш да ѝ бъдеш от полза.“

Голяма част от съдържанието ме обезпокои, но онова, което завладя мислите ми без остатък в този момент, бе следното: какво прави Бакул в рушация се дом на дядо ѝ в Манохарпур? Къде е съпругът ѝ и защо не я придружава?

Незабавно се заех да строя въздушни кули. Да не би съпругът ѝ да се е оказал непохватен човек, на когото никой не може да има доверие? Да не би Бакул да се е разделила с него и да се е върнала при баща си? Каквото и да се окаже положението, господин Нирмал се бе сетил за мен, за мен и за никой друг, когато Бакул се оказа в нужда. Най-сетне ще се срещнем и тя ще бъде сама точно както бях си мечтал.

Ще бъде там сама. Тази мисъл обаче ме изпълни и с ужас. Бакул на това уединено място, в онзи пуцинак, докато хищните акули кръжат наоколо? Сетих се колко далеч е къщата от магазините и гарата, как ширналата се наоколо земя я откъсва от хората. Ако извика за помощ, няма кой да я чуе. Опитах се да не мисля за това, но много по-добре от баща ѝ разбирах колко е застрашена в непознатата ѝ среда. Предприемачът от Калкута, който бе подновил щенията си към къщата, не можеше да бъде друг освен господин Аангти, макар че можеше да има и други.

Бързо навлякох риза, взех пари от шкафа и се втурнах надолу по стълбите да потърся такси до гарата. Писмото беше отпреди четири дни. Бакул може вече да е пристигнала в Манохарпур. Бях пропилял цяла вечер, докато е лежало отвън на прага. Нямах време за губене.

Единственото, което ритмично отекваше в съзнанието ми в унисон с тракането на колелата, когато влакът потегли в ярката светлина на ранното утро, бе: „Вдигни очи и виж звездите, о, виж звездите, летящите светулки...“. Опитах се да си припомня името на автора, но единственото име, което се сецах бе Харолд.

* * *

Когато най-сетне наближихме Манохарпур, скочих от влака още преди да е спрял. Вместо предвидените шест часа, бяхме пътували осем или десет, защото влакът бе спирал на всяка забутана гара да вземе пътници, за чай, зеленчуци и кой знае защо още. Локомотивът пъшкаше и стенеше през пейзажа от езера и буйна зеленина, които обикновено намирах очарователни. По време на това пътуване висях на вратата, вятърът рошеше косата ми, всичко наоколо профучаваше покрай мен, сякаш втренченият ми в хоризонта поглед щеше да съкрати разстоянието до Манохарпур.

Табелата на гарата беше нова, пак черно на жълт фон, но с поудебелени и едри букви. Трамбованата пръст на перона бе заменена с бетон, а перилата бяха метални, а не бамбукови. Имаше повече хора, отколкото си спомнях, и недалеч от входа на гарата наех велосипедна рикша. Когато съобщих на водача къде отивам, той възкликна:

— Към смахнатия старец, значи? — разсмя се от изненадата, изписана по лицето ми. — Винаги наричахме така господин Бикаш и той пет пари не даваше. Знаеше, че го мислим за побъркан.

Завъртя педалите и продължи:

— Чувам, че къщата се продава. Толкова хора я посещават напоследък!

— Кой? — възкликнах аз. — Помните ли някого?

— Тази сутрин откарах натам един човек, висок и слаб тип. Но чувам, че ходят и други, ех, господине, каква алчност само изпълва хората! Бог да ме пази от такава алчност.

Натисна здраво педалите, кариерният саронг около кръста му се повдигна над тънките здрави нозе.

— Докато имам какво да сложа в устата и с какво да покрия тялото си, ще си изкарвам хляба с пот на чело, а не чрез смъртта на

други хора, разбирате ли ме, господине?

Престана да върти педалите, намести се на седалката, избърса лице с ръкава на ризата си и се извърна да ме погледне.

— Старецът си отиде съвсем сам, сам-самичък, разбирате ли, господине. И сега така наречените му роднини, които хич и не погледнаха смахнатото старче, докато беше жив, искат да продадат земята му, къщата му и да изчезнат с парите.

— Бързам — опитах се да го прекъсна. — Не бихте ли могли...

Бях готов да сляза и да вървя пеша до къщата, ако се сещах къде се намира. Шофьорът въздъхна, съсредоточи поглед в пътя и отново натисна педалите.

— Човешките същества са същински лешояди, господине, повярвайте ми, нали така? — задъхано бърбеше той. — Онзи негов зет — казват, че бил добър човек, ала можете ли да помиришете, да се заситите с добър човек? Погрижи ли се той за бащата на жена си, докато той умираше?

— Не го ли направи? — попитах аз, поразен от представата за господин Нирмал като за коравосърдечен злодей.

— Не, не се погрижи, представяте ли си, нито за миг! Горкичкият дядо даже трябваше да бъде кремиран от сина на стария му слуга без нито един човек от семейството му наоколо. Кажете ми сега, това справедливо ли е? Даже и когато човекът е малко нещо смахнат.

Стиснах дръжката, докато рикшата прекоси хълмистия участък от един черен път.

— Но какво да говорим, той си имаше една-единствена дъщеря, а и тя почина, горкото момиче. Но и да беше жива, каква полза? Можеше ли да запали кладата? Какво е човек без синове? Казвам ви, господине, аз съм беден човек, нямам земи като клетия побъркан старец, но Бог ме е благословил с двама здрави сина. Да ми подхвърлят шепа ориз, когато вече не мога да въртя педалите. Да поднесат факлата към погребалната ми могила.

Наближавахме познатата алея, която сега изглеждаше още по-подивяла. Човекът ме остави пред същата дълбока веранда отпред, на която бяхме седели заедно с господин Аангти. Същите столове от раката бяха наредени на нея и бях готов да се закълна, че избелялото

петно на стената бе сокът от бетел, изплют от господин Аангти. Собственикът на рикшата си взе парите и замина.

Имаше само една разлика: единият от столовете бе зает от Харолд.

* * *

Беше в обичайния си вид: излъскан от носене стар костюм, тясна синя вратовръзка на яркожълти райета, панталони, с около пет сантиметра по-къси от необходимото, под които се виждаха износени черни чорапи, обхванали тънките глезени, и въпреки това изглеждаше достатъчно прилично, за да мине по-скоро за застаряващ учител, отколкото за главорез. Щом ме забеляза, ме дари със сияйна усмивка и възкликна:

— О-о, Мукунда, мойто м'че, леле как се радвам да те видя! Не знаех, че шефът ще праща подкрепление. — Понижи глас и прошепна: — Казвам ти, мой ч'век, тая работа тук нещо не ми се нрави. Шефът вика да отида и да изнамеря акта — вехтият, дето ритна камбаната, го затулил в някой ъгъл в тая скапана голема къща. А аз трябва да се предстая за купувач и да фърля един поглед и да го намеря! Ама знаеш ли к'во, човече? Тоа път шефът вика, пипай меко, тук си имаш работа с момиче, само ми намери скапания акт, вече е дал пари за къщата на нек'ъв тип и само му трябва хартийките, тихо и кротко, ама как да стане? Кажи ми ясно к'во да прая и ще го напрая, човече, лесно е да изтупаш перушината от некой мъж и да го накараш да изкиха скапания акт, ама кат' е госпожа? Не са ме възпита'али да бия нежния пол, нема как, човече.

В този момент Бакул изникна на предната веранда. Не знам дали бе чула думите на Харолд, но не даде никакъв знак, че ме е познала. Хвърли ми бърз, някак хладен поглед и се обърна към Харолд:

— Ако вие и колегата ви сте готови...

Извърна се и влезе вътре, без да ни изчака да я последваме. Зад гърба ѝ Харолд направи гримаса в опит да имитира мимиката ѝ и ми махна да влезем.

— Съжалявам, че трябва да ви го кажа, но партерът е в окаяно състояние — започна Бакул, а гласът ѝ отекна в полупразната стая. —

Известно ви е, че реката го е наводнявала всяка година и не е правен почти никакъв ремонт, изобщо не е бил поддържан. Дядо ми живя на горния етаж до смъртта си — говореше с премерена учтивост, с овладяно безразличие, което ме смути.

Дали наистина не си мислеше, че и аз съм дошъл да я измамя? Или пък беше част от някакъв тънък замисъл?

Преминавахме от стая в стая, Бакул ни обясняваше за какво служи всяка една, като не спираше да се извинява за вездесъщия прахоляк. Говореше по същия безстрастен, описателен начин, без да ни даде възможност да реагираме. Разпознах потъналите в плесен портрети на партера, които бях видял по време на първото ми посещение с господин Аангти, полилеят, на който беше хвърлил око, още висеше от тавана, толкова посивял от прах и паяжини, че едва ли можеше да свети. Прекосихме грамадна билиардна зала с дървена ламперия. Върху масата бяха струпани столове без крака, счупени сандъци и картини в рамки. Зачудих се кой ли я е ползвал в миналото, защото беше ясно, че в бъдеще ще се окаже неизползваема.

Харолд се стрелкаше насам-натам като някакво дългокрако насекомо, надзърташе из ъглите. Когато срещна ироничния поглед на Бакул, отправен към него, каза забързано:

— Термитите, г'спожа, човек трябва да внимава, че кой ли иска имот, дето бъка от дървояди. Ако ми позволите...

Почука с кокалчето на пръста си дървото на един скрин, сякаш да се увери, че не е прояден.

Изкачихме поскърцващото стълбище към първия етаж. Там, където никога преди това не бях попадал, имаше викториански мебели и всичко изглеждаше така, сякаш обитателите на къщата току-що са излезли на разходка. Върху зацапано бюро с подвижен капак стоеше пишеща машина с пъхнат във валяка лист хартия. Празна чаша върху линийка, кафяви от полепналия прах, стояха върху странична масичка. Минах покрай голямо огледало в рамка, толкова плътно прашасало, че единственото отражение, което мярнах, бе сянка от човешка фигура — сякаш бях погледнал през очите на полусляп човек. Крачехме през купчини мръсотия и паяжини, покрай призрачни маси и столове, легла с балдахин и скринове, картини по стените, които изобразяваха единствено петна от черна плесен и налепи, а след крачетата на

паяците оставаха празнични гирлянди като за някакво сатанинско тържество.

В ъгъла на една от стаите имаше резбован скрин със стъклена витрина и Харолд се прегъна почти на две, за да надзърне вътре. Махна ми да се приближа.

— Пусто да остане, глей, човече, дали шефът няма да си падне по това?

В скрина имаше пет рафта от стъкло, а върху всеки бяха наредени десетки крехки фигурки на мъже, жени и богове, деца и животни и всички те — от слонова кост. Дори дървото на скрина бе инкрустирано със слонова кост. Някои от фигурките бяха изправени, другите бяха паднали по очи в слоя прах на полиците.

— Толкова са изящни, нали? — стресна ме гласът на Бакул. — И са безценни. Изобразяват петте дни на празника Дурга и различните ритуали за всеки ден. За съжаление, ключът от скрина е изгубен и когато някоя падне, така си и остава легнала завинаги. Както можете да се убедите — продължи тя, докато влизахме в следващата стая, — горният етаж е в по-добро състояние от гледна точка на здравината. Възнамерявах да почистя, преди да дойдете, та да изглежда по-добре..., но както и да е, подранихте и не ви очаквах. Щетите долу не са толкова ужасяващи, като се има предвид, че по време на всеки мусонен сезон в помещенията е имало по метър вода. Бъдещите купувачи сигурно го знаят от местните — наричат я „потъналата къща“, така че няма смисъл да го крия. Естествено — обърна се тя към мен и Харолд, повдигнала вежда — вашите клиенти или самите вие може да не пожелаете да я запазите — сви рамене. — Може да поискате да я съборите. Ако е така, чакат ви трудности. Къщата е упорита. Няма да се предаде без бой.

Бяхме стигнали ъгъла на просторната веранда, която обхождаше къщата от всички страни. По-нататък нямаше нищо, само дървета, при това само бакул. Скоро ще потънат в цвят и въздухът ще се насити от благоуханието им. Стори ми се, че тази част от верандата е пометена и чиста. Като че ли някой живееше тук.

— Това е една от спалните на горния етаж — каза Бакул по-приглушено отпреди. — Има още четири.

Стаята беше чиста и миришеше свежо, сякаш още я ползваха. Имаше само едно легло с обикновена табла, застлано със зелена

постеля, прост дървен шкаф и тоалетка с голямо огледало. Прозорецът гледаше към дърво, чиито клони почти влизаха в стаята. Поредният бакул. На стената имаше снимка на майката на Бакул — Шанти, украсена с тънка изсъхнала гирлянда от цветя, а на масата пред нея беше изпадала пепел от ароматни пръчици. Поразително приличаше на Бакул в момента, когато онази привечер се любехме в Сонгар. Нежеланието ѝ да ме разпознае сега отпращаше този епизод толкова далеч в миналото, че сякаш изобщо не беше се случил.

За миг Бакул и аз застинахме в стаята, без да говорим, забравили за присъствието на Харолд. Спомних си как цялото ѝ детство премина в копнеж по майка ѝ, как се бе опитвала да не го показва. Почувствах се потиснат, но нямаше какво да сторя. Не можех да я прегърна и да ѝ кажа: „Това съм аз, можеш да споделиш всичко с мен“.

Мигът отлетя. Бакул възвърна гласа си.

— Боя се, че другите спални не са толкова чисти, но разбира се, трябва да ги видите. В тази, която дядо ми използваше, има великолепни скринове с дърворезба и изумително легло с балдахин. — После добави: — Какво ще стане с обзавеждането? И то ли е част от сделката?

— Това тря’а да го решите двамата с татко ви, г’спожа. Ние нямаме претенции... — Харолд се обърна към мен. — Макар че шефът може да си хареса нещичко, а? Пада си по хубавите стари резбовани мебели, такъв си е той. Онзи скрин със слоновата кост... Мислите ли да запазите нещо за себе си?

Бързо минах напред, исках да подчертая дистанцията между себе си и хищния интерес на Харолд към мебелите. Излязох на верандата, поех си дълбоко дъх и се запитах, не, надявах се, че Бакул играе някаква сложна игра. Рано или късно Харолд ще смени тона, ще поиска нотариалния акт, после ще започне претърсването — как би могла да го възпре? В крайна сметка, той ще го открие. Напук на привидната му вялост и склонност към поезията, никога не съм чувал да се е провалил.

В далечината зад къщата, откъм верандата, видях реката, превърнала се вече в тинест поток. Беше отстъпила част от естественото си русло.

— Нагоре по течението има бент — внезапно се раздаде гласът на Бакул до мен. — Така че къщата пак е обещаваща инвестиция.

Преди е имала два акра градина, по-голямата част от която е била под вода през всичките тези години. Сега отново е суша. Има и няколко големи ниви.

* * *

Стигнахме края на стълбището. Бяхме завършили огледа на горните етажи. Харолд се задържа и каза на Бакул:

— Ако позволите, г'спожа, искам да хвърля един поглед сам, на спокойствие. Такава голяма инвестиция, нали разбирате. Трябва добре да огледам.

Преди да получи отговор, той се извърна и се шмугна в една от стаите.

Последвах Бакул надолу по стълбите към предната веранда. Решително крачеше пред мен, сякаш изобщо не забелязваше присъствието ми. Сега, когато за малко се бяхме отървали от Харолд, трябваше да я попитам какво означава всичко това: наистина ли си мисли, че съм дошъл да я лиша от къщата ѝ? Трябва да е разбрала, че съм на нейна страна, а не на Харолд. Как изобщо може да се усъмни? Трябваше да я предупредя, че той не е някой безобиден или надежден купувач, че е тук, за да открие документите за собственост върху имота, че е опасно да му позволява да броди из къщата. Бакул действително имаше нужда от мен, прав бе господин Нирмал, и независимо като какъв ме възприемаше, трябваше да ѝ кажа всичко това.

— Бакул — започнах аз, когато стигнахме предната веранда, — трябва да ти обясня...

Но верандата вече не беше пуста. В един от ракивовите столове, сякаш те наред с цялата къща бяха негова собственост, се бе разположил мъж приблизително на годините на господин Нирмал. Имаше израз на преуспял човек, но лицето му лъщеше от дебелина и пот. Носеше колосани бели дхоти и дълга риза с модни басти, по която проблясваха диамантени копчета. До него стоеше съсухрен, с извинителен вид слуга и размахваше ветрило от палмови листа над оплешивяващото теме на господаря си.

Рязко се спряхме. Щом ни забеляза, той се надигна, склучи ръце за поздрав, поклони се и каза с бумтящ глас:

— Добър ден, господине! И на вас също, Бакул. Вие може да не ме познавате, но аз ви познавам.

Бакул го зяпна.

— Вашият дядо и баща ми бяха големи приятели, не можете да си представите какви приятели! Сигурно сте чули. Баща ми се казваше Ашуин Мулик! А моето скромно име е Ратин Мулик.

— Не съм чувала — каза Бакул.

— Седнете, моля — мъжът покани Бакул на собствената ѝ веранда, сякаш винаги е била негово притежание. Тя го последва, изумена.

— Да, добре, съвсем естествено, откъде ще ме познавате? Вие, клето дете, току-що сте пристигнали! Странно! — Той извади сребърна табакера за бетелови цигари и предложи на всички ни. — Не? Не искате бетел? Е, както бях започнал да казвам, наистина много странно. Едва ли знаете нещо за тази къща, а аз познавам всеки сантиметър от нея, както и всичките роднини и приятели на дядо ви. Играл съм си тук като дете, пускал съм хартиени корабчета по реката и на партера на вашата къща, когато водата го залееше. Какви свидни спомени! Ами какъв великолепен деликатес от плодовете на хлебното дърво приготвяше готвачът на дядо ви! Даже майка ви... Шанти и аз... играли сме си на същата тази веранда! Беше плахо дете. Когато загубеше някоя игра, избухваше в сълзи, порой от сълзи! О, но замълчи, Ратин Мулик, не трябва да използваш думата „порой“ в тази къща, лоша дума, катастрофална дума! След онова, което този дом преживя!

Гледах слисано този човек. Звучеше и изглеждаше като герой на евтина мелодрама или долнопробен уличен театър, смешен, но някак и страховит.

Бакул започваше да губи търпение. С решителен тон, добре познат ми от години, каза:

— С какво можем да ви бъдем полезни, господин Ратин? Този господин — кимна към мен — е дошъл тук по работа, извинете ме, но...

— Ах, младост, младост — каза той съжалително, — винаги бърза нанякъде. Знам защо е дошъл господинът, дете, и защо другият

господин, дето го придружава, е тук. Точно затова съм дошъл. Мило дете, години, години наред баща ми повтаряше на дядо ви: „Господин Бикаш, продайте тази къща, тя е чудовище, което ще ви погълне, продайте я, пък ако речете, аз ще я купя!“. Дълги години баща ми дори му даваше пари, нещо като аванс, а господин Бикаш, добрият ви дядо, ги приемаше — как мислите, от какво живееше той? — Внезапно тонът на мъжа стана нападателен, но после отново се смекчи и продължи: — Клетият ми баща, господи, дай покой на душата му, се грижеше за дядо ви, изпращаше му храна по време на наводненията... А сега съм съкрушен, загубих вярата си в човечеството, дете! Чувам — от други хора, че къщата ще бъде продадена зад гърба ми! Зад собствения ми гръб, когато семейството ми вече е платило стотици хиляди за нея! Истина ли е, запитах се аз и дойдох лично да се уверя.

Заквака жаба, раздаде се звънец на рикша. Изнуреният слуга, полузаспал, продължаваше да стои зад гърба на господаря си и да му вее с ветрилото. Стори ми се, че Бакул трепери. Обърна се към мен и каза — и по някакъв магически начин трите думи, които произнесе, прочистиха въздуха, сякаш усетихме повея на свеж ветрец: *Кажу нещо, Мукунда!*

— Сигурен съм, че бащата на Бакул няма намерение да мами никого, господине — казах аз. — Не ни е известно да има някакво споразумение между вас и дядото на Бакул. Естествено трябва да ни покажете документи, по юридически причини ще ни трябва договорът между вас и собственика на имота...

— Документи! Мили боже! — разпени се човекът. — Когато стар приятел помага години наред пред очите на целия Манохарпур, дава храна, дава пари, лекарства, праща прислуга, при устна договореност между приятели няма има нужда от документи?

— Въпреки това — казах аз и усетих нов прилив на увереност от годините опит в работата с имоти. Знаех, че без документи ще го смачкам като комар, без доказателства бе като пеперуда под воденичен камък. — Аз съм просто агент на продавача, какво бих могъл да направя без съответните документи?

Усетих върху себе си погледа на Бакул, този път ме гледаше по различен начин — изненадано, без напрежение. Мотивите за посещението на Ратин Мулик в семейния дом на Бакул бяха не по-малко хищни от тези на Харолд, но неочакваната му поява се оказа

моето спасение, натрапничеството му определи мен и Бакул на една страна. Продължи да спори, редуваше заплахи и молби със сантименталност и аз му позволих. Колкото по-дълго ме притискаше, толкова по-умело отбивах ударите му и толкова по-щастлив се чувствах от способността си да владее оръжието си — особено пред Бакул. Не можах да се въздържа да не се поперча малко, за да разбере със сигурност, че държа нейната и на господин Нирмал страна, че съм тук да я спася и да запазя старата ѝ къща.

Стори ми се, че пререканията ни продължиха цяла вечност. Господин Ратин си тръгна, като ни заплаши, че няма да остави нещата така. Сигурно нямаше, но макар и временно, опасността сякаш бе преминала и даже бе подпомогнала целта ми: да поговоря с Бакул, преди Харолд да се появи. Сега, казах си, сега е моментът да ѝ обясня всичко.

— Бакул — започнах аз, — хиляди пъти съм си мечтал да се срещнем отново, но никога по такъв начин. Чуй ме сега, трябва да поговорим. Нямаме време да...

— Е, животът винаги си е бил непредсказуем, нали? Нещата никога не се случват според очакванията или мечтите ни — каза тя угрижено. — Разговорът ни ще трябва да почака малко. Трябва да отидем и да видим какво прави вътре онзи човек, как му беше името? Защо се бави толкова? Не вярвам и на една негова дума и ми се струва най-зловещият човек, когото някога съм срещала. Мукунда, как можеш да работиш с такива хора?

Сякаш по поръчка, Харолд изникна на верандата. Изглеждаше сгорещен и ядосан, докато изтупваше косата и вратовръзката си от праха. Беше му наредено или да открие нотариалния акт, или да го изкрънка от обитателите и да изчезне с него, но поради размера на къщата задачата му се оказа тежка и явно не бе постигнал никакъв успех. Погледна войнствено Бакул и каза:

— Къщата е много разхвърляна, г'спожа. Опасявам се, че състоянието ѝ не позволява покупка или продажба. И док'ментите, моля. Покажете ми документите, преди да кажа к'во ни е решението. — Харолд ме стрелна с поглед за потвърждение и продължи: — Ей, Мукунда, нищо не мое да стане без док'ментите, нали така?

Докато ме гледаше в очакване на потвърждение и подкрепа, ми хрумна една идея, от онези внезапни проблясъци, които по-късно ти се

струват повече от очевидни. Защо не се бях сетил по-рано! Харолд разчиташе на мен за съдействие: и преди бяхме изпълнявали заедно множество подобни поръчки, толкова много, че не мога да ги изброя! Имаше ми доверие и допускаше, че и с господин Аангти е така. Ако успеех да го убедя, че повече ме бива да измъкна документите от Бакул, че познанството ми със собствениците и предишното посещение на къщата ще свършат по-добра работа от неговите заплахи или ласкателства, а после ще занеса документите на господин Аангти от негово име, за момента може да се окаже достатъчно и да го накарам да се махне оттук.

— Нотариалният акт го няма. Съжалявам, но не успях да го намеря — каза Бакул.

— Може пък ние да успеем, г'спожа, аз и този приятел тук — Харолд кимна към мен.

— Действително трябва да представите нотариалния акт, за да продадете къщата — обърнах се аз към нея, а после — към Харолд. — Познавам семейството на дамата. Господин Аангти ме помоли да те последвам тук, защото заедно извършихме оглед на къщата преди няколко години... но това ти е известно. Тогава не успяхме да сключим сделката...

Хвърлих поглед към Бакул, като предпазливо се извърнах от Харолд, за да не забележи как я предупреждавам с погледа, познат ѝ от детството ни: _ Мълчи, остави на мен. _

— Бихте ли ни оставили за момент с приятеля ми насаме да обсъдим някои неща — казах на Бакул. — Ще се опитаме да намерим подходящо решение, как да продължим нататък.

— Ще чакам вътре. Вас и вашия приятел.

Отведох Харолд настрана.

— Или наистина не разполага с документите, или няма намерение да се раздели с тях. Какъвто и да е случаят, не можем насила да ги изтръгнем от нея. Коров човек е тя. Знам как да се справя със ситуацията. Трябва да сме деликатни. Познавам семейството ѝ. Мога да я убедя, че наистина сме купувачи, но ще е нужно малко време, трябва да има достатъчно доверие в някого, за да му ги повери. Няма смисъл и двамата да се навъртаме тук, ще се почувства по-заstrasена и ще стане още по-предпазлива. Върни се и докладвай на

господин Аангти. Сигурен съм, че до няколко дни ще успея да взема документа от нея или от някой от хората й.

За момент Харолд се усъмни, но логиката на положението и на това, което му говорех, както и фактът, че бях любимецът на господин Аангти се оказаха достатъчни. Умът му щракаше бързо и не се колеба дълго.

— Добре тогава, човече, късмет — пожела ми той с рязък удар по рамото. — Ше дигам гълъбите и ще кажа на шефа, ама пипай внимателно, мойто м'че, че има още път преди съня^[1].

Махна ми на тръгване и повлече крака към алеята за коли. Последвах го, за да се уверя, че си тръгва.

Бях вършил подобни неща и преди, когато работата ми го налагаше, но никога досега не бях имал личен интерес. Докато се сбогувах с Харолд до портата, бях напълно изнурен от дългите пазарлъци и хитрувания. Вратът ми се беше схванал, а дясната ми вежда пулсираше от болка. Почти забравих, че Бакул ме чака.

А тя не обичаше да чака. Веднага щом забеляза, че приближавам, каза:

— Как така успя да се отървеш от него? Кога се научи да бъдеш толкова убедителен? Отпрати двама души само за час! Дали да не поканя следващия купувач, та да упражниш чара си и върху него?

— Не можеш ли да кротуваш поне минута-две?

Извърна се, стори ми се, че се засегна. Но бях твърде ядосан да замълча.

— Как се осмеляваш да идваш тук сама? Да, можеш да се справиш с всичко, да, от нищо не се боиш, винаги си била такава. Но какво щеше да ти попречи да вземеш съпруга си със себе си? Просто за всеки случай, дори да нямаш нужда от него. Не осъзнаваш ли колко опасно е всичко това? Разприте за имоти привличат търгаши и главорези. Защо не дойде господин Нирмал? Да не би продажбата на дома на съпругата му да е незначително събитие? Да остане заради едно куче! Ами ако Харолд ти беше посегнал?

Излезе цяла тирада. Бакул ме сряза.

— Търгаши и главорези като самия теб? — попита тя с нащърбената си усмивка.

— Можеш да се смееш, колкото искаш, Бакул, но нямаш представа колко далеч може да се стигне.

— Баща ми! Естествено! Дошъл си, защото баща ми те е помолил. Мисли, че сама не мога да се справя с нищо, нали? Трябваше да се досетя. В мига, в който те видях, ми хрумна, че трябва да е станало нещо такова, но ти дойде заедно с онзи тип и изглеждаше така, сякаш искаш да откупиш имота ми! Не бях сигурна как стоят нещата, докато не видях как прогони онзи Ратин Мулик.

— Ратин Мулик е кротко агънце в сравнение с Харолд и с онова, което Харолд прави... Мога да разбера господин Нирмал, той винаги е живял в свой собствен свят — отново избухнах аз, — но съпругът ти... Естествено не искам да кажа нищо за него и все пак, Бакул, как можа да ти позволи?

— Какво непрекъснато бърбориш за някакъв съпруг, Мукунда? Нима не знаеш... тоест татко не ти ли каза?

— Да ми каже? Какво да ми каже?

Взря се в лицето ми, отметна глава назад и се разсмя.

— Нима наистина мислиш...? — успя да изрече тя сред изблиците смях. — Ох, изглеждаш толкова...

Разбрах, че изглеждам смутен и ядосан, потен, разрошен и нелеп. Поривът ми бе да се пресегна и да я зашлевя, ако не престане да се смее. В крайна сметка спря.

— Нямам съпруг и никога не съм имала. Татко не ти ли каза, че отмениха сватбата? Мислех, че често ти пише. Мислех, че знаеш.

— Отмениха сватбата? — повторих думите ѝ шепнешком.

— Да — отвърна тя и дяволитата усмивка се върна на лицето ѝ. — По някакъв начин разбраха... че не съм девствена, че съм спала с женен мъж... и хукнаха да бягат, колкото им държат краката! Младоженецът тичаше най-бързо от всички. Трябваше само да помоля една братовчедка да се закълне, че няма да издаде тайната, че съм имала връзка с женен мъж, и се оказа напълно достатъчно! Отмениха сватбата само седмица преди датата! Идеше ми да заподскачам от радост. Татко се оскърби, седмици наред мърмореше какви изостанали хора са от семейството на кандидат-жениха ми и какъв късмет съм извадила. Винеше себе си, защото женихът беше някакъв учител по история и татко мислеше, че свършено ще ми подхожда. Не знам защо изобщо се съгласих с тази сватба... животът в Сонгар е толкова монотонен... такава самота, такава скука, без искрица надежда да се измъкнеш... на моменти ми се струваше, че каквото и да е друго би

било по-добре, дори да се омъжа за непознат. Стори ми се приятен човек, живееше в Бомбай, но с приближаването на датата разбрах, че не мога, просто не мога. Изглеждаше абсолютно невъзможно и нямаше друг начин да се измъкна, освен да пусна слуха и да моля небесата да стигне до него.

— Защо не ми каза? Ах, защо не ми каза? По онова време бях там, бях в Сонгар! Бях се свил в някаква мизерна хотелска дупка и щях да умра, като си те представех с друг мъж!

Погледнах усмихнатото ѝ лице. Бях вбесен: как можеше да се отнася толкова лекомислено към онова, което бе разбило живота на двама ни? Как можах да измина целия път до Сонгар и да не се срещна с нея, защото си мислех, че е омъжена? Колко просто щеше да се окаже, ако онази сутрин не бях избягал! Но как може и тя да е толкова глупава, че да не ми каже какво се е случило? Всичките тези пропиленни години от окаяната пролет, когато загубих всичко наведнъж — и нея, и жена ми, и детето. Ами ако с Бакул никога не бяхме се срещнали отново?

* * *

Известно време обхождахме мълчаливо земята около къщата. Почвата изглеждаше странна — избеляла, износена от дългия престой под водата. Наоколо бе разпилян всякакъв боклук — парчета дърво, мъртви риби, нащърбена емайлирана купа, сякаш изостанал след отлива.

Бакул седна върху износените стъпала на задната веранда — отново озовала се на бял свят след години наводняване. Натезалото от облаци небе просветваше в бяло и сиво над главите ни и смекчаваше светлината до сумрак, макар още да беше следобед. Недалеч, отвъд ивицата спечена суха земя, която някога трябва да е била градина, видях водата.

— Баща ми винаги си е бил такъв — чух гласа на Бакул. — Помниш ли как ни обеща, че ще ни доведе тук през ваканцията, но вместо това, като гръм от ясно небе, те изпрати в Калкута? С години не ми позволяваше да се запозная с дядо, а после ме доведе, и то само два пъти — първият беше към две години след като ти замина, тогава с

дядо скрихме нотариалния акт, и следващият път, когато дядо беше толкова остарял, че не знаеше коя съм. Докато бяхме тук, татко се държеше изключително враждебно, и двата пъти останахме само за по два дни, макар да бяхме изминали целия този път.

Опитах се да слушам какво ми говори за господин Нирмал, но единственото, за което можех да мисля, бе, че Бакул не е омъжена и няма съпруг. *Бакул няма съпруг*. И никога не беше имала. След толкова години ревност се оказа, че няма от кого да ревнувам. Ако още ме иска (а нима бе възможно да е иначе?) бихме могли... Но какво ще стане, ако вече не ме иска? Явно умът ѝ бе зает с всичко друго, но не и с нас двамата.

— Онзи противен Ратин Мулик беше прав — тъкмо казваше Бакул. — Не познавам къщата освен от снимки и случки, които са ми разказвали. Изобщо не узнах, че дядо е болен. Когато почина, научихме чак след десет дни! И най-сетне съм тук, в къщата, а наоколо бродят непознати, измерват я, оценяват я, замислят сделки. По пътя насам се питах какво ще правя, когато пристигна. Мислех си, че мога да я продам. Така щеше да бъде най-разумно. Какво да правя с тази грамадна съборетина, при това толкова отдалечена? Но... — разсмя се тя — сигурно по нещо съм се метнала на дядо ми. Мисля, че за нищо на света не бих я продала, дори още да беше наводнена и куха като изгризан от термити кокосов орех. Е, показах я на Харолд и всички останали — нямаше как, нали се бях съгласила да се срещнем, но самата мисъл, че той — или дори някой, който отдалеч го наподобява — може да я получи, ме кара цялата да настръхвам!

Когато отново заговори след кратка пауза, очите ѝ проблясваха.

— Всяка стая в тази къща ми напомня за майка ми. Само това ми е останало от нея. Баща ми не може да ме застави да я продам, просто не може!

— Господин Нирмал... знаеш го какъв е... интересува се само от своите вкаменелости, отломки от гърнета и ступи. Сигурно никога не му е идвало наум, че може да обичаш тази къща. За пръв път в живота си се опитва да бъде практичен. Исква да имаш средства, с които да живееш — засмях се в опит да поразведря атмосферата. — А виж колко греши!

— Може да ти е смешно — каза тя, като едва сдържаше гласа си да не трепери. — Той е чудесен, толкова разсеян, толкова обсебен от

своя свят на континенти и крале. Но в този свят никога не е имало място за мен. Да, винаги се е грижил, но помислял ли е някога как ще се почувствам, ако... — за момент замълча, пое си дълбоко дъх и продължи. — Не спирам да приказвам. Разкажи ми за себе си. Как е синът ти? Защо напусна работа?

— Какво направи с нотариалния акт? На сигурно място ли е?

— Изпратих го по пощата, Мукунда, направих го в мига, в който осъзнах, че няма да продам къщата. Доверих на индийските телеграфо-пощенски станции богатството на живота си и го изпратих на татко! Преди три дни. Отидох направо на мястото, където беше скрит, извадих го, грижливо го опаковах и го изпратих като препоръчано писмо до Сонгар. Не трябва да се тревожиш как ще ме опазиш от твоя господин Аангти. Сега къщата си е моя.

Облекчението, предизвикано от думите ѝ, ме накара да се разприказвам. Седях на стълбите и разказвах на Бакул за жена ми и сина ми, как не съм ги виждал след онзи кратък момент, когато бях отишъл в селото няколко месеца след като тя си тръгна. Казах ѝ как силно копнея да видя сина си, как продължавам да го сънувам такъв, какъвто го бях видял последния път, едва проходил, но тъстът ми беше неумолим, жена ми никога не отговори на писмата ми, а синът ми изобщо няма да ме познава, докато не стане прекалено късно.

Разказах ѝ колко пъти бях ходил в селото на жена ми през годините, като всеки път се надявах, че ще ме поканят у тях, и как всеки път ме отпращаха от прага си. Имах дете, но същевременно и нямах. Колко прав се бе оказал изкуфелият стар астролог!

Разказах ѝ за чичо Сюлейман и леля, за завръщането им от Източен Пакистан. За човека във влака, който бе видял космически кораб.

Гърлото ми пресъхна. След толкова години, прекарани в самота, собственият ми глас ехтеше като камбана в ушите ми. Не бях в състояние да продължа и замълчах.

* * *

Тръгнахме по глинестата земя към укротената вода. Вече не беше величествената река, която видях по време на първото ми посещение в

Манохарпур заедно с господин Аангти. Беше се превърнала в тих, спокоен поток. Как бе могла да наводни къщата, да причини смъртта на майката на Бакул? Та тя не отнасяше дори натрупаните по брега наноси — гладка, лъскава, сиво-черна утайка.

Бакул събу чехлите си и нагази във влажната кал. Последвах я, хладната тиня се просмука между пръстите ми. Тя приклепна в потока, краищата на сарито ѝ се намокриха.

Цареше тишина, нарушавана единствено от далечния монотонен зов на птица. Бакул положи брадичка върху коленете си, косата падна върху лицето ѝ. Изглеждаше потънала в размисъл. Дългокрако насекомо, сякаш сътворено само от прави линии, притича по водната повърхност. Докоснах го с върха на пръстите си и то бързо отскочи и се скри. Чудех се за какво ли си мисли Бакул. Дали не бе твърде късно? Дали чувствата ѝ не бяха се променили? Дали не бях говорил прекалено много за жена ми и детето? Защо изглежда толкова отчуждена, докато лениво прокарва ръка през водата, загледана в отсрещния бряг, забравила за моето присъствие?

По реката доплува червено цвете и аз го насочих към Бакул с надеждата да го забележи. Престана да се крие зад косата си, обърна се към мен и за пръв път този следобед ми се усмихна по познатия отпреди начин. Протегна ръка към мен, пръстите ни се намериха и сплетоха под водата.

Цветето, рушащата се къща, двете деца със сплъстена на тънки кичури коса, всичко около нас се стопи и изчезна. Не виждах и не чувствах нищо, освен ръката ѝ в моята. Галех пръстите ѝ един по един, докато накрая се изплъзнаха от хватката ми. Чух плискането на водата, раздвижвана от освободената ѝ длан. В далечината се появи плоскодънна черна селска лодка.

— Мукунда? — най-сетне проговори Бакул.

Не отвърнах.

— Откъде можех да знам как да постъпя? Ти още беше женен — каза тя и ме дръпна за ръката. — Какво очакваше — да ти пиша и да кажа: напусни жена си, остави детето си, ела и живей с мен, не мога да продължавам така, всичко ми се струва погрешно, всеки един ден от живота ми изглежда недоизживян без теб... Това ли трябваше да ти кажа?

Дочу се свирката на параход. Може би истинската, голямата река среща морето някъде там, където можехме да я чуем, но не и да я видим.

Стори ми се, че съм ѝ отговорил, но единственото, което правех, бе да я гледам и да повтарям думите ѝ в съзнанието си.

Като че ли всичко наоколо бе стихнало. Вълничките по водата бяха изчезнали, ветрецът бе спрял и не развяваше косите ни, потокът бе застинал, тежките облаци не се носеха над главите ни, птицата бе замлъкнала, движенията на двете деца на отсрещния бряг бяха като в забавен кадър.

Параходът отново се обади, този път по-близо, с меланхоличен, пронизителен зов.

Забелязвах несъществени детайли: че сарито ѝ е зелено като младо бананово листо, че бордюрът му проблясва в лимонов оттенък, че на ушите си има мънички обички във формата на рибки, че същата тънка златна верижка краси шията ѝ и се скрива под бялата блуза. Проследих верижката с върха на пръста си.

Дрехите ни натежаха от просмукващата се вода, стъпалата ни потънаха в калта, косата на Бакул падна свободно, едната от златните ѝ обички се бе откачила, броят на децата на отсрещния бряг се бе увеличил от две на седем, подскачаха нагоре-надолу, смееха се, сочеха ни и крещяха думи, които не можехме да чуем. Но за мен околният свят не съществуваше.

Единственото, което знаех със сигурност, бе, че животът ми най-сетне е доплувал по течението на реката и ме е намерил.

[1] Т.е. има още много работа за вършене. — Бел.ред. ↑

Издание:

Автор: Анурадха Рой

Заглавие: Атлас на невъзможния копнеж

Преводач: Михаела Михайлова

Година на превод: 2015

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: „Унискорп“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2015

Тип: роман

Националност: индийска

Печатница: „Инвестпрес“ АД, София

Излязла от печат: 08.06.2015

Отговорен редактор: Теменужка Петрова

Редактор: Нина Джумалийска

Художник: Ева Гитова

Коректор: Димитър Матеев

ISBN: 978-954-330-414-1

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1219>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.